UNIWERSYTET EKONOMICZNY W POZNANIU

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Książka:

Inspekcja Pracy w 1930 roku / Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej. Warszawa, 1931.

251, [2] strony

Książka zdigitalizowana i udostępniona cyfrowo w ramach zadań projektu pt. „Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki Wielkopolski 1919-39« H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

Minister Edukacji i Nauki

Społeczna Odpowiedzialność Nauki

BIBLJOTEKA W.S.H.W POZNANIU
7553 /10

Dar .....

.....

7553

7353

MINISTERSTWO PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ

INSPEKCJA PRACY

W 1930 ROKU

WARSZAWA
1931

I/135

MINISTERSTWO PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ

INSPEKCJA PRACY

W 1930 ROKU

[10.]

WARSZAWA
1931

7553 III

Zakł. Druk. F. Wyszyński i S-ka. Warszawa, Warecka 13.

Do Pana

Ministra Pracy i Opieki Społecznej

W myśl artykułu 12 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 lipca 1927 r. o inspekcji pracy (Dz. Ust. R. P. Nr. 67, poz 590) mam zaszczyt przedłożyć sprawozdanie z działalności inspekcji pracy w 1930 r.

Główny Inspektor Pracy

(—) M. Klott.

Warszawa, dnia 1 listopada 1931 r.

I.

SPRAWOZDANIE

GŁÓWNEGO INSPEKTORA PRACY

USTAWODAWSTWO OCHRONNE W 1930 R.

Ustawy i rozporządzenia. W roku 1930 zostały ogłoszone następujące przepisy prawne o ważniejszem znaczeniu w zakresie ochrony pracy:

1) Ustawa z dnia 25 lutego 1930 r. w sprawie zmian postanowień Ustawy z dnia 1 sierpnia 1919 r. o załatwianiu zatargów zbiorowych pomiędzy pracodawcami a pracownikami rolnymi. (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 30 poz 263).

Przedmiotem powyższej ustawy jest uregulowanie kompetencyj Komisyj Rozjemczych, powołanych do rozstrzygania zatargów indywidualnych pomiędzy robotnikami rolnymi, względnie dozorcami domowymi a pracodawcami, wynikłych z powodu niewykonania warunków umów zbiorowych. Uprzednie brzmienie art. 19 wymienionej ustawy z 1/VIII 1919 r. nastręczało niejasności interpretacyjne co do zakresu kompetencyj Komisyj Rozjemczych, w związku z czem wynikały uciążliwe dla zainteresowanych robotników i pracodawców spory kompetencyjne, kończące się niejednokrotnie dopiero w Trybunale Kompetencyjnym.

Wymieniona ustawa ustaliła ściśle kategorje spraw, należących do właściwości Komisyj Rozjemczych, zapobiegając w ten sposób powstawaniu przewlekłych sporów kompetencyjnych. Do właściwości Komisyj Rozjemczych wymienioną ustawą zaliczone zostały indywidualne spory cywilne, wynikłe między robotnikami i pracodawcami w czasie trwania oraz po zerwaniu lub ustaniu umowy o pracę na tle niedotrzymania umowy zbiorowej lub orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy a w szczególności spory o wynagrodzenie za pracę, o odszkodowanie z powodu zerwania umowy o pracę, o świadczenia z tytułu wysługi lat tudzież o rozwiązanie umowy o pracę z powodu niewykonania przez którąkolwiek ze stron postanowień umowy zbiorowej lub orzeczenia.

2) Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej, wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu i Ministrem Robót Publicznych z dnia 16 kwietnia 1930 r. w sprawie czasu pracy pracowników ruchu w żegludze śródlądowej. (Dz. Ust. Rz. P. Nr. 46 poz. 387).

Wymienione rozporządzenie w wypadkach, gdy wymagają tego warunki techniczne pracy, zezwala na zmianę 8-godzinnego dnia pracy i w soboty 6-godzinnego dla pracowników, zatrudnionych na statkach, łodziach i tratwach w żegludze śródlądowej, oraz dla pracowników przystaniowych i magazynowych, których prace wiążą się bezpośrednio z ruchem statków, przez normę równoważną, wynoszącą w każdem z dwóch półroczy, z których jedno trwa od 16/I do 15/VII włącznie, drugie zaś od 16/VII do 15/I włącznie, najwyżej 1196 godzin, czyli przeciętnie 46 godzin na tydzień. Czas pracy poszczególnego pracownika w poszczególne dni tego okresu nie może przekraczać 12 godzin na dobę, z wyjątkiem dni łamania zmian; w te dnie czas pracy poszczególnego pracownika może być przedłużony do 24 godzin. Zmiana, która pracowała 24 godziny, przy następnem łamaniu zmian winna otrzymać 24-godzinny czas wolny od pracy.

Czas przejazdu pracownika z miejsca służby do innego miejsca służby na skutek zarządzenia władz przedsiębiorstwa uważa się za czas pracy.

Nie uważa się za czas pracy czasu, pozostawionego pracownikowi do dowolnego wykorzystania na statku, łodzi lub tratwie, a podczas postoju również i poza statkiem, łodzią lub tratwą.

Rozporządzenie wprowadza obowiązek uwidaczniania conajmniej w okresach tygodniowych w książeczkach obrachunkowych przepracowanych nadliczbowych godzin pracy.

Za pracę w godzinach nadliczbowych uważa się pracę, pełnioną w godzinach ponad normę czasu, ustaloną rozporządzeniem. Praca w godzinach nadliczbowych może być stosowana jedynie w wypadkach, przewidzianych art. 6 Ustawy z 18—XII 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu i wynagradzana według stawek, ustanowionych w art. 16 wymienionej ustawy.

Każdy pracownik ma prawo korzystać w okresie każdych trzech miesięcy conajmniej z 16 wolnych od pracy dób. Pracodawca winien prowadzić wykazy wolnych dób dla każdego pracownika, sporządzane na okres 3 miesięcy, które winny być podawane do wiadomości pracowników nie później niż w pierwszym tygodniu każdego okresu trzymiesięcznego.

Wymienione rozporządzenie miało wejść początkowo w życie z dniem 16 lipca 1930 r., następnie Rozporządzeniem z 11/VII.1930 r. (Dz. Ust. R. P. № 50 poz. 427) wejście w życie odroczono do 16/I.1930 r. a rozporządzeniem z 10/XII.1930 (Dz. Ust. R. P. № 2/31 poz. 13) odroczono do 16 stycznia 1932 r.

3) Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 13 sierpnia 1930 r. w sprawie czasu pracy pracowników ruchu tramwajów (Dz. U. R. P. № 65 poz. 516).

Wymienione rozporządzenie normy czasu pracy, ustalone w art. 1 Ustawy z 18/XII. 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu, reguluje w ten sposób, że dla pracowników ruchu tramwajów miejskich, podmiejskich i międzymiastowych wprowadza 184 godziny pracy w okresie 4 tygodniowym czyli przeciętnie 46 godzin tygodniowo, przyczem czas pracy poszczególnego pracownika w poszczególne dni tego okresu w żadnym przypadku nie może przekraczać 10½ godzin na dobę.

Do pracowników ruchu rozporządzenie zalicza: konduktorów, motorowych, kontrolerów, ekspedytorów, instruktorów, zwrotniczych, dróżników i obchodowych. Wymienieni pracownicy otrzymują w czasie pracy stosowny czas na spożycie posiłku.

Rozporządzenie weszło w życie z dniem 23/IX. 1930 r., i z tym dniem straciło moc obowiązującą rozporządzenie z 16 marca 1925 r. (Dz. Ust. R. P. № 27 poz. 197).

4. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 14 sierpnia 1930 r., wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu oraz Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, określające w zakresie umowy o pracę warunki praktyki, wymaganej dla zaliczenia do pracowników umysłowych sprzedawców i ekspedjentów sklepowych i księgarskich, oraz warunki ulgowe tegoż zaliczenia. (Dz. Ust. R. P. № 74 poz. 588).

5. Rozporządzenie Ministrów: Pracy i Opieki Społecznej, Przemysłu i Handlu i Spraw Wewnętrznych łącznie w porozumieniu z Ministrami: Skarbu, Spraw Wojskowych i Robót Publicznych z dnia 13 września 1930 r. w sprawie przepisów higjeny i bezpieczeństwa, obowiązujących przy przygotowywaniu gotowych do użytku farb i past, zawierających biel ołowianą, siarczan ołowiu i inne produkty, związki te zawierające, oraz przy wykonywaniu robót malarskich, przy których używane są te farby i pasty. (Dz. U. R. P. № 69 poz. 554).

Wymienione rozporządzenie zarządza izolację od innych pomieszczeń lokali, w których przygotowywane są farby i pasty, zawierające biel ołowianą, siarczan ołowiu i inne produkty, związki te zawierające, oraz izolację pomieszczeń, w których używane są przy pracy farby i pasty, zawierające powyższe związki, przepisuje szczegółowo, jakim warunkom winny odpowiadać lokale, w których wykonywana jest praca z wymienionemi związkami chemicznemi. Rozporządzenie zobowiązuje pracodawców do dostarczania ich własnym kosztem i utrzymywania w stanie używalności odzieży roboczej dla pracowników, obuwia i nakrycia głowy oraz do przestrzegania, ażeby robotnicy je nosili, oraz zobowiązuje, ażeby wymienione części odzieży przynajmniej raz na tydzień były prane na koszt pracodawcy. Pracodawca powinien nadto dostarczyć pracownikom dobrej wody do picia, szklanek, wody do mycia, mydła w dostatecznej ilości i ręczników przynajmniej po jednym na każdego pracownika tygodniowo.

Rozporządzenie zawiera przepisy o środkach ostrożności przy produkowaniu i używaniu farb i past, zawierających wymienione związki, oraz o zachowaniu się pracowników, zatrudnionych przy tych robotach. Praca młodocianych poniżej lat 18 oraz kobiet, bez względu na wiek, jest wzbroniona przy robotach, przy których używane są: biel ołowiana, siarczan ołowiu oraz inne produkty, związki te zawierające.

Każdy nowowstępujący do pracy pracownik winien być uprzednio poddany badaniom lekarskim celem stwierdzenia, czy ze względu na stan zdrowia praca nie będzie

wywierała szczególnie szkodliwego wpływu na zdrowie pracownika. Pracownicy zatrudnieni winni być conajmniej co 3 miesiące poddawani badaniom lekarskim.

Równocześnie z wymienionem rozporządzeniem jako załącznik ogłoszone zostały „Wskazówki higjeniczne dla pracowników, stosujących produkty, zawierające ołów". Rozporządzenie weszło w życie z dniem 13 grudnia 1930 r.

6) Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z 3 października 1930 r., wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu, o zmianie w rozporządzeniu z dnia 26 stycznia 1922 r. w sprawie czasu pracy osób, zatrudnionych przy pilnowaniu (Dz. Ust. R. P. № 74 poz. 589).

Rozporządzenie powyższe rozciąga postanowienia rozporządzenia z 26/I—1923 r. (Dz. Ust. R. P. № 18 poz. 148) na osoby, zatrudnione w strażach ogniowych i nadzorujące urządzenia przeciwpożarowe.

7) Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości oraz Ministra Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych, Skarbu, Rolnictwa oraz Przemysłu i Handlu z dnia 31 października 1930 r. o reorganizacji sądów pracy w Warszawie (Dz. Ust. R. P. Nr. 76 poz. 602).

Rozporządzenie powyższe ustanawia w Warszawie zamiast dwóch dotychczas urzędujących sądów pracy — 3 sądy pracy: Warszawa I, Warszawa II, Warszawa III, dzieląc odpowiednio pomiędzy te trzy sądy terytorjum m. st. Warszawy.

8) Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 8 listopada 1930 r., wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu i Ministrem Rolnictwa, w sprawie zmiany podziału terytorjalnego Rzeczypospolitej na okręgi i obwody inspekcji pracy (Dz. Ust. R. P. Nr. 79, poz. 624).

Rozporządzenie zmienia teren urzędowania trzech obwodów w ten sposób, że do 15 Obwodu inspekcji pracy zalicza powiaty: łaski, łęczycki, łódzki i sieradzki, do 16— brzeziński, piotrkowski i radomskowski, do 17—wieluński, kaliski, kolski, koniński, słupecki i turecki.

Wykładnia przepisów prawnych przez Głównego Inspektora Pracy. Główny Inspektor Pracy w roku sprawozdawczym w celu ujednostajnienia wykładni niektórych przepisów prawnych w następujących okólnikach podał do wiadomości inspektorów pracy wykładnię, przyjętą za właściwą przez Głównego Inspektora Pracy:

1) Okólnikiem z 25.I.1930 r Nr. 1/30 Główny Inspektor Pracy wyjaśnił, iż wypływające z umowy względnie z charakteru pracy kasjera, poborcy, płatnika i t. p. zobowiązanie pokrywania braku powierzonych mu wartości nie może być uważane za kolidujące z przepisami o ochronie pracy, a w szczególności z rozporządzeniem Prezydenta Rzplitej z 18.V.1927 r. o kaucjach, składanych w związku z umową o pracę.

2) Okólnikiem Nr. 4/30 z 22.IV.1930 r. Główny Inspektor Pracy wyjaśnił, iż ustawa z 18.XII.1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu nie obowiązuje pracowników, zatrudnionych w urzędach samorządu terytorjalnego (w magistratach, wydziałach powiatowych, urzędach gminnych i t. p.), jako wykonywujących władzę administracyjną w zakresie własnym i poruczanym; natomiast regulowany jest ustawą czas pracy pracowników komunalnych, zatrudnionych we wszelkich biurach, instytucjach i zakładach samorządowych, nie mających charakteru urzędów, wykonywujących władzę administracyjną.

3) W związku z wejściem w życie ustawy z dnia 25 lutego 1930 r. (Dz. Ust Nr. 30, poz. 263) w sprawie zmian postanowień ustawy z dnia 1.VIII 1919 r. o załatwianiu zatargów zbiorowych pomiędzy pracodawcami a pracownikami rolnymi, *pismem okólnem z 19.V.1930 r.* wyjaśniono, iż kompetencji Komisyj Rozjemczych nie podlegają sprawy robotników rolnych i dozorców domowych, nie objętych zbiorowemi normami pracy, sprawy o zaistnienie umowy o pracę, przyczem należy przyjąć, że, jeśli robotnik był dopuszczony do pracy, to umowa bezsprzecznie zaistniała, sprawy o eksmisję z mieszkania służbowego, gdy umowa o pracę nie istnieje, następnie sprawy o świadczenia gracjalistów i długoletnich robotników rolnych, wynikające z art. 44 i 45 ustawy o wykonaniu reformy rolnej.

4) Okólnikiem z 9.VIII.1930 r. Nr. 15/30 Główny Inspektor Pracy wyjaśnił, iż rozwożenie napoi chłodzących w niedziele i święta w gorącej porze roku wogóle, a zwłaszcza w wypadkach większego spożycia, które można przewidzieć zawczasu, może być uważane za dozwolone stosownie do art. 11 p.a ustawy o czasie pracy w przemyśle i handlu, jako praca konieczna ze względu na codzienne potrzeby ludności.

5) Okólnikiem z 5.XI.1930 r. Nr. 17/30 Główny Inspektor Pracy wyjaśnił, iż rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z 16.III.1928 r. o umowie o pracę robotników nie zabrania pracodawcy na zasadzie pisemnego upoważnienia robotnika przekazywać część przypadających mu zarobków na rzecz osób trzecich, byleby suma przekazywana łącznie z innemi potrąceniami nie przekraczała norm, w art. 38 powołanego Rozporządzenia przewidzianych, i byleby upoważnienie mogło być każdej chwili cofnięte przez robotnika.

6) Okólnikiem z dnia 6.XI 1930 r. Nr. 18/30 Główny Inspektor Pracy wyjaśnił, iż wypowiedzenie pracy pracownikowi umysłowemu wbrew postanowieniom art. 29 Rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z 16.III.1928 r. o umowie o pracę pracowników umysłowych—uważać należy za niebyłe, jako sprzeczne z przepisami o charakterze prawa publicznego.

7) Okólnikiem z dnia 25.XI 1930 r. 20/30 wyjaśniono, iż osoby, zatrudnione przy pilnowaniu na zasadzie Rozporządzenia z 26.I.1922 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 18 poz. 148), mogą być zatrudnione w niedziele i święta w ciągu 12 godzin na dobę, gdy wykonywane przez nie pilnowanie nie jest połączone z jakąkolwiek inną pracą. Pracy w niedziele i święta nie należy uważać za pracę w godzinach nadliczbowych, gdyż osoby te wzamian za pracę w niedziele i święta powinny otrzymywać równą ilość godzin wolnych w tygodniu, zgodnie z art. 13 Ustawy o czasie pracy w przemyśle i handlu.

SPRAWY ADMINISTRACYJNE.

Zmiany terytorjalne obwodów inspekcji pracy. Podział terytorjalny Rzeczypospolitej Polskiej na okręgi i obwody inspekcji pracy pozostał ten sam, jaki był w roku poprzednim, oparty na Rozporządzeniu Pana Ministra Pracy i Opieki Społecznej, obowiązującem od dnia 1 kwietnia 1928 r. (Dz. Ust. Nr. 41, poz. 397). Jedynie tylko z końcem roku nastąpiły zmiany w podziale terytorjalnym obwodów III Okręgu inspekcji pracy, a mianowicie: powiat brzeziński z Obwodu 15 został przeniesiony do Obwodu 16, a powiat wieluński—do Obwodu 17 (Dz. Ust. Nr. 79, poz. 624 z dnia 27 listopada 1930 r.).

Zmiana ta miała na celu równomierniejszy podział pracy pomiędzy personel inspekcyjny tych Obwodów, który został osiągnięty przez połączenie powiatów o charakterze rolnym w jeden obwód, powiatów zaś o charakterze przemysłowym w drugi obwód.

Ważniejsze zarządzenia Głównego Inspektora Pracy. 1) Pismem okólnem z 7.IV 1930 r. zwrócono uwagę okręgowych inspektorów pracy na możliwość regulowania liczby uczniów w zakładach przemysłowych w stosunku do ilości wykwalifikowanych pracowników w danym zakładzie pracy na zasadzie art. 125 i 132 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowem, podkreślając równocześnie konieczność gruntownego zbadania danej gałęzi przemysłu przed wydaniem rozporządzeń, ustalających normy zatrudniania uczniów w stosunku do ilości wykwalifikowanych robotników oraz pismem okólnem z 22.X 1930 r. w sprawie opinjowania projektów rozporządzeń władz wojewódzkich, wprowadzających normowanie liczby uczniów w zakładach przemysłowych i rzemieślniczych. Wskazano inspektorom pracy, iż przy opinjowaniu wymienionych rozporządzeń winni mieć na uwadze protokóły konferencyj, odbywanych w Głównym Inspektoracie Pracy z udziałem stron zainteresowanych w sprawie ograniczenia liczby uczniów w poszczególnych gałęziach przemysłu i rzemiosła (protokóły po zakończeniu obrad dla pewnej gałęzi przemysłu lub rzemiosła są rozsyłane inspektorom pracy). Nadto zalecono inspektorom pracy przed wydaniem opinji przeprowadzić badania, jak się przedstawia bezrobocie wykwalifikowanych robotników danej gałęzi przemysłu w ciągu ostatnich lat 5 i czy zapotrzebowanie na wykwalifikowanych robotników danej gałęzi wzrasta lub maleje, czy zakłady pracy dają możność nauczania w zawodzie.

2) Pismem okólnem z 16 maja 1930 r. G. I. P. wyjaśnił, iż w nakazach inspektor pracy zasadniczo może żądać wprowadzenia takich urządzeń w zakładzie pracy, których uprzednio nie żądał przy uruchamianiu zakładu, albowiem zezwolenie na uruchomienie zakładu nie przesądza, iż w czasie ruchu nie okażą się konieczne czy to zabezpieczenia dodatkowe, czy zmiany w istniejących już urządzeniach. Są jednak urządzenia o charakterze wyłącznie statycznym, których działanie w praktyce można

przewidzieć. W tych wypadkach należy dołożyć wszelkich starań, by urządzenia te były wprowadzone przed uruchomieniem zakładu. Jedynie w wyjątkowych razach ze względu na oczywiste niebezpieczeństwo pracujących należy tego rodzaju zarządzenia wydawać i po uruchomieniu zakładu, gdy uprzednio przed uruchomieniem zakładu zmian nie żądano.

3) Okólnikiem Nr. 7/30 podano szczegółowo do wiadomości inspektorów pracy zasady sporządzania nakazów i innych aktów administracyjnych, usankcjonowane Orzecznictwem Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

4) W związku z potrzebą nawiązania ścisłej współpracy pomiędzy inspekcją pracy a zakładami ubezpieczeń od wypadków oraz uwzględnienia dezyderatów, zgłaszanych przez sfery robotnicze do inspekcji pracy pod adresem zakładów ubezpieczeń od wypadków, Główny Inspektor Pracy pismem okólnem z 18.VI 1930 r. zwrócił się do inspektorów pracy z żądaniem skonkretyzowania przez inspektorów pracy wniosków w przedmiocie współpracy z wymienionemi zakładami w sprawie zwalczania niebezpieczeństwa pracy oraz ustalenia postulatów miejscowych sfer robotniczych lub poszkodowanych robotników. Zebranie tych materjałów zarządzone zostało w porozumieniu z Departamentem Ubezpieczeń Społecznych M. P. i O. S. celem ewentualnego skorygowania działalności zakładów ubezpieczeń od wypadków.

5) Okólnikiem Nr. 11/30 z 29.VI 1930 r. zostały podane do wiadomości inspektorów pracy po gruntownej rewizji wszystkie przepisy byłych państw zaborczych z zakresu ogólnej higjeny pracy, obowiązujące w poszczególnych dzielnicach Polski.

6) Okólnikiem Nr. 19/30 z dnia 14.XI 1930 r. w sprawie chorób zawodowych polecono obwodowym inspektorom pracy porozumieć się z naczelnymi lekarzami Kas Chorych, znajdującemi się w ich obwodach, w kwestji zalecenia wszystkim lekarzom Kas Chorych nadsyłania zawiadomień o wypadkach chorób zawodowych do inspektorów pracy; nadto w okólniku tym podano szczegółowy tryb postępowania w wypadkach stwierdzenia chorób zawodowych oraz zarządzono nadsyłanie kwartalnych sprawozdań o stwierdzonych wypadkach chorób zawodowych.

7) Okólnikiem Nr. 21/30 z dnia 27.XII 1930 r. w sprawie typu szafek w szatniach robotniczych podano szczegółowe przepisy, jakim winny odpowiadać szafki na ubrania stosownie do okoliczności.

8) Okólnikiem Nr. 23/30 z dnia 29.XII 1930 r. w sprawie czyszczenia zbiorników po kwasie siarkowym wskazano na niebezpieczeństwo powstawania arsenowodoru (arsenjaku) przy przepłókiwaniu wodą zbiorników z osadem szlamu. Podano szereg kategoryj zakładów, w których niebezpieczeństwo zatrucia arsenowodorem może mieć miejsce, oraz polecono inspektorom pracy pouczenie kierowników przedsiębiorstw o grożącem niebezpieczeństwie dla pracowników i środkach uniknięcia go.

9) Okólnikiem Nr. 6/30 z 12.V 1930 r. Główny Inspektor Pracy zarządził zniesienie sprawozdań cyfrowych z działalności inspekcji za II półrocze roku kalendarzowego, zaś okólnikiem № 10/30 zniósł sporządzanie sprawozdań za I-sze półrocze roku kalendarzowego, polecając sporządzać sprawozdania cyfrowe i opisowe raz do roku za cały okres roczny.

10) W roku sprawozdawczym inspekcja pracy zapoczątkowała badania na całym terenie państwa poszczególnych zagadnień z zakresu ochrony pracy. Okólnikiem Nr. 13/30 z dnia 8.VII 1930 r. zarządzono zbadanie i opisanie warunków pracy przy przetapianiu szkła w hutach szklanych oraz postawienie wniosków przez miejscowe organa inspekcji pracy w sprawie polepszenia warunków pracy przedewszystkiem pod względem higjeny i bezpieczeństwa pracy. Przyjęto zasadę opracowania monograficznego w ten sposób, że rezultaty badań obwodowych inspektorów pracy winny być scalane przez okręgowych inspektorów pracy, a prace okręgowych inspektorów pracy zostaną scalone przez Główny Inspektorat Pracy.

Sprawy personalne. W dn. 31 grudnia 1930 r. personel inspekcji pracy składał się z 230 osób. W tej liczbie na okręgi i obwody inspekcji pracy przypadało 211 osób (w czem 118 sił inspekcyjnych i 93 siły kancelaryjne) oraz na Główny Inspektorat Pracy 19 osób, w czem 4 siły pomocnicze.

W ciągu roku 1930 przeniesiono na emeryturę 2 okręgowych inspektorów pracy i 3 obwodowych inspektorów pracy, a jednego — w stan nieczynny.

Projektowane egzaminy na stanowiska inspektorów i podinspektorów pracy na dni 15, 16 i 17 grudnia 1930 r. zostały odłożone zarządzeniem Pana Ministra na rok następny.

Od dn. 15 lutego do dn. 15 marca 1930 r. odbył się IV-ty kurs dokształcania sanitarnego dla inżynierów w Państwowej Szkole Higjeny.

W kursie tym wzięło udział 4 inspektorów pracy, dyplomowanych inżynierów.

Niezależnie od teoretycznych wykładów kurs ten obejmował również wycieczki do rozmaitych instytucyj sanitarno-higjenicznych, zaznajamiając słuchaczy na miejscu z urządzeniami i działalnością omawianych instytucyj.

Sprawy budżetowo-rachunkowe. Administrowanie kredytami, przeznaczonemi w preliminarzu budżetowym na r. 1930/31-y na utrzymanie Inspekcji Pracy, odbywało się już pod znakiem konieczności dokonywania kompresji kredytów ze względu na kryzys gospodarczy. Przedewszystkiem uległy zmniejszeniu z początkiem okresu budżetowego następujące paragrafy: kredyt w § 4 na „Środki lokomocji" z 30.000 zł. na 10.000 zł. przez zaniechanie zakupu samochodów dla potrzeb okręgowych inspektorów pracy, oraz w § 10 na „Komisje Rozjemcze" przez zmniejszenie przewidywanych wydatków z preliminowanych 45.000 do 40.000 zł.

Ponieważ kredyty na okres budżetowy 1930/31 w porównaniu z kredytami, preliminowanemi na okres budżetowy 1929/30, nietylko nie zostały powiększone, lecz nawet w niektórych pozycjach, jak na różne wydatki osobowe podróże służbowe i komisje rozjemcze—zmniejszone, większość kredytów, preliminowanych na r. 1930/31, wobec rozwoju działalności i rosnących potrzeb urzędów inspekcji pracy, musiała ulec zwiększeniu kosztem zmniejszenia pozostałych kredytów.

Z ważniejszych ulepszeń w gospodarce kredytowej wymienić należy okólnik do okręgowych inspektorów pracy, przyznający im prawo samodzielnego akceptowania rachunków do wysokości 200 zł., z drugiej wszakże strony uzależniający nabywanie przez nich poszczególnych części inwentarza biurowego nie inaczej jak po uzyskaniu zgody Głównego Inspektora Pracy. Poza tem przypomniane zostały i uzupełnione zarządzenia, zalecające ograniczenie wydatków rzeczowo-administracyjnych, szczególniej z końcem okresu budżetowego, do najkonieczniejszych potrzeb. Przyznanie na okres budżetowy, 1930/31-y kredytów w wysokościach, preliminowanych na poprzedni okres budżetowy, przy zmniejszeniu kredytów, przewidzianych na różne wydatki osobowe, podróże służbowe i na komisje rozjemcze, nie odpowiadało istotnym potrzebom urzędów inspekcji pracy, na skutek czego kredyty, przewidziane w § 4 na „Środki lokomocji", § 5 na „Pomieszczenie", w § 6 na „Wydatki biurowe", w § 7 na „Wydawnictwa" i w § 9 na „Remont i konserwacje budowli", musiały być powiększone drogą dokonania virement tych kredytów, które ze specjalnych względów nie były należycie wyzyskane. Do takich kredytów należały sumy, przewidziane w § 3 na „Podróże służbowe" i w § 8 na „Inne wydatki", niewyzyskane na skutek zarządzeń Głównego Inspektora Pracy, o których była mowa powyżej, a zalecających ograniczenie wydatków do najkonieczniejszych potrzeb.

Wzmocnienia potrzebowały: zmniejszony na skutek kompresji z 30.000 do 10.000 zł. kredyt w § 4 na „Środki lokomocji" ze względu na zwiększone koszty utrzymania i remontu samochodów Głównego Inspektora Pracy i Inspektora Pracy IX-go Okręgu, w § 5 na „Pomieszczenie" na skutek przeniesienia niektórych okręgowych inspektoratów pracy do nowych lokali, jak również i Biura Głównego Inspektora Pracy do nowego pomieszczenia w związku z przeniesieniem Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej do nowego lokalu, w § 6 na „Wydatki biurowe" z tychże przyczyn, w § 7 na „Wydawnictwa" na skutek konieczności pokrycia kosztów druku dwóch rocznych sprawozdań z działalności inspekcji pracy—za rok 1928 i 1929, w ciągu jednego roku budżetowego i w § 9 na „Remont i konserwacje budowli" na skutek wspomnianych powyżej przeniesień lokali urzędów inspekcji pracy i wynikających stąd konieczności dokonywania większych lub mniejszych robót remontowych.

Wobec powyższego z kredytu, przewidzianego w § 3 na „Podróże służbowe i przesiedlenia", przeniesiono sumę 29.470 zł., zmniejszając ten kredyt do sumy 170.530 zł. i z § 8 na „Inne wydatki" sumę 17.872 zł., zmniejszając ten kredyt do sumy 16.128 zł., na §§ 4, 5, 6, 7 i 9, powiększając kredyt, przewidziany w § 4 (po dokonaniu kompresji) na „Środki lokomocji"—do sumy 10.600 zł., w § 5 na „Pomieszczenie"—do sumy 110.429 zł., w § 6 na „Wydatki biurowe"—do sumy 88.003 zł., w § 7 na „Wydawnictwa"—do sumy 31.400 zł., w § 9 na „Remont i konserwacje budowli"—do sumy 23.910 zł.

Niżej podaje się preliminarz inspekcji pracy na rok budżetowy 1930/31 przed i po jego powiększeniu drogą virement w porównaniu z preliminarzem na rok poprzedni:

NAZWA KREDYTÓW	Kwoty, preliminowane na lokalne Urzędy Inspekcji Pracy—przed uzyskaniem dodatkowych kredytów	Kwoty preliminowane — po uzyskaniu dodatkowych kredytów i uskutecznieniu kompresji	Preliminarz budżetowy na rok 1929/1930-ty
1. Uposażenie	1.487.815	1.487.815	1.305.815
2. Różne wydatki osobowe	162.479	162.479	169.386
3. Podróże służbowe i przesiedlenia	200.000	170.530	215.000
4. Środki lokomocji	30.000	10.600	30.000
5. Pomieszczenie	97.000	110.429	97.000
6. Wydatki biurowe	70.000	88.003	70.000
7. Wydawnictwa	20.000	31.400	20.000
8. Inne wydatki	34.000	16.128	34.000
9. Remont i konserwacja budowli	20.000	23.910	20.000
10. Komisje Rozjemcze	45.000	40.000	50.000
11. Druki i książki do sprzedaży fabrykom	15.000	15.000	15.000

Rejestracja pracowniczych związków zawodowych. W roku sprawozdawczym 1930 zarejestrowano w Głównym Inspektoracie Pracy 43 organizacje zawodowe oraz 13 zmian statutu.

Z liczby 43 zarejestrowanych organizacyj zawodowych—37 przypadło na związki zawodowe ogólnokrajowe i 6 na związki wojewódzkie.

Według rejestru do dnia 31 grudnia 1930 r. liczba zarejestrowanych przez Głównego Inspektora Pracy organizacyj zawodowych na podstawie Dekretu z dnia 8/II 1919 r. (Dz. Praw № 15, poz. 209) wyniosła ogółem 611 pozycyj rejestru.

Pozycje te obejmowały:

1) Związków zawodowych ogólnokrajowych 495
2) „ „ wojewódzkich 96
3) Zrzeszeń związkowych ogólnokrajowych 20

Razem 611 organizacyj zawodowych

Z powyższej liczby wykreślono z rejestru na skutek likwidacji lub rozwiązania 182 organizacje zawodowe.

Na dzień 1 stycznia 1931 r. czynnych było:

1) Związków zawodowych 413
2) Zrzeszeń związkowych 16

Razem 429 organizacyj zawodowych.

Zjazdy Inspektorów Pracy. *Zjazd Okręgowych Inspektorów Pracy w Katowicach.* W dniach 22—24 maja 1930 r. w Katowicach obradował zjazd Okręgowych Inspektorów Pracy. Zaszczycił zjazd swą obecnością Minister Pracy i Opieki Społecznej — Pan Aleksander Prystor i Wojewoda Śląski—Pan dr. Michał Grażyński.

Program obrad zjazdu był następujący:

1) sprawa skasowania półrocznych sprawozdań cyfrowych,
2) bezpieczeństwo pracy w rolnictwie,
3) rozciągnięcie rzeczowej kompetencji Sądów Pracy na sprawy rolne oraz terytorjalnej—na niektóre gminy,
4) uzgodnienie współpracy z urzędami górniczemi,
5) ustalenie trybu konsensowania nowopowstających zakładów pracy,
6) sprawy budżetowe i personalne,
7) wolne wnioski.

Otworzył zjazd Minister Pracy i Opieki Społecznej p. Aleksander Prystor, podkreślając wagę i znaczenie zadań inspekcji pracy w normowaniu stosunków społecznych w państwie i—wobec niezespolenia inspekcji pracy z władzami administracji ogólnej—wyłączną odpowiedzialność inspekcji za należyte spełnianie tych zadań.

1) W sprawie skasowania półrocznych sprawozdań cyfrowych z działalności inspekcji pracy po dłuższej dyskusji, na wniosek p. Głównego Inspektora Pracy, uchwalono powołanie Komisji pod przewodnictwem Zastępcy Głównego Inspektora Pracy p. inż. Henryka Zagrodzkiego z udziałem przedstawicieli różnych dzielnic Polski, celem dokładnego zbadania sprawy i przedłożenia wniosków naczelnym władzom inspekcji pracy do rozstrzygnięcia, przyczem dodatkowo w czasie dyskusji wyłoniła się kwestja zmian w szematach tablic sprawozdawczych, której zbadanie z prawem stawiania wniosków również powierzono wymienionej Komisji.

2) W sprawie bezpieczeństwa pracy w rolnictwie obrady ujawniły zgodne poglądy uczestników, iż dane, ujawnione przez inspekcję, obrazują dużą i wciąż wzrastającą ilość nieszczęśliwych wypadków przy pracy o charakterze szczególnie ciężkim i że pomimo wzrastającego niebezpieczeństwa pracy w rolnictwie, przy obecnym stanie organizacyjnym inspekcja pracy nie jest w możności nadzorować w folwarkach i gospodarstwach rolnych wykonywania przepisów o bezpieczeństwie pracy. Przyczyną wzrastania ilości wypadków w rolnictwie, zdaniem obradujących, jest intensywne uprzemysławianie się rolnictwa w Polsce przez wprowadzanie mechanizacji pracy w gospodarstwach rolnych i niedostateczne przystosowanie się pracujących do bardziej niebezpiecznych warunków pracy oraz niedocenianie przez pracujących na roli niebezpieczeństw maszyny. Zebrani uznali, iż jednym z racjonalniejszych środków, zwiększających bezpieczeństwo pracy w rolnictwie, winien być zakaz prawny wypuszczania przez fabryki na rynek maszyn rolniczych niezabezpieczonych. Zebrani wyrazili równocześnie pogląd, iż koniecznem jest jaknajszybsze opracowanie dla całego państwa jednolitych przepisów o bezpieczeństwie pracy na roli.

3) W sprawie rozciągnięcia rzeczowej kompetencji Sądów Pracy na sprawy rolne oraz terytorjalnej na niektóre gminy delegat Ministerstwa Sprawiedliwości p. Sędzia Kowalski zaznacza, że ze względu na brak kredytów niema możności tworzenia nowych sądów pracy dla spraw rolnych w tych ośrodkach, które nie są okręgami przemysłowemi. Wprowadzenie Sądów Pracy w Poznańskiem jest z powodów wyżej wymienionych nierealne, zwłaszcza ze względu na istniejące tam Sądy Przemysłowe. Dodanie ławników—przedstawicieli robotników i pracodawców—do Sądów Grodzkich jest niemożliwe ze względów ustawowych i organizacyjnych. W rezultacie dyskusji zostały przyjęte następujące wnioski:

a) zjazd Inspektorów Pracy uważa za wskazane rozszerzenie działalności Sądów Pracy w miarę możliwości,

b) należy uruchomić Sąd Pracy w Równem.

4) W sprawie współpracy z Urzędami Górniczemi sprawozdania z niektórych Okręgów inspekcji pracy ujawniły pewne tarcia i brak ścisłej współpracy pomiędzy niektóremi Urzędami Górniczemi a inspekcją pracy. W konkluzji dyskusji p. Główny Inspektor Pracy podkreślił konieczność dokładania wszelkich starań przez inspektorów pracy w celu utrzymania współpracy z innemi władzami na najwyższym poziomie. W razie niezrozumienia swych zadań i trudności ze strony innych władz odnośne fakty należy podawać niezwłocznie do wiadomości Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, celem wyjaśnienia sytuacji w porozumieniu z innemi Ministerstwami.

5) W sprawie konsensowania nowopowstających zakładów pracy przyjęto wniosek, iż przy koncesjonowaniu większych zakładów przemysłowych oraz tych, w których produkcja z natury swej jest szczególnie niebezpieczna dla pracujących, należy powoływać Komisję odbiorczą, konsensowanie zaś mniejszych zakładów należy uregulować w trybie wydania szczegółowszych przepisów przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu.

6) Główny Inspektor Pracy, omawiając sprawy personalne i budżetowe, zwrócił uwagę na konieczność jaknajdokładniejszego poznania przez okręgowych inspektorów pracy obwodów inspekcyjnych i obwodowych inspektorów pracy. Celem przeprowadzenia kontroli okręgowy inspektor pracy winien badać zarządzenia inspektorów pracy ze względu na prawidłowość i celowość zarządzeń, oraz badać sprawy orzecznicze, jak Komisyj Rozjemczych, karno-administracyjne, karno-sądowe i t. p. Koniecznem jest unikanie w działalności inspektorów pracy krańcowości, a więc z jednej strony lekceważenia spraw, z drugiej zaś strony zbyt surowego postępowania. Takt inspektorów pracy jest główną podstawą poprawnego urzędowania. Należy utrzymywać ścisły kontakt z Kasami Chorych w celu orjentowania się w stanie zdrowotnym robotników poszczególnych zakładów i środowiska oraz w celu racjonalnego przeprowadzenia profilaktyki zdrowotnej w zakładach pracy, badań młodocianych, zwalczania chorób zawodowych i t. p. Wkońcu p. Główny Inspektor Pracy zauważył, iż obsada personalna

inspektoratów jest w 40 proc. niedostateczna. Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej będzie dążyło do przeszeregowania stopni służbowych zarówno w okręgach, jak i w obwodach.

7) W wolnych wnioskach wysłuchano referatu Okręgowego Inspektora Pracy p. Arnulfa Nawratila, w sprawie bezpieczeństwa pożarowego w zakładach pracy oraz przyjęto wytyczne, jakie należy stosować celem ochrony życia znajdujących się w zakładach pracowników na wypadek pożaru.

Główny Inspektor Pracy, wyrażając podziękowanie p. Inspektorowi Nawratilowi za niezmiernie pożyteczną pracę, oświadczył, że referat zostanie wydrukowany i rozesłany inspektorom pracy.

Sprawę tekstu kart wizytacyjnych przekazano Komisji, powołanej do załatwienia kwestji sprawozdań półrocznych, przyczem projekt postanowiono rozesłać inspektorom pracy do wyrażenia opinji.

Regjonalne zjazdy inspektorów pracy. Na zjazdach regjonalnych inspektorów pracy wygłoszono następujące referaty:

A. Na zjeździe inspektorów pracy *II Okręgu* w Warszawie w dniach 24, 25 i 26 stycznia 1930 r.:

1) p. Bogumił Zaleski, Inspektor Pracy 11 Obwodu — „Orzeczenia karne i postępowanie administracyjne";

2) p. Stefan Grabowski, Inspektor Pracy 8 Obwodu — „Nakazy i postępowanie przymusowe";

3) p. Emilja Frelkowa, Podinspektor do spraw ochrony pracy kobiet i młodocianych—„Praca kobiet i młodocianych";

4) p. Jan Kowalik, Inspektor Pracy 10 Obwodu—„Sprawy rolne";

5) p. Wacław Prenier, Inspektor Pracy II Obwodu—„Czas pracy";

6) p. Romuald Gregołajtys, Inspektor Pracy 7 Obwodu—„Nieszczęśliwe wypadki przy pracy";

7) p. Władysław Tomczyk, Inspektor Pracy 9 Obwodu—„Płace robotnicze";

B. Na zjeździe inspektorów pracy *X i XI Okręgów* w Gdyni w dniach 28 i 29 listopada 1930 r.:

1) p. inż. Henryk Oszczakiewicz, Inspektor Pracy 54 Obwodu—„W jakim stopniu Międzynarodowa Konferencja Pracy w pierwszem dziesięcioleciu uczyniła zadość wymogom cz. XIII Traktatu Wersalskiego w sprawie zapobiegania nieszczęśliwym wypadkom przy pracy";

2) p. inż. Kazimierz Ossowski, Inspektor Pracy 58 Obwodu — „Przepisy bezpieczeństwa urządzeń elektrycznych w oświetleniu norm Polskiego Komitetu Elektrotechnicznego";

3) p. Juljan Kowalik, Inspektor Pracy 53 Obwodu—„Niebezpieczeństwo, zagrażające zdrowiu robotników w przemyśle graficznym i środki zapobiegawcze";

4) p. Władysław Dąbrowski, Inspektor Pracy 59 Obwodu — „Fabrykacja wyrobów gumowych ze stanowiska higjeny i bezpieczeństwa pracy";

5) p. Władysław Krzyształowicz, Inspektor Pracy 56 Obwodu—„Niebezpieczeństwa, zagrażające zdrowiu i życiu robotników w hutach szklanych i środki zapobiegawcze";

6), 7) i 8) p. Antoni Swinarski, Podinspektor Pracy 53 Obwodu—„Niebezpieczeństwa, zagrażające zdrowiu i życiu robotników w przemyśle malarskim i lakierniczym i środki zapobiegawcze", „Niebezpieczeństwo, zagrażające zdrowiu i życiu robotników przy fabrykacji, stosowaniu i użyciu gazów zgęszczonych i skroplonych oraz zapobieganie tym niebezpieczeństwom", „Niebezpieczeństwa i zapobieganie im przy stosowaniu gazów do samorodnego spawania";

9) p. Klemens Suchożebrski, Inspektor Pracy 61 Obwodu — „Niebezpieczeństwa, zagrażające zdrowiu i życiu pracowników przy fabrykacji tektury szmacianej";

10) p. Zygmunt Bojankowski, Podinspektor Pracy 54 Obwodu — „Niebezpieczeństwo zagrażające życiu robotników przy stosowaniu materjałów wybuchowych w przemyśle mineralnym";

11) p. Franciszek Szulc, Inspektor Pracy 60 Obwodu—„Ruch portowy ze stanowiska bezpieczeństwa życia i zdrowia pracowników";

12) p. dr. Stanisław Mroczkowski, Inspektor Pracy X Okręgu—„Niemieckie Towarzystwo Higjeny Przemysłowej i referaty wygłoszone na zjazdach tego Towarzystwa w latach 1929—1930".

13) p. inż. Bogusław Świeżawski, Inspektor Pracy XI Okręgu—„Projekt Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej przepisów bezpieczeństwa i higjeny pracy przy wykonywaniu robót budowlanych";

C. Na zjeździe inspektorów pracy *IV Okręgu* w Sosnowcu w dniach 8 i 9 grudnia 1930 r.:

1) p. inż. Wiesław Kuliczkowski, Inspektor Pracy 18 Obwodu — „Bezpieczeństwo pracy w rolnictwie";

2) p. Karol Rychłowski, Podinspektor Pracy 25 Obwodu—„Prace robotników w kopalniach węgla przed wojną (r. 1913) i w chwili obecnej";

3) p. Aleksander Radłowski, Podinspektor Pracy 22 Obwodu—„Nieszczęśliwe wypadki z powodu wyskakiwania czółenek z warsztatów tkackich w fabrykach włókienniczych";

4) p. inż. Aleksander Federowicz, Inspektor Pracy 24 i 25 Obwodów—„Przyrządy do nakładania i zrzucania pasów transmisyjnych";

5) p. inż. Izaak Feferman, Podinspektor Pracy 25 Obwodu — „Rejestrowanie nieszczęśliwych wypadków w ramach tablicy V-ej zestawienia cyfrowego" (p. str. 67);

6) p. inż. Witold Wasilewski, Inspektor Pracy 22 Obwodu—„Zastosowanie praktyczne uprawnień obwodowego inspektora pracy w sprawach sądowych i karno-administracyjnych";

7) p. Pelagja Pawelska, Podinspektor Pracy do spraw ochrony pracy kobiet i młodocianych –„Niektóre sprawy z dziedziny pracy kobiet i młodocianych w związku z urzędowaniem podinspektora pracy do spraw kobiet i młodocianych";

8) p. inż. Wacław Wyrzykowski, Inspektor Pracy IV Okręgu—„Ujednostajnienie postępowania przy wydawaniu nakazów i zaleceń"

Prace powyższe znajdują się w bibljotece Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej.

OCHRONA PRACY KOBIET I MŁODOCIANYCH.

Sprawy organizacyjne. W dniach 10 i 11 września 1930 r. odbyła się druga zkolei konferencja wszystkich podinspektorek do spraw kobiet i młodocianych z udziałem urzędników Głównego Inspektoratu Pracy i Departamentu Pracy dla omówienia następujących spraw: 1) form organizacji inspekcji pracy w zakresie ochrony pracy kobiet i młodocianych, 2) kwestji siedzenia kobiet przy pracy, 3) metod likwidacji pracy dzieci nieletnich, 4) metod wizytowania zakładów pracy ze względu na ochronę pracy kobiet i młodocianych, 5) wprowadzenia w życie art. 9 ustawy z dn. 2/VII.1924 r., 6) wprowadzenia w życie przepisów Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie przemysłowem z dn. 7/VI.1927 r. w części, dotyczącej uczniów przemysłowych i rzemieślniczych.

Ad p. 1) zostało ustalone, że jedynie obsada podinspektorek przy okręgach pod bezpośredniem kierownictwem okręgowych inspektorów zabezpiecza prawidłowy rozwój ich pracy również jak harmonijne uzgodnienie jej z pracą ogólnie inspekcyjną.

Ad p. 2) zostało ustalone, że, na tle wprowadzenia pracy siedzącej kobiet w przedsiębiorstwach państwowych jako precedensu, — będzie się usiłowało stwarzać w terenach precedensy stosowania pracy siedzącej kobiet w przemyśle prywatnym.

Ad p. 3) zostały zreasumowane dodatnie wyniki likwidacji pracy dzieci nieletnich w większych zakładach przemysłowych, co zaś do całokształtu zagadnienia pracy dzieci nieletnich, likwidacja tej pracy zależna jest od zaistnienia i rozbudowy opieki społecznej w szerokim zakresie i od sił liczebnych inspekcji.

Ad p. 4) ustalono, że wizytowanie zakładów przemysłowych pod kątem ochrony pracy kobiet i młodocianych powinno mieć na względzie: badania szkodliwych wpływów produkcji na organizmy kobiet, dziewcząt i chłopców oraz badania miary wysiłku kobiet i młodzieży, a również opierać się o ścisłą współpracę z organizacjami zawodowemi robotniczemi.

Ad p. 5) ustalono, iż koniecznem jest znowelizowanie p. 5 Rozporządzenia p. Ministra P. i O. S. z dn. 31/XII.1924 r. o wykonywaniu obowiązku szkolnego w kierunku uzgodnienia przepisów tego rozporządzenia z intencją ustawy, względnie — nowelizacji rozporządzenia w sensie skupienia sześciu godzin, przysługujących młodocianemu dla celów nauki w szkole, w jednym dniu tygodnia, wolnym od pracy a płatnym przez pracodawcę. Słaby stan rozbudowy sieci szkół i powszechne zatrudnianie młodocianych w godzinach nadliczbowych tudzież w dwóch zmianach w połączeniu z wielkiemi czę-

sto odległościami pomiędzy mieszkaniem, fabryką a szkołą, uniemożliwia efektywną realizację art. 9 Ustawy.

Ad p. 6) konferencja zajęła zasadnicze stanowisko negatywne w stosunku do idei podporządkowywania pracy młodzieży w przemyśle i rzemiośle zasadom umowy o naukę i wypowiedziała się za podciągnięciem pracy „uczniów", terminatorów i t. p. pod działanie normalnych umów o pracę; w obrębie jednak działających dziś przepisów rozporządzenia o prawie przemysłowem została przewidziana możność wykorzystywania przepisów tego rozporządzenia w kierunku uporządkowania stosunków pracy młodzieży, co w istniejących warunkach uznano za konieczne.

Z zagadnień, opracowywanych w Głównym Inspektoracie Pracy od chwili powstania działu ochrony pracy kobiet i młodocianych, rozwijano w dalszym ciągu trzy zagadnienia: ochrony macierzyństwa robotnicy, ochrony zdrowia młodocianych i ograniczania liczby uczniów w przemyśle i rzemiośle. Wysunięto również dwa nowe zagadnienia, które już znalazły sobie wyraz w porządku obrad konferencji podinspektorek i które idą w dalszym ciągu po linji wyłaniania zasadniczych potrzeb klasy robotniczej i zaspokojenia tych potrzeb w drodze wprowadzenia ochrony pracy; są to zagadnienia: pracy siedzącej kobiet i ochrony kobiet od nadmiernego wysiłku przy pracy.

W kolejnym porządku stan rozwoju tych zagadnień w roku sprawozdawczym przedstawiał się następująco:

Ochrona macierzyństwa robotnicy. Rozwój ochrony macierzyństwa robotnicy w okresie sprawozdawczym należy uważać za całkiem zadowalający, gdy przyjmiemy pod uwagę, że jest to okres głębokiej depresji gospodarczej, a więc — znacznego oporu przedsiębiorców w stosunku do każdego dodatkowego świadczenia społecznego. Liczba żłobków fabrycznych (żłobków i stacyj opieki przy fabrykach łącznie) wzrosła z 84 na 1/I.1930 r. do 109 na 1/I.1931 r., a więc o 28 instytucyj.

Należy zaznaczyć, że w tej liczbie są firmy, które wybudowały specjalne lokale dla żłobków fabrycznych i to lokale, odpowiadające wszystkim wymaganiom prawa i inspekcji pracy, jak np. lokal w fabryce czekolady E. Wedel w Warszawie. W ciągu roku sprawozdawczego Główny Inspektorat Pracy zebrał zupełnie dokładne dane z okręgów o funkcjonowaniu wszystkich przyfabrycznych instytucyj opieki nad dzieckiem. Na 1/I.1931 r. w 109 żłobkach i stacjach opieki, założonych przy fabrykach, zatrudniających łącznie 22.040 kobiet, mieściło się 4832 dzieci. Liczba kobiet, których dzieci korzystają już z przywilejów art. 15 ustawy z dn. 2/VII.1924 r., wynosi 11,4% ogólnej liczby kobiet, zatrudnionych w przemyśle na 1/I.1931 r.; w stosunku zaś do liczby kobiet, objętych fabrykami, zatrudniającemi ponad 100 kobiet, czyli fabrykami, obowiązanemi do założenia żłobków,—wynosi to około 25%, czyli że czwarta część kobiet z liczby uprawnionych do tej ustawowej ochrony macierzyństwa korzysta już dziś z należnych im przywilejów. Jest rzeczą niewątpliwą, że postęp w realizacji tego prawa w okresie znacznej już depresji gospodarczej zawdzięczamy zastosowanej w r. 1930 polityce zatwierdzania przez Ministra Pracy nakazów inspektorów pracy, dotyczących zakładania żłobków; w pewnym okresie systematycznego stosowania tej polityki można było stwierdzić, że przedsiębiorstwa coraz rzadziej uciekały się do odwołania do Najwyższego Trybunału, a nawet do Ministra Pracy i — po otrzymaniu nakazu, zatwierdzonego w II-ej instancji — przystępowały w porozumieniu z inspekcją pracy do realizacji ochrony macierzyństwa.

W tym samym r. 1930 zostało po raz pierwszy skutecznie zastosowane przymusowe postępowanie administracyjne w celu zmuszenia opornej fabryki (fabryka czekolady „Plutos") do urządzenia żłobka.

W okresie sprawozdawczym rozpoczęta została pewna akcja na terenie przedsiębiorstw państwowych, zmierzająca do pogłębienia ochrony macierzyństwa, mianowicie — rozszerzenia tej ochrony na okres ciąży matki. Jedno z przedsiębiorstw monopolowych (monopol spirytusowy) oraz jedna ze stołecznych fabryk wojskowych wprowadziły wypożyczanie robotnicom ciężarnym do domów całkowitych wypraw położniczych (bezpłatnie) oraz wydawanie bezzwrotnie robotnicom ciężarnym pasów brzusznych na okres ciąży. W Monopolu Spirytusowym zasadę tę wprowadzono na terenie wszystkich fabryk. Całokształt zagadnienia ochrony macierzyństwa robotnicy w przemyśle polskim został opracowany w obszernej książce, wydanej następnie przez Ministerstwo Pracy (M. Leśniewska, „Rozwój ochrony macierzyństwa robotnicy w przemyśle polskim") i zaopatrzonej w skróty w języku francuskim i angielskim.

Ochrona zdrowia młodzieży pracującej. W zakresie wykonywania art. 6 i 7 ustawy z dn. 2/VII.1924 r. o ochronie pracy kobiet i młodocianych rok sprawozdaw-

czy zaznacza się wielkim postępem. W stosunku do r. 1929, w którym było już 13 czynnych ośrodków badań lekarskich młodocianych w Polsce i pracowało w tych ośrodkach 18 lekarzy specjalnych do tych badań (m. innymi pedjatrów), — w roku sprawozdawczym wzrosła wydatnie liczba ośrodków badawczych, zorganizowanych i prowadzonych przez Kasy Chorych.

Mianowicie ze złożonego przez Ogólno-Państwowy Związek Kas Chorych do Głównego Inspektoratu Pracy sprawozdania za r. 1930 widzimy, że badania były przeprowadzane już w 26 ośrodkach Polski, t. j. w Kasach Chorych w: 1) Białej, 2) Białymstoku, 3) Bydgoszczy, 4) Chrzanowie, 5) Częstochowie, 6) Drohobyczu, 7) Grodnie, 8) Grudziądzu, 9) Kaliszu, 10) Kielcach, 11) Krakowie, 12) Lublinie, 13) Łodzi, 14) Lwowie, 15) Ostrowcu, 16) Pabjanicach, 17) Poznaniu-mieście, 18) Radomiu, 19) Sosnowcu, 20) Zawierciu, 21) Dąbrowie, 22) Stanisławowie, 23) Tomaszowie-Mazowieckim 24) Warszawie-mieście, 25) Wilnie-mieście, 26) Żyrardowie.

Zbadano w tym okresie: a) po raz pierwszy 16121 młodocianych (10293 chłopców i 5828 dziewcząt), b) poraz drugi 6006 młodocianych (3618 chłopców i 2388 dziewcząt). Łączna zatem ilość badań pierwszych i powtórnych wynosi w r. 1930, 22.127.

Stan zdrowia zbadanych da się streścić w sposób następujący:

a) *Obarczenie dziedziczne* u 15.404 zbadanych wyraża się w 4,9% w gruźlicy, 2,5% w alkoholiźmie, 0,8% w raku, 0,8% w chorobach nerwowych, 0,3% w chorobach umysłowych.

b) *Z chorób, przebytych przed badaniem*, są dane dla 15.404 młodocianych co do: kiły, rzeżączki, reumatyzmu, krzywicy i jaglicy. Z wyjątkiem krzywicy pozostałe z wymienionych chorób stwierdzono u małego odsetka badanych (niżej 1%,— w skali 0,9% do 0,03%; jedynie jaglicę przebyło chłopców 1,1%), natomiast na krzywicę chorowało 7,3% zbadanej młodzieży (6,7% chłopców i 8,3% dziewcząt).

c) *Z obecnych zaburzeń i zmian chorobowych* stwierdzono próchnicę zębów u 50,8% zbadanych (61,7% chłopców, 35% dziewcząt) oraz wysokie odsetki zaburzeń słuchu, gruźlicy, schorzeń gruczołów chłonnych oraz zaburzeń nerwowych. Tak więc gruźlicę płuc ma 9,4% w tem 11,8% chłopców, 5,9% dziewcząt, schorzenia gruczołów chłonnych występują u 25% (28,8% u chłopców, 19,5% u dziewcząt), zaburzenia wzroku u 16,8% (18,5% u chłopców, 14,5% u dziewcząt), zaburzenia nerwowe u 7,6% (8,2% u chłopców, 6% u dziewcząt).

W wyniku badań 0,6% młodocianych zostało uznanych za niezdolnych do żadnej pracy wogóle (0,6% chłopców i 0,7% dziewcząt), natomiast za niezdolnych do danej pracy — 2,2% (chłopców 2,3%, dziewcząt 1,9%).

Badania wzrostu i wagi wykazują naogół przeciętną wagę zbyt małą w stosunku do przeciętnego wzrostu, co się już wiąże zapewne z warunkami bytu.

Sprawozdanie zawiera również pewne dane dla charakterystyki warunków bytu młodocianych, od których zarówno jak i od wpływów pracy mogą być uzależnione rozmaite zmiany chorobowe w ich organizmach. Tak więc dobry stan odżywiania ma tylko 26,8% zbadanych chłopców, 39,5% natomiast zbadanych dziewcząt. Zaledwie 6,5% młodocianych zajmuje odrębną izbę, natomiast 27,4% mieszka w izbie, zamieszkałej przez 5 i więcej osób. Palenie tytuniu i używanie alkoholu jest wśród młodzieży dość silnie rozpowszechnione, gdyż wśród chłopców 22,4% zbadanych pali, a 14,8% pije alkohol. Wśród dziewcząt odsetek palących wynosi 1,4%, odsetek zaś używających alkoholu — aż 5,2%. Dodatnio przedstawia się jedynie kwestja uprawiania sportów, jak widać, — w stopniu wzrastającym ogólnie, a mianowicie: 20,9% zbadanej młodzieży uprawia sporty, w tem 26,6% chłopców, 10,4% dziewcząt na ogólną liczbę zbadanych pod tym względem 10.611 młodocianych.

Sprawozdanie zaznacza w końcu, że zapoczątkowana w zakresie badań młodocianych współpraca lekarzy badających z inspektorami pracy dała wyniki dodatnie wogóle a zwłaszcza z punktu widzenia zapobiegania chorobom zawodowym.

Jeżeli chodzi o wyniki badań lekarskich, to należy zaznaczyć ogólnie dla całej Polski, że lekarze opinjują o niezadowalającym stanie zdrowia, ewentualnie o niezdolności do pracy z niesłychaną ostrożnością i rezerwą, a to dla tej przyczyny, że brak szerszej rozbudowy opieki społecznej w Polsce i wyjątkowa nędza setek tysięcy rodzin robotniczych przesądzają całkowicie o losie młodocianych, których się usunie od zarobkowania. Dlatego też lekarze ograniczają się najczęściej tylko do pewnych zastrzeżeń natury ogólnej w stosunku do sił i zdolności do pracy młodocianych o niezadowalającym stanie zdrowia. Ten zaś drobny odsetek młodzieży, który lekarze całkowicie dyskwalifikują, znajduje się zazwyczaj w stanie zdrowia wręcz katastrofalnym.

Gdy odsetek niezdolnych z powodu stanu zdrowia do żadnej pracy wynosi dla Polski — według sprawozdania Kas Chorych — 0,6%, odsetek zaś niezdolnych do danej pracy — 2,2%, w niektórych okręgach inspekcji (np. IX Okręgu) ten ostatni podnosi się do 5%. Są zaś ośrodki w Polsce, np. w V Okręgu — Zamość, gdzie lekarz zdyskwalifikował pod względem zdolności do pracy 15% zbadanej młodzieży rzemieślniczej.

Liczba młodocianych, budzących w lekarzu zastrzeżenia co do stanu zdrowia, wynosi dla Warszawy do 15%, dla Tomaszowa np. do 28%. W Łodzi stwierdzono, że normalną ciepłotę ciała (do 37° włącznie) ma tylko 46,9% młodzieży, zatrudnionej w fabrykach łódzkich, pozostali wykonywują swą pracę w stanie podgorączkowym a stąd przeszło 10% pracuje z ciepłotą ciała od 37,4° do 38°. Największe spustoszenia wśród młodzieży pracującej czyni gruźlica i wogóle rozmaite schorzenia na tle usposobienia organizmu do gruźlicy. Tak np. w III Okręgu stwierdzono schorzenia gruczołów chłonnych u 92,8% ogólnej liczby zbadanej młodzieży. Ponieważ w liczbie zbadanej w Łodzi młodzieży 56% wynosi młodzież z fabryk włókienniczych, stan ich gruczołów chłonnych w związku z często stwierdzanym stanem podgorączkowym może świadczyć o poważnem niebezpieczeństwie dla ich zdrowia, tembardziej gdy sobie uprzytomnimy, że miasto Łódź wykazuje w środowisku robotniczem 25% zgonów na gruźlicę w stosunku do ogólnej ilości zgonów. Jeden z lekarzy warszawskich, pod obserwacją którego jest młodzież, zatrudniona w fabryce włókienniczej, wypowiada się wręcz za wzbronieniem młodocianym pracy w przędzalniach. Uderzająco wysoki odsetek młodzieży, wykazującej zaburzenia wzroku (43,8%), może również w dużej mierze zależeć od warunków pracy w przemyśle włókienniczym, w tkalniach i przędzalniach, gdzie wzrok robotnika jest nieustannie angażowany przy niedostatecznem częstokroć oświetleniu dziennem i sztucznem. Bardzo wysoki jest także wśród młodzieży, zbadanej w Łodzi, odsetek wykazujących zaburzenia nerwowe (49,2%). Równie smutne wyniki badań lekarskich w stosunku do zdrowia młodzieży pracującej znajdujemy w sprawozdaniu podinspektorki do spraw kobiet i młodocianych VII Okręgu, która spowodowała zapoczątkowanie badania zdrowia młodzieży w przemyśle drzewnym, gdzie ciężkie warunki pracy również zagrażają młodzieży gruźlicą. Wśród młodzieży, zbadanej w r. 1930 w Krakowie (pracującej w różnych gałęziach przemysłu), stwierdzono 89,% ze schorzeniami natury płucnej lub też ułatwiającemi rozwój gruźlicy (zagęszczenia szczytów płucnych, zmiany gruczołów wnękowych i t. p.).

Badanie warunków pracy młodocianych w związku z ograniczeniem ich liczebnego udziału. Badania te, rozpoczęte w r. 1928 ankietą w drukarniach, ujmowane w r. 1929 już pod kątem wykorzystywania uprawnień, wynikających z rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7.VI 1927 r. o prawie przemysłowem, w okresie sprawozdawczym zostały znacznie rozszerzone nie tylko w sensie zainteresowania się innemi gałęziami produkcji, ale również w znaczeniu zapoczątkowania pewnych nowych metod badania tej kwestji. Tak więc w jesieni r. 1930 odbył się w Ministerstwie Pracy szereg konferencyj; na jednej z pierwszych przedstawiciele central wszystkich zawodowych ugrupowań robotniczych zobowiązali się przygotować zrzeszone związki do przeprowadzenia żądanych przez Ministerstwo badań; na następnych konferencjach były już kolejno związki przemysłu: drzewnego, metalowego, spożywczego i odzieżowego (wszelkich ugrupowań). Na konferencjach tych omówiono dokładnie warunki pracy młodzieży w tych przemysłach w celu wyjaśnienia, czy zachodzi możność zapoznania się młodocianych z całokształtem czynności w tym zawodzie oraz kwestję racjonalnego liczebnego udziału młodzieży w stosunku do wykwalifikowanych pracowników.

Zapoczątkowana w końcu r. 1929 sprawa unormowania liczby uczniów w przemyśle poligraficznym (na zasadzie prawa przemysłowego) w ciągu r. 1930 została o tyle posunięta, że Ministerstwo Pracy złożyło do Ministerstwa Przemysłu i Handlu swój projekt uregulowania tej kwestji, a po zasięgnięciu przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu opinji Izb Przemysłowo-Handlowych o tym projekcie, opracowało nadto obszerną odpowiedź na memorjał Izb. Propozycja Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej sprowadzała się do wydania przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu zalecenia wojewodom uregulowania w drodze rozporządzeń ilości uczniów w całem drukarstwie polskiem. Sprawa ta w r. 1930 nie została jeszcze przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu załatwiona (zalecenie wojewodom wyszło już w czerwcu r. 1931).

Wprowadzenie pracy siedzącej kobiet. Dla wprowadzenia w Polsce zasady pracy siedzącej kobiet została obrana ta sama metoda, co przy wprowadzaniu w życie ochro-

ny macierzyństwa, mianowicie spowodowanie na terenie przedsiębiorstw państwowych precedensu zastosowania pracy siedzącej kobiet. W warunkach bowiem rzeczywistości polskiej takie precedensy ułatwiają następnie uchwalenie i wykonywanie odpowiednich przepisów prawnych. Pierwsze próby stosowania pracy siedzącej kobiet rozpoczęto wiosną r. 1930 w wydziale robotniczym Państwowego Monopolu Spirytusowego w drodze wprowadzenia całkiem prowizorycznych stołków do siedzenia (raczej do pozycji półsiedzącej) przy wannach (korytach) do mycia butelek, prostopadłe ściany których przeszkadzają zastosowaniu zwyczajnego krzesła i umieszczeniu kolan tak, jak przy normalnej pozycji siedzącej. Prowizoryczny stołek do wanny przeszedł tu przez rozmaite formy ewolucyjne i obecnie ma postać krzesełka z podstawką do nóg, uczepionego do wanny przy pomocy dwóch haków. Jednocześnie wynikła konieczność poddania rewizji samej konstrukcji wanny i zaprojektowania nowego jej typu, który będzie już stosowany przy stopniowej zamianie starych wanien nowemi i który da możność siedzenia przy pracy na normalnem krześle. W tym samym r. 1930 zaprojektowano również w Monopolu Spirytusowym krzesła do pracy przy stołach (przy lakowaniu, kapslowaniu, napełnianiu butelek). W Polskim Monopolu Tytuniowym—w związku ze standaryzacją przedmiotów umeblowania fabrycznego — zaprojektowano jeszcze w początku r. 1930 nowe stoły do niektórych fabryk, wymagających odnowienia sprzętów i do tych stołów całkiem już racjonalne wygodne krzesła. Natomiast zastosowanie pracy siedzącej kobiet przy maszynach do wyrobu gilz, papierosów i innych wymagało przeprowadzenia pewnych badań nad wykonywaniem tej pracy w pozycji siedzącej, ponieważ z punktu widzenia wydajności pracy była konieczność zastosowania wysokości, rozmiarów i rodzaju stołka do poszczególnych czynności robotnicy przy maszynie. Takie badania Dyrekcja Polskiego Monopolu Tytuniowego przeprowadziła za pomocą urzędniczki, dawnej robotnicy, która wypróbowała pracę przy wszystkich maszynach kolejno na krześle, specjalnie skonstruowanem przez jedną ze stołecznych fabryk mebli; krzesło to ma ruchomą wysokość, zastosowaną do wzrostu robotnicy, oparcie dla nóg, i cała górna część jego wraz z oparciem dla pleców obraca się dokoła własnej osi. Taka konstrukcja krzesła ułatwia robotnicy pochylanie się i wszelkie inne ruchy, konieczne przy obsłudze maszyny. Badania te wykazały, że wydajność pracy nie uległa żadnemu zmniejszeniu nawet w pierwszych dniach, zmęczenie zaś robotnic wyraźnie się zmniejszało. Po tych badaniach Dyrekcja Monopolu Tytuniowego pismem okólnem do wszystkich fabryk tytuniowych zaleciła we wrześniu r. 1930 wprowadzenie pracy siedzącej kobiet.

Prócz tych precedensów stosowania pracy siedzącej kobiet w przedsiębiorstwach państwowych podinspektorki do spraw kobiet i młodocianych w niektórych okręgach próbowały w drodze namowy równie jak i zaleceń zapoczątkować stosowanie pracy siedzącej kobiet w niektórych poszczególnych fabrykach przemysłu metalowego, chemicznego (w I Okręgu) oraz precedensy stosowania siedzenia wypoczynkowego dla kobiet w niektórych fabrykach przemysłu włókienniczego (w VII Okręgu).

Ochrona kobiet od nadmiernego wysiłku przy pracy. W okresie sprawozdawczym zostały zapoczątkowane w Głównym Inspektoracie Pracy badania miary wysiłku robotnicy, oczywiście celem ochrony jej od wysiłku nadmiernego. Pierwsze planowe badania zostały zapoczątkowane przypadkowo również na terenie państwowego przedsiębiorstwa—fabryki tytuniowej — w związku z przeprowadzoną racjonalizacją pracy. Mianowicie w czerwcu r. 1930 w jednej z warszawskich fabryk tytuniowych zarządzono tytułem próby redukcję ludzkiej obsługi maszyn do wyrobu gilz tak, iż robotnica zamiast jednej miała obsługiwać dwie maszyny. Zarządzenie to zainteresowało Główny Inspektorat Pracy z dwóch względów: ze względu na znaczne powiększenie wysiłku, jak również ze względu na kolizję z wprowadzeniem pracy siedzącej kobiet przy maszynach. Badanie było przeprowadzone metodą obserwowania robotnicy w ciągu pewnej jednostki czasu (np. godziny) z notowaniem każdej jej czynności, i obserwacja ta była następnie sprawdzona przez teoretyczne obliczenie wymaganych od robotnicy czynności wobec określonej normy wydajności obsługiwanej przez nią maszyny. Stąd został wyprowadzony stopień obciążenia każdej minuty w godzinie pracy, z uwzględnieniem stopnia zaangażowania wzroku, uwagi, kwestji bezpieczeństwa pracy oraz efektów, jakie z tego stopnia przeciążenia robotnicy wynikają dla jakości wyrobu, wogóle dla interesów produkcji oraz w stosunku do kwestji stosowania pracy siedzącej kobiet. Ponieważ wszystkie te kwestje łącznie przesądziły o ujemnym wyniku badania, t. j., że wprowadzenie obsługi dwóch maszyn przez jedną robotnicę zostało uznane z punktu widzenia inspekcji pracy za niewskazane—dyrekcja Polskiego Monopolu Ty-

tuniowego zgodziła się odwołać swe zarządzenie. Należy nadmienić, że bardzo ścisła współpraca Głównego Inspektoratu Pracy z organizacjami zawodowemi robotniczemi również jak i z dyrekcją przedsiębiorstw państwowych stwarza szerokie możności postawienia na właściwym poziomie ochrony pracy na terenie tych przedsiębiorstw.

Z pośród bardziej interesujących obserwacyj i badań, przeprowadzonych w okręgach, podajemy następujące:

Do robót ciężkich, zaobserwowanych przy wizytacjach zakładów przemysłowych w b. r., a wykonywanych przez kobiety, zaliczyć trzeba pracę t. zw. strycharek, t. j. robotnic, formujących ręcznie cegłę ogniotrwałą. Dla uformowania cegły robotnica wkłada glinę do drewnianej ramy i następnie całym wysiłkiem celem uformowania cegły uderza glinę od 3—6 razy pałą drewnianą wagi około 4 kg. Dziennie robotnica wyrabia 400 — 500 cegieł. Jeżeli formuje cegły mniejsze, forma spoczywa na stole, jeżeli są to cegły większe, forma leży na ziemi, i robotnica, ubijając pałą glinę, musi się schylać b. nisko. Używany przy tej pracy olej wywołuje pryszcze u strycharek na rękach i nogach. Zaznaczyć trzeba, że zarobki strycharek są znacznie wyższe od zarobków innych robotnic w fabryce. Ciężką również pracą jest przenoszenie przez robotnice cegieł do suszarni. Robotnica bierze naraz 2—3 cegły wagi po 6 kg. każda i niesie je na przestrzeni 8—10 m., przyczem cegły częściowo opiera o brzuch.

Dalej do robót ciężkich należy zaliczyć pracę kobiet przy transporcie, wprowadzenie bowiem w ruch naładowanego wózka wymaga dużego wysiłku mięśniowego robotnicy, oraz — pracę na otwartem powietrzu przez cały rok, jak np. przy ładowaniu piasku na odkrywkach w kopalniach węgla, przy piecach prażalnych w kopalniach rudy żelaznej.

W cukrowniach większość kobiet pracuje w pozycji stojącej, przyczem niektóre prace wymagają ustawicznego chodzenia, do takich należy np. przenoszenie głów cukru do pił, odnoszenie z pił, przenoszenie cukru w kostkowni. Kobiety, przenoszące głowy cukru do pił, biorą jednorazowo ciężar około 16 kg., przenoszą na odległość 15—20 kroków; w ciągu zatem 8 godzin w sumie przenoszą one 700 głów cukru po 16 kg. każda.

Z piłowni przenoszą kobiety pocięty cukier na odległość 10—15 kroków, biorąc jednorazowo po 17 kg. Kobieta, obsługując jedną piłę, przenosi około 300 głów po 14 kg., w ciągu 8 godzin. W kostkowni kobieta bierze jednorazowo 8 półek z pokrajanym cukrem, co waży do 30 kg., i przenosi ten ciężar na odległość około 40 kroków; w ciągu godziny obraca 13 razy, w sumie więc przenosi na godzinę 400 kg., a więc w ciągu 8 godzin — 3.200 kg.

W drukarniach przy pedałówkach wyłącznie niemal pracuje jedna kobieta; jest ona nakładaczką i odbieraczką. Przy lepszych drukach, drukach kolorowych pedałówki obsługują 3 kobiety — jedna nakładaczka i 2 pomocnice do odkrywania druków. W niektórych zakładach pedałówki są uruchamiane motorem. Obsługa pedałówki nożnej jest pracą męczącą, ciężką. Zachodzi tu wysiłek dwukierunkowy: wysiłek fizyczny przy naciskaniu nogą pedału maszyny w pozycji wyłącznie stojącej oraz wysiłek uwagi i rąk, przyczem te ostatnie są stale w ruchu na tej samej wysokości (zgięte w łokciach). Omawiany wysiłek występuje w całej pełni przy wzięciu pod uwagę ilości wykonywanych druków, która dochodzi, a nawet przekracza 1200 na godzinę, a przeciętnie wynosi — 800.

Praca nożna (pedałówki, wszelkiego rodzaju sztance), zwłaszcza kiedy odbywa się w pozycji stojącej, jest bardzo uciążliwa, a przy pewnych stanach fizjologicznych wręcz szkodliwa. W zakresie ochrony pracy kobiet jest niezbędnem uzyskać możność ustawową usuwania od tych prac kobiet przynajmniej na pewne krytyczne dla nich okresy czasu. Ustawodawstwo francuskie sprawą tą poniekąd się zajęło w odniesieniu do młodocianych. W „Décret du 13 mai 1893 sur les travaux dangereux pour les enfants et les femmes" (zmienianym i uzupełnianym przez dekrety z 12/VI.1897, 20/IV.1899, 3/V.1900, 20/XI.1905 i 7/III.1908) zastrzega mianowicie, że dziewczęta poniżej 16 lat nie mogą być używane do szycia na maszynie nożnej, a przecież wysiłek potrzebny do tej pracy, odbywającej się w pozycji siedzącej i gdzie ręce mają podstawę do oparcia, a koło raz puszczone w ruch pracuje siłą rozpędu, nie wymagając stałego nacisku nogą, — nie da się zupełnie porównać z tym, jaki jest konieczny przy pracy wyżej opisywanej.

OCHRONA PRACY ROBOTNIKÓW ROLNYCH.

Wzmagający się kryzys rolniczy spowodował, że w okresie sprawozdawczym wysiłek inspekcji pracy w dziedzinie stosunków robotniczo-rolnych zmierzał przede-

wszystkiem do utrzymania na dotychczasowym poziomie zarobków robotników rolnych.

Obowiązujący w rolnictwie ustawowy przymus rozjemczy dał inspekcji pracy możność skutecznej obrony zarobków w tej dziedzinie pracy najemnej.

Charakterystyczną cechą umów zbiorowych i orzeczeń Nadzwyczajnych Komisyj Rozjemczych, ustalających warunki pracy i płacy robotników rolnych na rok służbowy 1930/31, jest to, że nie wprowadzają one niemal żadnych zmian a tylko utrzymują status quo z roku 1929/30, szczególnie jeśli chodzi o umowy zbiorowe i orzeczenia N. K. R., zawarte względnie wydane w pierwszej połowie roku 1930.

W okresie sprawozdawczym zawarto następujące umowy zbiorowe i wydano orzeczenia Nadzwyczajnych Komisyj Rozjemczych, ustalające warunki pracy i płacy robotników rolnych:

1. Umowa dla terenu powiatu miechowskiego dla wszystkich kategoryj robotników rolnych, zawarta w dniu 11/I.1930 r.
2. Orzeczenie Nadzwyczajnej Komisji Rozjemczej dla terenu powiatu olkuskiego dla wszystkich kategoryj robotników rolnych, wydane dn. 27/III.1930 r.
3. Umowa, ustalająca wynagrodzenie za prace akordowe przy koszeniu łąk i koniczyn na terenie woj. poznańskiego i pomorskiego, zawarta dn. 8/V.1930 r.
4. Orzeczenie Nadzwyczajnej Komisji Rozjemczej, ustalające wynagrodzenie za roboty żniwne w woj. poznańskiem i pomorskiem, wydane dn. 11/VII.1930 r.
5. Orzeczenie Nadzwyczajnej Komisji Rozjemczej, ustalające warunki pracy i płacy straży leśnej na rok służbowy 1930/31 na terenie woj. warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego i białostockiego, wydane dn. 6/VIII.1930 r.
6. Orzeczenie Nadzwyczajnej Komisji Rozjemczej, ustalające wynagrodzenie za prace akordowe przy zbiorze okopowych na terenie woj. poznańskiego i pomorskiego, wydane dn. 19/IX.1930 r.
7. Umowa dla wszystkich kategoryj robotników rolnych na rok służbowy 1931/32 dla terenu woj. krakowskiego, zawarta dn. 3.XII.1930 r.
8. Umowa dla dojarek na rok służbowy 1931/32 dla terenu woj. lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego, zawarta dn. 20.XII.1930 r.
9. Umowa dla wszystkich kategoryj stałych robotników rolnych na rok służbowy 1931/32 dla terenu woj. lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego, zawarta dn. 20.XII.1930 r.
10. Orzeczenie Nadzwyczajnej Komisji Rozjemczej, obejmujące wszystkie kategorje robotników rolnych na terenie woj. warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego, białostockiego, poznańskiego i pomorskiego.

W okresie sprawozdawczym na mocy ustawy z dnia 25 lutego 1930 r. w sprawie zmian postanowień ustawy z dnia 1-go sierpnia 1919 r. o załatwianiu zatargów zbiorowych pomiędzy pracodawcami a robotnikami rolnymi (Dz. Ust. R. P. Nr. 30/30) zostały znacznie rozszerzone kompetencje Komisyj Rozjemczych w zakresie sporów indywidualnych.

Powierzenie Komisji Rozjemczej wszystkich sporów cywilnych, wynikłych ze stosunku pracy na tle zbiorowych norm (umów zbiorowych lub orzeczeń Nadzwyczajnych Komisyj Rozjemczych), uczyniło z Komisji Rozjemczej w dziedzinie stosunków robotniczo-rolnych sui generis sądy pracy. To rozszerzenie kompetencyj Komisyj Rozjemczych łącznie z wynikającemi skutkiem kryzysu zaległościami w wypłatach gotówkowych przyczyniło się do zwiększenia się ilości spraw, a co zatem idzie — ilości posiedzeń Komisyj Rozjemczych.

W porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym wzrost ten przedstawia się następująco:

1) w roku 1929 było spraw, zgłoszonych na Komisje Rozjemcze — 4096, w roku zaś 1930—4944, wzrost zatem wynosi 848 spraw,

2) w r. 1929 sprawy rozpatrzono na 406 posiedzeniach, w roku zaś 1930 było 437 posiedzeń, czyli o 31 posiedzeń więcej.

Ilość zatargów indywidualnych, załatwionych bezpośrednio przez inspektorów pracy, nieznacznie zmniejszyła się, a mianowicie z 5612 na 5514, t. j. o 98 spraw.

Jeśli chodzi o działalność inspekcyjną organów inspekcji pracy, to w odniesieniu do rolnictwa należyte jej rozwinięcie napotyka dotąd na poważne trudności, z których najważniejszemi są: brak obowiązujących przepisów prawnych o higjenie i bezpieczeństwie pracy w gospodarstwach rolnych i leśnych na większości ziem polskich oraz, przy stosunkowo nielicznej obsadzie tego działu służby państwowej, brak odpowiednich środków lokomocji.

Działalność wizytacyjną gospodarstw rolnych charakteryzują następujące dane: ogółem dokonano 103 wizytacyj w 96 zakładach pracy, co nie przekracza nawet 0,5% wszystkich większych gospodarstw rolnych, posługujących się w znacznym stopniu pracą najemną. W zakresie higjeny pracy wydano 1354 zlecenia, w czem w formie nakazów 151. Z ilości tej 1319 zleceń zostało wykonanych. W porównaniu z okresem poprzednim daje się zauważyć pewien wzrost wydanych zleceń (z 916 w r. 1929 na 1354 w roku 1930).

Zleceń i nakazów (7), wydanych w zakresie bezpieczeństwa pracy, w r. 1930 było 242, co w porównaniu z rokiem 1929, w którym było wydanych tylko 71 zleceń—świadczy o wzroście intensywności pracy organów inspekcji. Należy jednak mieć na uwadze, że powyżej podana działalność w zakresie higjeny i bezpieczeństwa pracy w rolnictwie miała miejsce niemal wyłącznie na terenie woj. poznańskiego, pomorskiego i śląskiego t. j. na tym terenie, gdzie w tym przedmiocie obowiązują dawne przepisy niemieckie.

Brak odpowiednich przepisów na pozostałym terenie stał na przeszkodzie do rozwinięcia ochronnej działalności na całym terenie państwa.

Dążąc do usunięcia tego braku, Główny Inspektorat Pracy opracował rozporządzenie o zakresie stosowania w gospodarstwach rolnych i leśnych zasad Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16.III 1928 r. o higjenie i bezpieczeństwie pracy. Rozporządzenie to zostało przez właściwych Ministrów podpisane dopiero w 1931 roku z terminem wejścia w życie od dnia 1.I 1933 r. Dopiero więc od tej daty może nastąpić skuteczniejsza działalność inspekcji w zakresie higjeny i bezpieczeństwa pracy w rolnictwie.

HIGJENA PRACY
SPRAWOZDANIE KIEROWNIKA LEKARSKIEJ INSPEKCJI PRACY ZA CZAS OD 1.IX.1929 r. — 31.XII.1930 r.

Z dniem 1.IX.1929 r. w Głównym Inspektoracie Pracy stanowisko Kierownika Lekarskiej Inspekcji Pracy pełni dr. Brunon Nowakowski, zachowując nadal kierownictwo oddziału higjeny pracy Państwowej Szkoły Higjeny.

Czynności Kierownika Lekarskiej Inspekcji Pracy dadzą się podzielić na następujące kategorje:

1) sprawy organizacyjne,
2) działalność inspekcyjna,
3) czynności doradcze z zakresu higjeny pracy,
4) działalność naukowa i publicystyczna.

Sprawy organizacyjne.

Lekarska inspekcja pracy w Polsce, choć istnieje już od chwili powstania inspekcji pracy, nie jest dotychczas należycie zorganizowana. Jedynie I-szy i II-gi okrąg inspekcji pracy posiadają po jednym lekarzu. Reszta, w tem tak ważne ośrodki przemysłowe, jak Łódź, Kielce, Śląsk—obywa się dotąd bez lekarzy inspekcyjnych. Trudna sytuacja skarbu i brak odpowiednich kandydatów nie pozwolił zmienić tego stanu na lepsze. Brak również racjonalnego rozdziału pracy pomiędzy lekarzy inspekcyjnych, lekarzy służby zdrowia i lekarzy instytucyj ubezpieczeniowych. To też zebranie odnośnych materjałów oraz zapoznanie się z terenem i warunkami pracy drogą inspekcyj i konferencyj z wymienionemi powyżej czynnikami, celem przygotowania programu pracy lekarskiej inspekcji pracy, — stanowiło najważniejszy przedmiot prac w tym dziale.

Wobec trudności w realizowaniu sieci lekarzy inspekcyjnych szczególnego znaczenia praktycznego nabrała sprawa nawiązania ściślejszej współpracy pomiędzy inspekcją pracy a kasami chorych, szczególnie w dziale opieki lekarskiej nad młodocianymi. Jak wiadomo, ustawa w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet z dn. 2.VII 1924 r. przewiduje bezpłatne badania lekarskie młodocianych, podejmujących pracę zawodową, oraz badania wtórne na żądanie inspektora pracy. Ten przepis ustawy nie mógł być wprowadzony w życie w całej rozciągłości wobec braku przepisu kto miał ponosić koszty, związane z badaniem wstępnem. Udało się coprawda inspektorom pracy skłonić niektóre zakłady do poniesienia kosztów badania lekarskiego, w okrę-

gach I i II, poza tem lekarze inspekcyjni starali się wprowadzić ten przepis w życie, przeprowadzając badania sami. Nie mogła to być jednak akcja skoordynowana, rokująca nadzieje, by kiedykolwiek tym sposobem objąć choćby znaczną część młodocianych. W tych warunkach zrodziła się myśl, aby badanie to powierzyć kasom chorych, jako instytucji, obejmującej wszystkich młodocianych, zatrudnionych w przemyśle i handlu, a poczęści nawet w rolnictwie, przytem instytucji, zainteresowanej w najwyższym stopniu w stanie zdrowia młodocianych. Gdy objąłem swe stanowisko, porozumienie w tej sprawie pomiędzy Głównym Inspektorem Pracy a Ogólno-Państwowym Związkiem Kas Chorych już było dokonane. Pozostało jednak opracowanie szczegółów porozumienia i techniki badań. Na wspólnych konferencjach ustalono liczbę punktów badania, wzór karty badania młodocianych, wzór sprawozdań perjodycznych oraz instrukcję dla lekarzy, przeprowadzających badania. Zapoczątkowałem inspekcje punktów badania młodocianych, zwiedzając takie punkty w Warszawie, Krakowie, Lublinie i Łodzi, odbyłem konferencje w sprawach organizacji tych punktów z władzami kas chorych w Kielcach i Sosnowcu. Najlepiej z pośród znanych mi punktów badania pracuje Kraków miasto i Okręgowy Związek Krakowski. W roku 1930, który należy uważać za ich pierwszy normalny rok pracy, zbadano ogółem 22,127 młodocianych, z tego badań pierwszych było 16,121 (chłopców 10.293, dziewcząt 5.828), badań wtórnych 6.006 (chłopców 3.618, dziewcząt 2 388) *) Dzięki temu, że akcja ta została skoncentrowana w ręku kas chorych i jest prowadzona jednolicie, udało się uzyskać pewne dane liczbowe, charakteryzujące stopień rozwoju fizycznego naszej młodzieży pracującej. Przytaczam tutaj średnie wzrostu i wagi *), wyliczone na podstawie wyżej podanej liczby badanych.

	Chłopcy:		Dziewczęta:	
wiek	wzrost (cm)	waga (kg)	wzrost (cm)	waga (kg)
15 lat	153,1	46,4	149,1	45,9
16 „	157,0	49,3	152,1	48,9
17 „	160,3	52,8	154.1	49,5
18 „	162,4	54,7	156,0	53,3

Wynik badania *) był następujący: zupełnie niezdolnych do pracy było 0,6% (chłopców 0,6%, dziewcząt 0,7%), niezdolnych do pracy w obranym zawodzie było 2,2% (chłopców 2,3%, dziewcząt 1,9%).

Oddanie badania młodocianych w ręce kas chorych należy uznać za bardzo poważny postęp w dziedzinie ochrony zdrowia młodocianych zarówno ze względów praktycznych, jak zasadniczych. Kasy chorych po raz pierwszy wkraczają na tory medycyny zapobiegawczej w zakresie higjeny pracy, do czego w pierwszym rzędzie są powołane. Przytem nie bez znaczenia jest fakt, że polskie kasy chorych wyprzedziły tu zagranicę, gdzie istnieją coprawda poszczególne kasy, jak np. wiedeńska, które rozwinęły dział opieki lekarsko-higjeniczny nad młodzieżą pracującą bardzo znacznie, lecz nie jest to tam traktowane jako jeden z działów normalnych zadań ubezpieczenia chorobowego. System ten ma tę wyższość nad badaniem przez lekarzy prywatnych, opłacanych przez przemysł, że zagwarantowana jest niezależność orzeczenia lekarskiego. Objęcie całej młodzieży pracującej jest tylko kwestją czasu. Skoordynowanie akcji da możność objektywnego, popartego liczbami, śledzenia rozwoju fizycznego i stanu zdrowia młodocianych, jako grupy społecznej. Istnieje możliwość wyzyskania specjalistów i laboratorjów dla ścisłego ustalenia stanu zdrowia, jak również wczesnego leczenia wykrytych stanów patologicznych. Badanie lekarskie zamiast kończyć się dopuszczeniem lub niedopuszczeniem do pracy młodocianego może i winno stać się podstawą dla nakreślenia planu leczniczego i zapobiegawczego, czyli dopiero wtedy może być mowa o opiece lekarsko-higjenicznej, której młodociani potrzebują w wyższym stopniu

*) Według danych, udzielonych mi łaskawie przez p. d-ra H. Kłuszyńskiego, Naczelnego Lekarza Ogólno-Państwowego Związku Kas Chorych.

jeszcze, niż młodzież szkolna, z uwagi na rozliczne szkodliwości zawodowe, któremi są otoczeni. Badanie samo natomiast działa prawie wyłącznie na korzyść przemysłowca, chroniąc go przed mniej wartościowym materjałem ludzkim. Jedyną ujemną stroną systemu jest brak lub niedostateczna znajomość środowiska pracy u lekarzy orzekających, wynikająca z faktu niebadania młodocianego w zakładzie pracy. Ale i na to znalazł się sposób. W Częstochowie drogą bezpośredniego porozumienia się pomiędzy kasą chorych a inspektorem pracy, lekarz ten odbywa regularnie raz na tydzień inspekcje w zakładach pracy. Tą drogą nabywa on znajomości warunków pracy, równocześnie inspektor pracy zyskuje tą drogą niejako pomoc lekarza inspekcyjnego. Zresztą i w innych środowiskach lekarze ci z własnej inicjatywy zwiedzają w porozumieniu z inspekcją zakłady pracy. Wreszcie Ogólno-Państwowy Związek Kas Chorych, który kieruje tą akcją, zasadę wizytowania zakładów pracy przez lekarzy badających młodocianych zaakceptował i polecił ją stosować powszechnie. Powstaje w ten sposób zastęp lekarzy zainteresowanych i obznajmionych z higjeną pracy, z którego w przyszłości z większą niż dotąd łatwością będzie można czerpać kandydatów na lekarzy inspekcyjnych. Istnieje również uzasadniona nadzieja, że ta ściślejsza współpraca pomiędzy inspekcją pracy a kasami chorych nie poprzestanie na rozbudowie opieki lekarskiej nad młodocianyml, a obejmie z biegiem czasu badania perjodyczne robotników dorosłych, narażonych na szczególne niebezpieczeństwo chorób zawodowych. Tendencja ta znalazła swój wyraz w projekcie scaleniowym ubezpieczeń społecznych, gdzie przewidziano wśród zadań kas ubezpieczeń społecznych nietylko badanie lekarskie w myśl ustawy o pracy młodocianych i kobiet, lecz również takież badania robotników w przypadkach, gdzie są one przewidziane w rozporządzeniach, dotyczących higjeny i bezpieczeństwa pracy.

Zwracałem szczególną uwagę na usprawnienie współpracy pomiędzy inspekcją pracy a lekarzami powiatowymi, którzy w myśl zasadniczych dekretów o zapobieganiu chorobom zawodowym i ich zwalczaniu oraz o bezpieczeństwie i higjenie pracy łącznie z inspektorami obwodowymi winni dopilnować przestrzegania obowiązujących w tej mierze przepisów. Podczas inspekcyj stwierdziłem, że stosunki wzajemne były poprawne, a w niektórych miejscowościach współpraca ta była bardzo żywa. Stanie się ona jeszcze żywszą w miarę, jak się ukażą rozporządzenia wykonawcze do tych dekretów, określające bliżej formy tej współpracy i precyzując wzajemne prawa i obowiązki. Brak tych przepisów daje się tutaj szczególnie we znaki, gdyż chodzi o uzgodnienie postępowania dwóch odrębnych władz, działających na jednym terenie.

Należyte wykonanie funkcyj lekarskiej inspekcji pracy wymaga bezwzględnie pomocy placówki laboratoryjnej, która mogłaby wyjaśnić trudniejsze zagadnienia, spotykane w praktyce. Bez pomocy tej lekarze inspekcyjni skazani byliby na wyłączne czerpanie swych wiadomości z książek obcych, nieuwzględniających oczywiście stosunków polskich. Stąd połączenie w jednym ręku kierownictwa lekarskiej inspekcji pracy i oddziału higjeny pracy Państwowej Szkoły Higjeny okazało się korzystne. Dotąd opracowano wspólnemi siłami zagadnienie ołowicy zawodowej w drukarstwie, w przemyśle akumulatorowym, wśród lutowaczy, jak również wykonano szereg analiz doraźnych. Bardzo wskazane byłoby rozszerzenie tej placówki laboratoryjnej w kierunku fizjologji pracy. Zagadnienia z tej dziedziny są szczególnie trudne, a stają się coraz bardziej aktualne w związku z próbami podniesienia wydajności pracy w przemyśle polskim.

Dla pogłębienia naszych wiadomości z zakresu chorób zawodowych konieczne jest powstanie ośrodków klinicznych, jakie posiadają inne kraje, np. klinika chorób zawodowych uniwersytetu medjolańskiego lub przychodnia chorób zawodowych berlińskiej kasy chorych i t. p. Ośrodki takie prócz zadań naukowych spełniają bardzo poważne funkcje praktyczne. Opiera się o nie orzecznictwo w związku z ubezpieczeniem od chorób zawodowych, projektowanem również u nas z okazji scalenia ubezpieczeń społecznych. Przedewszystkiem zaś szerzą one wiadomości o chorobach zawodowych w świecie lekarskim. A bez dokładnej znajomości tych chorób wśród lekarzy, skuteczny ich udział w walce z chorobami zawodowemi, przewidziany zresztą ustawą, nie jest do pomyślenia. Braki i pod tym względem u nas są bardzo poważne. Doświadczenie wykazało, że tworzenie samodzielnych jednostek klinicznych, poświęconych wyłącznie chorobom zawodowym, nie jest konieczne. Ten sam cel da się osiągnąć przez tworzenie oddziałów chorób zawodowych przy klinikach uniwersyteckich oraz w ramach większych szpitali. Szczególnie szpitale kas chorych lub instytucyj ubezpieczenia długoterminowego powinny zająć się wyjaśnieniem etjologji zawodowej chorobowości warstwy robotniczej. To też z całem uznaniem należy powitać inicjatywę Ogólno-Pań-

stwowego Związku Kas Chorych, by takie oddziały powołać do życia. Prace przygotowawcze w toku.

Wychodząc z założenia, że konieczna jest mobilizacja całego stanu lekarskiego do walki nietylko z chorobami zawodowemi, ściśle ustawą określonemi, lecz do akcji zapobiegawczej w stosunku do wszelkich szkodliwości, grożących zdrowiu lub życiu warstw pracujących, brałem czynny udział w stworzeniu Polskiego Komitetu Medycyny Pracy, który został zawiązany we wrześniu 1930 r. Zadaniem jego jest pogłębienie i szerzenie wiadomości z zakresu higjeny pracy, klinik i chorób zawodowych i wypadków przy pracy, orzecznictwa i lecznictwa w związku z ubezpieczeniem od wypadków i chorób zawodowych. Przygotowuje on udział Polski w kongresach międzynarodowych, poruszenie tematów z wymienionych dziedzin na kongresach lekarskich krajowych, ma zająć się gromadzeniem materjałów i kojarzeniem prac z zakresu medycyny pracy na terenie polskim.

Działalność inspekcyjna.

Cel wyjazdów inspekcyjnych wynika po części z zamierzeń organizacyjnych. Poza tem chodziło o bezpośrednie zapoznanie się ze stanem higjeny pracy i walki z chorobami zawodowemi na terenie. Zwiedzono w 8 (z ogólnej liczby 12) okręgach inspekcyjnych 55 zakładów pracy. Dni wyjazdowych było 32.5. Chodziło głównie o zakłady charakterystyczne dla danego okręgu lub o zakłady szczególnie dla zdrowia niebezpieczne. Wobec wielkiego znaczenia ołowicy zawodowej, zwracałem szczególną uwagę na przemysł ołowiowy. Zwiedziłem większość fabryk akumulatorów, 3 huty cynkowe, jedną hutę ołowiu, szereg fabryk pracujących ze stopami ołowiu. Zwiedziłem dalej 5 największych fabryk gumowych, gdzie poza możliwością zatrucia ołowiem badałem możliwość zatrucia benzolem i benzyną. Z trzech istniejących fabryk sztucznego jedwabiu zwiedziłem dwie, trzecia podczas inspekcji była nieczynna, — chodzi tu głównie o możliwość zatrucia siarczkiem węgla. Poza tem we wszystkich badanych zakładach zwracałem uwagę na stan ogólnej higjeny pracy, choć i specyficzne ryzyka, jak zapylenie, wysoka ciepłota i t. p. były uwzględniane. Ważniejsze wyniki tych obserwacyj przedstawiają się w sposób następujący.

A. Higjena ogólna zakładów pracy.

Uderza w tej mierze zrozumiała zresztą, różnorodność poziomu. Obok zakładów wzorowych, w niczem nieustępujących najbardziej postępowym zakładom zagranicznym, spotkać można zakłady zupełnie złe. Ogólnie jednak znać duży postęp i wyraźne ślady działalności właściwych władz. Wobec tego, że higjena ogólna zakładów pracy stanowi bardzo obszerną dziedzinę, ograniczam się do omówienia kilku spraw, które podczas inspekcyj zwróciły na siebie moją szczególną uwagę.

Sprawa wodociągów fabrycznych. Wodociągi, zaopatrujące większą liczbę ludności w wodę, mogą być niebezpieczniejsze, niż studnie, jeżeli jakość wody nie jest odpowiednia i brak jest systematycznej jej kontroli. Na terenie głównie b. zaboru rosyjskiego, poza tem wszędzie tam, gdzie wodociągi gminne nie są jeszcze zaprowadzone, mamy prawie w każdym większym i średnim zakładzie pracy miejscowy wodociąg. Jest on zazwyczaj przeznaczony do dostarczania wody dla celów przemysłowych, co do której wymagania sanitarne są inne, niż przy wodzie do picia. Nie mamy jednak żadnej pewności co do tego, czy robotnicy nie korzystają z tej wody również do picia. Zdarza się nawet, że kolonje mieszkalne pracownicze są przyłączone do wodociągu fabrycznego, choć woda ta do spożycia nie nadaje się. Stwierdziłem taki stan w Chodakowie. Fabryka tamtejsza czerpie wodę z Bzury, rzeki silnie zanieczyszczonej, którą oczyszcza tylko w stopniu potrzebnym dla celów produkcji. Obok powstała kolonja pracownicza o 48 mieszkaniach, korzystająca z tej samej wody. Badanie wody, zarządzone na skutek mego zawiadomienia przez Departament Służby Zdrowia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, wykazało istotnie znaczne zanieczyszczenie bakterjologiczne. Właściwe władze administracji sanitarnej otrzymały polecenie wydania odpowiednich zarządzeń ochronnych. Uważam za bardzo prawdopodobne, że tego rodzaju przypadki zdarzają się częściej. Bardzo być może, że nadmierna chorobowość duru brzusznego, zaznaczająca się szczególnie wybitnie na terenie b. Kongresówki, częściowo spowodowana jest przez korzystanie z wodociągów fabrycznych, bądź podczas pracy, bądź, jak w tym przypadku, wskutek połączenia kolonij robotniczych z wodociągami, dostarczającemi wodę do picia niezdatną. O ile mi wiadomo, niema systematycznej bieżącej

kontroli sanitarnej nad wodociągami fabrycznemi. Wydaje mi się być rzeczą konieczną, by właściwe władze przeprowadziły ankietę co do liczby i jakości wodociągów fabrycznych oraz łącznie z tem urządzeń kanalizacyjnych — i zorganizowały systematyczną kontrolę wody, przez nie dostarczanej.

Sprawa ustępów fabrycznych. W byłej dzielnicy pruskiej w większych i średnich zakładach przyjęty jest naogół angielski typ ustępu. Natomiast w b. zaborze rosyjskim panuje w tej dziedzinie istny chaos. Typ ustępu siedzący jest dobry wtedy, gdy można być pewny współdziałania korzystających z niego w utrzymaniu go w stanie czystym. Dlatego też w fabrykach wogóle nie jest on typem najlepszym. Bardziej odpowiada zadaniu typ kucany, automatycznie spłókiwany, odpowiedniej konstrukcji, t. zn. zaopatrzony we wzniesienia dla stóp z otworem stosunkowo dużym, wydłużonym ku przodowi, ze spadkiem, zapewniającym odpływ moczu do otworu ustępowego. Ogólnie pomieszczenie ustępu winno mieć możliwie małą kwadraturę podłogi, by zabezpieczyć się przed niewłaściwym jego użyciem. Wentylacja i dobre oświetlenie są konieczne, podobnie umywalnia dla umycia rąk. Również niezbędny jest stały nadzór nad czystością ustępów. W praktyce widać najrozmaitsze typy, siedzące i kucane, bardzo często własnego pomysłu, przeważnie zupełnie nieodpowiednie i źle utrzymane. Wskazana byłaby normalizacja ustępów fabrycznych i planowe wprowadzenie typów właściwych. Przydałoby się to również dla innych fabrycznych urządzeń sanitarno technicznych. Polski przemysł instalacyjny winien się zainteresować tą sprawą.

Oświetlenie sztuczne. Olbrzymi postęp, notowany w innych państwach w tej właśnie dziedzinie w ciągu ostatnich kilkunastu lat, — u nas z nielicznemi wyjątkami nie zaznaczył się prawie zupełnie. Postęp ten zagranicą zawdzięczamy głównie wysiłkom samego przemysłu oświetleniowego. Okazało się, że inwestycje w kierunku racjonalizacji oświetlenia opłacają się szybko, dzięki zwiększonej wydajności pracy i zmniejszeniu się liczby nieszczęśliwych wypadków. Z pośród zwiedzonych przeze mnie fabryk prawie żadna nie była całkowicie racjonalnie oświetlona, choć były między niemi takie, które same wyrabiają części instalacyj oświetleniowych. Przyczyna tkwi w braku wielkiego rodzimego przemysłu oświetleniowego i placówek naukowych, interesujących się tem zagadnieniem. Dopiero w r. 1929 powstała w stolicy Organizacja Gospodarki Świetlnej, popierana przez osiedlone w Polsce filje fabryk zagranicznych, która zajmuje się propagandą racjonalnego oświetlenia. Z upoważnienia Głównego Inspektora Pracy zwróciłem się do tej instytucji o opracowanie polskich norm oświetlenia fabrycznego, jakie już od szeregu lat istnieją w innych państwach. Pod sam koniec roku sprawozdawczego Stowarzyszenie Elektryków Polskich przystąpiło do zorganizowania Polskiego Komitetu Oświetleniowego o charakterze komitetu krajowego Międzynarodowej Komisji Oświetleniowej. Dzięki tym poczynaniom organizacyjnym należy mieć nadzieję, że i u nas sprawa racjonalnego oświetlenia zakładów przemysłowych posunie się naprzód w szybszem niż dotąd tempie.

B) Higjena pracy szczegółowa i walka z chorobami zawodowemi.

Przedewszystkiem interesująca jest sprawa wyzyskania daleko idących uprawnień administracji, uzyskanych jeszcze w r. 1927 w postaci dekretu o zapobieganiu chorobom zawodowym i ich zwalczaniu oraz dekretu w sprawie produkcji, przywozu i używaniu bieli ołowianej, siarczanu ołowiu oraz innych związków ołowiu. Na zasadzie pierwszego dekretu wydano rozporządzenie, dotyczące mechanizacji piekarń, na zasadzie zaś drugiego—rozporządzenie, regulujące przygotowanie i używanie farb i wogóle produktów, zawierających biel ołowianą lub siarczan ołowiu. Poza tem dla pozostałych zawodów, niebezpiecznych dla zdrowia, brak jeszcze jednolitych przepisów polskich. W styczniu 1929 r. ukazało się rozporządzenie wykonawcze, zawierające listę chorób zawodowych, podlegających zgłoszeniu, i z chwilą tą, czyli z początkiem 1929 r. rozpoczęło się realizowanie zasadniczego przepisu dekretu o zapobieganiu chorobom zawodowym, dotyczącego zgłaszania przez lekarzy pewnej liczby najważniejszych chorób zawodowych. Zgłoszenia te, jak wiadomo, winny być przesyłane lekarzom powiatowym i inspektorom pracy. Ze sprawozdań inspektorów pracy dało się uzyskać następujące dane, obrazujące stopień wykonywania tego obowiązku przez lekarzy.

Ogółem z całego obszaru Rzeczypospolitej (bez Górnego Śląska, gdzie dekret ten nie obowiązuje dotąd) inspektorzy pracy zgłosili Głównemu Inspektorowi Pracy 68

przypadków chorób zawodowych, względnie podejrzeń o chorobę zawodową, za lata 1929 i 30. Z tego tylko 37 przypadków dotyczy chorób, podlegających zgłoszeniu obowiązkowemu. Tak nikła liczba świadczy wyraźnie o małem jeszcze uświadomieniu wśród lekarzy zarówno o ich obowiązku ustawowym zgłaszania chorób zawodowych, jak również o istocie tych chorób. Pewien postęp daje się zauważyć, gdyż w r. 1929 zgłoszono tylko 14 przypadków, a w r. 1930—już 23. Najwięcej zgłoszono ołowicy zawodowej - ogółem 15 przypadków (43%). Prawie połowa, bo 8 przypadków, pochodzi z drukarń. O ile sądzić mogę z dostarczonych danych, tylko 3 przypadki dotyczą klinicznie rozwiniętej ołowicy, 12 przypadków należy do form wczesnych (okres wchłaniania względnie zadziałania ołowiu). Tylko jeden przypadek pochodzi z fabryki akumulatorów i to również świadczy o częstem przeoczeniu bądź rozpoznania, bądź obowiązku zgłaszania chorób zawodowych, nawet tak stosunkowo rozpowszechnionej i dostatecznie zbadanej choroby zawodowej, jaką jest ołowica. Albowiem badania, przeprowadzone przez oddział higjeny pracy Państwowej Szkoły Higjeny w przemyśle akumulatorowym, wykazały, że każda z trzech największych w Polsce fabryk tego rodzaju oddzielnie dostarcza rocznie więcej przypadków ołowicy, aniżeli ogólna liczba przypadków, zgłoszonych za dwa lata z całego przemysłu polskiego. Przy ugrupowaniu zgłoszeń według narządu dotkniętego, a nie według rodzaju szkodliwości zawodowej, na czoło wysuwa się skóra, dając razem 20 przypadków na 37 zgłoszonych obowiązkowo (54%), a 40 na 68 przypadków ogólnie zgłoszonych (59%). Jako szkodliwości ważniejsze wchodzą w rachubę: grupa rakotwórcza (parafina, smoła)—9 przypadków, tyleż—stosowanie sztucznych nawozów azotowych w rolnictwie, politura (prawdopodobnie spirytus drzewny) - 7 przypadków, silne kwasy—5. Na resztę składają się poszczególne przypadki różnych chorób zawodowych, specyficznych i niespecyficznych, których charakter zawodowy przeważnie nie dał się ustalić ponad wszelką wątpliwość. Należy stwierdzić, że, jak dotąd, wyniki zgłaszania chorób zawodowych nie pozwalają się zorjentować w natężeniu i rozmieszczeniu chorób zawodowych w kraju. Dotychczasowe zgłoszenia mają charakter dorywczy, przypadkowy. Stwierdzenie to podkreśla potrzebę specjalnej akcji szerzenia znajomości chorób zawodowych wśród świata lekarskiego, o czem była mowa wyżej.

Drugi konkretny przepis dekretu o zapobieganiu chorobom zawodowym i ich zwalczaniu dotyczy perjodycznych badań zakładów pracy, niebezpiecznych dla zdrowia (art. 8), nie znalazł zastosowania systematycznego, choć niema żadnej przeszkody w uruchomieniu tych badań, nie czekając rozporządzeń wykonawczych dla poszczególnych zawodów. Spotkałem się z takiem badaniem tylko na polskim Gornym Śląsku, gdzie odbywa się ono na zasadzie dawnych przepisów niemieckich w hutach cynkowych i ołowianych. Przepisy te nie przewidują zgłaszania wyników tych badań, brak więc danych o ich skuteczności i prawidłowości. W hutach, przezemnie zwiedzanych, nadzór ten nad stanem zdrowotnym robotników nie stoi na wysokości zadania. Badanie wykonywują lekarze fabryczni, przechodząc co miesiąc przez hutę w czasie pracy i wzywając podejrzanych robotników do badania szczegółowego. Wynik badania ma być zapisywany do specjalnej książki, służącej dla kontroli, którą wykonywują lekarze powiatowi. W jednej z tych hut, zatrudniającej około 2500 robotników, w czasie od 1.I.1928 r. do 1.X.1929 r., czyli przez rok i 9 miesięcy, tylko w jednym przypadku widziałem orzeczenie, nakazujące zmianę zajęcia, poza tem co miesiąc powtarza się napis: „załoga zdrowa". Byłby to niebywale korzystny stan, niezgodny z doświadczeniem. Istotnie, przy zwiedzaniu szpitala fabrycznego tejże huty widziałem dwa wyraźne przypadki ołowicy, figurujące jako będące „na obserwacji". Przypadki pozytywne nie są więc rozpoznawane, traktowane są do końca jako wymagające obserwacji i w książce kontrolnej nie figurują. W innej hucie lekarz, bardziej ostrożny, odnotowuje co miesiąc: „rewizję odbyłem", nie podając zupełnie jej wyniku. O faktach tych powiadomiłem wojewódzki wydział zdrowia i zaproponowałem doraźnie przeprowadzenie przez lekarzy powiatowych kontrolnych badań krwi. Badania te zostały wykonane w tamtejszej filji Państwowego Zakładu Higjeny według wskazówek oddziału higjeny pracy Państwowej Szkoły Higjeny. Na zasadzie tych badań okręgowy inspektor pracy w Katowicach za ostatni kwartał r. 1930 zgłosił 27 przypadków stwierdzonych oraz 14 przypadków podejrzanych o ołowicę wśród hutników i górników rudy cynkowej i ołowiowej, czyli prawie trzy razy więcej, niż zgłoszono z całej Polski za pełne dwa lata. Najlepiej byłoby uzyskać zgodę Sejmu Śląskiego na przejęcie polskiego dekretu o zapobieganiu chorobom zawodowym.

Poza tem spotykałem się z badaniem perjodycznem lekarskiem, zorganizowanem przez fabryki w tomaszowskiej fabryce sztucznego jedwabiu i w fabryce „Polskiego

Towarzystwa Akumulatorowego" w Białej-Bielsko. Przemysł akumulatorowy stanowił przedmiot specjalnych badań, przeprowadzonych przeze mnie. Istnieje więc możność sprawdzenia skuteczności tego badania. Odbywa się ono co dwa tygodnie na zasadzie dobrowolnej umowy fabryki z kasą chorych. Mimo to prawie wszyscy robotnicy tej fabryki mają oznaki działania ołowiu. Skuteczność więc tych badań mogłaby się wydawać wątpliwą. Istotnie, by badania takie mogły spełnić swój cel, potrzeba jeszcze stworzyć specjalne ku temu warunki. Potrzeba przedewszystkiem czulszych metod badania, szczególnie badania krwi, zagranicą oddawna stosowanych, a u nas mało rozpowszechnionych. Poza tem jednak należy opracować jeszcze normy prawne postępowania, wymagające współdziałania ubezpieczeń społecznych. Celem badania perjodycznego jest usunięcie robotników od zajęcia szkodliwego z chwilą stwierdzenia pierwszych objawów zbliżającego się zatrucia. Postępowanie to da wyniki i będzie społecznie słuszne, jeżeli zapewni się robotnikowi środki utrzymania w czasie przerwy w dotychczasowem zajęciu. W wielkich zakładach o różnorodnej produkcji rozwiązanie tego zagadnienia jest stosunkowo łatwe, gdyż może on być zatrudniony w innym dziale produkcji. Bywają jednak zakłady, i to ma miejsce w omawianym zakładzie, gdzie to nie jest możliwe, gdyż na wszystkich oddziałach fabryki spotykamy się z tą samą szkodliwością, tutaj z ołowiem. Wtedy winien on przerwać pracę zupełnie. Przy obecnym stanie prawnym może robotnik w tym przypadku liczyć wyłącznie na zasiłek kasy chorych; przy niskich naogół płacach jest to dla niego dotkliwa strata materjalna. Poza tem kasy chorych nie są bynajmniej skłonne przyznawać niezdolność do pracy, gdy nie jest ona jeszcze wybitnie zaznaczona. Koniecznem jest conajmniej wyjaśnienie władzy nadzorczej, że również w celach zapobiegawczych należy uznawać niezdolność do pracy wtedy, gdy kontynuowanie zajęcia grozi w niedalekiej przyszłości poważną chorobą. Słuszniejszem byłoby, przy okazji wprowadzenia ubezpieczenia od chorób zawodowych, przewidzieć w tych przypadkach zasiłek wyższy od normalnego. Pokrycie zwiększonych w ten sposób wydatków dałoby się osiągnąć przez podniesienie składki, przypadającej na pracodawcę, w myśl art. 59 obecnie obowiązującej ustawy o ubezpieczeniu chorobowem. Może zajść jednak przypadek, że dany robotnik wskutek zwiększonej wrażliwości na daną truciznę powinien zupełnie zmienić zawód. Wtedy powinna istnieć możliwość przeszkolenia go do innego zawodu, jak to przewidują niemieckie przepisy ubezpieczeniowe, dotyczące chorób zawodowych. Odpowiedni wniosek w tych sprawach, bardzo ważnych dla zapobiegania chorobom zawodowym, a zależnych od ustawodawstwa i praktyki ubezpieczeń społecznych—został przeze mnie przedstawiony właściwym władzom. W Białej, wobec braku tych wymienionych powyżej możliwości, odbywa się przesuwanie robotników zagrożonych z oddziału na oddział, co w najlepszym przypadku może odwlec moment zachorowania, ale nie może mu zapobiec, gdyż na wszystkich oddziałach robotnicy są w styczności z ołowiem, i dlatego w sumie wszyscy prawie robotnicy wykazują w mniejszym lub większym stopniu oznaki działania ołowiu. Jest to doskonały przykład wykazujący, że najracjonalniejsze nawet środki zapobiegawcze, działające w oderwaniu, bez stworzenia właściwych warunków społeczno-prawnych, mogą mijać się z celem.

Niesłychanie ważną pomocą dla zorjentowania się w szkodliwościach poszczególnych zawodów mogłaby być racjonalna statystyka kas chorych i wogóle ubezpieczeń społecznych. Właściwie na tej podstawie należałoby oprzeć plan akcji zapobiegawczej. Warunkiem jednak jest uwzględnienie dokładne zawodu i rodzaju zajęcia chorych oraz miejsca pracy. Niemieckie kasy chorych w tym kierunku zdziałały już wiele. U nas statystyka kas chorych dla tych celów nie jest odpowiednio przystosowana. W związku z ogólną reformą ubezpieczeń społecznych, należałoby poważnie zreformować statystykę ubezpieczeniową, uwzględniając należycie statystykę lekarską, która winna dostarczyć również danych, potrzebnych dla akcji zapobiegawczej na terenie zakładów pracy. Leży to zarówno w interesie higjeny pracy, jak samych ubezpieczeń społecznych.

W tych warunkach zdać sprawę ze stopnia ochrony zdrowia robotników, w przemyśle dla zdrowia niebezpiecznym, jest bardzo trudno. Dla oceny brak ustalonej miary, jaką przedstawiają przepisy ogólne i szczegółowe, określające normy i urządzenia ochronne. Braki statystyki ubezpieczeniowej jak również zestawienia zgłoszeń chorób zawodowych nie pozwalają ustalić dokładnie, gdzie, w jakim stopniu, jakiego rodzaju akcja ochronna winna się rozwinąć. Pozostaje więc, jako metoda, porównanie różnych zakładów tej samej gałęzi produkcji i droga ankiet specjalnych. Z obu możliwości korzystano.

Przemysł akumulatorowy był przedmiotem specjalnej ankiety. O jej wynikach będzie mowa na innem miejscu. Tutaj wystarczy zaznaczyć, że jest to jedna z najniebezpieczniejszych gałęzi produkcji, o ile chodzi o ołowicę. Około $^3/_4$ robotników narażonych jest na bezpośrednią styczność z ołowiem metalicznym względnie tlenkami ołowiu lub pracuje w atmosferze zapylonej ołowiem. Reszta to warsztaty pomocnicze, stolarskie, ślusarskie i t. p., które mogłyby być poza sferą działania ołowiu, gdyby oddzielono je pod względem funkcyj i pomieszczenia ściśle od oddziałów produkcyjnych, co tylko w jednej z czterech zwiedzonych przeze mnie fabryk zostało zastosowane. Z oddziałów produkcyjnych najniebezpieczniejsza jest smarownia, gdzie pasta z tlenków ołowiu wcierana jest w kratę ołowiową; następują kolejno: formowanie płyt i składanie części ołowiowych akumulatora, dalej idzie odlewnia krat ołowiowych, wreszcie wykańczanie akumulatora i czynności pomocnicze. Te dwie ostatnie czynności mogłyby być również bezpieczne, gdyby je wykonywano w oddzielnych pomieszczeniach, zabezpieczonych przed wnikaniem pyłu ołowiowego. Zebrany materjał posłużył do opracowania projektu rozporządzenia wykonawczego dla przemysłu akumulatorowego. Poza tem właściwi inspektorzy pracy wydali szereg zarządzeń doraźnych.

Huty cynkowe. Widziałem ich zamało, by móc omówić je szczegółowiej. Ograniczam się więc do krótkiej charakterystyki ich specyficznych szkodliwości zawodowych. W hutnictwie cynkowem chodzi również głównie o ołowicę. Ołów trafia do huty, jako zanieczyszczenie rudy cynkowej. Niektóre rudy zagraniczne zawierają go do 30% (według danych literatury), krajowe zawierają go znacznie mniej, od 0,5—3,5%, średnio około 2,5%. Pierwsze manipulacje z rudą są stosunkowo mało niebezpieczne, gdyż chodzi głównie o siarczek ołowiu, bardzo trudno rozpuszczalny w ustroju. Poważne niebezpieczeństwo powstaje przy prażeniu rudy, gdyż tworzą się wtedy tlenki ołowiu. W nowszych hutach gazy pieców są oczyszczane z pyłu w specjalnych filtrach. Tu znajduje się najbardziej niebezpieczny punkt. Prócz ołowiu pył ten zawiera również arszenik, pochodzący z domieszek arsenu w rudzie. W starych hutach gazy z pieców idą długim kominem leżącym, w którym część tych trujących zanieczyszczeń się osadza; stąd czyszczenie tych kominów jest wysoce niebezpieczne. W cynku po wyprażeniu i następującej redukcji może pozostać około 40% ołowiu, zawartego pierwotnie w rudzie. Dlatego cynk po części podlega jeszcze rafinowaniu w specjalnych piecach, celem oddzielenia go od ołowiu. W połączonych z hutami fabrykach kwasu siarkowego znów spotykamy ołów, z którego zbudowane są komory, powstaje również siarczan ołowiu. Poza niebezpieczeństwem ołowicy, hutnicy narażeni są na działanie wysokiej ciepłoty, zimą na silne przeciągi i gwałtowne zmiany ciepłoty.

Jedna ze zwiedzanych hut wydobywa cynk metodą elektrolizy z tlenku cynku. Surowiec, rudy uboższe i prażone, zawierają również około 2,5% ołowiu, jednak niebezpieczeństwo zatrucia jest mniejsze, bo prawie cały proces jest mokry. Zato w oddziale elektrolizy wydobywa się dużo kwasu siarkowego i bezwodnika kwasu siarkowego. Analiza powietrza tej sali wykazała 22 mg/m^3 SO_2. Praca w tej atmosferze była wysoce utrudniona, u robotników występowały krwawienia z górnych dróg oddechowych. Wskutek interwencji właściwego inspektora pracy zarząd huty opracował własną metodę, zmniejszającą znacznie wydobywanie się kwasu. Zawartość SO_2 w powietrzu spadła do 4 mg/m^3 i niżej. Robotnicy otrzymali maski; by ich zachęcić do korzystania z nich, otrzymują premję dzienną wysokości 50 gr. Wydaje im się również mleko. W przygotowaniu była nowa, silniejsza instalacja wentylacyjna. Kierownik huty zwrócił uwagę na swoiste jakoby ropienia u nowych robotników działu elektrolizy; starzy pracownicy są jakoby odporni. Przy odrywaniu płyt cynkowych od elektrody dość częste są skaleczenia; pokrywają się one szybko strupem, lecz pod nim powstaje długotrwałe ropienie. Nie miałem możności sprawdzenia tych obserwacyj. Cynk elektrolityczny jest prawie zupełnie wolny od takich zanieczyszczeń, jak ołów.

Sprawa bezwodnika kwasu siarkawego jest ważna w hutach zarówno dla robotników, jak i dla sąsiedztwa. Bardzo racjonalne jest połączenie huty cynkowej z fabryką kwasu siarkowego. Wtedy SO_2, jako surowiec dla produkcji ubocznej, jest wyciągany z pieców co chroni robotników, a zamieniony na kwas siarkowy nie zatruwa powietrza, co chroni sąsiadów. Oczywiście sprawność ciągu winna być kontrolowana, inaczej skuteczność tego urządzenia maleje.

Huta ołowiu. Zwiedzałem tylko jedną. Jako surowiec służy ten sam siarczek ołowiu, który jako zanieczyszczenie powoduje niebezpieczeństwo ołowicy w hutach cynkowych. I tutaj właściwe niebezpieczeństwo powstaje z chwilą prażenia rudy. W danej hucie poza tem odbywa się wyrób tlenków ołowiu: glejty i minji; w tych oddziałach pył tlenków zabarwia całe pomieszczenie. Stosunki zdrowotne zatrudnionych

tu robotników bywają bardzo złe, podobnie jak w smarowniach fabryk akumulatorów. Dalsza przeróbka ołowiu metalicznego: wyrób blachy, rur, drutu, śrutu jest mniej niebezpieczna. Szlaka tej huty, zawierająca według oświadczenia jej kierownika około 1% ołowiu, jest używana do szosowania.

Z przeróbką stopów ołowiu spotkałem się ponadto w trzech fabrykach. Jedna z nich wyrabia granaty ręczne; podstawowym surowcem jest tu stop, zawierający 90% ołowiu, mimo to większość załogi stanowią kobiety. Właściwy inspektor zarządził usunięcie ich od tych robót. Uważam, iż ryzyko zatrucia w tej fabryce jest wyższe, niż w drukarstwie. Drugi zakład tej kategorji wyrabia krzyże, lichtarze i t p. Rdzeń tych wyrobów składa się z czystego ołowiu, ew. z domieszką do 4% antymonu, pokryty następnie miedzią lub cyną. Największa trudność w zabezpieczeniu robotników tkwi w tym przypadku w niewielkich rozmiarach zakładu, tak że trudno utrzymać w nim porządek i czystość. Ryzyko ołowicy jest tu wyższe niż w odlewni czcionek. Trzecia fabryka wyrabia tubki do past, kapsle do butelek itp. ze stopu ołowiu i cyny, przyczem od zewnątrz wyroby te są pokryte warstwą czystej cyny. Dzięki temu, jak również dzięki daleko idącej mechanizacji produkcji — niebezpieczeństwo zatrucia ołowiem w tej fabryce jest małe, wyjąwszy odlewnię. Piece do topienia ołowiu mają okapy, a ciepłota ich jest regulowana automatycznie. Zakład ten pod względem bezpieczeństwa pracy wyróżnia się dodatnio. Zaproponowałem, by inspektor pracy postawił urzędowo wniosek o obniżenie składki na rzecz ubezpieczenia od wypadków.

Przemysł gumowy. Ze zwiedzonych przeze mnie 5 fabryk — 3 trudnią się przeważnie wyrobem obuwia, 2 wyrabiają różne artykuły gumowe. Wszędzie stosowana jest wyłącznie wulkanizacja gorąca. Niebezpieczeństwa siarczku węgla niema. Acceleratory do wulkanizacji, stosowane w tych fabrykach, należą do mało szkodliwych. Natomiast wszystkie w mniejszym lub większym stopniu stosują glejtę ołowianą, szczególnie do wyrobu obuwia. W ciemnem obuwiu bywa go do 6% w stosunku do całej mieszanki. Niebezpieczeństwo ołowicy przedstawia się zupełnie poważnie dla robotników w mieszalni i w walcowni, w mniejszym stopniu przy polerowaniu itp. Według nowszej literatury rosyjskiej, liczba zatrutych ołowiem w walcowni jest bardzo wysoka. W fabrykach, wyrabiających rozmaite artykuły gumowe, ryzyko to jest znacznie mniejsze, gdyż nie do wszystkich mieszanek wchodzi ołów, do innych zaś w mniejszych ilościach. Wyjątek stanowią fartuchy gumowe dla obsługi aparatów rentgenowskich, gdzie ołów spełnia rolę filtra. W tych płaszczach zawartość jego dochodzi do 50%, jednak produkcja ta jest nieduża. Narażeni są ci sami robotnicy, jak wyżej, lecz w stopniu mniejszym i niestale. Poza tem we wszystkich tych fabrykach istnieje silne zapylenie talkiem. Przy powyższych operacjach prawie wyłącznie zatrudnieni są mężczyźni, natomiast sklejanie części gumowych itp. wykonywują kobiety. Do sklejania służy roztwór gumy, bądź w samej benzynie, bądź w mieszance benzyny i benzolu. 4-ry z tych fabryk używają wyłącznie benzyny, a tylko jedna używa mieszanki z benzolem. Wobec tego, że benzol jest trucizną znacznie silniejszą, niż benzyna, zaleciłem nadzór lekarski nad robotnicami tejże fabryki. Regeneracji benzyny, która w wysokim stopniu zmniejsza zanieczyszczenie powietrza, w fabrykach tych nie stosowano. Biorąc ogólnie, przemysł gumowy należy zaliczyć do gałęzi bardziej dla zdrowia niebezpiecznych, zasługujących na dokładną i częstą kontrolę właściwych władz, mimo to, że typowe dla dawnych fabryk gumowych niebezpieczeństwo zatrucia siarczkiem węgla zostało usunięte.

Przemysł jedwabiu sztucznego. Obie zwiedzane fabryki wyrabiają jedwab metodą wiskozową, jedna z nich poza tem również metodą kolodjonową. Obie metody różnią się zasadniczo co do rodzaju szkodliwości zawodowych. Przy metodzie kolodjonowej bawełna w dużych kotłach pod wpływem mieszanki nitrującej (kwas azotowy i siarkowy) zamienia się na nitrobawełnę. Reakcja odbywa się w tunelach silnie wentylowanych; nad kotłami z mieszanką nitrującą również znajduje się silny wyciąg. Szereg drzwi pozwala robotnikom w razie potrzeby ratować się ucieczką. Poważne niebezpieczeństwo grozi im, gdy bawełna się zapali, od par tlenków azotu. Normalnie spotykają się oni z parami samych kwasów w niezbyt silnej koncentracji. Przygotowanie mieszanki oraz jej transport odbywa się w zamkniętym systemie przewodów i naczyń. Po wypłókaniu nitrobawełna zostaje rozpuszczona w mieszance eteru i alkoholu, dając kolodjon. Kolodjon w zamkniętym systemie rur poprzez filtry idzie na maszyny przędzalnicze. Wyciśnięty przez rurkę włoskowatą na powietrzu — tężeje, dając nitkę jedwabiu, nawijaną na wałeczkach. Maszyna ta zamknięta jest szybami, ma wyciąg w dół, zabierający eter. Wałeczki z jedwabiem znajdują się w strumieniu wody, która zabiera alkohol. Odzyskuje się tą drogą około 80% eteru i 60—70%

alkoholu. Robotnicy, obsługujący te maszyny, są narażeni na wdychanie par eteru i alkoholu, szczególnie przy zakładaniu nitek jedwabiu na wałeczki, gdyż muszą wtedy rozsunąć szyby, zakrywające maszynę. Dalszy ciąg produkcji przebiega podobnie jak w fabrykach przędzalniczych z tem tylko, że po motaniu przędza idzie do denitracji. Proces ten odbywa się w oddzielnym budynku w kadziach, zaopatrzonych w wentylację wyciągową pod wpływem siarczku sodu. Wydobywa się przytem nieco amonjaku i siarkowodoru.

Produkcja metodą wiskozową przebiega następująco: celuloza po zadziałaniu ługu, zmielona, rozpuszcza się w siarczku węgla w specjalnych kotłach, obracających się dookoła osi poziomej, dając ksantogenat, który po ponownem dodaniu ługu rurociągiem przez filtry idzie do zbiorników, gdzie dojrzewa. Stąd wiskoza, w powyższy sposób przygotowana, znów rurami idzie na maszyny przędzalnicze, gdzie ciecz ta, wtryskiwana do kąpieli, zawierającej głównie rozcieńczony kwas siarkowy i bisulfat sodu, krzepnie, dając nitkę jedwabiu. Dalsza przeróbka odbywa się podobnie, jak w przędzalniach, uprzednio jednak nadmiar chemikalij, użytych do reakcji, musi być wodą wypłókany z przędzy. Główne niebezpieczeństwo polega tu na możliwości zatrucia siarczkiem węgla, poza tem działa siarkowodór. Dzięki daleko posuniętej mechanizacji transportu samego siarczku i produktów reakcji, jak i przebiegania reakcji w zamkniętych zbiornikach, niebezpieczeństwo zatrucia siarczkiem węgla ogranicza się do kilku słabszych punktów, oczywiście pod warunkiem, że przewód cały jest szczelny. Przechowywanie zapasów siarczku winno odbywać się w osobnych zbiornikach, oddalonych od reszty budynków fabrycznych. Napełnianie i wypróżnianie zbiorników winno być zmechanizowane. Słabym punktem jest obsługa baratów, kotłów, w których siarczek działa na alkalicelulozę. Napełnianie ich jest samoczynne. Natomiast przy wypróżnianiu kotłów ksantogenat, nim przejdzie do kotłów z ługiem, przez pewien czas jest na powietrzu. Następnie robotnicy muszą czyścić wnętrze baratów. Przy tych dwóch czynnościach możliwe jest wydobywanie się par siarczku węgla. Pierwsza z tych czynności byłaby zupełnie bezpieczna, gdyby można spuścić zawartość baratów bezpośrednio rurą do kotłów z ługiem. Przed czyszczeniem w baratach wytwarza się próżnię, celem usunięcia pozostałych par siarczku; podczas czyszczenia również działają wyciągi. Niemniej zupełnie bezpieczna ta czynność nie jest. Następnie słaby punkt jest przy prasach filtracyjnych; tutaj przy zmianie, względnie praniu zużytych filtrów bawełnianych może powstać zatrucie. Wreszcie przy zetknięciu się wiskozy z kąpielą na maszynach przędzalniczych wydziela się siarkowodór, siarczek węgla, a może i inne związki, bliżej nieznane. Część ich przechodzi do powietrza sali przędzalniczej, część zostaje w przędzy. Dla usunięcia zanieczyszczenia powietrza w obu fabrykach zastosowano silne wyciągi. Siarczek, pozostały w przędzy, usuwany jest przez płókanie. Na tej czynności kończy się możliwość zatrucia nim.

W r. 1927/28 w jednej z powyższych fabryk doszło do stosunkowo znacznej liczby zatruć siarczkiem węgla. Co szczególne, że najwięcej przypadków pochodziło z płóczkarni. W drugiej fabryce płókanie odbywa się dopiero po motaniu na dużej wspólnej sali, a jednak zatruć takich nie notowano tam zupełnie. Rzuca to pewne światło na sposób powstawania tych zatruć, choć tak późno po fakcie o zupełne wyjaśnienie kusić się nie będę. Należy przypuścić, że w jednej fabryce przędza po opuszczeniu maszyny przędzalniczej zawiera sporo siarczku, który uwalnia się przy płókaniu, w drugiej zaś jest prawie zupełnie pozbawiona tej trucizny. Przyczyna tej różnicy winna tkwić w maszynie przędzalniczej. Istotnie maszyny te w obu fabrykach różnią się: w fabryce Ch., gdzie nie było zatruć, nitki jedwabiu nawijane są w wirówkach, schowanych na połowie wysokości człowieka w maszynie przędzalniczej, zamkniętych niezupełnie szczelną pokrywą. Wirówki mają dolny otwór, którędy działa bardzo energiczna wentylacja wyciągowa. Racjonalne jest tutaj — ze względu na to, że pary siarczku węgla są ciężkie—niskie umieszczenie wirówki i działanie wyciągu w dół. Prąd powietrza idzie prawidłowo od ust robotnika ku przędzy i nazewnątrz. Ruch obrotowy wirówki ułatwia oddanie siarczku; mamy tu działanie podobne, jak przy suszeniu bielizny w pralniach mechanicznych. Stąd najwidoczniej przędza, wyjęta z wirówki, jest prawie zupełnie pozbawiona trucizny, może iść na motaki bez wywoływania zatruć, czyli niebezpieczeństwo zatrucia kończy się w maszynie przędzalniczej. W przeciwieństwie do tego urządzenia—w fabryce T., gdzie były masowe zatrucia, przędza nawija się na szpulki, umieszczone na wysokości głowy robotnika. Wyciągi umieszczone są nad szpulkami, ssąc powietrze w górę, wbrew tendencji siarczku do opadania w dół. Gdy w fabryce Ch. wirówka z pokrywą tworzą niejako zamkniętą przestrzeń, skąd odbywa się ssanie, którego działanie jest więc bezpośrednie

i ściśle miejscowe,—w drugiej fabryce wentylacja działa raczej pośrednio i to w niewłaściwym kierunku, stąd musi być mniej skuteczna. Dalej, nawijanie przędzy na szpulki, przyczem jedna warstwa przędzy zakrywa drugą—raczej zatrzymuje siarczek w przędzy, gdy w drugiej fabryce ruch centryfugalny wirówki pozwala swobodnie każdej nitce oddać zawarty w niej siarczek. Dlatego w fabryce T. działanie siarczku sięga do płóczek i tutaj właśnie występowało najsilniej. Tyle wydaje się pewne; poza tem w fabryce T. mógł działać jeszcze inny czynnik. Otóż, celem ochrony robotników zastosowano bardzo silne wyciągi w sali maszyn przędzalniczych, natomiast nie doprowadzono tyleż powietrza z zewnątrz, ile wyciągano. Skutkiem tego na sali tej panowała silna depresja. Płókanie w pierwotnej postaci odbywało się za pomocą rodzaju natrysków w sali sąsiedniej, oddzielonej rozsuwalnemi drzwiami. Sala ta zapełniona była parami nietylko wody, ale i siarczku węgla, wypłókanego z przędzy. Przy otwieraniu drzwi, celem dostarczenia nowej partji świeżej przędzy do płókania, skutkiem istniejącej na sali przędzalniczej depresji powietrze z płóczek silnym prądem kierowało się do drzwi na salę przędzalniczą, trafiając oczywiście przedewszystkiem w robotników, transportujących przędzę do płóczek. Byłby to więc przykład tego, jak źle zaprojektowana instalacja ochronna może spotęgować zło, które winna usunąć. Zarząd fabryki T. kilkakrotnie zmieniał system płókania, chcąc uniknąć dalszych zatruć. Po wielu próbach zatrzymano się na następującym systemie płókania, który—według wszelkiego prawdopodobieństwa—winien być bezpieczny. Płókanie będzie się odbywać w kadziach, ustawionych pomiędzy maszynami przędzalniczemi, do których szpulki są odrazu zanurzane w wodę w miarę, jak się zapełniają przędzą. Prąd wody, która zakrywa szpulki zupełnie, idzie przez przędzę z góry w dół. Stąd manipulacje z przędzą nieoczyszczoną zredukowane są do minimum, parowanie na powietrzu nie odbywa się, unika się transportu wielkiej liczby szpulek, zawierających siarczek, płókanie odbywa się na sali silnie wentylowanej. Dodam, że z chwilą ustalenia przyczyny zatruć—robotnicy płóczkarni poddani zostali przez fabrykę perjodycznemu badaniu lekarskiemu, powtarzanemu co 5 tygodni. Higjena ogólna fabryki tej jest na wysokim poziomie.

Z dalszych czynności w fabrykach sztucznego jedwabiu swoiste cechy pod względem higjeny pracy posiada sortowanie gotowej przędzy jedwabnej. Jest to praca bardzo dla wzroku męcząca, wymagająca silnego, ale rozproszonego światła. Przędza ta, jako lśniąca, daje blask odbity, rażący oko. Żarówki do oświetlenia miejscowego, zastosowane w tym dziale produkcji, posiadają co prawda reflektory, nieprzepuszczające światła w kierunku oka, należałoby jednak zamknąć jeszcze reflektory od strony przędzy szkłem matowem, by przez to zmniejszyć blask odbity od przędzy.

Obserwacje zebrane w fabrykach pozostałych zostaną zużyte w następnych sprawozdaniach.

Czynności doradcze z zakresu higjeny pracy.

Do tego działu należy nadzór fachowy nad pracami referatu higjeny pracy Departamentu Pracy, który opracowuje względnie opinjuje wszelkie projekty rozporządzeń wykonawczych, dotyczących higjeny pracy i walki z chorobami zawodowemi, dalej wydawanie opinij w sprawach spornych, napływających do Ministerstwa wskutek odwołań od zarządzeń inspektorów pracy, bądź z własnej inicjatywy tychże inspektorów. Ze spraw, mających znaczenie ogólniejsze, chciałbym omówić następującą:

Postępowanie w przypadku otwartej gruźlicy w zakładzie pracy. W jednem z mniejszych miast kierownik drukarni cierpiał na otwartą gruźlicę. Jego współpracownicy zwrócili się do inspektora pracy o usunięcie go z zakładu, motywując to żądanie obawą przed zakażeniem się. Inspektor posłał chorego do lekarza powiatowego, który potwierdził zakaźność chorego. Na tej zasadzie inspektor zażądał przerwania pracy i leczenia się. Kasa chorych przyznała choremu kilkutygodniową kurację w Otwocku. Tuż przed jej ukończeniem chory zwrócił się do inspektora z zapytaniem listownem, czy pozwoli mu wrócić do pracy, choć prątki gruźlicze z plwocin nie znikły. Stan ten trwał u niego od szeregu lat, przebieg gruźlicy był łagodny. Inspektor pracy odpisał, że nie dopuści go do pracy dopóty, dopóki nie przestanie prątkować. Wówczas chory zwrócił się do Ministerstwa, podnosząc, że zakaz skazuje go i jego rodzinę na śmierć głodową. Obawa o dalsze losy wywołała silną depresję psychiczną, a kuracja w tych warunkach nic nie pomaga.

Wobec rozpowszechnienia gruźlicy zagadnienie to zasługuje na szersze omówienie. Należy je rozpatrzyć pod kątem formalno-prawnym i merytorycznym. Formalne

usunięcie chorego z warsztatu dlatego, że cierpi na otwartą gruźlicę, i zakaz powrotu do pracy do chwili pozbycia się prątków nie posiada podstaw prawnych. Żadna z obowiązujących ustaw nie upoważnia do tego ani inspektora pracy, ani lekarza powiatowego. Gruźlica otwarta należy coprawda do chorób zakaźnych, objętych ustawą w przedmiocie zwalczania chorób zakaźnych, która nadaje władzom sanitarnym szereg uprawnień w zakresie zarządzeń ochronnych. Jednak co do gruźlicy ustawa zapowiada osobną ustawę, której dotąd niema. Pod względem merytorycznym postępowanie inspektora było niecelowe, gdyż nie mogło pomóc choremu, ani też nie zabezpieczało otoczenia przed zakażeniem. Prątkowanie niekoniecznie oznacza złośliwą dla chorego postać gruźlicy. Osobnik ten leczy się szereg lat z dobrym dla siebie skutkiem, zachowując zdolność do pracy, choć prątkował. Pozbawienie go zarobku mogło tylko pogorszyć jego szanse zupełnego wyleczenia, które było zupełnie możliwe. Otoczenie nic na tem nie zyskało. Coprawda towarzysze jego w danym warsztacie nie byli nadal narażeni za zarażenie się od niego, lecz osobnik ten, chcąc żyć, szuka zajęcia w innym warsztacie. Wykluczenie go od pracy, by było skuteczne, winno być zupełne; należałoby go izolować od wszelkiej styczności ze zdrowymi. To jest niewykonalne. Nastąpiła więc tylko zmiana osób narażonych, a niema żadnego zysku społecznego. Przeciwnie, gdy osobnik ten, człowiek stosunkowo inteligentny, dbały o swe zdrowie, pouczony przez lekarzy—używał dotąd spluwaczki kieszonkowej, zmniejszając w ten sposób wybitnie niebezpieczeństwo dla otoczenia, ale zdradzając się ze swą chorobą—po tak smutnem doświadczeniu w przyszłości pluć będzie swobodnie na podłogę. Przypadki takie, gdzie chorzy na gruźlicę świadomie nie przestrzegają środków ostrożności, by uniknąć przykrych dla siebie następstw w postaci zwolnienia z pracy, są doskonale znane. Chory taki staje się wtedy szczególnie groźny dla swego otoczenia. Ujemne skutki omawianego zarządzenia nie ograniczają się jedynie do osób bezpośrednio dotkniętych. Fakty takie dochodzą do wiadomości innych gruźlików i utrudniają właściwym organizacjom racjonalną walkę z gruźlicą.

W takich przypadkach, dopóki ustawa szczegółowa nie postanowi inaczej, postępowanie właściwe winno polegać na: zgłoszeniu przypadku lekarzowi powiatowemu i miejscowej organizacji przeciwgruźliczej, w celu roztoczenia opieki nad chorym; pouczenie go o środkach ostrożności, których winien przestrzegać podczas pracy, jak również pouczenie jego towarzyszy, o ile możności, oddzielenie go w warsztacie od innych pracowników i t. p. czyli—pozytywne zarządzenia ochronne. Jedynie w takich przypadkach, gdy chory świadomie nie przestrzega środków ostrożności, albo warunki pracy w danym zakładzie nie pozwoliłyby na ich zachowanie, merytorycznie słuszne byłoby żądanie usunięcia chorego z pracy. Czy na to znalazłaby się podstawa prawna, o tem wątpię. Inna rzecz, że stworzenie potrzebnych norm prawnych i instytucyj, które mogłyby zająć się tego rodzaju choremi, jest sprawą pilną i bardzo doniosłą.

Działalność naukowa i publicystyczna.

Działalność naukowa była skoncentrowana na zagadnieniu ołowicy zawodowej z uwagi na to, że jest to najbardziej rozpowszechnione zatrucie zawodowe, interesujące zarówno dla higjeny pracy, jak i dla ubezpieczeń społecznych. Wobec braku danych liczbowych o natężeniu ołowicy zawodowej wśród różnych zawodów ołowiowych w Polsce siłami oddziału higjeny pracy Państwowej Szkoły Higjeny przy pomocy właściwych inspektorów pracy zorganizowano szereg ankiet kliniczno-statystycznych. Już uprzednio, w r. 1928, zbadano w ten sposób drukarzy, w okresie sprawozdawczym badano lutowaczy a przedewszystkiem poddano badaniom nasz przemysł akumulatorowy. Poza tem badania te służą do opracowania metodyki badań perjodycznych robotników, narażonych na ołowicę. Ogółem zbadano dotąd ponad 1.000 osób. Przeprowadza się również studja nad mikrometodą wykrywania ołowiu w powietrzu. Tutaj ograniczam się do omówienia wyników badania przemysłu akumulatorowego.

Zbadano w 3 naszych największych fabrykach 275 robotników, t. j. blisko 80% stanu zatrudnienia tych zakładów, dalej 30 robotników warsztatów reparacyjnych, prawie 100% stanu ich zatrudnienia. Około $^3/_4$ robotników tego przemysłu stanowią siły niewykwalifikowane. Pracują oni właśnie na oddziałach najbardziej niebezpiecznych. Zatrudnione są przeważnie najmłodsze roczniki robotnicze. Znamienny jest krótki czas pracy w zakładzie; wynosi on średnio 20,3 miesiąca. Są to wszystko momenty, ułatwiające zatrucie. Wolnych od działania ołowiu i wątpliwych znaleziono tylko 17% (u drukarzy 74,5%). Warsztaty reparacyjne okazały się bezpieczniejsze, odnośna liczba wyniosła 33,3%, choć i tu ryzyko ołowicy jest znacznie wyższe niż w drukar-

stwie. U 12,6% ogółu zbadanych należało stwierdzić kliniczne zatrucie ołowiem, reszta— ça 70%, miała objawy, świadczące o wchłanianiu i zadziałaniu ołowiu. Pierwsze objawy działania ołowiu w zakładach tych mogą wystąpić już po tygodniu pracy, nawet jeszcze wcześniej. Zaznaczył się wybitny wpływ sezonu. Przyjmując współczynnik zatrucia w półroczu letniem za 100, otrzymano w półroczu zimowem 133. Wśród drukarzy zupełnie podobnie stosunek ten wypadł jak 100:134,5. Przyczyna tego zjawiska nie jest jeszcze dokładnie wyjaśniona. Szczegółowe wyniki badania zostały ogłoszone w „Warszawskiem Czasopiśmie Lekarskiem" Nr.Nr. 23—25, r. 1930. Poza tem zarówno w prasie lekarskiej, jak i w czasopismach „Inspektor Pracy" i „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych" wydrukowałem 10 artykułów na temat: ołowicy zawodowej wśród drukarzy, rozwoju higjeny pracy w Polsce i na zachodzie Europy, jadłodajni fabrycznych, dalej referat o oświetleniu, wygłoszony na Zjeździe Okręgowych Inspektorów Pracy w maju 1930 r. oraz sprawozdanie z działu higjeny pracy na Międzynarodowej Wystawie Higjeny w Dreźnie w r. 1930.

STAN ZATRUDNIENIA.

Stan zatrudnienia w roku sprawozdawczym w zakładach pracy przemysłowych, zarejestrowanych przez inspekcję, wynosił 980.472 robotników. W porównaniu z rokiem ubiegłym liczba zatrudnionych robotników uległa zmniejszeniu o 129.776. W roku sprawozdawczym w zakładach rejestrowanych mężczyzn zatrudniano 732.027, kobiet — 192.288, chłopców od 15—18 lat — 41.964, dziewcząt od 15—18 lat — 14.193. W porównaniu z rokiem ubiegłym liczba mężczyzn uległa zmniejszeniu o 97.184, kobiet o 11.210, chłopców o 14.619, dziewcząt o 6.763. Procentowo liczba zatrudnionych mężczyzn uległa zmniejszeniu o 11,7%, kobiet o 5,5%, chłopców o 25,8%, dziewcząt o 32,3%.

Stosunek powyższy wskazuje, że przedewszystkiem w okresie kryzysu redukowano robotników młodocianych — chłopców i dziewczęta.

Liczba czynnych zakładów pracy, zarejestrowanych w inspekcji pracy, wynosiła 52.992. W porównaniu z rokiem ubiegłym wzrosła o 919 zakładów. Zwiększenie liczby zakładów, uwidocznionych w rejestrach inspekcji pracy, przedewszystkiem przypisać należy przeprowadzeniu dokładniejszej rejestracji zakładów, zarządzonej w 1929 r. Wzrost liczby zakładów o 1.143 wykazuje tylko grupa zakładów, zatrudniających do 4 robotników*), wszystkie pozostałe grupy zakładów wykazują zmniejszenie liczby zakładów i liczby zatrudnionych robotników, co odzwierciadla przeżywany w kraju kryzys ekonomiczny.

Tablice I, Ia i Ib dają obraz — według danych inspekcji — zatrudnienia w zakładach zarejestrowanych w poszczególnych grupach przemysłu, grupach zakładów pod względem wielkości i w poszczególnych okręgach inspekcji pracy.

Według danych kas chorych i państwowych urzędów pośrednictwa pracy, liczba osób, utrzymujących się z pracy najemnej w Polsce, wynosiła:

na	1.I	1930 r.	2.728.000	w tem	mężczyzn	1.927.000,	kobiet	801.000
„	1.IV	„ „	2.755.000	„ „	„	1.937.000	„	818.000
„	1.VII	„ „	2.846.000	„ „	„	1.996.000	„	850.000
„	1.X	„ „	2.840.000	„ „	„	2.001.000	„	845.000
„	1.I	1931 r.	2.722.000	„ „	„	1.906.000	„	816.000

Na sto osób, utrzymujących się z pracy najemnej, przypadało zatrudnionych:

1.I	1930 r.	— 93		1.I	1929 r.	— 95
1.IV	„ „	— 90		1.IV	„ „	— 94
1.VII	„ „	— 93		1.VII	„ „	— 96
1.X	„ „	— 94		1.X	„ „	— 97
1.I	1931 r.	— 90				

Dane powyższe nie obejmują zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie w województwach centralnych i wschodnich byłego zaboru austryjackiego w zakładach pracy

*) Inspekcja pracy rejestruje zakłady poniżej 4 robotników jedynie o napędzie mechanicznym i szczególnie niebezpieczne dla zdrowia.

obszaru poniżej 75 ha oraz nie obejmują pracowników kolei państwowych i urzędników państwowych, powołanych przez nominację*). Liczba pracowników umysłowych na dzień 1.I 1930 wynosiła 288.000, w tem mężczyzn 204.900, kobiet 83.100. Liczbami temi nie są objęci młodociani poniżej lat 16 oraz starsi ponad lat 65. Odsetek robotników, pracujących mniej niż 6 dni w tygodniu, w stosunku do ogółu zatrudnionych w zakładach przemysłu przetwórczego, zatrudniających powyżej 20 robotników, w roku 1930 wynosił 22,8% (w 1929 r. — 16,3%, w 1928 r. — 13%, w 1927 r. — 8,5%). Najbardziej był dotknięty częściowem bezrobociem przemysł włókienniczy (% częściowo zatrudnionych wynosił — 45,7% (w 1929 r.—38,5%), odzieżowy 31% (w 1929 r.—10,8%), metalowy — 23,6% (w 1929 r. — 10,5%) i drzewny — 16% (w 1929 r. — 9,4%).

W roku 1930 częściowe bezrobocie w poszczególnych kwartałach wyrażało się jak poniżej:

I	kwart.	28,4%	w tem	pracujących	4—5	dni	w	tygodn.	18,6%	1—3	dni w tyg.	8,7%
II	„	24,5%	„	„	„	„	„	„	18,6%	„	„ „ „	6,3%
III	„	16,9%	„	„	„	„	„	„	13,8%	„	„ „ „	3,1%
IV	„	22,1%	„	„	„	„	„	„	18,5%	„	„ „ „	3,6%

Przeciętna ilość dni pracy w tygodniu na jednego robotnika wynosiła w I-ym kwartale 1930 r.—5,50, w II-im—5,60, w III-im—5,76 i IV-ym — 5,74**). Dane powyższe wskazują, iż częściowe bezrobocie wyraża się głównie w pracy 4—5 dni w tygodniu, ilość pracujących od 1—3 dni w tygodniu w przemyśle przetwórczym w zakładach, zatrudniających powyżej 20 robotników, jest stosunkowo niewielka i w stosunku do ogółu robotników wyraża się dla poszczególnego kwartału w procentach — 8,7; 1,3; 3,1 i 3,6, co potwierdza również przeciętna ilość dni pracy w tygodniu; począwszy jednak od roku 1925, ilość częściowo zatrudnionych jest największą, jaką spotykamy w ubiegłem pięcioleciu, jak również w 1930 r. obserwujemy najmniejsze przeciętne liczby dni pracy w tygodniu. Podobnie małe przeciętne ilości dni pracy w tygodniu na jednego robotnika wykazuje rok 1925, mianowicie: I kwartał—5,63, II—5,76, III—5,71, IV—5,50. W liczbach częściowe bezrobocie w roku sprawozdawczym w zakładach pracy przemysłu przetwórczego, zatrudniających ponad 20 robotników, wyrażało się w sposób następujący***):

	1930											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Częściowo bezrobotni w przemyśle ogółem	109.000	120.000	121.000	114.000	104.000	94.000	71.000	74.000	74.000	92.000	107.000	96.00
Pracujący 4—5 dni w tygodniu	70.000	83.000	85.000	83.000	75.000	75.000	54.000	61.000	64.000	80.000	88.000	78.000
Pracujący 1—3 dni w tygodniu	39.000	37.000	36.000	31.000	29.000	19.000	17.000	13.000	10.000	12.000	19.000	18.000
% częściowo bezrobotnych w przemyśle ogółem	24,8	28,4	28,9	26,9	24,2	22,2	17,0	17,1	16,5	19,8	23,6	23,1

Liczby bezrobotnych, zarejestrowane w państwowych urzędach pośrednictwa pracy, wynoszą:

na 31.III 1930	— 289.500	na 30.IX 1930	— 170.500
„ 30.IV „	— 205.000	„ 31.XII „	— 299.800

Bezrobocie w głównej mierze dotykało robotników niewykwalifikowanych — 150.300, następnie robotników przemysłu włókienniczego — 38.400, budowlanego — 31.800, metalowego — 22.400, pracowników umysłowych — 21.300, górników — 7.900.

*) Mały Rocznik Statystyczny — 1931 r., str. 95, 96, 97, 98.
**) Mały Rocznik Statystyczny — 1931 r., str. 95. 96, 97, 98.
***) Statystyka pracy. Zeszyt II — 1931 r., str. 1.

Obserwując stosunki rynku pracy, niektórzy inspektorzy pracy (p. inż. Bortkiewicz i inni) wysunęli koncepcję, ażeby w zakładach pracy zamiast redukcji ilości pracujących redukować ilość dni pracy w tygodniu lub godzin pracy, zatrzymując całą załogę pracujących w zakładzie a nawet zwiększając w celu zatrudnienia bezrobotnych z zakładów zamkniętych. Projekty te zostały przekazane do rozpatrzenia rządowej komisji do walki z bezrobociem.

ZAROBKI ROBOTNICZE.

Wobec panującej w 1930 r. depresji gospodarczej w wielu państwach występuje w drugiej połowie tego roku zjawisko obniżania poziomu płac w przemyśle.

Położenie Polski pod tym względem jest jednak korzystniejsze. Również i u nas depresja gospodarcza wywierała naturalny w tych wypadkach nacisk na poziom płac, należy jednak stwierdzić, że tendencje te spotykały się ze skutecznem przeciwdziałaniem ze strony wszystkich czynników rządowych i w tym przedewszystkiem kierunku zmierzała działalność Głównego Inspektora Pracy i Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Również do zorganizowanych sfer gospodarczych przenikała stopniowo świadomość o bezwzględnej potrzebie utrzymania dotychczasowego poziomu płac, ponieważ osłabienie dochodów warstwy pracowniczej mogłoby jeszcze bardziej skurczyć jej zdolność nabywczą. Jeżeli się nadto uwzględni lojalne naogół stanowisko polskiego ruchu zawodowego, zrozumiałem się staje dlaczego, mimo wszelkich trudności, w r. 1930 udało się utrzymać we wszystkich najważniejszych gałęziach życia gospodarczego niezmienne taryfy płac, występujące zaś w sporadycznych wypadkach w niektórych przedsiębiorstwach fakty lokalnych obniżek nigdzie nie przybrały charakteru masowego, a przeważnie zachodziły w porozumieniu z organizacjami zawodowemi, które miały świadomość, że taka lokalna obniżka jest konieczna dla uratowania bytu przedsiębiorstwa. Dlatego nie było obniżek taryfy ani w górnictwie węglowem, ani w hutnictwie żelaznem lub cynkowem, ani w przemyśle metalowym przetwórczym lub we włókienniczym.

Zmiany, które zanotowane były w r. 1930, nie posiadają więc naogół zasadniczego znaczenia. W przemyśle naftowym w kwietniu była przyznana 5%-wa podwyżka, która jednak oznacza faktyczne ustabilizowanie płac na dotychczasowym poziomie, ponieważ kompensuje się całkowicie ze zniżką, wynikającą z regulowania płac według ruchu kosztów utrzymania. W marcu w niektórych przedsiębiorstwach przemysłu drzewnego w Małopolsce Wschodniej ujawnił się zamiar obniżenia płac o 10%, co częściowo nawet spowodowało zatrzymanie pracy. Natomiast nie doszła do skutku zamierzona przez pracodawców obniżka zarobków w przemyśle pończoszniczym w Łodzi. Również odwołana została obniżka zarobków w kopalniach rudy żelaznej w okręgu częstochowskim. Akcje obniżkowe okazały się bardziej skuteczne w tych ośrodkach, które w dziedzinie płac wyprzedziły bardziej inne dzielnice, a zarazem zmuszone były prowadzić walkę konkurencyjną z przemysłem zagranicznym. Wymienić tu należy ośrodek Pomorza i przemysł włókienniczy w Bielsku. W maju podjęta została akcja obniżkowa o 10% w przemyśle okręgu bydgoskiego. Na skutek akcji przeciwdziałającej czynników rządowych i organizacyj pracowniczych w znacznej ilości większych przedsiębiorstw zamierzenia obniżkowe albo nie zostały wprowadzone w życie, albo też doprowadziły jedynie do obniżki o 5%. Odmienny charakter miał zatarg o zarobki tkaczy w ośrodku Bielska, gdzie duża rozbieżność stawek wymagała unifikacji. Unifikacja ta została dokonana o kilka procent poniżej poziomu przeciętnego.

W końcu maja i w czerwcu ujawniły się w niektórych fabrykach przemysłu metalowego przetwórczego tendencje do przeprowadzenia rewizji akordów. Rewizyj takich dokonano w fabryce w Sanoku, w jednej z fabryk w Łodzi i w okręgu nadnoteckim, w jednej emaljerni w województwie kieleckiem. Poza tem w związku z uciążliwem położeniem przemysłu ceramicznego, z powodu zastoju w budownictwie, cegielnie rozpoczęły pracę w niektórych okręgach, warunkując przyjęcie robotników od obniżenia stawek akordowych. Zjawisko to ujawniło się w cegielniach częstochowskich, okręgu łódzkiego oraz poznańskiego. Natomiast wszelkie próby obniżek w wielkim przemyśle zostały sparaliżowane. Wymówiona umowa akordowa w hutnictwie żelaznem na Górnym Śląsku została faktycznie utrzymana, również utrzymane zostały płace w przemyśle metalowym w Bielsku; umowy zbiorowe w młynarstwie i piekarstwie w Warszawie zostały prolongowane. Co więcej na niektórych obszarach organizacje zawodowe przeprowadzają z powodzeniem akcję w obronie naruszonych przez pracodaw-

ców cenników przy moralnem poparciu pozostałych pracodawców, przestrzegających cenniki i narażonych na nielojalną konkurencję kosztem płac. Akcje takie częściowo w drodze bezpośrednich rokowań, częściowo przy pomocy krótkich strajków w poszczególnych zakładach, przeprowadzono w przemyśle włókienniczym w Łodzi i w Białymstoku.

Jak widać z powyższego zestawienia, sporadyczne fakty obniżek zarobków miały charakter całkowicie odmienny, niż w niektórych krajach sąsiednich, gdzie ruch obniżkowy był w tym czasie zupełnie powszechny. W przeciwieństwie do tego ocena generalna ruchu płac dla Polski za rok 1930 musi być jeszcze sformułowana w ten sposób, że przy niezmiennem zachowaniu poziomu dziennych płac nominalnych, sporadycznie występujące tendencje obniżkowe zwalczane były mniej lub więcej skutecznie.

W dziedzinie realnej wartości płac w r. 1930 dało się zaobserwować zjawisko obniżki kosztów utrzymania, która w pierwszej połowie r. 1930 wynosiła przeciętnie dla różnych miejscowości około 4%. Okoliczność ta spowodowała niewątpliwie wzrost wartości realnej zarobku, co można uważać za objaw dodatni, szczególnie jeżeli weźmie się pod uwagę wysiłki rządów niektórych państw sąsiednich, zmierzające do obniżki cen artykułów pierwszej potrzeby w ośrodkach robotniczych.

W drugiej połowie roku proces obniżek kosztów utrzymania doznał zatrzymania a niewielkie wahania z miesiąca na miesiąc wdół lub wgórę nie posiadały większego znaczenia.

Niewątpliwie nad całem położeniem warstwy pracowniczej dominował fakt zmniejszenia ogólnej sumy wypłat na robociznę z powodu skurczenia się stanu zatrudnienia i zmniejszenia liczby dni pracy w tygodniu oraz ograniczenia produkcji. Działalność Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej w dziedzinie przeciwdziałania tym zjawiskom oczywiście mogła być tylko ograniczona; polegała na współdziałaniu z innemi resortami w akcji, zmierzającej do ożywienia życia gospodarczego i interwencyj w szczególnie jaskrawych wypadkach nieuzasadnionego zatrzymywania ruchu zakładów, lub robienia przerw w pracy. Takim najbardziej pod tym względem charakterystycznym wypadkiem był udział przedstawiciela Ministerstwa w komisji rządowej dla spraw Zakładów Żyrardowskich, przyczem udało się doprowadzić do tego, że zakłady, które miały wogóle być unieruchomione, zostały utrzymane w ruchu, i początkowy stan zatrudnienia, wynoszący około 1700 robotników, mimo trudności gospodarczych zwiększyły stopniowo do 2500 robotników.

ZATARGI ZBIOROWE MIĘDZY PRACOWNIKAMI A PRACODAWCAMI I DZIAŁALNOŚĆ ROZJEMCZA INSPEKTORÓW PRACY.

Przebieg ważniejszych zatargów zbiorowych. Z uwagi na całokształt sytuacji gospodarczej w roku 1930 uległa zmianie struktura akcyj zatargowych. O ile w latach poprzednich można było wskazać pewne sezony zatargów, kiedy wystąpienia organizacyj robotniczych miały większe nasilenie, o tyle w r. 1930 poszczególne wystąpienia miały charakter sporadyczny a częściowo obronny.

Z pośród akcyj podwyżkowych w r. 1930 wymienić można trzy, prowadzone na początku roku, akcje te jednak miały charakter, zamykający okres 1929 r.: orzeczenie arbitrażowe Ministerstwa, wydane w styczniu o zatargu w drukarniach krakowskich, które przyniosło 5% podwyżki, orzeczenie Komisji Pojednawczo-Rozjemczej w Katowicach o 5%-ej podwyżce dla pracowników umysłowych w ciężkim przemyśle na Górnym Śląsku oraz umowę zbiorową, przeprowadzoną przy współudziale Ministerstwa w telefonach warszawskich, w wyniku której pracownicy telefonów otrzymali 5% podwyżkę.

Akcje o prolongowanie umów istniejących toczyły się w przemyśle włókienniczym Bielska—Białej i okolicy, w fabryce wagonów w Sanoku, w przemyśle cementowym, w kopalniach rudy żelaznej, w przemyśle naftowym, w fabrykach pończoszniczych w Łodzi, w emaljerni w Olkuszu, w okręgu pomorskim, w przemyśle spożywczym w Warszawie, w przemyśle budowlanym w Gdyni i t. d.

Odrębną i charakterystyczną grupę stanowiły zatargi o odzyskanie zaległych wypłat robotniczych. Zatargi te powstawały przeważnie w poszczególnych przedsiębiorstwach, zależały bowiem od zdolności płatniczej pracodawców. Jedyny wypadek masowego zalegania z wypłatami w całym ośrodku we wszystkich firmach miał miejsce

w Klesowie, na Polesiu, wskutek czego Ministerstwo zmuszone było dwukrotnie delegować tam Komisję dla uporządkowania stosunków i spowodowania wypłaty zaległych należności.

Poza tem zatargi na tle zalegania z wypłatami miały miejsce w niektórych zakładach przemysłu maszynowego i włókienniczego oraz w niektórych drobnych fabrykach, nieprowadzonych w sposób należyty lub też znajdujących się w wyjątkowo krytycznem położeniu.

Inny charakter miały akcje, prowadzone w związku z zamierzonemi redukcjami lub ograniczeniem pracy. Akcje takie miały miejsce w fabrykach juty, w Zakładach Żyrardowskich, w górnictwie i hutnictwie na Górnym Śląsku, w biurach Towarzystw Okrętowych i t. d.

Działalność rozjemcza inspektorów pracy. Działalność rozjemcza inspektorów pracy, jak i w latach ubiegłych, miała miejsce przy likwidowaniu zatargów zbiorowych i indywidualnych w przemyśle (tabl. VIa) i rolnictwie oraz zatargów zbiorowych i indywidualnych pomiędzy dozorcami domów a właścicielami nieruchomości miejskich (tabl. VIb).

Tryb postępowania przy likwidowaniu zatargów w rolnictwie i dozorców domowych odbywa się według specjalnych przepisów prawnych, postępowanie zaś przy likwidowaniu zatargów w przemyśle, wyjąwszy postępowanie przy likwidowaniu zatargów zbiorowych w woj. poznańskiem, pomorskiem i na Górnym Śląsku, gdzie obowiązują w tym przedmiocie ustawy niemieckie, — żadnemi przepisami prawa nadal regulowany nie jest.

Inspekcja pracy siłą konieczności życiowych i zwyczaju zmuszona jest nadal kontynuować działalność rozjemczą. Działalność 16-tu sądów pracy dotychczas, jak wskazują tabl. VIa i VIb, nie miała większego wpływu na zmniejszenie ilości zatargów, załatwianych wogóle przez inspekcję pracy. Tylko w niektórych okręgach, jak w I-ym, liczba zatargów indywidualnych spadła do 601 (w roku 1929 — 868), w III-im — do 1.766 (w roku 1929 — 2.352) i w IV-ym — do 3.556 (w 1929 r. — 4.520).

W r. sprawozdawczym inspekcja pracy miała do rozpatrzenia 32.374 zatargi indywidualne (18.057 — przemysłowych, 6.006 — rolnych, 554 — dozorców domowych, 6.432 — rolne na Komisjach Rozjemczych i 1.325 — dozorców domowych na Komisjach Rozjemczych) oraz 1.886 zatargów zbiorowych (1.400 — przemysłowych, 447 — rolnych, 24 — dozorców domowych, 8 — rolnych na Komisjach Rozjemczych i 7 — dozorców domowych na Komisjach Rozjemczych) czyli 34.260 zatargów indywidualnych i zbiorowych łącznie. Liczba zatargów indywidualnych uległa zmniejszeniu w porównaniu z rokiem ubiegłym o 2.450. Na zmniejszenie tej liczby wpływa przedewszystkiem ustanie działalności Komisyj Rozjemczych dla spraw dozorców domowych w miastach, w których zostały zorganizowane sądy pracy (np. Warszawa, Łódź, Kraków, Lwów, Wilno, Białystok i t. d.). Komisje Rozjemcze dla dozorców domowych w 1930 r. miały do rozpatrzenia o 1.301 spraw mniej niż w roku 1929. W roku 1929 Komisje Rozjemcze rozpatrywały w miastach, w których powołano sądy pracy, — tylko te sprawy dozorców domowych, które wpłynęły przed powołaniem sądów pracy. Sprawozdanie z działalności sądów pracy za rok 1930 w tablicy 3 podaje 29.907 spraw cywilnych do rozpatrzenia w sądach pracy w 1930 r. *). Dane powyższe wskazują, iż inspekcja pracy miała do rozpatrzenia o 4.353 sprawy więcej niż sądy pracy. Pomimo funkcjonowania 16-tu sądów pracy na terenie Państwa, działalność rozjemcza inspekcji pracy nadal jest bardzo duża i — zwłaszcza w sprawach zatargów zbiorowych — wywiera dominujący wpływ na kształtowanie się stosunków pomiędzy pracownikami i pracodawcami. Zatargi zbiorowe miały za przedmiot głównie utrzymanie na dotychczasowym poziomie zarobków i stanu zatrudnienia. Zatargi o podwyżkę płac były w roku sprawozdawczym nieliczne. Obecny kryzys ekonomiczny znamionuje spadek ilości zatargów zbiorowych w przemyśle w roku 1930 o 485 (rok 1929 — 1816, 1930 — 1.331), zakładów, objętych zatargami, — o 5.336 (r. 1929 — 7.786, 1930 — 2.450), ilości robotników, objętych zatargami, — o 181.302 (r. 1929 — 367.505, 1930 — 186.203, ilość umów zbiorowych, zawartych przy pośrednictwie inspektorów pracy, spada o 176 (r. 1929 — 336, 1930 — 160), ilość robotników, objętych umowami, zmniejsza się o 78.750 (r. 1929 — 120.252, 1930 — 41.502).

*) „Sprawozdanie z działalności Sądów Pracy za rok 1930". Nakład Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej — tablica 3.

We wszystkich okręgach inspekcji pracy daje się zaobserwować znaczny spadek zatargów zbiorowych. Przypisać to należy w pierwszym rzędzie dezorganizacji związków zawodowych, bez których działalność zbiorowa robotników jest bardzo utrudniona, oraz wielkiemu przygnębieniu i apatji mas robotniczych z powodu przeżywanego kryzysu, braku pracy, małych zarobków i rozdrobnienia związków zawodowych.

Zmniejszenie ilości zatargów indywidualnych powstało przedewszystkiem w obwodach inspekcji pracy, na terenie których urzędują sądy pracy. W tych obwodach całkowicie do sądów pracy przeszły sprawy indywidualne dozorców domowych a jednocześnie inspektorzy pracy tych obwodów powszechnie przyjęli zasadę interwenjowania tylko w tych zatargach, które ściśle mają za przedmiot przekroczenie przez pracodawcę przepisów chronnych, i gdy wykroczenia te mogą być przedmiotem ścigania karnego. Zatargi o charakterze jedynie przekroczeń cywilnych są kierowane do sądów pracy. Pomimo takiej selekcji — liczba spraw pozostaje nadal dość pokaźna, nadto w związku z rozwojem ustawodawstwa ochronnego wytworzył się specjalny typ spraw informacyjnych, polegających na tem, że interesanci zgłaszają się tylko po informacje, jak postąpić w konkretnym wypadku lub jakie prawa zainteresowanemu przysługują ze stosunku pracy. Jak podaje Inspektor Pracy I Okręgu, liczba zatargów, przyjętych do rozpatrzenia w I Okręgu inspekcji pracy, stanowi jedynie około 5% załatwianych spraw, sprowadzających się do udzielenia informacji interesantowi.

Obwody inspekcji pracy, na terenie których nie urzędują sądy pracy, przyjmują do załatwiania tylko zgłoszone zatargi ze stosunku pracy. Wogóle w inspekcji pracy powszechnie zapanowała tendencja do ograniczania, w miarę możności, działalności rozjemczej w sprawach indywidualnych i sprowadzenia interwencji inspektorów pracy w tych sprawach do wypadków wyraźnego pogwałcenia przepisów ochronnych. Odsetek spraw, załatwionych polubownie, jest różny w poszczególnych okręgach i waha się od 36,8% do 64%; przeważa norma około 50% spraw, załatwionych polubownie. Pod względem przedmiotu sporu ilościowo przeważały sprawy o zaleganie w wypłacie zarobków, dwutygodniówki, godziny nadliczbowe, urlopy i świadectwa z pracy, zwłaszcza u pracowników umysłowych.

Rady załogowe w województwach zachodnich, zwłaszcza w województwie śląskiem, z bardzo nielicznemi wyjątkami pracowały rzeczowo i spokojnie. Przy ich pomocy została zlikwidowana duża ilość zatargów.

Krótka charakterystyka strajków i lokautów. *Strajki.* Rozmiary akcyj strajkowych w roku 1930 obrazuje niżej podana tablica*):

Strajki ogółem	Zakłady, objęte przez strajki	Strajkujący ogółem	Stracone dni robocze w okresie sprawozdawczym
322	1.666	50.399	367.711

Natężenie akcji strajkowej spadło ca trzykrotnie w stosunku do najmniejszego natężenia strajkowego, spotykanego w ciągu 10 lat ubiegłych (w roku 1929 — liczba straconych dni roboczych wynosiła 994.000, w roku sprawozdawczym — 367.711, liczba strajkujących w 1929 r. — 217.000, w 1930 — 50.399; rok 1929 do roku 1930 wykazywał najniższe natężenie strajkowe). Strajki miały miejsce w roku sprawozdawczym najliczniej w drobnych zakładach pracy i naogół były krótkotrwałe.

Powodem przeważającej ilości strajków były żądania, dotyczące płac, mianowicie — 235 strajków przy udziale 26.787 strajkujących i 260.137 straconych dniach roboczych. W tej kategorji wygranych całkowicie było 52 strajki, częściowo — 119 strajków. Strajki o płace sprowadzały się głównie do ochrony przed zniżką płac lub do żądań wypłaty zaległych zarobków. Strajki o podwyżkę płac w roku sprawozdawczym były bardzo nieliczne. W sprawie polepszenia innych warunków pracy strajkowano w 30 wypadkach przy udziale 12.112 strajkujących i przy 40.093 straconych dniach roboczych. Żądania nieredukowania personelu poparto strajkiem w 16 wypadkach przy 5.528 strajkujących i 42.035 straconych dniach roboczych, o przyjęcie do pracy pracowników wydalonych — w 21 wypadkach przy 1.639 strajkujących i 11.125 stra-

*) „Statystyka Pracy" 1931, zeszyt 3, str. 353.

conych dniach roboczych. O usunięcie kierownika strajkowano w 4 wypadkach przy udziale 355 strajkujących i 3.855 straconych dniach roboczych, o uznanie organizacyj zawodowych — w 4 wypadkach przy udziale 414 strajkujących i 5.388 straconych dniach roboczych.

W roku sprawozdawczym strajki wybuchały głównie w przemyśle włókienniczym (38 strajków, 7.458 strajkujących, 119.474 straconych dni roboczych), w przemyśle mineralnym (50 strajków, 7.702 strajkujących, 61.085 straconych dni roboczych), w górnictwie (23 strajki, 11.953 strajkujących, 41.295 dni roboczych), w przemyśle drzewnym (35 strajków, 3.739 strajkujących, 21 653 straconych dni roboczych), w przemyśle odzieżowym (27 strajków, 2.228 strajkujących, 37.663 straconych dni roboczych). Inne gałęzie przemysłu nie wykazują większego natężenia strajkowego. W rolnictwie było 51 strajków przy udziale 2.401 strajkujących i przy 7.535 straconych dniach roboczych, przyczem w ogromnej większości wypadków strajkowano tu z powodu niewypłacania w terminie zarobków.

Czyny bezprawne ze strony robotników strajkujących w czasie strajków w roku sprawozdawczym były naogół nieliczne, mianowicie w jednym wypadku usunięto gwałtem przez robotników kierownika ruchu w jednej z fabryk metalowych w Warszawie; miało miejsce kilka wypadków gwałtu ze strony strajkujących piekarzy w Wołominie; zdarzały się ekscesy w fabryce wyrobów emaljowanych w Olkuszu; w jednej z hut żelaza w okręgu krakowskim został wyprowadzony przez strajkujących za bramę kierownik ruchu oraz w X Okręgu w czasie strajku w rzeźnictwie zdarzyły się wypadki bicia pracujących i wybijania szyb w zakładach.

Innych wypadków czynów bezprawnych ze strony strajkujących nie zanotowano.

Lokauty)* W roku sprawozdawczym miało miejsce 8 lokautów, w 40 zakładach pracy, przy 2.727 zlokautowanych robotnikach i 59.416 straconych dniach roboczych. Lokauty w 2 wypadkach dotyczyły przemysłu metalowego (2 zakłady, 894 zlokautowanych, 38.838 straconych dni roboczych), w 2 wypadkach — przemysłu włókienniczego (19 zakładów, 1.679 zlokautowanych, 16.965 straconych dni roboczych), w 2 wypadkach — przemysłu drzewnego (3 zakłady, 69 zlokautowanych, 1.672 stracone dni robocze), w jednym — mineralnego (15 zakładów, 71 zlokautowanych, 1.633 stracone dni robocze), w jednym wypadku — handlu i kredytu (1 zakład, 14 zlokautowanych, 308 straconych dni roboczych).

SPRAWOZDANIE
Z DOKONANYCH PRZEZ INSPEKCJĘ PRACY W R. 1930 BADAŃ WARUNKÓW PRACY PRZY PRZETAPIANIU I FORMOWANIU SZKŁA ROZTOPIONEGO W HUTACH SZKLANYCH W POLSCE.

Wstęp.

W roku sprawozdawczym celem zapoczątkowania prac badawczych nad warunkami pracy w poszczególnych gałęziach produkcji i ustalania racjonalnych metod postępowania inspekcji pracy w sprawie polepszenia warunków pracy w danych gałęziach produkcji, — Główny Inspektor Pracy pismem okólnem z dnia 14 maja 1930 r. Nr. 3945 zwrócił się do inspektorów pracy o wyrażenie opinji, jaka z gałęzi produkcji winna ulec w 1930 r. zbadaniu. Opierając się na nadesłanych w tej mierze opinjach inspektorów pracy, Główny Inspektor Pracy okólnikiem z 8 lipca 1930 r. Nr. 13/30 polecił inspektorom pracy zbadać i nadesłać sprawozdanie — wraz z wnioskami w tym przedmiocie — z przeprowadzonych badań warunków pracy przy przetapianiu i formowaniu szkła roztopionego. Na podstawie nadesłanych sprawozdań inspektorów pracy została opracowana niniejsza monografja, obrazująca warunki pracy przy przetapianiu i formowaniu szkła roztopionego w hutach szklanyeh w Polsce w roku 1930 i wnioski inspekcji pracy co do środków, mogących poprawić warunki tej pracy w najbliższej przyszłości.

Tablica I przedstawia stan zatrudnienia w miesiącu październiku 1930 r. we wszystkich działach pracy w hutach.

*) „Statystyka Pracy", 1931, str. 357.

Tablica II podaje ilości zatrudnionych robotników — mężczyzn i wiek przeciętny pracujących przy poszczególnych rodzajach zatrudnienia, objętych badaniami inspekcji pracy.

Tablica III podaje w tym samym zakresie, jak tablica II, — stan zatrudnienia kobiet.

Ogólna ilość hut szklanych w Polsce, objętych niniejszym spisem, wynosiła do dnia 1 października 1930 r. — 53.

Ze względu na charakter produkcji huty dają się podzielić na następujące kategorje hut, produkujące: a) szkło butelkowe, b) szkło stołowe, apteczne, laboratoryjne, galanterję i t. p.; c) szkło taflowe; d) szkło do żarówek. Z 53 opisanych hut 34 huty produkowały butelki. W niewielu z nich obok butelek, wyrabiano także i szkło apteczne, słoiki i t. p. W jednej z nich oprócz butelek wyrabiano szkło taflowe. Huty butelkowe wyrabiały głównie butelki do piwa, do wódek, do likierów, do wód mineralnych i t. p.

14 hut wyrabiało szkło stołowe, galanterję, szkło apteczno-laboratoryjne, kryształy, szkło „gospodarskie", szkło do oświetlania (do lamp) i t. p. Były wyrabiane gatunki szkła absolutnie bezbarwne, szkło przezroczyste słabo zabarwione z piasku krajowego, szkło białe, półbiałe, kolorowe, mleczne, matowe i t. p.

6 hut wyrabiało szkło taflowe, w szczególności szkło do celów budowlanych. Ze specjalnej produkcji należy wymienić szkło prasowane białe lub kolorowe, szkło witrażowe; w jednej z hut produkowano szkło z wtopioną siatką metalową; poza tem wyrabiano szkła do luster i t. p. Jedna huta produkowała szklane części („baloniki") do żarówek elektrycznych.

Większość hut w Polsce stosuje system wannowy (wyrobowy lub zmianowy). Mechanizacja jest dopiero w stadjum początkowem. Ogółem notowano w Polsce w r. 1931 około 50 automatycznych i pół-automatycznych maszyn.

W szczególności było: 1) maszyn do szkła taflowego systemu Fourcault — 16; 2) maszyn do butelek: a) systemu Owensa 1, b) systemu Schillera — 20, c) systemu Kutschera 8, d) systemu Aftegurta 1, e) systemu Szmocka 2, czyli razem — 32; 3) maszyn do szkła prasowanego—4; maszyn nieautomatycznych do fabrykacji szkła z siatką metaliczną lub ornamentami — 3.

Po okresie silnej automatyzacji obecnie nastąpiło pewne zahamowanie. Automatyzacja powiększyła znacznie produkcję, lecz, wobec zmniejszonego wskutek kryzysu zbytu, część maszyn była nieczynna, powiększając przez to obciążenie produkcji wysokiemi kosztami amortyzacji; poza tem, mechanizacja w wysokim stopniu powiększyła bezrobocie, tak, że w niektórych dużych hutach wskutek mechanizacji liczba robotników spadła mniej więcej do połowy.

Bezpieczeństwo i higjena pracy w przemyśle szklanym*).

Operacje w hutach szklanych podzielić można na 3 główne działy: 1) dział energji cieplnej, 2) przygotowywanie masy do topienia i topienie, 3) formowanie szkła roztopionego.

1. **Dział energji cieplnej.** W większości hut szklanych w Polsce, jako środek cieplny do rozpuszczania masy szklanej, stosuje się gaz, otrzymywany z generatorów, a w hutach, położonych w zagłębiu gazowem — gaz ziemny (metan CH_2). Gaz w palniku miesza się z powietrzem i daje płomień o temperaturze, potrzebnej do roztopienia przygotowanej masy na szkło.

Poza tem jedna z hut stosuje ogrzewanie donic zapomocą spalania rozpylonej w powietrzu ropy naftowej.

W większości hut w Polsce piece generatorowe znajdowały się na wolnem powietrzu w zagłębieniu w ziemi i nie posiadały naogół nad sobą dachu. Takie urządzenie ma swoje dobre i złe strony. Dobremi są: możność łatwej wentylacji naturalnej, szybkie rozcieńczanie powietrzem mogących się wydobywać szkodliwych gazów. Złemi natomiast są: narażanie obsługi generatorów na znaczne zmiany temperatury, niekiedy — na słotę. Pozycja zagłębiona może być przyczyną nieszczęśliwych wypadków. Warunki te zostaną szczegółowo omówione poniżej.

*) Technologję produkcji uwzględniono tylko w tej mierze, w jakiej jest to niezbędne dla zrozumienia niebezpieczeństw dla życia i zdrowia pracowników oraz stwierdzenia celowości odpowiednich środków ochronnych.

W większości hut zasilanie generatorów materjałem odbywa się ręcznie, w niewielu tylko większych hutach stosowane jest automatyczne zasilanie węglem. Nieliczne jedynie huty w Polsce mają generatory z rusztem obrotowym. Z posiadanych informacyj wynika, że jednak i przy tych generatorach higjena pracy nie zawsze jest dostateczna.

Czynności robotników przy obsłudze generatorów są naogół następujące:

a) Dostarczanie materjału do generatora (np. węgla, koksu i t. p.). Odbywa się ono bądź w odległości paru metrów, bądź też z dalszej odległości. W pierwszym przypadku dokonywane jest przez obsługę generatorów, w drugim przez specjalnych robotników. Przewóz odbywa się np. na taczkach.

b) Zasypywanie co 15 — 30 minut węgla łopatami do szybu generatora.

Otwory do zasypywania powinny być zamykane w sposób hermetyczny i urządzone tak, ażeby szkodliwe gazy nie mogły się wydostawać nazewnątrz. Osiąga się to przez zastosowanie podwójnego zamknięcia t. zw. dzwonu wewnętrznego, ruchomego, podobnie jak to ma miejsce w wielkich piecach w przemyśle żelaznym, a także przez zamknięcia wodne.

Do zasypywania dochodzi jeszcze czynność „przepychania" paliwa, odbywającego się co kilka godzin przez specjalne otwory. Przepychanie odbywa się zapomocą drąga żelaznego, ujętego w łapkę brezentową lub azbestową. Zarówno przy napełnianiu, jak przy przepychaniu w celu uniknięcia wydobywających się podczas tej czynności nazewnątrz wyziewów i dymu — w racjonalnie urządzonych generatorach wtłacza się przy pomocy sieci rur, połączonych z kompresorem, powietrze do wewnątrz. Mogą być i inne sposoby, ochraniające otwory do przepychania od ulatniania się gazów, np. urządzenia parowe. Od nazwy tej czynności po niemiecku „Schüren" robotnicy generatorów noszą u nas niekiedy nazwę „szularzy". Normalna instalacja pneumatyczna ochronna powinna mieć zastosowanie przy powyższych czynnościach.

c) Regulowanie dopływu gazu do pieca szklarskiego dokonywuje się przy pomocy całego systemu zasuw, klap i zaworów. Naogół odbywa się w pobliżu generatorów na wolnem powietrzu, w niektórych hutach zaś w budynku, mieszczącym piece do topienia. Obsługa zasuw, klap i zaworów odbywa się albo przez specjalnych robotników, albo przez robotników, obsługujących generator.

d) Oczyszczanie rusztów z popiołu i żużla odbywa się naogół ręcznie przez dolne otwory — perjodycznie lub w razie potrzeby.

Przy generatorach obrotowych czynność ta wykonywa sie automatycznie, przyczem naogól produktem otrzymanym jest popiół i żużel.

Przy piecu wannowym o pracy ciągłej czyszczenie odbywa się 2 — 6 razy na dobę; przy piecu t. zw. „wyrobowym" o pracy okresowej, czyszczenie odbywa się rzadziej, nie w tak krótkich odstępach.

Wszystkie te czynności wykonywane są naogół w każdej 8-io godzinnej zmianie przez 1 — 2 palaczy, którzy po zasypaniu paliwa, co trwa około 10 minut, czas wolny (około $^1/_2$ godziny) spędzają bądź wewnątrz huty, bądź w specjalnem pomieszczeniu, bądź też przy generatorach.

W hutach wannowych o ruchu ciągłym, do których należy większość hut w Polsce, praca przy generatorach ma charakter ciągły i trwa 7 dni w tygodniu. Wanna ciągła jest bowiem czynna stale, jedynie remont jej, odbywający się po 6 — 12 miesiącach pracy, przerywa jej pracę.

Palacze przeważnie pracują na 3 zmiany po 8 godzin. Organizacja pracy tutaj nie jest ujednostajniona i zależy od rodzaju huty. Można zauważyć również w niektórych hutach pewne przekroczenia ustaw o czasie pracy.

Jako przykłady organizacji pracy w tym dziale można podać następujące systemy, stosowane w niektórych hutach.

Praca jest na 3 zmiany 8-io godzinne. Przesuwanie zmian odbywa się co tydzień w poniedziałek o godzinie 24-ej (dwunastej w nocy). Raz na trzy tygodnie każdy palacz korzysta z 24-o godzinnego odpoczynku i w tym czasie zostaje zastąpiony przez robotnika placowego. Ten przykład nie odpowiada ściśle ustawie, która wymaga dwukrotnego odpoczynku w okresie 3 tygodni. W innej hucie mamy znowu pracę na 3 zmiany, nie wyłączając świąt, zamiast niedzieli 1 dzień wolny w tygodniu. Przeciętny czas pracy dziennej wynosi $7^1/_2$ — 8 godzin.

Ze sprawozdań inspektorów pracy wynika, że ta praca nie dostarczała w Polsce ani nieszczęśliwych wypadków, ani chorób zawodowych. W jednem ze sprawozdań inspekcji pracy w latach ubiegłych jest wzmianka tylko o jednym wypadku śmiertelnego zatrucia podczas pracy przy obsłudze generatorów.

Brak schorzeń i wypadków nieszczęśliwych wskazuje na to, że czynność ta w Polsce nie zagraża naogół wielkim stopniem niebezpieczeństwa. Jednak ze sprawozdań inspekcji pracy nie wynika, że urządzenia techniczne stosowane w Polsce, stoją na idealnym poziomie, przeciwnie, — inspektorzy pracy wskazują szereg usterek, mogących wywołać choroby zawodowe i nieszczęśliwe wypadki przy obsłudze generatorów.

Poza tem, o ile nie słychać nic o ciężkich i gwałtownych schorzeniach i wypadkach, to jednak może być — wobec braku dokładnie zorganizowanej kontroli lekarskiej zdrowia robotników—że szereg przypadków lekkich, drobnych może ujść uwagi. Jednak ci robotnicy, jak i robotnicy, pracujący w innych działach, narażeni są na dość duże niebezpieczeństwo zatrucia tlenkiem węgla. Tlenek węgla jest gazem bezbarwnym i nieco lżejszym od powietrza. Wbrew utartemu przesądowi, przypisującemu „czadowi" określony zapach, tlenek węgla jest bezwonny, jedynie wyziewy zwykłego pieca, zawierające tlenek węgla, zawdzięczają swój charakterystyczny zapach innym składnikom, jak destylaty smoły i t. p.

Tlenek węgla jest bardzo trujący. Dostaje się on do organizmu drogą oddechową. Biorąc procentowo, doza szkodliwa wynosi poniżej 0,4%, a doza śmiertelna od 0,4% do 0,5% tlenku węgla w powietrzu. Lecz i dozy, wynoszące 0,06 miligramów w litrze, mogą już przez stałe działanie, przez składanie się (kumulację) wywoływać objawy zatruć, oczywiście nie gwałtownych, lecz powolnych, drobnych, ale tem niemniej bardzo niebezpiecznych.

Przy gwałtownem wydobyciu się tlenku węgla, np. przy pęknięciu rury lub zbiornika i zanieczyszczeniu powietrza—mogą mieć miejsce wypadki natychmiastowego porażenia śmiertelnego: upadek, omdlenie i zgon.

Przy wydobywaniu się w sposób powolny, ale ilości ponad normę szkodliwą — mogą mieć miejsce zatrucia ostre: zaczynają się one bólem głowy, przechodzą w wymioty, towarzyszą im zaburzenia wzrokowe, dalej następują omdlenia, sinica, zapaść i nierzadko również następuje zgon. Jeśli chory zostaje wyratowany, to w wielu wypadkach pozostają jeszcze nastałe ciężkie objawy, jak zapalenie lub porażenie nerwów, paraliże, demencja, a nawet zupełny stan niepoczytalności.

Przy pracy przy generatorach takie zatrucia ostre mogłyby zagrażać przy:

1) nieszczelności zamknięć generatora, aparatury, czyszczącej gaz i rurociągów z równoczesną słabą wentylacją i nagromadzeniem się tlenku węgla w powietrzu;

2) niedostatecznej ochronie innych otworów, np. otworów do przepychania;

3) uchodzeniu gazów z otworów do czyszczenia rusztów;

4) nieostrożnie wykonywanych reperacjach lub czyszczeniach przewodów lub zbiorników, zawierających gaz.

W celu zwalczania niebezpieczeństwa pracy obsługi generatorów i osób, znajdujących się w pobliżu nich (co dotyczy częściowo i obsługi wanien) - należałoby stosować następujące środki:

1) ścisłe przestrzeganie szczelności zbiorników, przewodów i dokładnego zamknięcia otworów roboczych;

2) zabezpieczenie otworów do przepychania ochronnemi urządzeniami pneumatycznemi lub innemi;

3) zachowanie ostrożności przy obsłudze i reperacji generatorów, zbiorników i przewodów gazowych;

4) zapewnienie najlepszej możliwie wentylacji okolic generatorów;

5) posiadanie masek gazowych w pobliżu i posługiwanie się niemi w razie wypadku;

6) posiadanie w każdej fabryce ratowniczego aparatu do oddychania tlenem. Jest to niekiedy jedyny środek ratunku przy silnych zatruciach tlenkiem węgla. W ostatnich czasach stosują do wdychania nie tlen czysty, ale zawierający kilka procent dwutlenku węgla, i taka mieszanina działa 5—6 razy silniej w kierunku usuwania trucizny z organizmu, niż czysty tlen.

Pożądanem byłoby stałe dokonywanie kontroli okolic generatorów, ich przewodów a także i hali fabrycznej na zawartość procentową tlenku węgla w powietrzu. Istnieją niezmiernie proste i niedrogie aparaty, służące do tego celu, wykrywające obecność tlenku węgla, poczynając już od 0,01%.

Nawet polscy wynalazcy opatentowali podobne aparaty, stanowiące pewien postęp wobec zagranicznych.

Nie bez znaczenia będzie przy budowaniu nowych zakładów umieszczanie generatorów tak, aby wyziewy od nich biegły z panującym w tych okolicach wiatrem —

„od“ a nie „do” pomieszczeń z ludźmi—oraz tak, aby w ścianach tych pomieszczeń, sąsiadujących z generatorami, było jaknajmniej otworów.

Automatyzacja obsługi generatorów oczywiście bardzo zmniejsza wszelkie niebezpieczeństwo, płynące stąd dla ludzi, lecz stosowanie jej jest uzależnione od konjunktur gospodarczych.

Inspektorzy pracy uskarżają się na następujące niedomagania w zakresie bezpieczeństwa: niedostateczne oporęczenie zagłębień generatorów, brak bezpiecznych schodów czy wyłazów, brak dostatecznych oświetleń w porze ciemnej; poza tem robotnik narażony być może na oparzenia gorącym popiołem i żużlem, co—szczególnie w odniesieniu do oczu—może mieć skutki fatalne.

W celu zapobieżenia możliwości nieszczęśliwych wypadków przy pracy, należałoby:

1) dać dostateczne oporęczenie zagłębień przy generatorach;

2) zarówno do zagłębień, jak i do części podwyższonych, urządzić mocny, bezpieczny dostęp;

3) należałoby zapewnić dostateczne oświetlenie miejsc niebezpiecznych w porze ciemnej;

4) w razie potrzeby zabezpieczać oczy robotników okularami ochronnemi.

2. Przygotowywanie masy do topienia i topienie szkła Czynności te są naogół dość podobne w różnych hutach i ulegają tylko nieznacznej modyfikacji. Mechanizacja tej pracy w Polsce jest w stopniu nieznacznym, i w większości hut masa do topienia mieszana jest ręcznie, w warunkach nader prymitywnych i niehigjenicznych. Niewiele tylko hut zdobyło się na aparaty zamknięte, co jest jedynem racjonalnem usunięciem niebezpieczeństw przy tej niezdrowej pracy. I tutaj, jak przy generatorach, personel jest nieliczny, mechanizacja nie powiększy znacznie bezrobocia. Zastosowanie jej oczywiście zależy już tylko od możności finansowej przedsiębiorstwa.

Czynność ta rozpada się na następujące operacje:

1) dostawa i ważenie składników,

2) mielenie, a niekiedy suszenie (np. piasku) tych składników,

3) mieszanie składników na masę,

4) przewożenie lub przenoszenie mieszaniny do pieców,

5) zasypywanie masy do wanien lub tyglów.

Poza tem w większości hut butelkowych i laboratoryjnych dochodzi jeszcze praca z t. zw. tłuczkami, t. j. z odpadkami szklanemi, pochodzącemi z fabryki lub kupnemi, które w ilości do 30% dodawane są do mieszanin, służących do wyrobu tańszych gatunków szkła.

Stłuczki te są zwykle wyżarzane lub oczyszczane w inny sposób, niekiedy przesiewane i wreszcie sortowane.

Nie wdając się w szczegóły technologiczne składu masy, która jest różna w różnych gatunkach szkła, należy podkreślić w niej następujące stale spotykane składniki:

1) piasek drobny i czysty, przeważnie biały, niekiedy suszony,

2) związki sodu—soda lub łuk sodowy,

3) związki wapnia—szpat wapienny, kreda lub wapno.

Inne domieszki, jak związki kobaltu, żelaza, selenu, niklu, miedzi i t. p., służą do nadania szkłu barwy lub pewnych właściwości specjalnych (wybielenie, rodzaj twardości, własności optyczne i t. p.). Z domieszek, które mogą bardziej zwrócić uwagę higjenisty, stosuje się arszenik lub inne związki arsenu. Arszenik gra rolę ciała bielącego a zarazem klarującego, nadającego szkłu przezroczystość i usuwającego zmętnienie od banieczek gazowych. W Polsce stosowano go tylko w części hut, produkujących szkło białe i zupełnie przezroczyste, np. taflowe. Arszenik nie był naogół dodawany do pierwotnej mieszaniny, a był wsypywany już do wanny w ilościach niewielkich (np. 1,5 kg. na ładunek 3000 kg. wanny), poza tem był przechowywany pod kontrolą.

Ołów, którego związki (glejta, minja i t. p.) stosowane bywają do cenniejszych gatunków szkieł (kryształy, szkło optyczne), w hutach szklanych w Polsce miał rzadkie zastosowanie, zapewne dlatego, że nasze huty produkują gatunki szkła najprostsze i najtańsze.

Ponieważ surowce powinny być dobrze rozdrobnione i dokładnie zmieszane, operacja mieszania jest połączona z wydzielaniem się wielkiej ilości pyłu. Jeszcze więcej pyłu wydobywa się podczas zasypywania masy do pieców.

Pył ten jest w wysokim stopniu niezdrowy i drażniący błony śluzowe i organy oddechowe, gdyż składa się z:

1) pyłu piaskowego, złożonego z drobnych, twardych i dość ostrych bryłek kwarcu, silnie drażniących mechanicznie błony śluzowe,

2) niekiedy dołącza się tu pochodzący ze stłuczek bardzo szkodliwy, ostro kańciasty i silnie raniący płuca pył szklany,

3) pył sody żre chemicznie błony śluzowe,

4) inne składniki również nie zachowują się neutralnie i, bądź mechanicznie, bądź chemicznie drażnią błony śluzowe i organy oddechowe.

To silne pylenie jest cechą omawianej operacji. Jego szkodliwy wpływ rozciąga się nietylko na personel, zwykle nieliczny—mieszaczy lub obsługi młynów, lecz i na cały personel huty, gdyż przy ręcznem nasypywaniu do wanny pył jest niekiedy tak silny, że uniemożliwia w pobliżu pracę robotnikom, zajętym przy wannie.

Jak zgodnie stwierdzają inspektorzy pracy, robotnicy bądź wcale nie stosują respiratorów albo przepasek ochronnych, bądź czynią to niechętnie. Niekiedy nie wynika to z ich winy, albowiem zarządy fabryk przez niedbalstwo nie zmieniają zanieczyszczonych warstw ochronnych w respiratorach, przez co robotnik ma utrudniony bardzo oddech. Z obserwacji i innych gałęzi przemysłu wynika, że robotnik wogóle niechętnie pracuje w respiratorze i, o ile się zdaje, ma rację, gdyż praca w respiratorze jest zawsze trudniejsza i bardziej przykra, niż praca bez respiratora, a niektóre typy respiratorów bardzo utrudniają normalny oddech. To też polecenie stosowania respiratorów jest możliwe jedynie pod warunkiem, że będzie zastosowany wypróbowany możliwie najdogodniejszy typ respiratora i że respiratory te będą stale utrzymywane w czystości. W razie stosowania mechanizacji powinna ona być istotnie technicznie i higjenicznie skuteczna. Należy wystrzegać się „pseudo mechanizacji", kiedy zamiast ręcznego pylenia następowało pylenie mechaniczne, znacznie intensywniejsze. Huty szklane we własnym interesie powinny zająć się rozwiązaniem zagadnienia bezpyłowego mielenia i mieszania składników masy do wytapiania szkła. Personel, zajęty przy mieszaniu, jest wystawiony również na bardzo przykre działania, podobne do tych, jakie dają się we znaki personelowi, zatrudnionemu przy piecu, gdy zasilanie pieca do topienia szkła odbywa się w czasie jego pracy (np. w wannie ciągłej), robotnicy wówczas, dosypując mieszaninę, znajdują się wobec całkowicie odsłoniętego otworu pieca, skąd bucha żar i jaskrawy blask, a także wyziewy. Temperatura w pobliżu otworu wynosi niekiedy do 60°C. Dlatego przy pracy tej mogą się zjawiać te same cierpienia ogólne lub też uszkodzenia oczu (zmętnienie soczewki), co i u robotników, pracujących stale przy piecu.

Pomimo, że formalnie nie zostały stwierdzone choroby zawodowe pośród robotników, zatrudnionych przy mieszaniu, to jednak wielu inspektorów pracy podkreśla w swych sprawozdaniach, że według ich obserwacji robotnicy ci bardzo cierpią od pyłu. Podlegają oni podrażnieniu błon śluzowych nosa i gardła, spojówek oczu, cierpią na kaszel, katary, bronchity, a nawet częściej zapadają na gruźlicę.

Organizacja pracy przy tej czynności bywa rozmaita. Jeżeli zakład posiada wannę o ruchu ciągłym, to praca robotników przy tych czynnościach odbywa się w ciągu całego tygodnia na trzy zmiany po 8 godzin każda, z $^1/_2$ godzinną przerwą dla spożycia posiłku. Jeżeli w hucie są warsztaty butelkowe, to w niedzielę i święta są one naogół nieczynne, a wówczas dosypywanie i mieszanie odbywa się w większych odstępach czasu. Przesuwanie zmian odbywa się przeważnie co tydzień w poniedziałki o godzinie 24-ej.

Wsypywanie do pieca mieszaniny odbywa się przy wannach ciągłych 2—3 razy na zmianę. Jako przykład podać można godziny dosypywania w jednej z hut: godzina 8 m. 30—9, godzina 12 m. 30—13, godzina 18 m. 30—19, godzina 22—22 m. 30. Porcje przenoszone wynoszą od 70—do 80 kg. Są huty, gdzie mieszanie odbywa się w porze dziennej, w nocy zaś pracuje jeden szmelcer i dozoruje topienia.

Należy tutaj nadmienić również o bardzo nieprzyjemnej pracy, jaką jest sortowanie stłuczek, wykonywane przeważnie przez kobiety lub robotników w starszym wieku. Ma ono na celu podzielenie odpadków szklanych według barw i gatunków. Sortowanie odbywa się ręcznie i naraża personel na niebezpieczeństwo wdychania bardzo szkodliwego kurzu szklanego oraz na skaleczenia odłamkami szkła. Skaleczenia takie są niekiedy bardzo dotkliwe i goją się trudno. Większość hut wypraża w temperaturze wyższej stłuczki w celu zniszczenia mogących się na nich znajdować zanieczyszczeń organicznych, jak słomy, trocin, drzewa, tłuszczów, które następnie mogłyby zepsuć barwę lub inne właściwości szklanej masy.

O ile wiadomo, naogół żadnego zabezpieczenia rąk przy sortowaniu stłuczek nie stosowano.

Dział sortowania stłuczek pracuje przeważnie na jedną zmianę dzienną z przerwą odpoczynkową.

Nie należy też pominąć personelu, zajmującego się wyrobami ceramicznemi w hucie szklanej. Każda prawie huta ma taki warsztat ceramiczny, który naprawia i buduje piece a nawet fabrykuje tygle lub części szamotowe do pieców (jak „buty" lub „fajki"). Ten personel ze względu na prymitywność sposobu pracy i złe urządzenie pracowni też jest często narażony na szereg szkodliwości. Pył gliniany, aczkolwiek miękki, może również być szkodliwy, bo zatyka gruczoły limfatyczne płuc. Warsztaty bywają ciasne, ciemne, źle wentylowane, panuje w nich wilgoć albo też zbytni żar, piece do wypalania często wydzielają do pracowni szkodliwe wyziewy, urabianie gliny nogami naraża na reumatyzmy i t. p.

Jako środki zapobiegawcze czynnikom szkodliwym w tym dziale wymienić należy:

1) mechanizację czynności mielenia, mieszania i zasypywania;

2) stosowanie racjonalnych respiratorów w braku stosownych urządzeń mechanicznych, usuwających pylenie;

3) pomieszczenia pracy winny posiadać racjonalną wentylację i odpowiadać ogólnym warunkom higjeny pod względem ciepła i oświetlenia;

4) w wypadkach niepowodujących zepsucia materjału należy stosować zwilżanie masy;

5) ręce personelu, zajętego przy sortowaniu stłuczek, należy zabezpieczyć od skaleczeń przy pomocy rękawic. Przy przesiewaniu stłuczek należy stosować urządzenia usuwające pył;

6) przy zasypywaniu masy do wanien lub donic należy zabezpieczyć robotników, zasypujących masę, od żaru i blasku przez stosowne zasłony otworów i okulary ochronne. Dla zabezpieczenia robotników od szkodliwego działania promieniowania cieplnego i chemicznego zaleca się szkła „Athermal" koloru szaro-zielonawego, zawierające tlenek niklu i pochłaniające do 99% obu rodzajów promieni;

7) wytapiaczy (szmelcerów) należy zaopatrzyć w ubrania ochronne;

8) warsztaty ceramiczne powinny być dostatecznie obszerne, widne, dobrze wentylowane, zabezpieczone od pyłu i od szkodliwych gazów; pożądana jest możliwa mechanizacja czynności mielenia, mieszania i urabiania materjałów ceramicznych;

9) od ewentualnych szkodliwości arszeniku i ołowiu można się ustrzec przez powierzenie odpowiednim osobom kontroli wydawania, dozowania i t. p. tych materjałów.

Formowanie szkła roztopionego. Przy pracy formowania szkła roztopionego w hutach zatrudnionych jest około 60% robotników. W Polsce mechanizacja pracy jest nieznaczna. Większość przedmiotów szklanych dętych, jak butelki, szkło laboratoryjne, stołowe, galanterja a także znaczna część szkła taflowego wykonywana jest przez wydmuchiwanie płucami czy też ustami robotników. Automatyczną maszynę do wyrobu butelek, systemu Owensa, posiada tylko jedna huta. Inne huty posiadają maszyny częściowo automatyczne, w których, jeśli odpada wydmuchiwanie siłą ludzką, to zasilanie masą stopioną odbywa się ręcznie, a więc robotnik musi mieć stale do czynienia z piecem, ziejącym żarem.

Praca szklarzy jest z natury swojej bardzo ciężka i niehigjeniczna. Jak wynika ze sprawozdań inspektorów pracy, warunki te są szczególnie ciężkie ze względu na brak urządzeń higjenicznych, na ciasnotę i nieporządki w pracowni, na złe warunki osobistego życia robotnika.

Ze względu na typ pieca huty są następujących rodzajów:

1) wannowe typu ciągłego, czyli zmianowe, gdzie wanna pracuje stale aż do czasu remontu;

2) wyrobowe czyli dzienne, pracujące w ten sposób, że po zasypaniu masy do wanny i stopieniu jej w przciągu 8—12 godzin wanna jest czynna, aż do wyczerpania całej zawartości, co trwa około 8 do 10 godzin, a w następstwie masa znów jest zasypywana; w nocy odbywa się zasypywanie i topienie szkła, w dzień zaś jego wyrabianie;

3) piece donicowe—dawny typ pieca, stosowany obecnie rzadziej i to do specjalnych artykułów.

Zanim omówi się szczegółowo organizację pracy przy formowaniu szkła roztopionego, należy wskazać, jak szkodliwe czynniki działają przy tej pracy na robotników:

1) Działanie silnego żaru; w pobliżu pieca temperatura sięga niekiedy 40—60° C. Działanie to wpływa na powstawanie osłabień całego organizmu i poszczególnych organów, prowadzi do anemji, wycieńczenia, osłabienia przez ciągłe poty; nadmierny żar wywołuje niejednokrotnie czerwień twarzy (erythema) z obrzmieniem nosa i powiek.

2) Działanie blasku na oczy. Prowadzi ono do typowej dla szklarzy choroby zawodowej, polegającej na zmętnieniu soczewki oka. Ta „katarakta szklarska" była obserwowana oddawna w przemyśle szklanym różnych krajów. Występuje ona nawet i w młodym wieku, ale najczęściej około 40 roku życia. Najsilniej zagrożeni są ci szklarze, którzy są zmuszeni najczęściej zaglądać w otwór roboczy pieca. Nie ustalono dotychczas, jakie rodzaju promienie powodują to cierpienie, prowadzące niekiedy do zupełnej ślepoty. Jedni higjeniści *) przypisują to działaniu promieni ultrafijoletowych, inni **) zaś, przeciwnie — czerwonych.

Katarakta zjawia się najczęściej na oku, najbardziej wystawionem na szkodliwe działanie promieniowania cieplnego i chemicznego, które, pochłaniane przez soczewkę, wywołuje subtelne zmiany jej struktury; zmiany te mogą powstawać albo drogą bezpośredniego urazu soczewki, albo drogą pośrednią — zaburzeń w jej odżywianiu. W ostatnim wypadku tęczówka przejmowałaby te promienie, skąd — zaburzenia w czynności wydzielniczej ciał rzęskowych i zmiany płynu wodnistego. Van der Hoeve sądzi, że promienie ultrafijoletowe urażają ciałka rzęskowe i wywołują zaburzenia w odżywianiu soczewki, która w ten sposób może być bezpośrednio wystawiona na szkodliwe działanie promieni infraczerwonych.

3) Wydmuchiwanie płucami prowadzi do rozedmy płuc i chorób serca. U dmuchaczy częstem zjawiskiem są rozciągnięcia części miękkich twarzy i parezje (niedowłady) odpowiednich mięśni, wywołane nadmiernem i ciągłem rozciąganiem policzków. Działanie tych samych czynników powoduje obrzęki ślinianek przyusznych (nadmierne ciśnienie w jamie ustnej) i rozciągnięcie kanałów Stenona, co ułatwia infekcje i stany zapalne tych organów i sąsiednich. Trzymanie w ustach i zębach piszczeli powoduje uszkodzenie i zwyrodnienie warg, błony śluzowej ust i niszczenie zębów; działanie rotacyjne nasady piszczela wyżłabia w zębach zagłębienia, odpowiadające wielkością i kształtem diametrowi tej nasady; objaw ten jest prawie powszechnym u robotników, pracujących kilkanaście i więcej lat w tym dziale. Poza tem korzystanie z tego samego piszczela zarażać może kiłą lub gruźlicą.

4) Wskutek stałej pracy zwyrodnienie rąk: ręka w kształcie szponów; wskutek ciągłego stania zwyrodnienie nóg: płaska stopa (platfus), żylaki i t. p.

5) Działanie trujące gazów spalinowych lub generatorowych; w szczególności szkodliwy jest tlenek węgla. Pochodzić on może też od przypalania wiórków lub mąki, jaką obsypuje się w niektórych hutach formy w celu ułatwienia obracania i wygładzania przedmiotów wyrabianych. O ile w hali są też t. zw. piece do odhartowywania (odpuszczania), t. j. powolnego studzenia, to i one mogą bardzo zatruwać powietrze hali.

6) Nadmierne spożywanie wody w wielkich ilościach prowadzi do zaburzeń układu pokarmowego, picie wody brudnej daje zakażenia i schorzenia przewodu pokarmowego. Nadmierne używanie tytuniu potęguje szkodliwe działanie tych czynników na przewód pokarmowy i uspasabia do owrzodzeń lub nawet wrzodu żołądka.

7) Nieszczęśliwe wypadki, jak skaleczenie, sparzenie, a dalej upadek z warsztatu do zagłębień dość głębokich, np. przy wyrobie ręcznym szkła taflowego, sięgających 2—3 m.; takie zagłębienia pełne są nieraz ostrych odpadków szkła.

8) Pośrednio szkodliwe są: silne zmiany temperatury — okazje do zaziębień, katarów, grypy, reumatyzmu. Poza tem, jak stwierdzono statystycznie w szeregu krajów, robotnicy, pracujący przy wyrobie szkła, o wiele częściej zapadają na gruźlicę, niż ogół obywateli.

Warunki pracy robotnika przy wyrabianiu i wykańczaniu przedmiotów ze szkła są różne, zależnie od tego, jakie funkcje on pełni a także jakiego typu jest produkcja, t. j. czy jest zmechanizowana, czy nie, czy produkuje się szkło butelkowe, czy taflowe i t. p.

W związku z tem mamy szereg kategoryj specjalnych robotników, z których każda ma swój określony typ pracy i jest w różnym stopniu narażona na niebezpieczeństwa zawodowe. Ponieważ w większości jednak naszych hut przeważnie spotykamy jest typ ręcznej fabrykacji szkła butelkowego, przeto obszerniej omówiony bę-

*) np. Schauz i Stockhausen.
**) np. prof. Vogt z Zurichu.

dzie ten zespół kategoryj robotników, a inne będą jedynie uzupełniać ten główny rodzaj produkcji.

Przy wydmuchiwaniu szkła butelkowego właściwa fabrykacja odbywa się przy wannie ciągłej lub też, w niektórych hutach, — wyrobowej, t. j. perjodycznej. Praca odbywa się na „warsztacie" t. j. pomoście o wysokości od 0,5 do 1 m., otaczającym wannę. Praca ta wykonywana jest zespołami 6 — 7 osób, których czynności znamionuje specjalizacja, zróżniczkowanie. Komplet składa się z 1 — 2 majstrów, 1 — 3 pomocników, 1 — 3 „bańkarzy", 1 — 2 „odnaszaczy" i „wiórkarzy".

„Bańkarze" są to przeważnie chłopcy w wieku przeciętnym 15—19 lat, grają oni rolę jak gdyby „terminatorów" w rzemiośle, ucząc się na przyszłych szklarzy. Nawiasem mówiąc, w fachu szklarskim istnieje pewna średniowieczna tendencja zachowywania umiejętności fachowej w tych samych rodzinach, i przeważnie na terminatorów brani są krewni wykwalifikowanych szklarzy. Bańkarz zapomocą żelaznego lub stalowego piszczela nabiera przez otwór roboczy pieca trochę szkła i wydyma z niego małą bańkę, poczem podaje piszczel nieco dalej stojącemu majstrowi. Majster dmucha w piszczel i obraca go dookoła osi. Nadaje bańce odpowiednie wymiary, następnie wkłada ją do żelaznej lub drewnianej otwieranej formy, dmuchając i obracając piszczel w dalszym ciągu, wreszcie wyjmuje z formy butelkę, jednak bez wykończonej szyjki.

Porównywując te czynności, trzeba zaznaczyć, że praca bańkarza należy do najuciążliwszych w całem szklarstwie. Jest on stale narażony na przebywanie w temperaturze najwyższej w całej hali, t. j. dochodzącej niejednokrotnie do 40 — 60°, i stale podlega działaniu żaru i szkodliwego promieniowania, co spowodować może specjalne schorzenia oczu.

Mimo to, że praca młodocianych do lat 18 — w myśl rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 29 lipca 1925 r. o spisie robót, wzbronionych młodocianym i kobietom (Dz. Ust. R. P. Nr. 81/25, poz. 558, załącznik Nr. 1, punkt 4) — zabroniona jest przy wydmuchiwaniu szkła, to jednak inspektorzy pracy stwierdzają zgodnie, że w większości hut jest stosowana praca młodocianych bańkarzy, gdyż zarządy fabryk tłumaczą się koniecznością wczesnego wprawiania ich do ich przyszłego zawodu i starają się ukrywać przed inspekcją te wykroczenia.

Majster i jego pomocnik pracują w temperaturze nieco niższej niż 25—30°, ponieważ znajdują się zwykle na brzegu warsztatu, jednak praca ich jest bardzo ciężka. Wydmuchują oni ustnie szkło; jest to połączone zawsze z dość znacznym a niekiedy z ogromnym wysiłkiem płuc, choćby nawet częściowo stosowali wydmuchiwanie t. zw. „policzkowe". Praca wydmuchującego odbywa się stale w pozycji stojącej. Przy wydymaniu butelek, szczególnie małych, praca jest lżejsza; jest ona proporcjonalna do rozmiarów wydmuchiwanego przedmiotu. Szczególnie ciężkie jest wydmuchiwanie szkła taflowego, gdzie na piszczeli ma się do czynienia z dużym ładunkiem szkła. Oprócz znacznego wysiłku płuc wydmuchiwanie silnie męczy i zużywa usta, t. j. wargi, zęby, policzki i t. p. Wydmuchiwanie dokonywa się z obracaniem, co powiększa ten wysiłek. To też nieraz u dmuchaczy widzimy zniekształcenie policzków i warg, zgrubienia błony śluzowej, mogące w rezultacie, jak wszelkie stałe podrażnienia mechaniczne pewnych okolic skóry lub błon śluzowych, — dawać raka warg; zęby nawet ulegają spiłowaniu lub obluzowaniu. U szklarzy spotykają się także wypadki raka rąk.

Dodajmy do tego ważne a dotąd niezwalczone niebezpieczeństwo wspólnego używania przez szereg osób tego samego piszczela, co może spowodować zakażenie przez usta takiemi chorobami, jak kiła (syfilis) i gruźlica.

W kraju naszym kontrola lekarska personelu hut szklanych wykazuje w szeregu hut liczne przypadki chorób zawodowych. Do najczęściej spotykanych należą: anemja (niedokrewność), rozedma płuc (szczególnie u robotników starszych), połączona nieraz z chorobami serca lub gruźlicą, przewlekłe nieżyty oskrzeli, a dalej schorzenia żołądka, wskutek ciągłego picia wody. Spotyka się też i schorzenia oczu.

Wiele spotykamy w hutach w Polsce wypadków skaleczeń i sparzeń, których większość, z powodu braku czystości, złego opatrunku, nieporządku w fabryce — ma przebieg ropny.

W opisywanym systemie butelkowym ręcznym reszta personelu są to: wiórkarze (lub mączarze), odnaszacze, obcinacze; niekiedy zajęcia wiórkarza i odnaszacza są połączone w jednej osobie.

Są to pracownicy pomocniczy, przeważnie młodociani lub kobiety, którzy pracują w pewnej odległości od pieca, niektórzy z nich, np. wiórkarze — pracują w pozycji sie-

dzącej. Inni, jak odnaszacze, są w ciągłym ruchu i przechodzą niekiedy do kilkunastu kilometrów drogi tam i z powrotem.

Warunki pracy tego personelu zależą w dużej mierze od ogólnych warunków urządzenia hali huty, w szczególności zaś od tego:

1) czy piece do hartowania znajdują się w hali czy też nie i czy wydzielają czy też nie swoje wyziewy do wnętrza hali,

2) czy hala jest ogrzewana centralnie, czy też tylko zapomocą pieca hutniczego, czy wytwarzają się znaczne różnice temperatury w hali, przeciągi i t. p.,

3) czy podłoga wytwarza duże ilości pyłu, czy też nie,

4) czy droga, przebywana przez odnaszaczy(ki) jest duża, czy nie.

Wykańczanie przy szkle taflowem (praca „rozpukiwaczy", „paclarzy" i t. p.) przebiega już w warunkach lżejszych, przeważnie nie w szczególnie wysokiej temperaturze, nie w atmosferze wyziewów szkodliwych. Natomiast specjalne niebezpieczeństwo skaleczeń ostremi kantami grozi odnaszaczom(czkom) przy odnoszeniu ręcznem, z bezpośredniem dotykaniem rękami cylindrów, przeznaczonych na „rozpuknięcie", czego przy szkle butelkowem nie spotyka się, gdyż tam odnoszenie odbywa się stale przy użyciu odpowiednich narzędzi (drążków, szufelek i t. p.).

W dziale hut taflowych jest już w Polsce pewna ilość maszyn automatycznych Fourcault, przy których jednak praca nie jest wolna od szeregu szkodliwych dla zdrowia czynników. Praca przy szkle, prasowanem maszynowo, również należy do lżejszych.

Należy w kilku słowach omówić organizację pracy w hutach szklanych. Naogół praca przy wannie odbywa się bądź na 3, bądź na 2, bądź na 1 zmianę, po $7\frac{1}{2}-8$ godzin, w sobotę 6 godzin każda, z przerwą półgodzinną na każdej zmianie. W hutach butelkowych naogół w święta i niedziele pracy niema. W fabrykach taflowych automatycznych praca odbywa się na 3 zmiany, w fabrykach butelkowych automatycznych praca odbywa się również na 3 zmiany 8-godzinne, przyczem przy tym systemie pracy zatrudnione są następujące kategorje robotników: hutnik, odbierający butelki od automatu i składający je do transportu, dyżurny przy przewodach powietrza i sprężarkach oraz robotnicy przy chłodzeniu. Są to istotnie kategorje zupełnie niewspółmierne co do warunków pracy z temi, jakie spotykamy w hucie butelkowej o obsłudze ręcznej.

Przy wyrobie ustnym butelek stosuje się niekiedy przerwy 15 — 20 minutowe, szczególnie w lecie, gdy praca jest bardzo ciężka — ze względu na upały.

Przy połowicznej mechanizacji pracy odpada ciężka czynność dmuchania, natomiast zasilanie odbywa się ręcznie, robotnik nabiera z czerpaka odpowiednią ilość masy na koniec drąga i wlewa do formy maszyny, wstawionej do ziemi, dalsze zaś wydmuchiwanie odbywa się maszynowo.

Ogólne warunki pracy, będące nader ważnym czynnikiem higjenicznym, przedstawiają się — według sprawozdań inspektorów pracy — z małemi wyjątkami, niewystarczająco. Hale są niedostatecznie obszerne i niedostatecznie wysokie, przewietrzane źle—zwykle tylko zapomocą wentylacji naturalnej; od drzwi i wszelkich otworów istnieją przeciągi. Z małemi wyjątkami, hale nie są ogrzewane centralnie a tylko przez ciepło pieców hutniczych, co powoduje znaczne różnice temperatury w różnych punktach tej samej hali. Hale nie posiadają porządnej podłogi, lecz tylko klepisko lub ziemię, które aczkolwiek nadają się do tego rodzaju pracy, powodują jednak wydzielanie się pyłu, kurzu i nie dają się oczyszczać. W hali o podłodze ziemnej zawsze panuje brud; podłoga ta nie daje się nigdy dostatecznie oczyścić na sucho czy na mokro, jest zbiornikiem bakteryj, które unoszą się wraz z pyłem po hali. Nadto oczyszczanie takiej podłogi z ostrych odpadków szklanych również nie jest łatwe.

Praca na warsztatach odbywa się w bardzo ciasnej przestrzeni, w stłoczeniu. O ile praca jednego zespołu musi z natury rzeczy odbywać się — dla ekonomji ruchów— w bliskości, o tyle nie jest rzeczą konieczną, ażeby warsztat był tak ciasny, ażeby wszystkie zespoły były razem stłoczone, co wywołuje zaduch, sprzyja szerzeniu się chorób zakaźnych oraz jest bezpośrednią przyczyną nieszczęśliwych wypadków, spowodowanych przez sparzenia i skaleczenia.

Robotnicy przeważnie nie są wcale albo też są niedostatecznie ochronieni od gorąca, pracują w lekkiej odzieży, niekiedy prawie nago, co ich naraża na przeziębienia w następstwie przy zetknięciu się z chłodem.

W wielu wypadkach gazy generatorowe mają możność zatruwania wnętrza hali. W halach znajdują się jednocześnie piece do powolnego studzenia (hartowania, odpuszczania), które wydzielać mogą swe trujące wyziewy wprost do hali. Takie urządzenie bynajmniej nie jest koniecznością i wynika ze złej organizacji huty; piece do

BIBLJOTEKA W.S.H.

hartowania w racjonalnej hucie powinny być bądź w oddzielnem pomieszczeniu, bądź też być tak zbudowane, ażeby nie zatruwały powietrza w hali.

Powietrze obok warsztatów jest zatruwane też wyziewami, pochodzącemi ze spalonych wiórków, smarów lub mąki, używanych do wykańczania. Nie należy zapominać, że wyziewy takie zawierają w sobie trujący tlenek węgla i że młodociany wiórkarz lub dziewczyna-odnaszaczka cały okres swej pracy zmuszeni są spędzać w atmosferze, zawierającej w sobie ten zabójczy dla zdrowia składnik. W racjonalnie urządzonych hutach niebezpieczeństwo to jest zmniejszone przez silnie działającą wentylację specjalną, która odrazu z miejsc powstawania usuwa szkodliwe spaliny.

W większości hut, naogół nawet i tam, gdzie istnieją pewne urządzenia higjeny ogólnej dla robotników, jak jadalnie, umywalnie i t. p., w samem miejscu pracy panuje zaduch, brud, nieład, tak, jakgdyby zupełnie nie troszczono się o polepszenie warunków higjeny robotnika. Fakty te stwierdzają jednogłośnie inspektorzy pracy, którzy w tym kierunku dokładają znacznych wysiłków, niestety jednak w wielu hutach, szczególnie starszych, konserwatyzm wyraża się w tolerowaniu odwiecznego nieładu, nieporządku i braku higjeny.

Z ogólnych urządzeń higjenicznych naogół brak jest umywalni, kąpieli, dobrej wody, porządnych szatni, odpowiednich jadalni; klozety są zwykle urządzone prymitywnie i nie są ogrzewane, względnie zabezpieczone od chłodów Poza tem należy podkreślić, że nieraz opieka lekarska jest niewystarczająca. Badanie systematyczne zdrowia robotników nie wszędzie jest zrealizowane, a przecież jest ono ważnym czynnikiem zarówno dla zapobiegania uchybieniom higjenicznym fabryki, jak i pomocy, udzielanej personelowi pracowniczemu.

W wielu wypadkach stwierdzono w hutach przekraczanie ustawy o czasie pracy; to samo dotyczy ustawy o pracy kobiet i młodocianych.

Na zakończenie, w związku z opisanemi warunkami pracy, zostanie omówione, jakiemi środkami należy starać się polepszyć obecny stan higjeny i bezpieczeństwa pracy robotników w przemyśle szklanym. Wskazania te w głównych punktach przedstawić można jak następuje:

1) Sprawa mechanizacji. Mechanizacja jest rzeczą nader ważną ze względów higjenicznych, gdyż ona jedynie zdolna jest usunąć najgłówniejsze niebezpieczeństwa pracy. Jednak ze względów gospodarczych należy odnieść się do mechanizacji z wielką ostrożnością, gdyż powiększa ona bezrobocie i nadmiernie obciąża kosztami przedsiębiorstwo, tak, że w okresie kryzysu ekonomicznego dalsza mechanizacja hut szklanych nie wydaje się aktualna.

2) Warunki budowy hali. Hale powinny być obszerne, wysokie, jasne, posiadać dobrą wentylację; jeśli nie wystarcza naturalna, to należy urządzić sztuczną. Dopływ powietrza powinien być tak urządzony, aby nie było zimnych przeciągów, idących bezpośrednio z zewnętrznej atmosfery budynku przez drzwi i t. p. Podłoga hali powinna być gładka, trwała, nie wydzielająca kurzu i dająca się łatwo zmywać lub zmiatać. Hale winny posiadać specjalne ogrzewanie centralne, w celu usunięcia wielkich różnic temperatury w różnych okolicach hali.

3) Warsztaty do wydmuchiwania ustnego. Warsztaty te powinny być możliwie obszerne, należy unikać niepotrzebnego stłoczenia. Powinny one być tak przestronne, ażeby oddalić możliwie pracowników dmuchających i wykończających od bezpośredniego żaru pieca.

4) Zabezpieczenie robotników od nadmiernego żaru. Bardzo skuteczne jest otaczanie zarówno bocznych ścian jak i sklepień murem albo blachą ochronną, oddaloną od ścian pieca na pewną odległość, z pozostawieniem wolnych otworów roboczych. Ten środek jest stosowany w niektórych hutach w Polsce. Otwory robocze muszą być, jak tylko pozwala na to rodzaj pracy, możliwie jaknajmniejsze; jeżeli potrzeba stosować różne otwory, to zbędne otwory należy zakrywać dopasowanemi płytami szamotowemi, odsłaniającemi tylko potrzebny otwór. Skutecznie mogą dopomóc również i ochronne ekrany różnego rodzaju. Gdy przy otworze pracuje tylko jeden robotnik, możnaby stosować znane w wielu krajach zasuwanie automatyczne szybą, która zasłania otwór na czas, gdy pozostawienie otworu nie jest konieczne, a odsłaniać się daje naciśnięciem nogą pedału w podłodze.

Znane są również i dość często stosowane sposoby mechanicznej wentylacji okolic, zagrożonych największym żarem. Chodzi tu o wzmocnienie krążenia powietrza, co osiąga się przez ustawienie ekshaustorów, które wyciągają gorące powietrze z hali lub przez dmuchanie wentylatorami powietrza świeżego do przestrzeni hali. Dużem rozpowszechnieniem cieszą się elektryczne wentylatory sufitowe w postaci wiatracz-

ków, umieszczone blisko ponad miejscami pracy. Przez mieszanie górnych i dolnych warstw powietrza następuje ochładzanie. Zaletą jest możliwość wyłączania każdego wentylatora oddzielnie w miarę potrzeby.

Najskuteczniejszym jednak środkiem jest doprowadzanie świeżego powietrza w sposób mechaniczny do miejsc pracy. Odbywa się to przez zasysanie powietrza poza halą przez wentylator i doprowadzanie go do miejsc pracy przewodami rurowemi w kształcie pierścienia, od którego rozchodzą się przewody ponad miejsce pracy, a zużyte powietrze jest usuwane przez odpowiednie otwory wylotowe. Oczywiście podobne urządzenia do tłoczenia powietrza muszą być zaopatrzone w odpowiednie podgrzewanie tego powietrza w zimnej porze roku. Zwilgocenie tego powietrza wodą ma również znaczenie dodatnie w kierunku ochładzania.

5) Ochrona oczu od szkodliwego promieniowania. Powinna się ona odbywać przez stosowanie odpowiednich szkieł. Należy tutaj dobierać bardzo starannie rodzaj szkieł. Nie każde „szkło barwne", „zadymione", „ciemne" i t. p. tu wystarcza i w wyborze tym trzeba się możliwie najskrupulatniej trzymać wskazówek, jakie wynikają z ostatnich zdobyczy nauki. Nauka mianowicie, jak wskazano wyżej, przypisuje najszkodliwsze działanie na wzrok nie promieniom widocznym, ale towarzyszącym im niewidzialnym promieniom „ultra-fijoletowym", a, jak w ostatnim czasie stwierdzono, to raczej głównie „infra-czerwonym". Stosowane okulary muszą przedstawiać jaknajwiększą gwarancję, że nie przepuszczają promieni, uznanych przez naukę za szkodliwe. Takie marki okularów, sfabrykowanych zgodnie ze wskazaniami nauki, istnieją już i są do nabycia w poważnych firmach optycznych czy higjenicznych. Tak jak wyżej wskazano, szkła, zawierające nikiel, są najwłaściwsze, ponieważ pochłaniają 99% obu rodzajów promieni. Ochronne szkła mogą być stosowane bądź jako okulary, bądź jako ekraniki. Oprócz zwykłego typu okularów, istnieją specjalne, dogodniejsze do pracy typy okularów ochronnych, oddalonych dość znacznie od oczu; okulary te są tak zbudowane, że po użyciu jednem poruszeniem ręki dadzą się usunąć na czoło. Można stosować również t. zw. „ramki z klinem zębowym", polegające na tem, że odpowiednio zabarwiona ochronna szybka, oprawiona w ramkę, jest noszona na szyi na rzemieniu, i w miarę potrzeby szklarz bierze złączony z nią klin drewniany w zęby i patrzy przez szybkę na roztopione szkło.

Statystyka zagraniczna dowodzi niezbicie, że stosowanie podobnych środków ochronnych może znacznie obniżyć ilość zachorowań na kataraktę. Jednym ze środków jest także przerywanie na pewien czas pracy przez dmuchaczy i zajęcie się przez pewien okres czasu innym rodzajem pracy.

6) Piszczele do dmuchania. Niebezpieczeństwem, trudnem do usunięcia, jest stosowanie wspólnych dla szeregu osób piszczeli do dmuchania. Wprowadzenia zmiennych mundsztuków nie dało się nigdzie uskutecznić tak jak należy, ponieważ zmiana każdorazowa mundsztuka pociąga za sobą dużą stratę czasu pracy. W każdym razie należałoby przynajmniej ograniczyć używanie tego samego piszczela do możliwie najmniejszej liczby osób i poza tem, roztoczywszy skrupulatną kontrolę nad stanem zdrowia robotników, usuwać natychmiast od wspólnego używania piszczeli osobniki, cierpiące na choroby weneryczne, gruźlicę i t. p. Podobnie jak od piszczeli zakażenia zdarzały się też i przez naczynia do picia wody.

Usunięcie ciężkiej czynności dmuchania płucami jest osiągalne przez stosowanie piszczeli automatycznych, np. typu Lippold-Lorenz, w tych wypadkach, gdy jest ono możliwe ze względów technicznych.

7) Piece do hartowania. Miejsce pomocniczych pieców do studzenia (hartowania) powinno być tak wybrane, ażeby nie promieniowały one gorącem na większość personelu i nie działały na atmosferę hali swemi wyziewami; byłoby pożądane nieumieszczanie ich w hali.

8) Urządzenia higjeny ogólnej. Należy urządzić dla robotników porządne jadalnie w części fabryki wolnej od pyłu. Należy zapewnić robotnikom czystą i zdrową wodę do picia w odpowiednich naczyniach. Należy oduczać od picia zbyt zimnej wody, co jest przyczyną zaziębień, katarów a także cierpień żołądka, należy udostępniać robotnikom—co jest bardzo praktykowane zagranicą—korzystanie z napojów takich, jak herbata, kawa, mleko, posiadających temperaturę umiarkowaną.

Oprócz jadalni powinny być też urządzone odpowiednie umywalnie, szatnie, urządzenia kąpielowe i ustępy.

9) Ochrona od skaleczeń i oparzeń. W niektórych hutach zagranicznych wprowadzono rękawice skórzane lub azbestowe, a w hutach taflowych skórzane mankiety. Częste przypadki wpadania do dołów, pełnych ostrych kawałków szkła, w dziale szkła

taflowego należy zwalczać przez dostateczne ogrodzenie tych dołów lub ich zakrywanie, gdy nie są potrzebne do wydmuchiwania. Nadto nogi robotników należy ochraniać przez odpowiednie obuwie.

Praca kobiet i młodocianych w hutach szklanych.

Stan zatrudnienia kobiet i młodocianych. Na ogólną liczbę 13.862 robotników, zatrudnionych w hutach szklanych, pracuje kobiet 2.342 t. j. 16,9% i młodocianych ogółem 2.865 t. j. 20,7%, w tem 14.1% chłopców i 6,6% dziewcząt; ponadto — wykrytych przez inspekcję pracy 45 dzieci poniżej lat 15, t. j. 0,3%. Najmniejszy odsetek kobiet i młodocianych pracuje w hutach taflowych: 6,4% i 5,2%, natomiast w hutach butelkowych zatrudnionych jest 13,8% kobiet i 22,5% młodocianych, w różnych hutach galanteryjnych—22,4% kobiet i 22,1% młodocianych.

Tak bardzo wysoki odsetek kobiet i młodocianych, zatrudnionych w hutach szklanych, podnosi się jeszcze wyżej w poszczególnych zakładach, zwłaszcza butelkowych. Z 33 hut butelkowych w 17 odsetek młodocianych wynosi ponad 22,5% w tem 9 ponad 30% i w 5 ponad 40%, dochodząc do 56,2%. Jeżeli zbadać dokładniej statystykę wieku młodocianych w hutach, uderza widoczna tu tendencja stosowania pracy co najmłodszych chłopców i dziewcząt. Z 47 hut butelkowych i galanteryjnych w 6 hutach przeciętny wiek młodocianych wynosił 15 lat z ułamkiem, w tem w dwóch—równe 15 lat; w 13 hutach — 16 lat z ułamkiem, w tem w 3 hutach odnosiło się to nietylko do odnaszaczy, lecz i bańkarzy i odtrącaczy.

Praca dzieci poniżej lat 15. Praca dzieci poniżej lat 15 jest bardzo częstem zjawiskiem w hutach szklanych. Liczba 45 dzieci, wykrytych przez inspektorów pracy, z pewnością jest dużo wyższa w rzeczywistości. Z 11 hut jednego tylko Okręgu V (woj. lubelskie i wołyńskie) pracę dzieci stwierdzono w 7-miu.

Walka inspekcji pracy z tem zjawiskiem jest niezmiernie trudna; niektóre z hut uporczywie zatrudniają dzieci, mimo spraw sądowych, wytaczanych kierownictwu. Należy stwierdzić zresztą, że sprawy sądowe są naogół prowadzone w bardzo wolnem tempie, a wymiar stosowanych kar jest niski.

Walkę z pracą dzieci nieletnich utrudnia również stanowisko rodziców, którzy, nie zdając sobie sprawy ze szkodliwości pracy w hutach dla młodych organizmów specjalnie,—ukrywają wiek dzieci.

W wielu hutach spisy młodocianych i dokumenty ich nie są w porządku; częste są zmiany w stanie zatrudnienia młodocianych, ponadto dość rozpowszechniony jest system przyjmowania do pracy pomocy hutniczej przez samych majstrów, którzy dopiero przy wypłacie zgłaszają nazwiska zatrudnionych do zarządu huty.

Rodzaj pracy kobiet i młodocianych. W hutach butelkowych kobiety pracują przy różnego rodzaju pracach pomocniczych. Wyliczyć tu należy: wybieranie butelek z pieca hartowniczego—przy pracy tej w niektórych hutach robotnice muszą podciągać zapomocą ręcznego dźwigu, szereg razy dziennie, ciężkie bardzo wózki (formy) blaszane, wypełnione butelkami, i odnosić z powrotem do pieca opróżnione już formy, wagi 60 kg. (noszą 2 kobiety); sortowanie butelek, układanie na placu i pakowanie. Praca na placu odbywa się stale, niezależnie od pory roku i pogody; robotnice narażone są na słotę i mróz, stąd też w rezultacie powstają częste przeziębienia i choroby. Najprostszem uniknięciem ujemnych stron tej pracy byłoby zbudowanie szop, ogrzewanych zimą.

W niektórych hutach spotyka się kobiety, zajęte przy przygotowywaniu masy do pieca hutniczego oraz przy sortowaniu stłuczek. Jest to praca ciężka ze względu na kurz, bardzo szkodliwy dla organizmu, oraz częste okaleczenia rąk przez brudne nieraz, nieodkażone szkło.

Praca kobiet w hutach butelkowych odbywa się przeważnie w pozycji stojącej, w hutach galanteryjnych zaś w pozycji siedzącej, nie we wszystkich jednak, mimo że rodzaj pracy zupełnie się nadaje do wykonywania jej siedząc; ponadto stołki, przeznaczone dla kobiet, są bardzo prymitywne i niewygodne, bez oparcia dla pleców. W hutach butelkowych i galanteryjnych młodociani chłopcy pracują jako bańkarze i różnego rodzaju pomocnicy majstrów przy warsztacie — podawacze, grzacze, odtrącacze, poza warsztatem zaś—jako wiórkarze i odnaszacze. Dziewczęta pracują jako odnaszaczki i wiórkarki, przy sortowaniu i szlifowaniu, rzadziej jako odtrącaczki; wyjątkowo spotyka się czasem dziewczęta, zatrudnione w charakterze bańkarek. W hutach taflowych młodociani chłopcy pracują jako paclarze, odnaszacze, odciągacze, dziewczęta—jako odnaszaczki i odciągaczki.

Praca młodocianych w hutach należy do bardzo ciężkich, zarówno ze względu na złe warunki higjeniczne, w jakich się ona odbywa, jak i z powodu samego rodzaju tej pracy.

Najgorsze warunki pracy są przy warsztacie na podjum pieca, co zostało opisane powyżej.

Zarówno praca bańkarza, objęta zresztą wyraźnie spisem robót wzbronionych (p. 15 mówi o wydmuchiwaniu szkła bez żadnego odróżnienia małych czy dużych objektów), jak i praca wszystkich młodocianych na podjum pieca—powinna być bezwzględnie zlikwidowana, ze względu na jej specyficznie ciężkie warunki.

Z uwagi na mniejszą odporność młodocianych na warunki pracy w hutach szklanych nasuwa się konieczność przestrzegania z całą stanowczością następujących przepisów prawa:

Stosownie do p. 4 spisu robót, wzbronionych młodocianym, nie mogą oni pracować w charakterze bańkarzy (praca przy wydmuchiwaniu) oraz przy wszelkich czynnościach przy warsztacie na podjum pieca hutniczego t. j w miejscu o wysokiej temperaturze. Stosownie zaś do art. 8 ustawy z dn. 2 lipca 1924 r. w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet, dopuszczającego pracę młodocianych w hutach szklanych w zmianie nocnej dopiero po skończonych 16 latach, — w większości działów o ruchu ciągłym młodociani poniżej tego wieku pracować nie mogą (odnaszacze, wiórkarze odtrącacze).

Do kategorji męczących prac należy zaliczyć również pracę odnaszaczy, zmuszonych biegać stale w ciągu 8 godzin pracy i przenosić w szczypcach lub specjalnych szuflach butelki od pieca hutniczego do hartowniczego, układać je w tym ostatnim w temperaturze do 40° C. latem i do 30° C. zimą i stale uważać przy przebieganiu, by nie potknąć się na nierównych podłogach hali i nie upuścić butelki. Odnaszacze są ponadto narażeni na ciągłe zmiany temperatury w różnych miejscach hali hutniczej (od 40° do 8° w zimie) i przeciągi, zwłaszcza gdy piec hartowniczy znajduje się w większej odległości od hutniczego. Przestrzeń, jaką przebiegają odnaszacze i odnaszaczki, dziennie, wynosi — zależnie od odległości między piecami — od 4 km do $10^1/_2$ km przeciętnie, a nawet 12 i 16, jak stwierdzają niektórzy kierownicy hut. Odnaszacze — zwykle najmłodsi z pośród załogi robotniczej — pracują w nieustannym pośpiechu, bez chwili odpoczynku, ciągle popędzani przez majstrów, pracujących na akord. Dużą ulgę stanowi dla nich, gdy pracują na zmianę z wiórkarzami, których praca odbywa się w pozycji siedzącej poniżej podjum pieca i polega na wpuszczeniu wiórka lub mąki do formy przed włożeniem w nią przez majstra formowanej butelki. Najbardziej nużącym jest jednak dla młodocianych system, stosowany w niektórych hutach, łączenia w jednej osobie funkcji wiórkarza i odnaszacza. Wówczas pośpiech, z jakim poruszać się on musi i zdenerwowanie powiększa się jeszcze, nie może bowiem młodociany uchybić momentu włożenia wiórka do formy.

W hutach taflowych praca paclarza polega na przylepianiu rozżarzonego stopu „pacla“ do końca walca, z którego formuje się tafla szklana, oraz wycinaniu nożycami otworu w przebitym końcu walca. Odnaszacze odnoszą walec na podwórze huty do t. zw. „rozpukiwania“ (przecięcia djamentem). Odciągacze pracują przy podawaniu „rozpukniętego“ walca na wózek w celu wprowadzenia go z powrotem do pieca oraz odciąganiu wózka do płyty szamotowej, na której walec rozprostowuje się.

Płace kobiet i młodocianych. Płace kobiet i młodocianych są prawie zawsze płacami dniówkowemi, wyjątkowo czasem—przy wiązaniu, sortowaniu i układaniu butelek na placu — pracują kobiety na akord.

Płace kobiet w różnych hutach utrzymują się w granicach od 1 zł. do 3 zł. dziennie, przeciętny zarobek kobiety wynosi 1.80 — 2.20 zł. dziennie. Wyjątkowo tylko kobiety przy sortowaniu stłuczek (liczba ich jest niewielka) zarabiają do 3 zł. dziennie. Różnice płac w poszczególnych hutach są nieraz dość znaczne nawet na terenie jednego okręgu (zawsze jednak na poziomie bardzo niskim): w niektórych hutach np. kobiety przy sortowaniu otrzymują od 1,10 zł. do 1,80 zł., w innych zaś od 2 zł. do 3 nawet złotych dziennie.

Płace dziewcząt pokrywają się z płacami kobiet lub też są od nich niższe, najczęściej nie przekraczają 2 zł. dziennie. Chłopcy odnaszacze i wiórkarze zarabiają od 1,25 zł. do 2,— zł. dziennie, bańkarze od 2,50—3,50 zł. dziennie.

Zarobki kobiet i młodocianych w hutach szklanych należą do kategorji prawie najniższych zarobków w przemyśle wogóle. Zarobki, które w sumie miesięcznej wynoszą 36 zł., 48 zł., 60 zł. i 72 zł.,—przeciętnie 48 do 60 zł. — stoją poniżej wszelkiego

minimum kosztów utrzymania i nie mogą wyżywić w żaden sposób nawet pojedyńczej osoby, nie mówiąc już o kobietach, obarczonych rodziną.

Czas pracy. Rozkład zmian w wielu hutach przedstawia się w sposób następujący: I zmiana – godz. 24—8, II zmiana—godz. 8—16, III zmiana—godz. 16—24. Efekt tego rozkładu jest taki, że młodociani i kobiety, nawet nie pracując w zmianie nocnej, część nocy jednak są stale zatrudnieni i przekraczają ustawowo zagwarantowany im okres odpoczynku nocnego od 10-ej wieczór do 5-ej rano (art. 8 i 3 ustawy z dn. 2 lipca 1924 r. w przedmiocie pracy kobiet i młodocianych).

Wogóle jednak praca nocna kobiet i młodocianych w szerokim zakresie stosowana jest w hutnictwie szklanem, i walka inspektorów pracy z tem zjawiskiem, jak i walka z pracą dzieci poniżej lat 15-tu, nie daje zadowalających rezultatów.

Oryginalną bardzo organizację pracy nocnej młodocianych zastosowała jedna z hut w województwie warszawskiem. Huta ta zatrudnia w 2 zmianach dziennych w charakterze odnaszaczy i wiórkarzy jedynie dziewczęta. Nie chcąc natomiast wykraczać przeciwko zakazowi pracy nocnej kobiet, w zmianie nocnej stosuje wyłącznie pracę chłopców. Niezależnie od wykroczeń przeciwko art. 8 ustawy, gdyż w nocy pracowali w równej liczbie młodociani ponad, jak i poniżej lat 16-tu, — karygodnym zupełnie był system zatrudniania wszystkich tych chłopców stale przez wszystkie noce w tygodniu (7 nocy), gdyż nietylko nie zachowane było w stosunku do nich przesuwanie z jednej zmiany na drugą, ale i odpoczynek niedzielny, wynikający z konieczności oczyszczenia pieców, obejmował jedynie 2 zmiany dzienne; przez noc z soboty na niedzielę, jak i z niedzieli na poniedziałek, huta stale była czynna.

Fakt ten może służyć jako przykład zupełnego nieinteresowania się kierownictwa hut zdrowiem i warunkami pracy młodocianych.

Stan zdrowia młodocianych. Kasy Chorych małą dotychczas uwagę poświęciły badaniu zdrowia robotników w hutach szklanych. Tymczasem wszyscy inspektorzy pracy w swych sprawozdaniach zgodnie podkreślają, że ta kategorja pracowników, ze względu na specyficznie ciężkie warunki ich pracy, powinna być otoczona znacznie sprężyściej działającą opieką lekarską.

Wprawdzie młodociani, na zasadzie art. 6 ustawy z dn. 2 lipca 1924 r., powinni obowiązkowo wszyscy przejść przez badania lekarskie przed przystąpieniem do pracy, w praktyce jednak obowiązek ten w stosunku do zatrudnionych w hutach szklanych przeważnie nie jest wykonywany.

Działa tu przedewszystkiem rozmieszczenie hut, przeważnie zdala od miast lub większych miasteczek; brak wobec tego w pobliżu punktów Kasy Chorych, w których są specjalni lekarze, wyznaczeni do badań młodocianych.

Sytuacja taka utrudnia niezmiernie dopilnowanie przez inspektorów pracy wykonania art. 6 ustawy, względnie często sprowadza się tylko do formalnego jego stosowania.

W tych nielicznych ośrodkach jednak, gdzie badania specjalne przeprowadzone zostały, wykazały one wysoce niezadowalający stan zdrowia młodocianych.

W jednej z hut stwierdzono:

1) bladość powłok, a więc ogólną anemję u 25% młodocianych,
2) nieżyt dróg oddechowych i oskrzeli u 23%,
3) wybitne powiększenie gruczołów wnękowych u 5%,
4) podejrzenie co do zmian w płucach młodocianych (zaczątki gruźlicy) u 18%.

Badania kobiet w tej samej hucie wykazały już u 45% specyficzne zmiany włókniste w płucach przy jednoczesnem powiększeniu gruczołów wnękowych, oraz u 5% kobiet — niedokrwistość. Badania w innych ośrodkach, przeprowadzone pod kątem widzenia wysokości temperatury u młodocianych, stwierdziły przedewszystkiem, że na 120 zbadanych tylko 46,6% było zupełnie zdolnych do pracy, reszta musiała być poddawana powtórnym, czasem aż 4-krotnym badaniom.

Normalną temperaturę wykazało 53,3% badanych młodocianych; temperaturę od 37,1°—37,5° miało 36,6%; temperaturę ponad 37,5°—9% młodocianych, w tem 1 dziewczyna ponad 38°.

Okazało się, że dziewczęta posiadają naogół wyższą temperaturę niż chłopcy, gdyż aż 16% dziewcząt i tylko 6% chłopców miało temperaturę powyżej 37,5°.

Poza tem ujawniło się, że wyższa temperatura objawiała się przedewszystkiem u młodocianych, zatrudnionych w hucie już od dłuższego czasu. W innych ośrodkach lekarze niejednokrotnie stwierdzali rozedmę płuc u młodocianych bańkarzy.

Rozpatrując kwestję zdrowia młodocianych, trzeba wziąć pod uwagę, że są oni narażeni na te same choroby, co i dorośli hutnicy, jak to opisano powyżej.

Dokształcanie młodocianych. Zasada dokształcania młodocianych, zatrudnionych w hutach szklanych, naogół nie jest zupełnie realizowana. Wpływają na to dwie zasadnicze przyczyny. Przedewszystkiem odległość hut od dużych miast, a nawet od innych fabryk, skupiających większą ilość młodocianych i wynikający stąd brak szkół w pobliżu hut. I tak np. z 11 hut w Okręgu V tylko 4 mieszczą się w ośrodkach, posiadających szkoły. Istnieją jednak huty, zatrudniające młodocianych w liczbie ponad 100, niekiedy do 200, możnaby więc i należałoby stworzyć w takich ośrodkach szkoły specjalnie dla młodocianych z hut.

Drugą również zasadniczą przyczyną, utrudniającą korzystanie młodocianych z nauki w szkole dokształcającej, jest organizacja pracy w hutach na dwie lub trzy zmiany i stałe przesuwanie młodocianych z jednej zmiany do drugiej, a jako rezultat w praktyce, w najlepszym wypadku — nauka co drugi lub co trzeci tydzień.

TABLICA 1.

Stan zatrudnienia w hutach szklanych.

Rodzaje hut	Liczba hut	Liczba i procent robotników:												Ogólna liczba robotników
		dorosłych:				młodocianych:				dzieci poniżej 15 lat:				
		mężczyzn		kobiet		chłopców		dziewcząt		chłopców		dziewcząt		
		liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	
Butelkowe	33	4015	63,3	871	13,8	1029	16,2	399	6,3	20	0,3	6	0,1	6340
Taflowe	6*)	1183	88,4	86	6,4	50	3,8	19	1,4	—	—	—	—	1338
Inne (produkujące kryształy, szkło stołowe i t. p.)	14	3412	55,2	1385	22,4	877	14,2	491	7,9	13	0,2	6	0,1	6184
Ogółem:	53	8610	62,1	2342	16,9	1956	14,1	909	6,6	33	0,2	12	0,1	13862

*) W tem 1 huta butelkowo-taflowa.

TABLICA 3.

Rodzaje zatrudnienia kobiet przy przetapianiu i formowaniu szkła gorącego

Rodzaje hut	Liczba hut	Robotnice, zatrudnione przy przygotowywaniu i zasypywaniu masy do topienia		Bańkarki i odtrącaczki		Odnaszaczki*)		Wiórkarki*)	
		liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek
Butelkowe	3	2	38,5	72	20,4	282	17,6	98	18,1
Taflowe	2**)	—	—	7	17,0	19	20,4	—	—
Inne (produkujące kryształy, szkło stołowe i t. p.) . .	10	—	—	—	—	121	19,2	18	16,6
Ogółem: . .	43	2	38,5	79	20,1	422	18,2	116	17,9

*) W niektórych hutach odnaszaczki pełnią jednocześnie funkcje wiórkarek.
**) W tem jedna huta butelkowo-taflowa.

TABLICA 2.

Rodzaje zatrudnienia mężczyzn przy przetapianiu i formowaniu szkła gorącego.

RODZAJE HUT	Liczba hut	Robotnicy, zatrudnieni przy przygotowywaniu i zasypywaniu masy do topienia.		Robotnicy, obsługujący generatory		Majstrzy		Pomocnicy majstrów		Bańkarze i odtrącacze		Maszynowi przy obsłudze maszyn nadole		Obłamywacze szkła przy maszynach nagórze		Prostowacze		Wekslarze		Krajacze		Rozpukiwacze		Paclarze		Szwinglarze		Obsługa łyżki		Spychacze		Odnaszacze*)		Wiórkarze*)	
		liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek	liczba	przeciętny wiek
Butelkowe .	33	215	36,7	140	36,2	1079	36,8	1157	18,2	875	17,8																					527	16,5	86	16,7
Taflowe . .	**) 6	77	38,0	62	38,3	119	40,8	89	31,2	62	22,5	24	30,6	118	31,5	8	45,7	17	28,9	30	33,1	2	32,5	22	17,4	16	16,2	9	35,0	6	35,0	18	21,0	—	—
Inne (produkujące kryształy, szkło stołowe i t. p.)	14	106	37,1	75	40,6	510	37,2	629	26,2	419	18,5																					324	18,9	172	18,1
Ogółem:	53	398	37,0	277	37,5	1708	37,2	1875	21,5	1356	18,2	24	30,6	118	31,5	8	45,7	17	28,9	30	33,1	2	32,5	22	17,4	16	16,2	9	35,0	6	35,0	869	17,5	258	17,7

*) W niektórych hutach odnaszacze pełnią jednocześnie funkcje wiórkarzy. **) W tem jedna huta butelkowo-taflowa.

CYFROWE ZESTAWIENIE CZYNNOŚCI INSPEKTORÓW PRACY

W 1930 ROKU

TABLICA I.

Zakłady pracy i robotnicy według okręgów inspekcyjnych i grup zatrudnienia.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Okrąg I m. st. Warszawa		Okrąg II woj. warszawskie		Okrąg III woj. łódzkie		Okrąg IV wojew. kieleckie		Okrąg V woj. lubelskie i wołyńskie		Okrąg VI woj. białostockie i poleskie		Okrąg VII woj. krakowskie		Okrąg VIII woj. lwowskie stanisławowskie i tarnopolskie		Okrąg IX woj. śląskie		
	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	z
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo	—	—	3185	86318	1130	31400	824	21482	2020	29941	1393	10765	355	5397	2645	37422	194	9794	
III Górnictwo	—	—	1	36	3	12	109	35145	11	1892	11	1028	130	15370	376	11400	124	86912	
IV Przemysł mineralny	99	1241	182	10819	151	5213	179	11278	126	5121	108	2782	192	8474	405	9960	180	7154	
V Hutnictwo i mechaniczny przerób metali	384	12411	17	1399	34	1990	227	32604	1	9	8	179	182	6842	155	1687	211	40031	
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny	381	17970	125	5290	212	4398	89	6873	89	2988	45	747	68	5200	163	4619	329	9532	
VII „ chemiczny	167	5865	30	3064	50	7259	79	5816	14	119	57	1432	85	5259	130	4302	95	9411	
VIII „ włókienniczy	225	4640	32	2636	1432	100975	71	20201	12	114	139	4645	61	5988	29	559	97	6471	
IX „ papierniczy	130	2750	16	2759	46	1182	37	2180	—	—	6	74	48	2339	50	1420	45	2742	
X „ garbarski i przetwor. zwierzęcych	77	1507	35	391	36	640	66	836	21	592	88	596	45	1395	96	1284	44	1044	
XI „ drzewny i snycerski	305	3142	177	2788	220	5316	271	6136	195	5875	266	16654	404	7341	601	19177	402	5923	
XII „ spożywczy	410	10151	902	17969	495	8188	1251	6356	878	14879	698	4378	443	7258	1856	16859	1801	9986	
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	377	6206	42	938	83	1221	148	1904	16	173	8	124	200	4045	172	2224	339	2267	
XIV „ budowlany	115	7186	21	891	80	3476	73	5595	14	601	9	1402	170	6992	166	2764	250	10627	
XV „ poligraficzny	226	5450	21	252	73	1396	68	809	65	411	43	335	68	1153	113	1509	70	1351	
XVI Zakłady użyteczności publicznej	17	5220	77	1007	24	2761	53	2153	49	547	37	487	35	2150	99	2552	55	2157	
XVII Handel, kredyt i ubezpieczenia	17	1399	2	19	9	60	59	1020	2	2	1	32	—	—	66	568	86	948	
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	1	36	2	477	81	702	2	379	2	652	—	—	47	2195	6	826	
XIX Hotele, jadłodajnie i usługi osobiste	14	446	—	—	1	81	108	527	—	—	2	8	—	—	20	430	513	1515	
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	25	174	5	33	25	213	—	—	46	359	99	754	
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	**2944**	**85584**	**4866**	**136712**	**4081**	**176045**	**3818**	**161791**	**3520**	**63676**	**2946**	**46533**	**2486**	**85203**	**7235**	**121290**	**4940**	**209445**	
OGÓŁEM w okresie poprzednim	**3080**	**96270**	**4726**	**145643**	**3991**	**187225**	**3869**	**191483**	**2891**	**65800**	**2642**	**52071**	**2373**	**93466**	**7808**	**142098**	**4904**	**230892**	
RÓŻNICA w porównaniu z okresem poprzednim (±)	**−136**	**−10686**	**+140**	**−8931**	**+90**	**−11180**	**−51**	**−29692**	**+629**	**−2124**	**+304**	**−5538**	**+113**	**−8263**	**−573**	**−20808**	**+36**	**−21447**	

ch i grup zatrudnienia.

Okrąg VIII woj. lwowskie stanisławowskie i tarnopolskie		Okrąg IX woj. śląskie		Okrąg X woj. poznańskie		Okrąg XI woj. pomorskie		Okrąg XII woj. wileńskie i nowogródzkie		Ogółem zakładów:		Ogółem robotników:	
zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn.	zakład.	robotn,	w okresie sprawozdawczym	w okresie poprzednim	w okresie sprawozdawczym	w okresie poprzednim
2645	37422	194	9794	2087	129242	3257	69170	3344	14488	20434	19841	445419	453643
376	11400	124	86912	4	824	1	200	—	—	770	766	152819	170295
405	9960	180	7154	212	6831	120	2940	72	2123	2026	2091	74036	87912
155	1687	211	40031	148	2270	57	1334	11	118	1435	1363	100874	122788
163	4619	329	9532	418	11365	252	3730	50	612	2221	2345	73324	88769
130	4302	95	9411	85	2308	19	2451	20	403	831	844	47689	55274
29	559	97	6471	43	718	2	16	47	529	2190	2184	147492	166412
50	1420	45	2742	35	1432	5	181	29	1177	447	464	18236	19627
96	1284	44	1044	35	603	11	62	36	347	590	637	9297	9799
601	19177	402	5923	652	8315	503	6390	144	3554	4140	4175	90611	107176
1856	16859	1801	9986	1404	21807	1418	9681	513	3000	12069	11467	130512	129912
172	2224	339	2267	96	2152	68	1020	40	294	1589	1684	22568	26331
166	2764	250	10627	106	2049	189	9155	53	3856	1246	1309	54594	65725
113	1509	70	1351	112	2172	54	1007	53	469	966	861	16314	17119
99	2552	55	2157	124	3690	63	1372	33	812	666	625	24908	26453
66	568	86	948	17	124	51	1825	—	—	310	222	5997	5670
47	2195	6	826	4	210	12	837	1	9	158	157	6323	5719
20	430	513	1515	—	—	16	92	6	86	680	827	3185	3758
46	359	99	754	—	—	24	160	—	—	224	211	1693	1509
7235	121290	4940	209445	5582	196112	6122	111623	4452	31877	52992		1425891	
7808	142098	4904	230892	5292	212612	6111	113685	4386	32646	52073		1563891	
−573	−20808	+36	−21447	+290	−16500	+11	−2062	+66	−769	+919		− 138000	

TABLICA I-a

Zarejestrowane na dzień 31 grudnia 1930 roku czynne zakłady przemysłowe według li

GRUPY ZATRUDNIENIA	ZAKŁADY ZATRUDNIAJĄCE: do 4 robotników						od 5 do 19 robotników						od 20 do 49 robotników						od 50 do 99 robotników						od 100 do 499 robotni				
		Liczba robotników:						Liczba robotników:						Liczba robotników:						Liczba robotników:						Liczba robotnik			
			dorosłych:		młodocian.:				dorosłych:		młodocian.:				dorosłych:		młodocian.:				dorosłych:		młodocian.:				dorosłych:		
	Liczba zakładów	ogółem	mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt	Liczba zakładów	ogółem	mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt	Liczba zakładów	ogółem	mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt	Liczba zakładów	ogółem	mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt	Liczba zakładów	ogółem	mężczyzn	kobiet	
III Górnictwo	110	293	286	5	2	—	252	2801	2741	49	11	—	169	5266	5036	193	32	5	84	5519	5214	202	85	18	73	16413	15438	783		
IV Przemysł mineralny.	220	535	473	33	28	1	920	8857	7707	722	366	62	509	15541	11789	3013	527	212	232	15789	12018	2952	548	271	135	25147	18075	4294		
V Hutnictwo i mechaniczny przerób metali.	410	1068	786	20	253	9	623	5637	3951	371	1255	60	178	5375	3682	554	1020	119	98	7071	4928	1283	766	94	80	18129	14686	2322		
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny .	629	1788	1228	13	541	6	976	9058	6381	211	2415	51	347	9833	7351	233	2202	47	138	9129	7178	460	1423	68	113	22946	18789	1581		
VII Przemysł chemiczny	246	683	507	104	45	27	314	2978	1836	911	103	128	129	4321	2396	1633	134	158	49	3722	2225	1296	74	127	78	17211	11515	4912		
VIII „ włókienniczy	387	1025	615	361	25	24	945	9161	4729	3904	207	321	436	12535	6350	5779	146	260	204	14154	7194	6365	242	353	170	34238	16413	16573		
IX „ papierniczy .	79	284	155	92	25	12	223	2278	892	1043	129	214	75	2227	758	1223	69	177	31	2110	707	1071	29	303	34	6693	4097	2177		
X „ garbarski i przetworów zwierzęc.	193	495	436	14	45	—	279	2422	2084	220	107	11	74	2041	1813	166	57	5	31	2159	1677	416	45	21	13	2180	1680	375		
XI Przemysł drzew. i sn.	1168	3138	2493	30	607	8	1987	18999	15980	653	2273	93	637	18404	16119	996	1135	154	216	13518	11662	971	748	137	110	19992	15633	3184		
XII „ spożywczy.	8415	18169	15954	593	1491	131	2951	23648	19376	2873	985	414	425	12050	8482	2936	313	319	123	8330	4761	3055	115	399	94	21204	13544	6983		
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny. .	459	1179	678	265	164	72	923	7898	3514	3160	557	667	131	3640	1499	1679	139	323	47	3318	1469	1590	92	167	27	5235	1643	3150		
XIV Przemysł budowlany	122	317	235	16	62	4	621	5992	5266	168	537	21	268	8440	7656	289	433	62	104	6842	6194	427	210	11	120	25084	22821	1511		
XV „ poligraficzny	310	901	645	76	175	5	451	4270	2789	759	570	152	132	3772	2494	762	393	123	51	3389	2067	827	354	141	21	3442	1907	1138		
XVI Zakłady użyteczności publicznej	261	693	662	18	12	1	224	2110	1718	307	72	13	90	2877	2338	454	55	30	42	2760	2370	333	49	8	42	9429	8855	484		
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	76	209	142	50	11	6	165	1582	1176	297	67	42	50	1614	1045	478	50	41	10	702	513	171	17	1	9	1890	1585	287		
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon . .	80	300	300	—	—	—	37	403	392	7	4	—	24	730	717	5	8	—	7	481	471	1	9	—	7	1971	1917	54		
XIX Hotele, jadłod., usł.os.	544	1106	514	438	76	48	101	888	447	356	55	30	31	900	610	235	39	16	3	191	118	59	11	3	1	100	70	30		
XX Zakłady widowiskowe	99	350	233	66	43	8	117	1020	692	236	65	27	6	182	127	49	4	2	2	141	70	71	—	—	—	—	—	—		
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	13808	32533	26372	2194	3605	362	12109	110002	81671	16247	9778	2306	3711	109748	80262	20677	6756	2053	1472	99325	70836	21550	4817	2122	1127	231304	168668	49838		
OGÓŁEM w okresie poprzednim . .	12665	30675	24889	1844	3567	375	12255	113813	83186	16482	11519	2626	4097	121822	90076	20420	8697	2629	1526	105230	76383	20512	5966	2369	1312	267400	194666	52815		
RÓŻNICA w porów. z okr. poprzed. (±)	+1143	+1858	+1483	+350	+38	−13	−146	−3811	−1515	−235	−1741	−320	−386	−12074	−9814	+257	−1941	−576	−54	−5905	−5547	+1038	−1149	−247	−185	−36096	−25998	−2977		

Grupy I i II. Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo—liczba zakładów ponad 50 ha przestrzeni ogólnej: { w ok / w ok / Różn

TABLICA I-a

a 1930 roku czynne zakłady przemysłowe według liczby oraz według płci i wieku robotników.

R U D N I A J A C E:																													
od 50 do 99 robotników						od 100 do 499 robotników						ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników									
	Liczba robotników:						Liczba robotników:						Liczba robotników:									w tem:					w tem:			
		dorosłych:		młodocian.:				dorosłych:		młodocian.:				dorosłych:		młodocian.:					dorosłych:		młodocianych:			dorosłych:		młodocianych:	
Liczba zakładów	ogółem	mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt	Liczba zakładów	ogółem	mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt	Liczba zakładów	ogółem	mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt	w okresie sprawozdawczym	w okresie poprzednim	w okresie sprawozdawczym	mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt	w okresie poprzednim	mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt
84	5519	5214	202	85	18	73	16413	15438	783	161	31	82	122527	117046	4172	1237	72	770	766	152819	145761	5404	1528	126	170295	160646	6301	2834	514
232	15789	12018	2952	548	271	135	25147	18075	4294	1877	901	10	8167	5375	1882	545	365	2026	2091	74036	55437	12896	3891	1812	87912	65998	13812	5498	2604
98	7071	4928	1283	766	94	80	18129	14686	2322	984	137	46	63594	54389	7021	1896	288	1435	1363	100874	82422	11571	6174	707	122788	100386	12552	8649	1201
138	9129	7178	460	1423	68	113	22946	18789	1581	2371	205	18	20570	17930	917	1691	32	2221	2345	73324	58857	3415	10643	409	88769	71384	3728	13228	429
49	3722	2225	1296	74	127	78	17211	11515	4912	477	307	15	18774	11337	6841	279	317	831	844	47689	29816	15697	1112	1064	55274	36038	15769	1333	2134
204	14154	7194	6365	242	353	170	34238	16413	16573	466	786	48	76379	30909	43071	816	1583	2190	2184	147492	66210	76053	1902	3327	166412	73882	84071	2972	5487
31	2110	707	1071	29	303	34	6693	4097	2177	146	273	5	4644	3493	1054	90	7	447	464	18236	10102	6660	488	986	19627	10872	6842	641	1272
31	2159	1677	416	45	21	13	2180	1680	375	94	31	—	—	—	—	—	—	590	637	9297	7690	1191	348	68	9799	8138	1234	315	112
216	13518	11662	971	748	137	110	19992	15633	3184	920	255	22	16560	14843	1279	325	113	4140	4175	90611	76730	7113	6008	760	107176	91215	7701	7190	1070
123	8330	4761	3055	115	399	94	21204	13544	6983	276	401	61	47111	32484	12927	1148	552	12069	11467	130512	94601	29367	4328	2216	129912	93436	28568	5300	2608
47	3318	1469	1590	92	167	27	5235	1643	3150	104	338	2	1298	402	896	—	—	1589	1684	22568	9205	10740	1056	1567	26331	11989	10531	1931	1880
104	6842	6194	427	210	11	120	25084	22821	1511	573	179	11	7919	7628	169	122	—	1246	1309	54594	49800	2580	1937	277	65725	58793	3046	3568	318
51	3389	2067	827	354	141	21	3442	1907	1138	229	168	1	540	316	224	—	—	966	861	16314	10218	3786	1721	589	17119	11064	3599	1669	787
42	2760	2370	333	49	8	42	9429	8855	484	89	1	7	7039	5779	1187	73	—	666	625	24908	21722	2783	350	53	26453	22751	2631	915	156
10	702	513	171	17	1	9	1890	1585	287	10	8	—	—	—	—	—	—	310	222	5997	4461	1283	155	98	5670	3974	1417	160	119
7	481	471	1	9	—	7	1971	1917	54	—	—	3	2438	2287	142	9	—	158	157	6323	6084	209	30	—	5719	5412	261	46	—
3	191	118	59	11	3	1	100	70	30	—	—	—	—	—	—	—	—	680	827	3185	1789	1118	181	97	3758	2148	1112	271	227
2	141	70	71	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	224	211	1693	1122	422	112	37	1509	1085	323	63	38
1472	99325	70836	21550	4817	2122	1127	231304	168668	49838	8777	4021	331	397560	304218	81782	8231	3329	32558		980472	732027	192288	41964	14193					
1526	105230	76383	20512	5966	2369	1312	267400	194666	52815	13885	6034	377	471308	360011	91425	12949	6923	32232		1110248	829211	203498	56583	20956					
— 54	—5905	—5547	+1038	— 1149	—247	—185	—36096	—25998	—2977	— 5108	—2013	—46	—73748	— 55793	—9643	—4718	—3594	+326		—129776	—97184	—11210	—14619	—6763					

yla i leśnictwo—liczba zakładów ponad 50 ha przestrzeni ogólnej:

w okresie sprawozdawczym .	20434
w okresie poprzednim . . .	19841
Różnica (±)	+593

Liczba robotników stałych: 445419 / 453643 / —8224

TABLICA I-b.

Zarejestrowane w poszczególnych okręgach na dz. 31 grudnia 1930 roku czynne zakłady przemysłowe w/g liczby robotników.

OKRĄG I TERYTORJUM	Zakłady zatrudniające: do 4 robotn.		5—19 robotn.		20—49 rob.		50—99 rob.		100—499 rob.		ponad 499 rob		Ogółem zakładów	Ogółem robotników	w tem: mężczyzn	kobiet	chłopców	dziewcząt
	l. zakład.	l. robotn.	l. zakład.	l. robotn.	l. zakład.	l. robotn.	l. zakład.	l. robotn.	l. zakład.	l. robotn.	l. zakład.	l. robotn.						
Okrąg I m. st. Warszawa.	794	2035	1376	12678	452	13347	171	11709	128	24747	23	21070	2944	85584	57889	22319	3956	1420
„ II woj. warszawskie	766	1583	599	5401	148	4580	73	5054	73	15073	22	18703	1681	50394	38855	8753	2011	775
„ III „ łódzkie . .	743	1806	1277	12297	504	14454	204	13829	172	34045	51	68214	2951	144645	79618	58801	3860	2366
„ IV „ kieleckie. .	1617	3785	775	7386	280	8129	117	7769	142	30027	63	83213	2994	140309	106611	26344	5092	2262
„ V „ lubelskie i wołyńskie . . .	720	1816	534	4929	145	4217	48	3069	41	11068	12	8636	1500	33735	27462	4262	1560	451
„ VI woj. białostockie i poleskie . . .	750	1856	510	4587	164	4853	69	4464	53	11558	7	8450	1553	35768	29179	5849	522	218
„ VII woj. krakowskie	390	1045	1069	10064	361	10980	176	12141	116	23693	19	21883	2131	79806	62269	13074	3414	1049
„ VIII „ lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie . .	1477	3297	2224	20234	559	16322	222	14613	85	15150	23	14252	4590	83868	70734	8725	3262	1147
„ IX woj. śląskie . .	2889	6471	1068	10107	403	13163	170	11927	133	29317	83	128666	4746	199651	165072	23962	8816	1801
„ X „ poznańskie	1534	4082	1384	10984	341	9206	124	8201	97	19808	15	14589	3495	66870	47765	11893	5541	1671
„ XI „ pomorskie	1593	3554	897	7797	238	7113	70	4687	57	11415	10	7887	2865	42453	33200	4910	3462	881
„ XII „ wileńskie i nowogródzkie .	535	1205	396	3538	116	3384	28	1862	30	5403	3	1997	1108	17389	13373	3396	468	152
OGÓŁEM w okresie sprawozd.:	13808	32533	12109	110002	3711	109748	1472	99325	1127	231304	331	397560	32558	980472	732027	192288	41964	14193
OGÓŁEM w okresie poprzednim	12665	30675	12255	113813	4097	121822	1526	105230	1312	267400	377	471308	32232	1110248	829211	203498	56583	20956
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	+ 1143	+1858	—146	—3811	—336	—12074	—54	—5905	—185	—36096	— 46	—73748	+326	— 129776	—97184	—11210	—14619	—6763

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami:						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodn., hodowla i leśnictwo	20434	445419	105	0,5	98	6	1	6483	1,5
III Górnictwo	770	152819	284	36,9	201	56	27	115949	75,9
IV Przemysł mineralny . . .	2026	74036	1013	50,0	757	172	84	53677	72,5
V Hutnic. i mech. przerób metali	1435	100874	1004	70,0	754	176	74	90390	89,6
VI Przemysł masz. i elektrotech.	2221	73824	1444	65,0	1142	204	98	57296	78,1
VII „ chemiczny	831	47689	526	63,3	394	81	51	42993	90,2
VIII „ włókienniczy . .	2190	147492	1389	63,4	1046	245	98	123968	84,0
IX „ papierniczy . . .	447	18236	298	66,7	222	51	25	15921	87,3
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	590	9297	301	51,0	243	46	12	6175	66,4
XI Przemysł drzewny i snycerski	4140	90611	2101	50,7	1623	348	130	61622	68,0
XII „ spożywczy . . .	12069	130512	4193	34,7	3499	508	186	96075	73,6
XIII „ konfekc. i galanter.	1589	22568	582	36,6	519	49	14	14206	62,9
XIV „ budowlany	1246	54594	292	23,4	261	25	6	23874	43,7
XV „ poligraficzny . . .	966	16314	621	64,3	451	125	45	11441	70,1
XVI Zakłady użyteczności publicz.	666	24908	325	48,8	254	57	14	14827	59,5
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	310	5997	130	41,9	113	15	2	2627	43,8
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	158	6323	18	11,4	15	2	1	1070	16,9
XIX Przemysł usług osobistych .	680	3185	41	6,0	40	1	—	535	16,8
XX Zakłady widowiskowe . . .	224	1693	85	37,9	79	6	—	612	36,1
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	52992	1425891	14752 [1]	45,0 [2]	11711	2173	868	739741 [1]	74,8 [2]
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	52073	1563891	13058	40,0	10641	1713	704	803706	51,4
RÓŻNICA w porównaniu z okr. poprzedn. (±):	+919	—138000	+1694	+5.0	+1070	+460	+164	—63965	+23,4

[1]) Do liczb powyżej wykazanych dodać należy 410 wizytacyj w 389 zakładach pracy, niekwalifi
[2]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakład. zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakład. zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
113	25	88	1	3
410	83	327	5	10
1454	540	914	20	44
1410	748	662	19	107
1902	1171	731	8	83
755	368	387	9	50
1951	864	1087	99	29
415	215	200	11	8
378	255	123	5	5
2768	1727	1041	33	140
5175	4339	836	211	143
659	479	180	10	11
329	108	221	4	60
861	656	205	10	14
417	300	117	21	19
149	118	31	3	5
22	6	16	—	1
42	31	11	2	—
91	89	2	2	2
[1]) 19301	12122	7179	473	734
16789	9610	7179	923	736
+2512	+2512	—	—450	—2

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	1
III	29	34	59
IV	112	121	258
V	227	206	351
VI	140	155	349
VII	147	177	312
VIII	77	68	270
IX	57	57	95
X	32	41	73
XI	224	244	504
XII	464	551	1393
XIII	81	85	112
XIV	3	3	19
XV	87	87	123
XVI	32	42	94
XVII	45	56	187
XVIII	2	2	7
XIX	60	70	250
XX	15	26	37
	1834	2025	4494
	2247	1833	4948
	—413	+192	—454

kujących się do rejestracji, a zatrudniających 3.208 robotników.
ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo“.

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	1175	5	47	5	2	3	26	2	—	1	—	36	11	12	1	1	—	—	—	—	27	1354	151	955	144	1319
III Górnictwo	54	16	36	41	18	12	29	69	88	63	62	77	26	59	17	2	1	8	1	40	89	808	126	1326	135	446
IV Przemysł mineralny	104	27	92	99	91	43	65	310	378	398	46	203	25	120	96	22	11	73	5	172	250	2630	1045	2665	1288	1465
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	19	33	114	178	127	111	89	143	364	352	52	121	115	55	129	17	4	127	10	130	381	2671	702	2271	630	1251
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	25	54	127	180	116	151	85	186	495	495	22	97	78	55	104	12	1	151	11	195	511	3151	1351	2362	857	1796
VII „ chemiczny	33	28	38	141	38	85	47	92	166	173	30	72	29	28	53	15	12	44	5	36	115	1280	376	1475	362	568
VIII „ włókienniczy	12	151	204	221	133	46	302	130	905	548	20	96	65	105	72	8	13	81	2	72	709	3895	1457	2829	1649	1177
IX „ papierniczy	—	7	32	53	18	15	42	49	120	117	13	29	24	13	23	10	1	41	—	31	104	742	272	654	203	316
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	3	8	42	70	13	18	66	44	104	105	6	31	22	18	18	2	—	15	—	48	131	764	359	1102	432	328
XI „ drzewny i snycerski	378	112	276	235	282	74	361	290	547	562	24	224	116	207	62	9	4	135	8	403	592	4901	2466	4886	1832	3024
XII „ spożywczy	152	238	410	517	374	211	365	287	812	900	60	381	102	222	141	34	7	134	21	488	1932	7788	2819	7407	2896	4978
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	7	30	47	117	62	30	27	57	172	172	9	59	31	31	23	13	7	86	—	68	117	1165	289	884	211	309
XIV „ budowlany	9	2	6	1	1	6	2	31	20	22	1	42	1	23	1	—	—	7	—	57	31	263	63	254	78	195
XV „ poligraficzny	1	55	119	184	204	29	65	73	301	306	9	75	34	31	70	8	—	96	—	78	334	2072	851	1153	381	849
XVI Zakłady użyteczności publicznej	1	14	31	40	11	27	20	32	77	66	15	34	9	18	14	—	—	4	1	29	59	502	142	361	151	310
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	2	18	16	25	4	3	9	1	13	16	—	7	2	25	1	—	—	9	—	5	8	164	14	135	22	80
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	2	1	3	2	—	—	—	—	—	7	—	2	—	2	1	—	—	—	—	6	7	33	9	86	62	27
XIX Przemysł usług osobistych	54	1	1	—	—	—	1	—	—	8	—	4	—	—	—	—	—	1	—	1	2	73	4	58	18	17
XX Zakłady widowiskowe	—	2	16	9	—	1	5	—	3	4	1	14	3	4	—	—	—	—	—	8	9	79	6	24	—	58
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	2031	802	1657	2118	1494	865	1606	1796	4565	4315	370	1604	693	1028	826	153	61	1012	64	1867	5408	34335	12502			18513
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	1450	1014	1553	2243	1522	808	1598	1599	3352	3854	439	2110	995	1442	539	209	150	623	42	1438	3907	30887	11351			12282
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	+ 581	— 212	+ 104	— 125	—28	+57	+8	+97	+ 1213	+ 461	— 69	— 506	+ 302	— 414	+ 287	- 56	—89	+ 389	+22	+ 429	+ 1501	+3448	+1151			+ 6231
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	1846	294	871	933	739	476	820	800	2182	2163	189	941	345	533	426	72	19	525	44	1191	3104					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły: kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	W okresie sprawozdawczym: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	W okresie poprzednim: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	1	8	—	1	—	—	—	—	11	1	—	2	4	1	7	206	242	7	99	1	172
III Górnictwo	14	18	27	9	5	3	2	2	—	—	26	16	17	13	29	35	75	291	55	114	18	160
IV Przemysł mineralny	91	195	609	60	75	32	20	179	—	1	182	92	97	137	280	342	345	2737	963	4263	3268	1500
V Hutnictwo i mech. przerób metali	23	185	623	99	88	480	41	49	—	—	121	8	31	194	57	152	185	2336	717	1597	496	1276
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	55	214	656	173	70	601	147	71	—	4	153	11	26	259	70	161	284	2955	1173	2285	885	1754
VII „ chemiczny	96	99	256	61	28	32	27	70	4	—	100	16	20	85	66	134	82	1176	317	1070	306	604
VIII „ włókienniczy	176	240	1613	147	85	50	58	17	941	—	296	6	32	308	107	341	184	4601	2403	2340	1343	1405
IX „ papierniczy	17	52	246	40	17	18	14	94	—	—	35	1	3	54	38	64	59	752	302	491	214	398
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	38	67	297	31	8	2	5	112	—	—	67	12	10	70	90	84	30	92	371	715	294	363
XI Przemysł drzewny i snycerski	348	551	1995	300	44	136	2241	74	—	—	412	183	213	413	330	569	720	8529	4112	6019	2833	4388
XII „ spożywczy	412	1153	4866	479	316	62	124	1017	—	—	965	215	345	967	881	1724	821	14347	7617	8315	4721	6283
XIII „ konfekcyj. i galanteryj.	21	39	107	28	4	2	4	48	3	—	33	3	1	40	14	36	44	427	150	356	81	182
XIV „ budowlany	—	9	24	14	21	9	7	2	—	—	67	14	17	8	41	67	49	349	82	364	68	216
XV „ poligraficzny	1	150	195	90	3	3	8	175	—	—	106	—	5	195	20	79	125	1155	448	507	159	445
XVI Zakłady użyteczności publicznej	48	92	144	60	11	26	6	9	—	—	46	4	7	62	43	113	88	759	233	470	239	492
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	2	16	2	—	—	—	3	—	—	15	16	23	44	43	75	74	313	84	75	5	133
XVIII Komunikac., poczta, telegraf. telef.	4	2	2	4	—	—	1	—	—	—	1	4	4	3	1	2	17	45	19	34	5	20
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobis.	2	2	3	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	2	24	—	3	—	30
XX Zakłady widowiskowe	1	7	4	83	1	—	—	—	—	—	12	—	—	4	9	42	119	282	142	37	—	281
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	1347	3078	11691	1687	777	1456	2705	1922	948	16	2638	601	853	2860	2120	4035	3509	42243	19195			20102
OGÓŁEM w okresie poprzednim	849	2184	6163	878	452	1028	1952	1406	468	62	1609	384	719	2233	1688	2779	4300	29154	14936			12239
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. ±	+ 498	+ 894	+ 5528	+ 809	+ 325	+ 428	+ 753	+ 516	+ 480	— 46	+ 1029	+ 217	+ 134	+ 627	+ 432	+ 1256	— 791	+ 13089	+ 4259			+ 7863
OGÓŁEM zleceń wykonanych	693	1534	4994	855	350	763	1543	973	339	26	1070	207	377	1291	1001	1890	2196					

TABLICA IIIc.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, i leśnictwo	3	—	9	2	9	—	—	—	3	26	2	55	12	13
III Górnictwo	65	79	95	143	79	7	24	38	31	561	86	662	202	240
IV Przemysł mineralny	232	43	97	2066	96	43	20	181	126	2904	1088	2293	1025	1414
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	155	81	50	1540	51	126	26	172	107	2308	643	1425	327	1128
VI Przemysł maszynowy i elektrotech.	197	31	35	2376	63	151	16	139	132	3140	1595	2196	909	1723
VII „ chemiczny	68	20	31	689	45	25	26	65	34	1003	275	800	303	556
VIII „ włókienniczy	151	29	12	1745	56	125	16	93	27	2254	1096	3081	1993	1136
IX „ papierniczy	49	13	10	589	26	43	3	45	18	796	240	503	202	411
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	73	29	7	375	30	10	4	40	14	582	250	833	402	331
XI „ drzewny i snycerski	525	182	185	3316	245	99	59	314	213	5138	2461	4232	2012	3086
XII „ spożywczy	889	169	212	4761	303	116	75	492	224	7241	3297	5315	2381	3486
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	89	14	17	940	46	63	1	68	55	1293	305	954	287	437
XIV „ budowlany	95	7	23	416	41	13	—	37	43	675	166	575	135	406
XV „ poligraficzny	124	27	34	1097	42	81	5	74	47	1531	677	902	363	789
XVI Zakłady użyteczności publicznej	56	32	18	475	31	3	1	47	40	703	253	478	229	422
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	52	22	16	153	40	21	2	30	11	347	97	205	54	225
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	9	5	15	26	12	2	—	5	1	75	16	130	45	64
XIX Przem. hotel., szynkarski i usług osob.	9	—	9	39	6	6	—	1	2	72	34	155	144	58
XX Zakłady widowiskowe	2	1	—	1	4	1	—	—	1	10	—	9	6	4
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	2843	784	875	20749	1225	935	278	1841	1129	30659	12581			15929
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	3130	699	670	15661	1053	789	270	1477	1054	24803	11031			11765
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	−287	+85	+205	+5088	+172	+146	+8	+364	+75	+5856	+1550			+4164
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	1536	388	728	10557	609	448	140	849	674					

TABLICA IV

Stwierdzone przez inspektorów pracy wykroczenia zarządów zakładów pracy przeciwko ob

WYKROCZENIA DOTYCZYŁY PRZEPISÓW:	Okrąg I m. st. Warszawa				Okrąg II woj. warszawskie				Okrąg III woj. łódzkie				Okrąg IV woj. kieleckie				Okrąg V woj. lubelskie i wołyńskie				Okrąg VI woj. białostockie i poleskie				Okrąg VII woj. krakowskie			
	Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby: ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy	Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby: ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy	Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby: ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy	Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby: ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy	Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby: ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy	Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby: ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy	Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby: ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy
1. O regulaminach, księgach, ogłoszeniach, książeczka h obrachunkowych	468	92	—	—	1326	21	17	—	1495	96	—	—	475	40	1	2	619	44	—	—	1196	422	14	—	996	33	—	—
2. O wyznaczeniu zarządzającego zakładów przemysłowych	50	7	—	—	138	6	—	—	79	4	—	—	125	6	—	—	17	4	—	—	31	26	1	—	214	5	—	—
3. O świadczeniach pracy, pisemnem potwierdzeniu i wypowiedzeniu umowy o pracę	17	17	—	—	31	1	1	—	2	2	—	—	2	2	—	—	154	4	—	—	139	1	—	—	—	—	—	—
4. O wynagrodzeniu	16	14	—	1	15	6	1	—	22	19	—	—	10	—	—	—	5	5	—	—	124	11	4	8	17	—	—	—
5. O czasie pracy	451	—	—	423	288	—	190	—	536	—	249	211	264	—	97	99	511	—	289	206	388	—	340	48	179	—	15	20
6. O urlopach	1	—	—	1	2	—	1	—	3	—	1	1	28	—	—	1	10	—	1	—	17	—	—	—	2	—	—	—
7. O pracy kobiet	88	—	—	24	15	—	4	—	53	—	—	5	14	—	—	1	21	—	8	1	12	—	9	3	8	—	—	1
8. O pracy dzieci i młodocianych	146	—	—	52	131	—	20	—	237	—	5	32	69	—	—	14	23	—	5	1	24	—	21	3	107	—	—	5
9. O urządzeniach ochronnych i higieniczno-sanitarnych	1267	—	—	2	2578	—	33	—	4384	—	—	—	1663	—	15	17	419	—	24	—	7537	—	104	—	3057	—	1	2
10. O nakładaniu kar przez pracodawców na robotników	3	1	—	—	6	—	—	—	8	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	7	—	—	—
11. O stosunku zarządów przedsiębiorstw do inspektorów pracy	39	—	—	39	69	4	56	—	51	1	29	21	1	1	—	—	4	—	8	—	60	—	26	34	—	—	—	—
12. O niestawiennictwie stron na wezwanie inspektora pracy	12	12	—	—	26	26	—	—	3	3	—	—	9	5	—	—	32	27	—	—	2	2	—	—	1	1	—	—
13. W innych sprawach	34	—	—	33	1	—	—	—	3	—	1	1	3	—	—	3	3	3	—	—	—	—	—	—	18	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	2592	143	—	575	4626	64	323	—	6876	126	285	271	2664	54	113	137	1818	87	335	208	9532	462	519	96	4606	39	16	28
OGÓŁEM w okresie poprzednim	2056	155	18	1025	3162	160	248	—	5889	234	413	323	2065	100	107	94	830	31	81	153	8305	443	746	203	3217	66	38	35
RÓŻNICA w porównaniu z okresem poprzednim (±)	+536	−12	−18	−450	+1464	−96	+75	—	+987	−108	−128	+52	+599	−46	+6	+43	+988	+56	+254	+55	+1227	+19	−227	−107	+1389	−27	−22	−7

T A B L I C A IV

acy wykroczenia zarządów zakładów pracy przeciwko obowiązującym przepisom prawnym.

Okręg V woj. lubelskie i wołyńskie				Okręg VI woj. białostockie i poleskie				Okręg VII woj. krakowskie				Okręg VIII woj. lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie				Okręg IX woj. śląskie				Okręg X woj. poznańskie				Okręg XI woj. pomorskie				Okręg XII woj. wileńskie i nowogródzkie				OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym			
Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby:			Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby:			Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby:			Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby:			Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby:			Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby:			Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby:			Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby:			Ogólna liczba wykroczeń	z tej liczby:		
	ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy		ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy		ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy		ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy		ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy		ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy		ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy		ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy		ukarano administracyjnie	skierowano do sądów ogólnych	skierowano do sądów pracy
619	44	—	—	1196	422	14	—	996	33	—	—	1034	123	6	27	38	2	—	—	1399	94	8	—	350	17	—	—	368	43	—	1	**9764**	**1027**	**46**	**30**
17	4	—	—	31	26	1	—	214	5	—	—	332	69	5	18	—	—	—	—	11	5	—	—	57	14	—	—	24	3	—	—	**1078**	**149**	**6**	**18**
154	4	—	—	139	1	—	—	—	—	—	—	322	28	8	7	14	—	—	—	63	2	—	—	76	1	1	—	27	1	—	—	**847**	**59**	**10**	**7**
5	5	—	—	124	11	4	8	17	—	—	—	288	11	12	58	22	—	2	4	45	2	—	—	170	2	—	—	39	16	—	1	**773**	**86**	**19**	**72**
511	—	289	206	388	—	340	48	179	—	15	20	799	6	488	68	58	—	5	39	193	1	163	—	226	—	52	—	137	—	61	51	**4030**	**7**	**1949**	**1165**
10	—	1	—	17	—	—	—	2	—	—	—	257	—	40	17	46	—	—	—	10	—	1	—	49	—	—	—	18	—	—	—	**443**	—	**44**	**20**
21	—	8	1	12	—	9	3	8	—	—	1	71	—	45	6	13	—	—	10	3	—	6	—	10	—	—	—	16	—	—	—	**324**	—	**72**	**51**
23	—	5	1	24	—	21	3	107	—	—	5	70	—	31	8	86	—	8	22	123	—	42	—	239	—	3	—	6	—	1	1	**1261**	—	**136**	**138**
419	—	24	—	7537	—	104	—	3057	—	1	2	5870	—	59	—	467	24	23	3	1970	10	11	—	2159	—	5	—	2285	—	13	—	**33656**	**34**	**288**	**24**
—	—	—	—	2	—	—	—	7	—	—	—	86	5	—	—	4	—	—	—	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	**121**	**7**	—	—
4	—	8	—	60	—	26	34	—	—	—	—	5	5	—	1	—	—	—	—	7	1	4	—	5	5	—	—	89	6	70	8	**330**	**23**	**193**	**103**
32	27	—	—	2	2	—	—	1	1	—	—	40	18	—	5	19	16	—	1	82	66	7	—	43	41	2	—	—	—	—	—	**269**	**217**	**9**	**6**
3	3	—	—	—	—	—	—	18	—	—	—	37	—	12	—	4	3	1	—	21	2	—	—	151	1	—	—	11	—	—	11	**286**	**9**	**14**	**48**
1818	**87**	**335**	**208**	**9532**	**462**	**519**	**96**	**4606**	**39**	**16**	**28**	**9211**	**265**	**706**	**215**	**771**	**45**	**39**	**79**	**3930**	**183**	**242**	—	**3536**	**81**	**63**	—	**3020**	**69**	**145**	**73**	**53182**	**1618**	**2786**	**1682**
830	**31**	**81**	**153**	**8305**	**443**	**746**	**203**	**3217**	**66**	**38**	**35**	**12326**	**112**	**891**	**74**	**1279**	**36**	**88**	**78**	**2760**	**139**	**286**	—	**1266**	**74**	**35**	—	**2212**	**74**	**96**	**148**	**45367**	**1624**	**3047**	**2133**
+988	**+56**	**+254**	**+55**	**+1227**	**+19**	**−227**	**−107**	**+1389**	**−27**	**−22**	**−7**	**−3115**	**+153**	**−185**	**+141**	**−508**	**+9**	**−49**	**+1**	**+1170**	**+44**	**−44**	—	**+2270**	**+7**	**+28**	—	**+808**	**−5**	**+49**	**−75**	**+7815**	**−6**	**−261**	**− 451**

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																					OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i r'źwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem, i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	5	29	—	13	2	—	242	57	2	2	7	15	24	92	283	122	728	11	1	139	409	2183	129	927	1105
II Leśnictwo	—	—	—	2	—	—	—	—	2	1	—	4	—	310	49	230	81	28	18	304	64	1093	55	467	551
III Górnictwo	6	16	24	15	21	—	—	37	56	25	26	30	109	1148	337	1220	307	139	—	379	1312	5207*)	56*)	424*)	4233*)
IV Przemysł mineralny	24	19	15	19	91	—	1	4	14	1	11	10	126	312	128	305	107	32	1	145	358	1723	23	222	1250
V Hutnic. i mech. przerób metali	36	75	1404	101	86	—	4	75	309	59	24	60	1954	959	387	2703	186	275	1	830	2166	11694	23	821	10141
VI Przemysł masz. i elektrotech.	67	76	847	160	71	—	30	73	47	38	47	27	251	336	181	444	57	16	—	459	590	3817	17	509	3295
VII „ chemiczny	17	26	32	31	120	9	3	14	24	19	38	86	337	158	119	234	60	24	4	152	323	1830	11	290	1437
VIII „ włókienniczy . .	26	88	65	23	16	1290	2	9	25	5	13	2	153	176	231	237	65	6	—	178	743	3353	15	326	2439
IX „ papierniczy . . .	12	14	1	9	74	12	—	5	1	1	5	1	8	44	24	48	10	1	—	11	47	328	2	71	244
X „ garbarski . . . . i przetworów zwierzęcych .	1	15	1	2	37	—	—	1	1		—	1	7	3	5	5	3	1	—	5	12	100	3	29	62
XI „ drzewny i snycerski	22	50	13	933	95	—	—	6	17	3	15	—	16	223	100	365	63	53	5	204	343	2526	30	722	1664
XII „ spożywczy . . .	34	74	10	20	129	—	2	51	21	4	27	6	74	63	117	124	143	31	1	87	233	1251	63	371	790
XIII „ konfekc. i galanter.	3	6	8	6	34	5	—	7	—	1	4	—	2	3	7	8	6	2	—	18	29	149	—	38	91
XIV „ budowlany . . .	3	3	2	20	9	—	—	8	40	10	—	9	58	485	411	393	111	58	2	184	442	2248	71	441	1663
XV „ poligraficzny . . .	6	9	—	6	65	—	—	10	—	—	1	1	5	4	11	3	2	—	—	7	31	161	1	23	132
XVI Zakłady użyteczności publicz.	17	9	55	31	11	—	—	10	11	40	37	15	59	128	218	247	124	26	1	159	530	1728	27	330	1340
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	5	1	2	2	3	—	—	3	27	1	—	1	16	80	42	150	93	20	10	31	113	600	15	165	416
XVIII Komunikacje, poczta i t. p. .	3	1	4	7	—	—	—	2	2	7	6	3	4	33	29	40	37	57	6	27	78	346	17	65	253
XIX Przemysł usług osobistych .	—	—	—	—	3	—	—	2	—	—	—	—	1	—	7	3	3	—	—	1	15	35	5	10	19
XX Zakłady widowiskowe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	3	1	1	—	—	—	4	15	—	7	8
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	287	511	2483	1400	867	1316	284	374	599	217	261	271	3210	4557	2689	6882	2187	780	50	3320	7842	40387*)	563*)	6258*)	31133*)
OGÓŁEM w okresie poprzednim . . .	299	574	2876	1636	948	2000	260	363	669	228	312	307	3574	5580	3187	7553	2204	1040	248	4150	9689	47697	633	6420	36209
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	— 12	— 63	— 393	— 236	— 81	— 684	+ 24	+ 11	— 70	— 11	— 51	— 36	— 364	— 1023	— 498	— 671	— 17	— 260	— 198	— 830	— 1847	— 7310	— 76	— 162	— 5076

UWAGA: Z ogólnej liczby zgłoszonych w roku sprawozdawczym 40.387 wypadków — 2.787 wypadków (w tem 144 śmiertelne) miało miejsce w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.

*) Liczby powyższe są niekompletne, ponieważ dla braku specyfikacji w/g przyczyn nie wymieniono 12.522 wypadków w kopalniach węgla i kruszcu (bez kamieniołomów) na terenie Górnego Śląska oraz krakowskiego zagłębia węglowego; z tej liczby śmiertelnych wypadków było 167, ciężkich 780 i lekkich 11.575.

TABLICA VI-a

Działalność pośrednicząca poszczególnych okręgów inspekcji pracy w zatargach między pracownikami a pracodawcami w przemyśle.

A. Zatargi z poszczególnymi robotnikami.

OKRĄG I TERYTORJUM	Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:					Przeszło na okres następny
	spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono (sprawy zaniechane przez powoda)	załatwiono polubownie	nie doszło do zgody: umorzono	nie doszło do zgody: skierowano do sądu lub innych urzędów	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	
Okrąg I m st. Warszawa	13	588	42	393	70	79	584	17
„ II woj. warszawskie	53	1299	70	403	375	421	1269	83
„ III „ łódzkie	68	1698	185	848	160	529	1722	44
„ IV „ kieleckie	30	3526	254	1874	744	582	3454	102
„ V „ lubelskie i wołyńskie	53	1470	107	826	209	313	1455	68
„ VI „ białostockie i poleskie	222	1766	47	770	770	128	1715	273
„ VII „ krakowskie	16	652	15	286	188	166	655	13
„ VIII „ lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie	23	4052	444	1901	517	1193	4055	20
„ IX „ śląskie	24	610	14	401	119	92	626	8
„ X „ poznańskie	63	677	19	148	48	494	709	31
„ XI „ pomorskie	28	543	13	207	156	185	561	10
„ XII „ wileńskie i nowogródzkie	19	564	77	192	160	138	567	16
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	612	17445	1287	8249	3516	4320	17372	685
OGÓŁEM w okresie poprzednim	904	18580	1312	9521	3426	4613	18872	612
RÓŻNICA w porównaniu z okresem poprzednim (±):	−292	−1135	−25	−1272	+90	−293	−1500	+73

B. Zatargi zbiorowe.

Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:					Przeszło na okres następny
spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono (sprawy zaniechane przez powoda)	załatwiono polubownie	nie doszło do zgody: umorzono	nie doszło do zgody: skierowano do sądu lub innych urzędów	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	
4	94	5	65	17	10	97	1
11	212	6	118	50	34	208	15
5	132	7	104	6	18	135	2
9	244	7	181	41	20	249	4
—	30	—	25	—	4	29	1
6	79	1	61	11	1	74	11
8	97	—	64	22	13	99	6
4	46	—	45	2	—	47	3
8	129	1	101	25	7	134	3
7	110	2	40	13	51	106	11
7	94	1	57	14	21	93	8
1	63	7	40	4	9	60	4
70	1330	37	901	205	188	1331	69
93	1793	70	1251	250	245	1816	70
−23	−463	−33	−350	−45	−57	−485	−1

T A B L I C A VI-a *(dokończenie).*

biorowych w przemyśle na terenie poszczególnych okręgów inspekcji pracy

Okręg VI woj. białostockie i poleskie					Okręg VII woj. krakowskie				Okręg VIII woj. lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie				Okręg IX woj. śląskie				Okręg X woj. poznańskie				Okręg XI woj. pomorskie				Okręg XII woj. wileńskie i nowogródzkie				OGÓŁEM				
Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotniko-dni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotniko-dni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotniko-dni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotniko-dni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotniko-dni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotniko-dni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotniko-dni
5	869	—	5	9657	6	1953	5	—	—	13	3003	5	6	27299	21	19617	29	1	609	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	69	35557	57	24	54451
18	1357	11	6	3219	7	378	6	1	12	5	210	1	—	—	7	3132	11	—	—	22	1356	16	6	5792	4	236	1	3	810	11	730	5	3	3284	231	16840	109	44	60477
2	301	1	1	840	8	2267	3	2	34874	6	136	1	1	308	14	18876	20	6	2902	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	58	28762	49	16	51958
1	56	—	1	336	5	2004	3	—	—	1	850	1	—	—	5	663	8	—	—	8	385	9	1	88	1	10	1	—	—	1	6	1	—	—	53	8512	48	13	9364
1	38	—	1	38	8	266	7	—	—	3	379	1	2	8154	3	229	3	—	—	1	192	1	—	—	1	21	—	1	42	—	—	—	—	—	31	3130	28	4	8234
5	881	1	4	4848	31	4884	9	1	19006	2	252	2	—	—	56	3454	15	2	6329	—	—	—	—	—	2	565	—	2	995	—	—	—	—	—	184	40022	96	35	48801
—	—	—	—	—	3	1710	3	—	—	—	—	—	—	—	2	640	2	—	—	1	230	1	—	—	—	—	—	—	—	3	277	6	2	2532	17	3898	20	3	3032
6	142	1	1	82	5	401	3	2	313	1	72	—	1	206	1	34	—	1	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	1241	18	6	2455
26	2539	14	12	15393	41	1191	15	3	47	12	2348	9	3	58654	9	589	9	1	76	13	761	14	—	—	12	685	7	5	1173	23	911	16	—	—	230	12517	144	40	82720
1	9	1	—	—	66	443	11	1	14	34	176	2	1	87	3	108	2	1	215	176	977	21	1	3850	2	23	2	—	—	3	56	3	—	—	599	4316	160	15	7575
1	75	—	1	5267	6	518	3	3	209	16	80	1	1	400	—	—	—	—	—	3	80	3	—	—	1	70	—	1	70	61	618	2	—	—	224	3457	24	22	14708
5	185	5	—	—	22	338	8	—	—	20	2460	—	3	6260	13	2197	12	2	619	22	684	17	—	—	77	6963	55	3	84,5	13	629	13	—	—	267	20699	188	18	13609½
—	—	—	—	—	16	409	3	1	1940	1	8	1	—	—	—	—	—	—	—	2	85	2	—	—	2	15	1	1	63	—	—	—	—	—	31	795	15	5	2363
2	21	—	2	21	2	53	2	—	—	3	30	3	—	—	4	636	5	—	—	6	108	6	—	—	2	24	2	—	—	16	73	2	—	—	57	2975	48	4	183
—	—	—	—	—	32	240	1	1	480	33	149	2	—	—	—	—	—	—	—	4	21	5	—	—	21	1147	7	—	—	2	16	2	—	—	325	2010	33	4	664
6	89	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	94	3	—	—	1	96	—	1	96	2	423	2	—	—	24	1225	21	3	682
—	—	—	—	—	6	48	2	—	—	—	—	—	—	—	4	110	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	60	3	—	—	22	225	11	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	22	6	—	—
79	6562	40	34	39701	264	17103	84	15	56895	150	10153	29	18	101368	142	50285	120	14	10784	261	4973	98	8	9730	126	9855	76	17	3333,5	145	3799	55	5	5816	2450	186203	1075	256	361276½
181	6300	83	30	20846	467	15396	148	25	71657	515	16882	33	35	47346	532	156408	135	40	204261	1228	25366	109	4	26921	83	6143	63	25	4170,5	644	5627	50	18	39556	7786	367505	1413	403	798348½
102	262	43	4	18855	203	1707	64	10	14762	365	6729	4	7	54022	390	106123	12	26	193477	967	20393	11	4	17191	43	3712	13	8	837	499	1828	5	13	33740	5336	181302	338	147	437072

TABLICA V

Ogólne informacje o zatargach zbiorowych w przemyśle n

GRUPY ZATRUDNIENIA	Okrąg I m. st. Warszawa					Okrąg II woj. warszawskie					Okrąg III woj. łódzkie					Okrąg IV woj. kieleckie					Okrąg V woj. lubelskie i wołyńskie					Okrąg VI woj. białostockie i poleskie				
	zakłady objęte zatargami zbiorowemi *)	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych*)	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotnikodni *)	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotnikodni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotnikodni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotnikodni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotnikodni	Zakłady objęte zatargami zbiorowemi	Robotnicy uczestniczący w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotnikodni
III Górnictwo	—	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	23	10113	17	12	16886	—	—	—	—	—	5	869	—	5	9657
IV Przemysł mineralny	1	65	1	—	—	77	1908	22	9	15438	28	2576	7	3	7162	46	4322	24	11	14506	5	570	4	2	10254	18	1357	11	6	3219
V Hutnictwo i mechaniczny przerób metali	6	316	5	2	4501	—	—	—	—	—	1	78	1	—	—	21	6788	18	4	8533	—	—	—	—	—	2	301	1	1	840
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny	8	596	8	3	1207	11	766	7	4	609	5	996	4	3	5154	6	1710	5	1	1970	1	470	1	—	—	1	56	—	1	336
VII „ chemiczny	2	435	2	—	—	4	40	5	—	—	—	—	—	—	—	7	1512	8	—	—	1	18	1	—	—	1	38	—	1	38
VIII „ włókienniczy	5	671	4	2	594	2	16	5	—	—	69	18088	46	22	15058	11	11199	13	2	1971	1	12	1	—	—	5	881	1	4	4848
IX „ papierniczy	1	41	1	—	—	5	930	5	—	—	1	50	—	1	500	1	20	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	445	4	1	1820	9	147	10	—	—	—	—	—	—	—	6	142	1	1	82
XI „ drzewny i snycerski	4	130	5	2	54	15	533	14	1	1750	33	1040	11	6	2663	34	1411	29	3	668	8	379	1	4	2242	26	2539	14	12	15393
XII „ spożywczy	8	224	14	—	—	108	1198	55	2	60	31	492	2	3	424	102	464	44	2	2129	65	146	3	4	796	1	9	1	—	—
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	13	775	4	10	2087	48	772	4	2	3623	61	135	1	2	362	11	298	6	1	98	3	36	—	1	2592	1	75	—	1	5267
XIV „ budowlany	10	242	11	2	874	33	1367	31	3	1382	25	3310	9	3	915	24	2285	25	1	3380	3	39	2	1	95	5	185	5	—	—
XV „ poligraficzny	1	17	1	1	170	5	90	4	1	160	—	—	—	—	—	4	171	3	1	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVI Zakłady użyteczności publicznej	2	1566	5	—	—	10	249	13	—	—	3	66	5	—	—	6	116	4	2	162	1	33	1	—	—	2	21	—	2	21
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	4	189	7	1	52	227	116	9	—	—	—	—	—	—	—	1	12	—	1	12	1	120	—	1	120	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	3	444	2	1	550	8	65	7	1	36	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14	1	—	—	6	89	6	—	—
XIX Hotele, gospody, jadłodaj., usługi osobiste	1	5	1	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	2	—	—	2	8	2	—	—	1	10	1	—	—	—	—	—	—	—	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	69	5716	73	24	10089	557	8062	185	23	23058	260	27286	91	44	34058	306	40568	208	41	50345	91	1841	16	13	16099	79	6562	40	34	39701
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	421	10333	93	52	38248	251	17426	206	29	13357	921	40431	215	76	137238	2361	64847	247	55	185738½	182	2346	31	14	9009½	181	6300	83	30	20846
RÓŻNICA w porównaniu z okresem poprzednim (±):	— 352	— 4617	— 20	— 28	— 28159	+ 306	— 9364	— 21	— 6	+ 9701	— 661	— 13145	— 124	— 32	— 103180	— 2055	— 24279	— 39	— 14	— 135393½	— 91	— 505	— 15	— 1	+ 7089½	— 102	+ 262	— 43	+ 4	+ 18855

*) Brak niektórych danych.

TABLICA VI-b

Działalność pośrednicząca poszczególnych okręgów inspekcji pracy w zatargach między pracownikami a pracodawcami w rolnictwie oraz w sprawach

I. Zatargi, rozpatrywane przez inspektorów pracy samodzielnie (t. zn. poza Komisjami Rozjemczemi).

OKRĄG I TERYTORJUM	Zatargi poszczególnych robotników rolnych								Zatargi zbiorowe robotników rolnych								Zatargi poszczególnych dozorców domowych								Zatargi zbiorowe dozorców domowych							
	Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:						Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:						Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:						Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:					
	spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono (sprawy zaniechane przez powoda)	załatwiono polubownie	nie doszło do zgody: umorzono	nie doszło do zgody: skierowano do sądu lub innych urzędów	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	Przeszło na okres następny	spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono (sprawy zaniechane przez powoda)	załatwiono polubownie	nie doszło do zgody: umorzono	nie doszło do zgody: skierowano do sądu lub innych urzędów	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	Przeszło na okres następny	spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono (sprawy zaniechane przez powoda)	załatwiono polubownie	nie doszło do zgody: umorzono	nie doszło do zgody: skierowano do sądu lub innych urzędów	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	Przeszło na okres następny	spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono (sprawy zaniechane przez powoda)	załatwiono polubownie	nie doszło do zgody: umorzono	nie doszło do zgody: skierowano do sądu lub innych urzędów	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	Przeszło na okres następny
Okrąg I m. st. Warszawa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ II woj. warszawskie	236	1750	39	107	125	1471	1742	244	2	38	1	18	6	6	31	9	31	364	3	25	10	287	325	70	—	11	—	8	—	2	10	1
„ III „ łódzkie	4	83	18	25	23	17	83	4	2	25	3	17	1	4	25	2	—	3	—	2	1	—	3	—	1	2	—	1	—	—	1	1
„ IV „ kieleckie	—	356	5	36	15	297	353	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	86	1	25	1	59	86	—	—	1	—	2	—	—	2	—
„ V „ lubelskie i wołyńskie	13	318	22	124	22	158	326	5	—	4	—	4	—	—	4	—	1	9	3	5	2	—	10	—	—	1	—	1	—	—	1	—
„ VI „ białostockie i poleskie	9	64	1	37	13	6	57	16	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	—	5	1	—	6	—	—	2	—	2	—	—	2	—
„ VII „ krakowskie	—	17	—	6	6	3	15	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	1	2
„ VIII „ lwowskie, tarnopolskie, stanisławowskie	1	236	28	120	30	58	236	1	—	4	—	1	—	3	4	—	—	43	6	14	4	19	43	—	—	2	—	—	—	2	2	—
„ IX „ śląskie	2	13	3	8	3	1	15	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ X „ poznańskie	69	945	43	423	86	391	943	71	19	298	8	203	16	64	291	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ XI „ pomorskie	136	1584	308	657	257	390	1612	108	1	51	1	43	5	2	51	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ XII „ nowogródzkie i wileńskie	22	148	39	44	48	22	153	17	—	2	—	2	—	—	2	—	—	11	2	8	—	—	10	1	—	1	1	—	—	—	1	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	492	5514	506	1587	628	2814	5535	471	24	423	13	289	28	79	409	38	33	521	15	84	19	365	483	71	1	23	1	15	—	4	20	4
OGÓŁEM w okresie poprzednim	440	5612	518	1798	826	2418	5560	492	93	382	37	327	37	50	451	24	83	852	23	98	30	751	902	33	7	14	1	16	1	2	20	1
RÓŻNICA w porównaniu z okr. poprzedn. (±)	+52	—98	—12	—211	—198	+396	—25	—21	—69	+41	—24	—38	— 9	+29	— 42	+14	—50	—331	— 8	—14	—11	—386	—419	+38	—6	+9	—	—1	—1	+2	—	+3

*) Część II na odwrocie tablicy.

ach dozorców domowych.

Ogólne informacje o zatargach zbiorowych
(z cz. I oraz II)).*

Zatargi robotników rolnych					Zatargi dozorców domowych				
Liczba folwarków, objętych zatargami zbiorowemi	Liczba robotników, uczestniczących w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotnikodni	Liczba miast, objętych zatargami zbiorowemi	Liczba dozorców domowych, uczestniczących w zatargach zbiorowych	Zatargi bez strajku	Zatargi strajkowe	Liczba straconych robotnikodni
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27	414	25	2	66	10	2613	10	—	—
18	457	25	—	—	1	120	1	—	—
—	—	—	—	—	2	1400	2	—	—
5	181	2	2	418	2	1870	2	—	—
—	—	—	—	—	2	552	2	—	—
—	—	—	—	—	2	2670	2	—	—
2180	33422	4	—	—	2	4000	2	—	—
1	123	1	—	—	1	130	1	—	—
222	5778	287	4	1457	—	—	—	—	—
51	1707	20	31	2410	—	—	—	—	—
2	23	2	—	—	2	1250	2	—	—
2506	42105	366	39	4351	24	14605	24	—	—
1639	14437	350	25	11759	25	10563	24	—	—
+867	+27668	+16	+14	−7408	−1	+4042	—	—	—

TABLICA VI-b *(dokończenie)*

Działalność pośrednicząca poszczególnych okręgów inspekcji pracy w zatargach między pracownikami a pracodawcami w rolnictwie oraz w sprawach

II. Zatargi rozpatrywane na Komisjach Rozjemczych.

OKRĄG i TERYTORJUM	Zatargi poszczególnych robotników rolnych							Zatargi zbiorowe robotników rolnych							Zatargi poszczególnych dozorców domowych							Zatargi zbiorowe dozorców domowych						
	Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:					Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:					Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:					Było do rozpatrzenia:		Wyniki spraw rozpatrzonych:				
	spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono	uwzględniono powództwo częściowo lub całkowicie	oddalono	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	Przeszło na okres następny	spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono	uwzględniono powództwo częściowo lub całkowicie	oddalono	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	Przeszło na okres następny	spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono	uwzględniono powództwo częściowo lub całkowicie	oddalono	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	Przeszło na okres następny	spraw pozostałych z okresu poprzedniego	spraw zgłoszonych w okresie sprawozdawczym	umorzono	uwzględniono powództwo częściowo lub całkowicie	oddalono	Ogółem rozpatrzono w okresie sprawozdawczym	Przeszło na okres następny
Okrąg I m. st. Warszawa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	--	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
„ II woj. warszawskie	219	1427	446	631	204	1281	365	—	4	—	1	—	1	3	140	285	157	192	23	372	53	—	1	—	—	—	1	—
„ III „ łódzkie	42	642	239	231	35	505	179	—	—	—	—	—	—	—	20	65	20	29	7	56	29	—	—	—	—	—	—	—
„ IV „ kieleckie	74	380	147	155	18	320	134	—	—	—	—	—	—	—	19	44	18	38	1	57	6	—	—	—	—	—	—	—
„ V „ lubelskie i wołyńskie .	439	769	315	357	103	775	433	—	—	—	—	—	—	—	10	37	8	24	11	43	4	—	1	—	1	—	1	—
„ VI „ białostockie i poleskie	194	447	141	182	48	371	270	—	—	—	—	—	—	—	29	115	25	69	22	116	28	—	—	—	—	—	—	—
„ VII „ krakowskie	163	327	95	218	55	368	122	—	—	—	—	—	—	—	78	88	54	56	8	118	48	—	1	—	1	—	1	—
„ VIII „ lwowskie, tarnopolskie, stanisławowskie	74	590	50	294	55	399	265	—	3	—	3	—	3	—	157	237	18	40	9	67	327	—	2	—	2	—	2	—
Okrąg IX woj. śląskie *)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—
„ X „ poznańskie	15	14	6	3	13	22	7	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ XI „ pomorskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ XII „ wileńskie i nowogrodzkie	268	348	159	138	25	322	294	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym . . .	1488	4944	1598	2209	556	4363	2069	—	8	—	4	—	4	4	453	872	301	448	81	830	495	—	7	—	6	—	7	—
OGÓŁEM w okresie poprzednim	1639	4096	1712	2102	433	4247	1488	1	4	3	2	—	5	—	1155	1471	995	1044	134	2173	453	1	9	—	10	—	10	—
RÓŻNICA w porównaniu z okres. poprzed.(±)	—151	+848	—114	+107	+123	+116	+581	—1	+4	—3	+2	—	—1	+4	—702	—599	—694	—596	—53	—1343	+42	—1	—2	—	—4	—	—3	—

*) Komisje Rozjemcze funkcjonowały tylko na Śląsku Cieszyńskim.

ach dozorców domowych.

Liczba Komisyj Rozjemczych
(według liczby protokółów ukonstytuowania)

Komisje w sprawach rolnych			Komisje w sprawach dozorców domowych		
pod przewodnictwem:			pod przewodnictwem:		
inspektora pracy	innej osoby	OGÓŁEM	inspektora pracy	innej osoby	OGÓŁEM
—	—	—	1	—	1
124	—	124	33	3	36
56	—	56	9	—	9
47	—	47	10	1	11
58	—	58	6	—	6
46	1	47	14	1	15
32	—	32	8	3	11
41	—	41	5	9	14
—	—	—	1	—	1
—	7	7	—	—	—
—	—	—	—	—	—
25	—	25	1	—	1
429	8	437	88	17	105
400	6	406	147	41	188
+29	+2	+31	−59	−24	−83

TABLICA VII.

Wykaz umów zbiorowych, zawartych przy pośrednictwie inspektorów pracy poszczególnych okręgów.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Okrąg I m. st. Warszawa		Okrąg II woj. warszawskie		Okrąg III woj. łódzkie		Okrąg IV woj. kieleckie		Okrąg V woj. lubelskie i wołyńskie		Okrąg VI woj. białostockie i poleskie		Okrąg VII woj. krakowskie		Okrąg VIII woj. lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie		Okrąg IX woj. śląskie		Okrąg X woj. poznańskie		Okrąg XI woj. pomorskie		Okrąg XII woj. wileńskie i nowogródzkie		OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym		OGÓŁEM w okresie poprzednim	
	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami	Liczba umów	Liczba robotników objętych umowami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	3	455	—	—	6	1000	—	—	4	?	1	567	—	—	1	70	—	—	15	2092	109	27558
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	3	431	—	—	1	60	1	120	5	2902	1	150	—	—	—	—	—	—	11	3663	6	26319
IV Przemysł mineralny	—	—	9	697	—	—	4	945	4	268	6	353	1	20	1	2000	1	1000	—	—	—	—	—	—	26	5283	22	6127
V Hutnictwo i mechaniczny przerób metali	—	—	—	—	—	—	1	1616	—	—	—	—	—	—	2	56	2	220	—	—	—	—	—	—	5	1892	15	14581
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny	—	—	—	—	1	750	1	65	—	—	2	134	1	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1009	8	779
VII „ chemiczny	—	—	—	—	—	—	5	1344	—	—	—	—	1	70	2	330	1	8	—	—	—	—	—	—	9	1752	25	5623
VIII „ włókienniczy	—	—	—	—	3	3418	—	—	—	—	1	303	2	3000	—	—	3	1629	—	—	—	—	—	—	9	8350	11	11427
IX „ papierniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	450	—	—	1	300	—	—	—	—	9	336	11	1086	3	173
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	—	—	—	—	2	210	—	—	—	—	—	—	—	—	1	72	—	—	—	—	—	—	—	—	3	282	9	1082
XI „ drzewny i snycerski	—	—	—	—	—	—	3	261	—	—	—	—	—	—	4	1037	—	—	—	—	—	—	1	274	8	1572	16	1994
XII „ spożywczy	4	205	—	—	—	—	1	60	—	—	—	—	4	327	—	—	—	—	—	—	1	20	1	600	10	612	21	3513
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	—	—	—	—	—	1	15	—	—	—	—	1	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	640	10	3634
XIV „ budowlany	—	—	2	182	—	—	1	85	1	140	1	175	—	—	1	160	1	300	—	—	—	—	—	—	7	1042	17	8960
XV „ poligraficzny	—	—	1	16	—	—	2	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	94	4	428
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	—	10	2613	1	90	3	1650	3	2030	7	1315	—	—	3	3865	—	—	—	—	—	—	—	—	27	11563	25	7268
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	48
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	2	284	1	12	—	—	—	—	—	—	1	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	331	26	504
XIX Hotele, gospody, jadłod. usługi osobiste	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	160	—	—	2	54	—	—	—	—	—	—	3	214	4	228
XX Wolne zawody	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	25	—	—	—	—	—	—	—	—	1	25	1	6
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	6	489	23	3520	7	4468	28	7005	8	2438	25	3375	13	4232	24	10447	13	4228	—	—	2	90	11	1210	160	41502		
OGÓŁEM w okresie poprzednim	13	234	16	2618	11	2146	52	46078	11	2181	67	7166	29	5322	32	8563	19	23520	6	1102	4	392	76	20930	336	120252		
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprzednim ±	—7	+255	+7	+902	—4	+2322	—24	—39073	3	+257	—42	—3791	16	—1090	—8	+1884	—6	—19292	—6	—1102	—2	—302	—65	—19720	—176	—78750		

Czynności urzędów obwodowych w 1930 roku.

Inspektorzy i podinspektorzy	Okręgi i Obwody	Stan zatrudnienia: w przemyśle: Liczba zakładów	Stan zatrudnienia: w przemyśle: Liczba robotników	Stan zatrudnienia: w rolnictwie: Liczba zakładów	Stan zatrudnienia: w rolnictwie: Liczba robotników	Wizytacje	Komisje przy otwarciu lub przebudowie zakładów pracy	Zlecenia w sprawach zdrowotnych, bezpieczeństwa i innych	Wykroczenia zakładów przeciwko przepisom prawnym	Nieszczęśliwe wypadki przy pracy	Zatargi poszczególnych robotników	Zatargi zbiorowe	Umowy zbiorowe	Sprawy na Komisjach Rozjemczych rolnych	Sprawy na Komisjach Rozjemczych dla dozorców domowych	Dni spędzone na rozjazdach	Czynności kancelaryjne: Pisma wchodzące i wychodzące	Konferencje protokółowane	Wydane nakazy, zaświadcz., orzeczenia, odpisy, wezw. stron i t. p.	Książki sprzedane	Książki ostemplowane	Personel kancelaryjny
13*)	Okrąg I.	2944	85584	—	—	3152	620	11848	2592	3766	584	97	6	—	1	—	27576	123	2690	7839	845	8
2	Obwód 1	574	17741	—	—	866	196	3672	1014	804	157	17	—	—	—	—	5492	22	568	—	243	1
2	„ 2	638	20966	—	—	672	88	1526	424	884	119	15	2	—	—	—	4384	28	435	—	92	1
2	„ 3	656	17944	—	—	502	164	1769	146	1186	138	14	—	—	—	—	4640	6	498	—	227	1
2	„ 4	800	15667	—	—	789	139	3643	648	366	115	18	—	—	—	—	5188	25	585	—	184	1
1	„ 5	276	13266	—	—	323	33	1238	360	526	55	8	—	—	—	—	3411	8	293	—	99	1
4*)	Urząd Okręgu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	4	—	1	—	4461	34	311	7839	—	3
13	Okrąg II.	1681	50394	3185	86318	2015	291	7747	4626	917	3336	249	23	1282	373	797	37692	160	11502	13405	393	11
1	Obwód 6	198	4283	1280	32138	175	1	554	396	48	634	7	1	459	47	101	3397	4	3335	—	40	1
2	„ 7	323	14361	198	3958	407	8	1726	958	242	401	38	9	118	33	150	6143	64	1381	—	102	1
2	„ 8	273	9308	328	8178	438	8	2242	1438	255	336	24	3	156	32	181	4474	8	1908	—	146	1
1	„ 9	178	3855	135	4183	335	3	1117	217	36	478	19	4	100	119	127	2379	14	1319	907	36	1
1	„ 10	395	13288	573	21505	191	14	1282	876	231	730	112	3	205	20	77	8319	63	1561	1477	61	2
1	„ 11	314	5299	671	16356	241	3	826	741	105	744	28	3	244	122	55	7737	6	1945	271	8	2
5	Urząd Okręgu	—	—	—	—	228	254	—	—	—	13	21	—	—	—	106	5243	1	53	10750	—	3
11	Okrąg III.	2951	144645	1130	31400	2447	502	13484	6876	3919	1808	161	7	505	56	404	27912	154	3659	—	1159	9
1	Obwód 12	633	25500	—	—	235	161	1570	1178	720	155	16	—	—	—	—	3775	13	216	—	207	1
2	„ 13	384	36875	—	—	538	50	3590	590	1520	32	8	—	—	—	5	3040	—	215	—	142	1
2	„ 14	638	31169	—	—	409	170	1870	1681	656	83	15	—	—	—	—	3659	—	370	—	221	1
2	„ 15	656	31108	495	11225	314	87	1304	1297	590	455	34	—	199	28	172	4003	49	429	—	178	1

*) Jeden Inspektor wizytacyj nie dokonywał.

Inspektorzy i podinspektorzy	Okręgi i Obwody	Stan zatrudnienia: w przemyśle – Liczba zakładów	Stan zatrudnienia: w przemyśle – Liczba robotników	Stan zatrudnienia: w rolnictwie – Liczba zakładów	Stan zatrudnienia: w rolnictwie – Liczba robotników	Wizytacje	Komisje przy otwarciu lub przebudowie zakładów pracy	Zlecenia w sprawach zdrowotnych, bezpieczeństwa i innych	Wykroczenia zakładów przeciwko przepisom prawnym	Nieszczęśliwe wypadki przy pracy	Zatargi poszczególnych robotników	Zatargi zbiorowe	Umowy zbiorowe	Sprawy na Komisjach Rozjemczych rolnych	Sprawy na Komisjach Rozjemczych dla dozorców domowych	Dni spędzone na rozjazdach	Czynności kancelaryjne: Pisma wchodzące i wychodzące	Konferencje protokółowane	Wydane nakazy, zaświadcz., orzeczenia, odpisy, wezw. stron i t. p.	Książki sprzedane	Książki ostemplowane	Personel kancelaryjny
1	Obwód 16	226	9692	190	4840	466	14	1436	806	225	292	42	—	124	8	128	3574	30	381	—	105	1
1	„ 17	414	10301	445	15335	414	10	3714	1324	208	791	43	3	182	20	58	5054	40	2016	—	306	2
2	Urząd Okręgu	—	—	—	—	71	10	—	—	—	—	3	4	—	—	41	4807	22	32	—	—	2
12	Okrąg IV.	2994	140309	824	21482	1514	189	7212	2664	11819	3893	251	28	320	57	618	45929	574	5891	7972	723	10
1	Obwód 18	630	8903	199	5030	197	26	703	62	299	1142	62	7	153	29	139½	6232	37	1876	3485	260	1
1	„ 19	235	17769	204	4403	153	3	1135	1058	647	449	39	3	16	—	65	5305	296	650	775	119	1
1	„ 20	614	12128	208	6062	62	3	461	308	721	241	19	1	78	—	53	4811	15	653	16	43	1
[1])	„ 21	289	5968	102	2552	91	2	956	471	522	270	13	4	45	15	34½	4670	17	436	1239	21	1
3	„ 22	443	30166	95	2900	441	36	2080	393	1791	415	56	2	28	—	19½	5020	74	641	293	134	1
1	„ 23	97	21809	16	535	126	9	599	42	3351	107	24	9	—	—	77	5408	6	111	1543	68	1
1[2])	„ 24	142	13326	–	—	110	7	319	59	988	276	17	—	—	10	84	2858	37	452	105	4	1
2	„ 25	544	30240	—	—	311	46	959	271	3500	993	21	2	—	3	66½	6593	83	995	516	74	2
	Urząd Okręgu	—	—	—	—	23	57	—	—	—	—	—	—	—	—	79	5032	9	77	—	—	2
10	Okrąg V	1500	33735	2020	29941	1096	36	4537	1818	640	1791	34	8	775	44	406½	26457	61	5899	339	178	7
2	Obwód 26	438	8621	308	9900	263	13	1872	892	277	174	1	1	289	1	45½	4720	4	1907	104	36	1
1	„ 27	241	6352	263	3368	135	8	435	437	74	324	1	—	158	—	35½	3349	2	1080	18	17	1
1	„ 28	306	4546	236	6589	292	3	844	177	30	479	7	5	190	—	100½	4191	4	504	70	19	1
1	„ 29	163	3488	284	5157	105	1	296	21	73	188	18	1	32	11	33½	2485	40	105	20	14	1
1	„ 30	177	2109	293	2304	152	—	633	123	53	351	2	—	29	—	58½	2485	—	1131	92	64	1
2	„ 31	175	8619	636	2623	149	11	457	168	133	275	5	1	77	32	76	2802	5	1172	35	28	1
2	Urząd Okręgu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57	6425	6	—	—	—	1
9	Okrąg VI	1553	35768	1393	10765	797	133	10983	9532	632	1778	76	25	371	116	660½	28525	50	5841	119	730	9
1	Obwód 32	337	15772	173	3116	148	9	2840	2651	117	160	12	7	88	2	54½	4563	15	759	—	—	1

1	Obwód 33	248	3798	380	2600	96	—	1629	1550	74	360	44	13	116	20	89	4050	7	222	—	2	1
1	„ 34	113	1438	84	1497	131	—	1549	640	45	296	4	1	39	27	104	2203	2	599	—	15	1
1	„ 35	91	1129	68	435	69	—	271	29	38	129	—	2	89	64	40	1742	5	738	—	—	1
1	„ 36	283	6184	314	2112	183	18	3080	3569	46	335	2	1	39	3	91	5464	6	2313	—	59	1
1	„ 37	481	7447	374	1005	139	4	1614	209	312	498	14	1	—	—	113	3983	8	966	—	17	1
3	Urząd Okręgu	—	—	—	—	31	102	—	884	—	—	—	—	—	—	169	6520	7	244	119	637	3
8	Okrąg VII.	2131	79806	355	5397	970	345	8947	4606	1972	670	100	13	368	119	345½	15421	116	2495	—	599	4
2	Obwód 38	744	38058	83	1480	524	227	4432	2000	1109	159	29	4	176	14	136½	5605	8	896	—	395	1
2	„ 39	426	20154	55	950	281	34	1927	1928	542	81	33	9	129	—	93	4326	93	331	—	127	1
1	„ 40	392	8111	127	1725	116	46	2071	469	149	380	17	—	63	70	35½	1955	4	1051	—	48	1
1	„ 41	569	13483	90	1242	49	38	517	209	172	50	21	—	—	35	48	899	5	163	—	29	1
2	Urząd Okręgu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32½	2636	6	54	—	—	1
8	Okrąg VIII.	4590	83868	2645	37422	1588	791	14354	9211	2278	4334	53	24	402	69	960½	21805	109	4233	—	611	8
1	Obwód 42	953	24883	461	8651	483	322	3754	3746	319	1734	8	8	123	1	207	4927	38	713	—	130	1
1	„ 43	574	12654	304	2164	209	72	1230	1242	357	249	11	5	38	1	159	2152	34	338	—	212	1
1	„ 44	618	9020	556	5279	270	52	2156	186	146	593	11	4	45	23	131	1667	5	1238	—	67	2
1	„ 45	417	12244	190	2013	186	34	2276	867	698	1012	19	2	18	13	82⅔	3950	21	999	—	119	1
1	„ 46	719	13469	294	2482	194	56	3158	1144	613	116	4	4	69	—	133	4851	5	178	—	55	1
1	„ 47	1309	11598	840	16833	246	255	1780	2026	145	630	—	1	109	31	219	2238	6	767	—	28	1
2	Urząd Okręgu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	2020	—	—	—	—	1
10	Okrąg IX.	4746	199651	194	9794	2297	1030	7839	771	10461	641	135	13	—	1	718	13249	404	2631	133	185	7
1	Obwód 48	1137	55534	7	336	576	376	1441	19	2941	131	5	—	—	—	152	3288	291	716	86	108	2
2	„ 49	1709	66725	5	241	777	187	2940	63	5790	220	51	—	—	—	180	3496	23	839	22	22	1
1[3])	„ 50	736	9910	42	2150	294	56	960	8	310	28	13	—	—	—	84	697	9	179	25	25	1
1	„ 51	657	46109	101	5003	434	226	1099	229	403	92	15	—	—	—	104	2153	—	578	—	—	—
2	„ 52	507	21373	39	2064	216	185	1399	452	1017	170	51	13	—	1	198	3615	81	319	—	30	1
3	Urząd Okręgu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
10	Okrąg X.	3495	66870	2087	129242	1842	308	10592	3930	2130	1652	397	—	22	—	507	28214	34	2315	—	1670	7
2	Obwód 53	1354	26838	596	42921	440	90	2579	1424	1069	534	79	—	—	—	109	6096	14	440	—	804	1

[1]) Inspektor Pracy 18 Obwodu.
[2]) Podinspektor pod kierownictwem Inspektora Pracy 25 Obwodu.
[3]) „ „ „ „ „ 49 Obwodu.

Inspektorzy i podinspektorzy	Okręgi i Obwody	Stan zatrudnienia: w przemyśle Liczba zakładów	w przemyśle Liczba robotników	w rolnictwie Liczba zakładów	w rolnictwie Liczba robotników	Wizytacje	Komisje przy otwarciu lub przebudowie zakładów pracy	Zlecenia w sprawach zdrowotnych, bezpieczeństwa i innych	Wykroczenia zakładów przeciwko przepisom prawnym	Nieszczęśliwe wypadki przy pracy	Zatargi poszczególnych robotników	Zatargi zbiorowe	Umowy zbiorowe	Sprawy na Komisjach Rozjemczych rolnych	Sprawy na Komisjach Rozjemczych dla dozorców domowych	Dni spędzone na rozjazdach	Czynności kancelaryjne: Pisma wchodzące i wychodzące	Konferencje protokółowane	Wydane nakazy, zaświadczenia, orzeczenia, odpisy, wezwan. stron it.p.	Książki sprzedane	Książki ostemplowane	Personel kancelaryjny
2	Obwód 54	858	16273	293	19440	554	66	2606	1090	552	106	19	—	—	—	105	4649	—	308	—	323	2
1	„ 55	392	6862	331	20000	246	56	1523	90	136	213	20	—	22	—	71	3121	2	396	—	184	1
2	„ 56	449	8256	426	21850	244	36	771	950	101	214	29	—	—	—	84	3574	3	508	—	122	1
2	„ 57	442	8641	441	25031	286	60	3113	376	272	585	250	—	—	—	105	6347	5	521	—	237	—
1	Urząd okręgu	—	—	—	—	72	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33	4427	10	142	—	—	2
7	Okrąg XI	2865	42453	3257	69170	1110	188	5679	3536	1543	2173	144	2	—	—	305½	15047	15	4183	—	379	8
1	Obwód 58	736	8428	540	13828	395	26	2083	1907	252	719	26	—	—	—	94½	4558	1	2071	—	131	2
2	„ 59	969	13775	945	31114	279	81	1700	927	792	699	9	—	—	—	97½	3510	1	1399	—	44	2
1	„ 60	537	13596	413	4700	321	21	1533	336	248	475	85	2	—	—	34½	2316	9	239	—	100	1
1	„ 61	623	6654	1359	19528	115	37	363	366	251	280	24	—	—	—	16	2040	—	350	—	104	1
2	Urząd okręgu	—	—	—	—	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	63	2623	4	124	—	—	2
7	Okrąg XII	1108	17389	3344	14488	773	61	4015	3020	310	730	63	11	322	1	218½	9902	105	2427	209	84	5
2	Obwód 62	374	7275	19	189	249	45	1187	1283	75	164	25	10	—	—	—	1935	51	954	—	29	1
1	„ 63	196	2400	1097	4598	166	7	962	576	48	143	14	—	253	—	56	1643	16	901	—	16	1
1	„ 64	197	2349	1083	4101	151	4	778	416	88	58	13	—	20	—	64	1104	5	180	—	11	1
1	„ 65	341	5365	1145	5600	207	5	1088	745	99	365	8	—	49	—	70½	2659	10	333	14	15	1
2	Urząd okręgu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	1	28	2561	23	59	195	13	1
118	OGÓŁEM w okr. spraw.	32558	980472	20434	445419	19601*)	4494	107237	53182	40387	23390	1760	160	4367	837	5941	297729	1905	53766	30016	7556	93
119	OGÓŁEM w okr.poprzedn.	32232	1110248	19841	453643	17262*)	4948	84844	45367	47697	25334	2287	336	4252	2183	6373½	311711	2859	55750	83194	10768	94
—1	RÓŻNICA w por.z okr. pop.	+326	— 129776	+593	—8224	+2339	—454	+ 22393	+ 7815	— 7310	— 1944	— 527	— 176	+ 115	— 1346	—432½	— 13982	— 954	—1984	— 53178	— 3212	—1

*) Liczby powyższe różnią się od liczb, podanych w tabl. II, z powodu uwzględnienia w niniejszem zestawieniu również wizytacyj w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.

II

SPRAWOZDANIA OKRĘGOWYCH INSPEKTORÓW PRACY

Z DZIAŁALNOŚCI W 1930 ROKU

OKRĄG I

WARSZAWA

Stan zatrudnienia. Tablica pierwsza wykazuje w ogólnem zestawieniu w porównaniu z 1929 rokiem *ubytek 127 zakładów i 9690 robotników*, co stanowi procentowo przeszło 4% ilości zakładów i 10% ilości robotników.

Największy procentowy ubytek liczby zakładów — 13,6% — wykazują zakłady, zatrudniające od 100 do 499 robotników; cały szereg zakładów przesuwa się do niższych grup zatrudnienia; liczba drobnych zakładów — do 4 rob. — wykazuje zwyżkę około 8%, lecz jest to liczba niezbyt pewna, gdyż o zamknięciu małych zakładów inspektor dowiaduje się zwykle ze znacznem opóźnieniem.

W poszczególnych grupach zatrudnienia największy stosunkowo ubytek wykazuje przemysł włókienniczy — 14,7% liczby zakładów i 18,5% liczby robotników; przemysły, zatrudniające największą liczbę robotników na terenie okręgu, wykazują również wyższy od przeciętnego odsetek zniżki liczby robotników, a mianowicie w grupie V-ej—hutnictwo i mechaniczny przerób metali—12,6%, w grupie VI-tej—przemysł maszynowy—13,2%, przemysł spożywczy wykazuje zniżki 7,6% dla liczby zakładów i 6% dla liczby zatrudnionych robotników.

Obok zniżki zatrudnionych robotników występuje silnie zjawisko *skrócenia ilości dni pracy w tygodniu* (względnie godzin pracy dziennie), szczególniej w drugiem półroczu roku sprawozdawczego, nie omijając i większych zakładów przemysłu spożywczego; tak więc na ogólną liczbę 327 zakładów ponad 49 rob., zatrudniających ogółem 58366 robotników:

w 27	zakł.	4573	rob.	pracowało	5	dni	w tygodniu
25	„	3432	„	„	4	„	„
23	„	3442	„	„	3	„	„
1	„	90	„	„	2	„	„

czyli łącznie w 76 zakł. 11537 robotników miało skrócony czas pracy, co stanowi około 20% ogólnej liczby robotników zatrudnionych w zakładach omawianej kategorji.

Na złagodzenie ogólnego stanu zniżki ilości zatrudnionych tylko w słabym stopniu wpłynęły zanotowane nieliczne fakty rozszerzenia dawnych większych zakładów, a więc w przemyśle maszynowym i elektrotechnicznym — Polskie Zakłady Marconi (zakłady radjotechniczne) powiększyły liczbę zatrudnionych ze 131 na 253; w przemyśle poligraficznym „Prasa Polska", instytut wydawniczo-drukarski zwiększył liczbę wydawanych czasopism, powiększając personel z 67 rob. na 211; w przemyśle budowlanym miało miejsce czasowe, podczas sezonu, zwiększenie liczby zatrudnionych w większych firmach budowlanych.

Jedynie w przemysłach chemicznym i papierniczym ogólny stan zatrudnienia polepszył się dzięki rozwojowi fabryki kaloszy „Rygawar"—z 92 rob. do 734 i fabryki zapałek „Płomyk" — z 183 rob. do 288 w przemyśle chemicznym i powiększenie Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych z 117 rob. na 369 w przemyśle papierniczym.

Według *płci i wieku* podział stanu zatrudnienia przedstawiał się, jak następuje:

KATEGORJA ZAKŁADÓW	Mężczyzn dorosłych		Kobiet dorosłych		Chłopców poniżej 18 lat		Dziewcząt poniżej 18 lat		O g ó ł e m	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Zakłady poniżej 50 robotników .	18376	65,2	7207	25,5	1837	6,5	794	2,8	28214	100
Zakłady powyżej 49 robotników .	39563	67,8	15309	26,2	2352	4,0	1142	2,0	58366	100
Razem w 1930 r.	57939	66,9	22516	26,0	4189	4,9	1936	2,2	86580	100
Razem w 1929 r.	65421	68,0	23614	24,5	5016	5,2	2219	2,3	96270	100
Różnica w proc. .	—11,4%	—	—4,6%	—	—16,9%	—	—11,6%	—	—10%	—

UWAGA: Wpisanie do rejestru w 1930 r. uczniów dziennych szkół zawodowych zaciemnia nieco porównanie ogólnych liczb z liczbami roku poprzedniego; gdyby wziąć pod uwagę tylko przemysł właściwy, odsetki zatrudnienia chłopców i dziewcząt wypadłyby niższe.

Jak widać z tablicy, procentowa zniżka liczba zatrudnionych mężczyzn, chłopców i dziewcząt jest wyższa od przeciętnej, zniżka liczby zatrudnionych kobiet mniejsza od przeciętnej; temu odpowiada pewne zwiększenie się liczbowego stosunku zatrudnionych kobiet do ogółu zatrudnionych robotników (z 24,5% w roku 1929 do 26,0% w roku 1930).

Udział młodocianych w pracy przemysłowej był w liczbach absolutnych i stosunkowych (w odniesieniu do liczby ogólnej w grupie) mniejszy, niż w roku 1929.

Jeżeli wykluczyć z rachunku 749 uczniów szkół zawodowych, otrzymamy ogólny odsetek zatrudnionych chłopców 4,6%, dziewcząt 1,7% — razem 6,3%, wobec 7,5% w roku poprzednim (4376 młodocianych wobec 7206-ciu).

Działalność inspekcyjna. Zmniejszenie się rozjemstwa i opanowanie trudności proceduralnych, wywołanych wprowadzeniem nowych ustaw, w ostatnich latach umożliwiło znaczne zwiększenie *liczby wizytacyj* (z 1847 wiz. na 3051 — oprócz 110 w zakładach niezarejestrowanych); miało też pewien wpływ celowe zgrupowanie innych czynności inspektorów, w porozumieniu z odnośnemi władzami, jak np. wyznaczanie spraw karnych w Sądzie Pracy Warszawa-Południe na soboty, jako dzień najmniej odpowiedni do wizytacyj.

Co do *charakteru wizytacyj*, to pewna ich liczba pozostawała w związku z ustalaniem kategoryj bezpieczeństwa dla Zakładu Ubezpieczeń od Nieszczęśliwych Wypadków lub ustalaniem danych dla Wydziału Przemysłowego Magistratu m. Warszawy; w 92 razach celem wizytacyj było zbadanie okoliczności nieszczęśliwego wypadku.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. W tablicy III-a wykazany jest znaczny wzrost ilości zleceń, wydanych przez inspektorów pracy w zakresie higjeny i warunków zdrowotnych. Wzrost dotyczy wszystkich prawie pozycyj tablicy i przeciętnie wynosi około 60%; co do formy zleceń—liczba nakazów wzrosła o 88%, a więc więcej, niż liczba zleceń. Na skutek wzmożonej akcji wizytacyjnej, jak również dzięki więcej stanowczej formie stawiania zleceń (stosunkowy wzrost nakazów) stwierdzono nieco większy odsetek wykonanych zleceń w 1930 roku w porównaniu z 1929 r. (21% wobec 19%).

Należy jednak zaznaczyć, że wobec ogólnej depresji gospodarczej wykonywane są przedewszystkiem urządzenia, niewymagające znaczniejszego nakładu.

Sprawa *oddzielnych ubieralni i umywalni dla kobiet* idzie b. opornie, i nie można jej uważać za rozwiązaną.

Z zakresu *instalacyj kąpielowych* zanotowano w 5 zakładach uruchomienie takich urządzeń z przewagą natryskowych.

Sprawa *pozycji (siedzenia) kobiet przy pracy*, według podinspektorki do spraw młodocianych i kobiet, nie napotyka większych sprzeciwów ze strony przemysłowców i w roku sprawozdawczym posunęła się naprzód.

Rubryka tablicy III-a, dotycząca *żłobków dla niemowląt*, wykazuje znaczny spadek zleceń, albowiem obowiązek założenia żłobków (bądź też stacyj lotnych opieki nad matką i dzieckiem) został przez większość zakładów wykonany.

Obowiązek prowadzenia tych instytucyj był wykonywany b. różnie; znaczna większość zakładów wykazała całkowitą dobrą wolę, bywały jednak i wypadki złośliwego przeciwdziałania. Tak np. jeden z zakładów z grupy przemysłu spożywczego, pomimo urządzenia znacznym kosztem stacji opieki nad matką i dzieckiem i opłacania pielęgniarki a nawet, podobno, i lekarza — specjalnie teroryzował matki-robotnice, ażeby nie korzystały ze stacji opieki, wreszcie zwolnił wszystkie matki z pracy, aby nie mieć przez szereg miesięcy ani jednego dziecka na stacji opieki.

W stosunku do tego zakładu inspekcja pracy czuła się zmuszona uznać stworzone prowizorjum—stację lotną—za niedostateczną i zażądać w kategorycznej formie urządzenia ustawą nakazanego żłobka.

Niesłabnąca uwaga inspektorów w sprawie *bezpieczeństwa pracy przy przewodach elektrycznych* daje dobre rezultaty. Dowodem coraz większego uświadomienia zainteresowanych o specjalnem niebezpieczeństwie, grożącem przy używaniu lampek elektrycznych przy czyszczeniu wnętrzy kotłów, może służyć fakt, że jedną z fabryk metalowych zgodziła się (na skutek nalegania inspektora) na przeprowadzenie do kotłowni specjalnej linji dla światła na prąd zmienny (zamiast używanego w fabryce prądu stałego), aby umożliwić zastosowanie transformatorków, zniżających prąd, doprowadzany do lampek, do 24 volt. Obniżenie prądu, jak doświadczenie pokazuje, jest niezawodnym środkiem, zapobiegającym wypadkom porażenia.

Do rzędu *celowych osłon*, wprowadzonych na skutek dokładnego zbadania przez inspektora pracy przyczyny wypadków, należą osłony, wykonane przy specjalnych wiertarkach w jednej z fabryk lampek żarowych (1 obw.). Dodanie prostych osłonek miało za skutek zupełne usunięcie częstych przedtem wypadków pokaleczenia palców.

Inaczej przedstawia się sprawa *zabezpieczeń przy obrabiarkach drzewa*. Sprawa dobrych zabezpieczeń jest wciąż otwarta. Jeden z Inspektorów podaje, że na terenie swego obwodu nie zna zakładu przemysłu drzewnego, któryby miał celowe osłony obrabiarek; dobre rezultaty daje tylko wprowadzanie typu ochron o wypróbowanem działaniu.

Nieszczęśliwe wypadki. Absolutna liczba wypadków, o których inspekcja została powiadomiona w roku sprawozdawczym, pozostała na tym samym poziomie, pomimo zmniejszenia się liczby zatrudnionych robotników i dni pracy; skutki wypadków były cięższe, ilość śmiertelnych o 13% wyższa, z utratą zdolności powyżej 4 tygodni — o 39% wyższa. To znaczy, że stan bezpieczeństwa pracy na terenie Okręgu pogorszył się.

Co do podziału na *przyczyny wypadków*, to poza dość znacznym (około 20%) zmniejszeniem się liczby wypadków, spowodowanych ładowaniem, podnoszeniem i dźwiganiem ciężarów, liczby innych rubryk nie wykazują znaczniejszych zmian.

Zmniejszenie liczby wypadków przy podnoszeniu tłumaczy się mniejszą produkcją (mniejszym ruchem materjałów).

Według *stopnia niebezpieczeństwa* (licząc tylko wypadki poważniejsze, t. j. śmiertelne i z utratą zdolności do pracy powyżej 4 tygodni), poszczególne grupy przemysłowe szeregowały się, jak poniżej:

		na każdych 100 zatrudnionych robotników było wypadków: w 1930 r.	w 1929 r.
XVI.	Zakłady użyteczności publicznej	3,64	1,57
XI.	Przemysł drzewny	1,15	0,69
VI.	„ maszynowy i elektrotechniczny	1,00	0,81
V.	Hutnictwo i mechaniczny przerób metali	0,93	0,57
XIV.	Przemysł budowlany	0,81	0,57
IV.	„ mineralny	0,57	—
X.	„ garbarski i przetworów zwierzęcych	0,53	—
XII.	„ spożywczy	0,52	—
IX.	„ papierniczy	0,47	—

14 wypadków, t. j. około trzeciej części wypadków śmiertelnych przypada na przemysł budowlany, w tem: na skutek spadnięcia z drabiny lub rusztowania stałego —10 wypadków i po jednym wypadku na skutek: oberwania się liny rusztowania wiszącego, wpadnięcia w otwór windy, upadku z dachu oraz zasłabnięcia na budowie.

Pozostałe 30 wypadków miały za przyczyny: schwytanie przez pas transmisyjny; nieosłonięte sprzęgło kieratu przy młocarni; ciężkie, śmiertelne okaleczenie przez podnośnik elektryczny—wypadek został spowodowany przez nieoczekiwane uruchomienie podnośnika z powodu ześlizgnięcia się ręki i przypadkowego przesunięcia łokciem nieosłonionego drążkowego wyłącznika; porażenie przy rozkręcaniu lampki żarowej prądem elektrycznym o napięciu 210 volt, prawdopodobnie (badania nie stwierdziły) na skutek dotknięcia dostępnych z platformy przewodów poruszanego ręcznie dźwigu, przyczem robotnik nie był uświadomiony o niebezpieczeństwie; oblanie się i poparzenie fenolem; zbiorowe zatrucie (4 wypadki) gazami przy czyszczeniu kanałów miejskich — powodem powstania trujących gazów było spłynięcie do ścieków miejskich kwasu siarczanego z pękniętego zbiornika w gazowni; upadek przy rozbiórce rusztowania przy montażu mostu żelaznego na Wiśle; upadek ze schodów (3 wypadki), przyczem w jednym wypadku przyczyną było zjeżdżanie po poręczy, w innych—złe oświetlenie; przejechanie, względnie jazda samochodem lub tramwajem (4 wypadki); przejechanie przez pociąg (4 wypadki); na statkach parowych, zgniecenie przez koła napędne—przy ich naprawie (2 wypadki); utonięcie z łodzi; narzędzia ręczne — na skutek zakażenia ranki (2 wypadki); pobicie w drodze do pracy; udar sercowy przy pracy (2 wypadki).

Na skutek dość licznych wypadków pokaleczenia oka odpryskami obrabianych twardych metali, wobec zaniedbania nakładania okularów, Inspektor Pracy 3-go Obwodu podawał jako odpowiedzialnych również i majstrów oddziałowych, co zostało przez prokuraturę uwzględnione, i majstrowie bywali pociągani do odpowiedzialności karnej za niedozór i niedbalstwo.

Sprawy karno-administracyjne. Kary administracyjne, zastosowane w 143 wypadkach, były wywołane uchybieniami przeciwko różnym artykułom trzech Rozporządzeń, a mianowicie:

1) przeciwko Rozporządzeniu Prezydenta Rz-tej o umowie o pracę robotników:

	Liczba wykroczeń	Suma kar zł.
z art. 48 i 56—brak regulaminów wg. obwieszczeń wewnętrznych	18	300
„ 24—nieprowadzenie ksiąg kontroli	13	265
„ 25, 26 i 30—niewydanie książek obrachunkowych względnie nieprawidłowe ich prowadzenie	59	1460
„ 29—umieszczenie w książkach obrachunkowych uwagi o sprawowaniu się robotnika	1	25
„ 9—niewyznaczenie kierownika	7	175
„ 21—niewydanie świadectwa pracy	17	305
„ 22—wypłata zarobków wekslem	14	430
„ 43—nieprawidłowe ściągnięcie kary	1	25
2) przeciwko Rozporządzeniu Prezydenta Rz-tej o umowie o pracę pracowników umysłowych:		
z art. 13—wypłata zarobku wekslem	1	40
3) przeciwko Rozporządzeniu Prezydenta Rz-tej o inspekcji pracy:		
z art. 31—niestawiennictwo na wezwanie	12	390
Razem	143	zł. 3415

Decyzją inspektora zostało umorzonych 14 kar; odwołań do sądu było 3; najwyższa kara wynosiła 200 zł., zniżona przez sąd do wysokości 100 zł.

Liczba wykroczeń z powodu wypłaty wekslami, wykazana w tablicy IV, w porównaniu z rokiem poprzednim jest o połowę mniejsza, lecz oprócz tego wiele spraw tego rodzaju (dwukrotnie więcej niż w tablicy) było rozpatrywanych przez inspekcję i załatwionych polubownie przez zamianę weksli na wypłatę gotówkową.

Sprawy sądowe. Z liczby 423 wykroczeń przeciwko Ustawie o czasie pracy, ściganych sądownie, najliczniejszemi były wykroczenia:

z art. 1 i 2 — praca w godzinach nadliczbowych . . . 144 wykroczenia
„ 10 — praca w niedziele i święta . . . . . 193 „

Pozostałe wykroczenia dotyczyły:

z art. 13	— praca 7 dni w tygodniu bez odpoczynku .	2	„
„ 14	— praca nocna	27	„
„ 16	— nieopłacanie dodatkowo pracy w godzinach nadliczbowych	30	„
„ 17	— brak przerwy obiadowej	27	„
	Razem	423	wykroczenia

Związki zawodowe, w szczególności Związek Pracowników Fryzjerskich i Związek Zaw. Pracowników Cukierniczych energicznie współdziałały w ujawnianiu pracy niedzielnej i w godzinach nadliczbowych.

W sądach pracy właściciele fryzjerni uzyskiwali często wyroki uniewinniające z powodu braku dowodów, że w te dnie byli zatrudniani pracownicy najemni.

W tych wypadkach sprawy były kierowane do Starostwa Grodzkiego o ukaranie z tytułu przekroczenia Rozporządzenia Prezydenta Rz-tej z dn. 22.III.1928 r. o godzinach otwarcia zakładów przemysłowych i niektórych handlowych.

W dwóch sprawach, wytoczonych za brak urządzeń ochronnych przy transmisjach (punkt 9 tablicy), inspekcja uzyskała wyroki, zasądzające na grzywny.

Wobec wzmożonej kontroli w sprawie wykonywania nakazów, ilość spraw sądowych, wytoczonych na podstawie art. 29 Rozporządzenia Prezydenta Rz-tej z dnia 14.VII.27 r. o inspekcji pracy, wzrosła przeszło 3-krotnie w porównaniu z 1929 r. (liczba spraw — 39).

Z liczby 33 spraw, pomieszczonych w rubryce „Inne sprawy", 28 spraw zostało wytoczonych na podstawie Rozporządzenia Prezydenta Rz-tej z dnia 18.V.27 r. o kaucjach, składanych w związku z umową o pracę. W tych wypadkach inspektorzy występowali z całą energją i uzyskiwali kary do 1.000 zł., a w jednym wypadku — karę bezwzględnego 2 tygodniowego aresztu (zatwierdzoną przez sąd odwoławczy).

Ochrona pracy kobiet i młodocianych. Rubryki 7 i 8-ma tablicy IV dotyczą wykroczeń przeciwko Ustawie o pracy młodocianych i kobiet; — 76 wykazanych spraw sądowych dzieli się na następujące pozycje według artykułów ustawy:

art. 5	— zatrudnianie dzieci poniżej lat 15	11	wykr.
„ 7	— „ młodocianych przy prac. wzbronion.	2	„
„ 8	— „ młodocianych w nocy	11	„
„ 9	— nieuczęszczanie na naukę dokształcającą	6	„
„ 10	— zatrudnianie młodocian. w godzinach nadliczbowych	22	„
„ 13	— „ kobiet w nocy	21	„
„ 15	— brak żłobka dla niemowląt	1	„
„ 16	— rozwiązanie umowy w okresie 6 tygodni po połogu	2	„
	Razem	76	wykr.

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych		
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny .	27	59	4	1	—	64	51	352	34	17	4	407	18	389	61	11	2	463
V Hutnictwo i mechan. przerób metali . . .	135	260	16	49	2	327	151	1045	176	156	16	1393	44	1050	207	164	46	1467
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny .	114	230	2	48	2	282	138	1008	90	250	4	1352	63	1553	58	262	15	1888
VII Przemysł chemiczny .	31	54	20	—	5	79	82	333	338	21	28	720	27	335	432	14	13	794
VIII Przem. włókienniczy .	75	121	74	7	4	206	94	314	469	12	42	837	40	418	623	9	54	1104
IX Przem. papierniczy .	22	46	15	3	1	65	78	293	346	32	72	743	21	164	390	24	73	651
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	18	33	3	2	—	38	39	310	51	16	1	378	10	255	48	5	—	308
XI Przemysł drzewny .	138	292	6	18	—	316	128	864	114	119	1	1098	29	755	79	40	8	882
XII Przemysł spożywczy .	121	276	30	8	1	315	197	1321	360	50	15	1746	58	896	727	20	16	1659
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny . .	61	126	37	10	11	184	244	818	1155	75	167	2215	52	618	696	22	97	1433
XIV Przemysł budowlany	3	6	—	—	—	6	50	513	3	26	—	542	33	949	16	27	—	992
XV Przem. poligraficzny	48	122	5	21	—	148	111	825	126	124	13	1088	44	932	200	120	33	1285
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	—	—	—	—	—	4	33	7	—	—	40	3	99	—	—	—	99
XVII Handel, kredyt. ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	5	53	20	2	—	75	3	46	23	5	—	74
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	1	3	—	—	—	3	4	30	14	—	—	44	7	140	108	—	—	248
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okr. sprawozdawczym .	794	1628	212	167	26	2033	1376	8112	3303	900	363	12678	452	8599	3668	723	357	13347
OGÓŁEM w okresie poprzednim . .	729	1491	193	228	17	1929	1519	8635	3555	1268	533	13991	478	9031	3896	938	568	14433
RÓŻNICA w por. z okr. poprzednim .	+65	+137	+19	−61	+9	+104	−143	−523	−252	−368	−170	−1313	−26	−432	−228	−215	−211	−1086

Liczba folwarków ponad 50 hektarów prze

C A I.

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100—499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	W tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem				Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt					Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	134	12	8	1	155	1	74	57	19	2	152	—	—	—	—	—	—	99	94	1241	1008	168	56	9	1448
31	1463	580	153	15	2211	19	2423	767	240	54	3484	4	2423	989	117	—	3529	384	382	12411	8664	2735	879	133	14209
32	1805	164	178	22	2169	29	4626	506	441	13	5586	5	5969	364	358	2	6693	381	410	17970	15191	1184	1537	58	20714
10	286	449	6	25	766	16	1466	1118	140	48	2772	1	201	493	4	36	734	167	165	5865	2675	2850	185	155	5322
7	188	237	1	13	439	8	333	782	18	55	1188	1	208	612	15	31	866	225	264	4640	1582	2797	62	199	5695
6	58	205	2	38	303	3	514	411	46	17	988	—	—	—	—	—	—	130	125	2750	1075	1367	107	201	2663
8	432	113	3	2	550	2	180	33	20	—	233	—	—	—	—	—	—	77	87	1507	1210	248	46	3	1882
7	376	70	13	12	471	3	255	116	3	1	375	—	—	—	—	—	—	305	316	3142	2542	385	193	22	4182
21	848	607	11	31	1497	8	586	867	43	20	1516	5	1568	1850	—	—	3418	410	444	10151	5495	4441	132	83	10784
12	280	482	27	30	819	8	358	1028	27	142	1555	—	—	—	—	—	—	377	390	6206	2200	3398	161	447	6722
13	866	4	3	—	873	13	2848	19	40	6	2913	3	1859	—	1	—	1860	115	130	7186	7041	42	97	6	8932
14	638	127	99	20	884	8	925	501	41	38	1505	1	316	224	—	—	540	226	223	5450	3758	1183	405	104	5540
1	76	—	—	—	76	6	1555	18	2	—	1575	3	2475	884	71	—	3430	17	19	5220	4238	909	73	—	6029
6	278	156	11	—	445	3	560	240	5	—	805	—	—	—	—	—	—	17	17	1399	937	439	23	—	1665
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	30	21	—	—	51	1	70	30	—	—	100	—	—	—	—	—	—	14	12	446	273	173	—	—	403
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	80
171	7758	3227	515	209	11709	128	16773	6493	1085	396	24747	23	15019	5416	566	69	21070	2944		85584	57889	22319	3956	1420	
178	7895	3227	641	369	12132	154	22162	7532	1454	699	31847	22	16207	5211	487	33	21938	3080		96270	65421	23614	5016	2219	
−7	137	—	126	160	−423	26	5389	1039	369	303	7100	+1	1188	205	79	36	−868	136		10686	7532	1295	1060	799	

strzeni ogólnej:—z liczbą robotników stałych:—

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami:						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny . . .	99	1241	62	62,6	50	8	4	856	68,9
V Hutnic. i mech. przerób metali	384	12411	388	101,0	306	67	15	12574	101,9
VI Przemysł masz. i elektrotech.	381	17970	407	106,8	327	59	21	18549	103,2
VII „ chemiczny	167	5865	163	97,6	136	17	10	5359	91,6
VIII „ włókienniczy . .	225	4640	244	108,4	202	36	6	4336	93,4
IX „ papierniczy . . .	130	2750	112	86,1	87	22	3	2530	92,0
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	77	1507	70	90,9	60	9	1	1484	98,4
XI Przemysł drzewny i snycerski	305	3142	245	80,3	212	27	6	2860	91,3
XII „ spożywczy . . .	410	10151	322	78,5	283	33	6	8104	79,8
XIII „ konfekc. i galanter.	377	6206	259	68,7	235	20	4	4229	68,1
XIV „ budowlany	115	7186	44	38,2	41	2	1	4653	64,7
XV „ poligraficzny . . .	226	5450	150	66,3	112	32	6	4438	81,4
XVI Zakłady użyteczności publicz.	17	5220	11	64,7	7	3	1	4756	91,1
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	17	1399	9	53,0	8	1	—	775	55,3
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych .	14	446	1	7,1	1	—	—	40	8,9
XX Zakłady widowiskowe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	2944	85584	2487 [1]	84,5	2067	336	84	75543 [1]	88,4
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	3080	96270	1520	49,3	1292	165	63	64593	67,0
RÓŻNICA w porównaniu z okr. poprzedn. (±):	—136	—10686	+967	+35,2	+775	+171	+21	—10950	+21,4

[1]) Nadto dokonano 110 wizytacyj w tyluż zakładach niekwalifikujących się do rejestracji a za

C A II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
81	60	21	—	1
501	339	162	—	27
518	314	204	—	11
207	134	73	1	13
292	210	82	1	2
143	99	44	—	2
81	57	24	1	—
285	233	52	—	20
372	267	105	—	5
287	221	66	—	—
48	9	39	—	14
199	119	80	—	3
17	1	16	—	1
10	2	8	—	—
—	—	—	—	—
1	—	1	—	—
—	—	—	—	—
[1]) 3042	2065	977	3	99
1847	1114	733	76	92
+1195	+951	+244	—73	—7

trudniających 1602 robotników.

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	—	—	—
IV	17	19	19
V	93	100	100
VI	78	84	84
VII	51	57	57
VIII	30	31	31
IX	22	25	25
X	11	13	13
XI	54	60	60
XII	96	106	106
XIII	37	37	37
XIV	—	—	—
XV	55	62	62
XVI	2	2	2
XVII	1	1	1
XVIII	1	1	1
XIX	21	22	22
XX	—	—	—
	569	620	620
	601	643	643
	—32	—23	—23

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	—	—	—	13	4	5	3	10	31	25	—	1	6	2	9	1	—	4	—	2	23	139	14	49	8	24
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	—	—	16	51	41	48	9	46	138	101	4	10	41	5	26	4	3	34	2	3	124	706	146	543	75	190
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	—	4	11	63	19	31	7	52	116	94	9	9	31	7	21	4	1	45	3	1	108	636	101	398	71	130
VII „ chemiczny	—	1	2	28	13	17	—	24	49	33	4	11	12	1	11	3	3	14	2	—	25	253	33	163	16	67
VIII „ włókienniczy	—	2	1	42	1	1	5	17	90	71	5	9	10	2	5	3	—	10	—	3	41	318	26	188	24	75
IX „ papierniczy	—	2	4	20	2	2	13	22	52	43	4	6	11	—	8	2	1	14	—	1	31	238	58	108	22	37
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	1	8	2	2	5	12	24	9	1	1	3	—	1	2	—	2	—	1	10	83	18	60	6	18
XI „ drzewny i snycerski	—	4	3	22	30	4	22	23	43	41	—	4	12	2	5	3	1	7	—	6	29	261	46	217	23	56
XII „ spożywczy	4	—	4	33	4	13	2	17	68	58	5	9	4	2	4	2	4	6	—	—	78	317	47	219	25	76
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	—	1	38	11	9	2	21	95	60	2	6	10	—	10	4	2	27	—	1	26	325	70	203	37	41
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	2	—	—	3	8	—	—	—	—
XV „ poligraficzny	—	4	5	51	35	9	5	39	81	52	2	8	4	—	29	1	—	29	—	2	76	432	56	194	20	62
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	—	2	1	—	—	—	3	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	12	—	1	1	7
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	2	—	—	—	—	3	2	—	2	—	—	—	—	—	4	—	—	—	13	—	2	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	4	17	50	372	162	141	73	286	794	591	36	76	145	21	129	29	15	198	7	19	577	3742	615			783
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	—	10	26	190	114	65	56	208	430	392	11	81	93	20	84	22	37	118	15	6	367	2345	328			453
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	+4	+7	+24	+182	+48	+76	+17	+78	+364	+199	+25	−5	+52	+1	+45	+7	−22	+80	−8	+13	+210	+1397	+287			+330
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	—	3	12	94	17	21	17	84	178	132	9	24	27	8	18	4	1	24	4	12	94					—

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły: kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	W okresie sprawozdawczym: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	W okresie poprzednim: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	3	3	24	4	—	1	—	10	—	—	—	—	—	13	5	2	7	72	7	55	17	15
V Hutnictwo i mech. przerób metali	3	43	190	29	12	187	16	2	—	—	2	—	—	54	3	28	46	615	150	294	46	173
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	2	42	154	43	6	163	49	2	—	—	2	—	—	57	5	19	64	608	133	328	70	156
VII „ chemiczny	8	16	61	17	4	4	5	25	—	—	3	1	2	18	6	24	14	208	21	113	5	59
VIII „ włókienniczy	3	10	57	3	2	3	4	1	31	—	5	—	—	12	2	8	11	152	13	66	8	33
IX „ papierniczy	2	5	37	13	6	—	1	36	—	—	2	—	—	17	3	10	8	140	48	29	14	40
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	4	7	61	3	—	—	—	18	—	—	4	—	—	8	3	16	1	125	27	35	2	24
XI Przemysł drzewny i snycerski	1	11	100	19	7	—	208	2	—	—	6	—	—	11	3	9	11	388	106	266	61	128
XII „ spożywczy	8	40	152	28	6	1	6	81	—	—	6	—	4	29	21	30	26	438	124	189	23	118
XIII „ konfekcyj. i galanteryj.	2	7	29	6	—	—	2	17	—	—	3	—	—	18	4	6	22	116	32	44	5	12
XIV „ budowlany	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	1	—	6	4	13	10	11
XV „ poligraficzny	—	25	45	22	—	1	8	60	—	—	5	—	—	52	4	9	13	244	52	92	5	37
XVI Zakłady użyteczności publicznej	1	2	4	9	—	6	3	—	—	—	—	—	—	1	2	5	5	38	—	2	—	13
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegraf. telef.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	37	211	914	196	45	366	302	256	31	—	38	1	6	290	62	167	228	3150	717			819
OGÓŁEM w okresie poprzednim	20	109	402	57	32	175	197	116	16	—	15	—	4	171	37	81	94	1526	266			395
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. ±	+17	+102	+512	+139	+13	+191	+105	+140	+15	—	+23	+1	+2	+119	+25	+86	+134	+1624	+451			+424
OGÓŁEM zleceń wykonanych	13	45	232	44	22	140	105	49	9	—	3	—	1	63	24	57	12					

TABLICA IIIc.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawcę na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	8	—	—	108	—	3	—	15	3	137	12	48	2	13
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	30	1	—	641	3	38	5	70	12	800	104	423	34	146
VI Przemysł maszynowy i elektrotech.	28	1	6	611	—	42	2	70	4	764	93	415	46	190
VII „ chemiczny	14	—	—	257	—	7	—	19	9	306	17	151	13	94
VIII „ włókienniczy	19	—	—	360	6	21	1	40	5	452	18	242	22	93
IX „ papierniczy	22	—	—	248	—	21	—	20	2	313	35	132	16	76
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	3	—	—	83	1	2	—	5	—	94	10	60	1	26
XI „ drzewny i snycerski	6	4	1	383	—	8	—	26	3	431	61	235	38	121
XII „ spożywczy	31	—	1	433	1	17	—	53	1	537	60	322	50	116
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	34	2	—	483	1	41	—	42	17	620	50	227	14	67
XIV „ budowlany	3	—	—	78	—	4	—	5	—	90	21	26	16	35
XV „ poligraficzny	29	—	—	272	1	26	—	23	3	354	55	154	16	94
XVI Zakłady użyteczności publicznej	6	—	—	16	1	1	—	2	—	26	3	—	—	8
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	2	—	—	19	—	4	—	—	—	25	2	4	2	3
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przem. hotel., szynkarski i usług osob.	1	—	—	5	—	—	—	1	—	7	1	12	8	5
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	236	8	8	3997	14	235	8	391	59	4956	542			1087
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	238	4	25	1834	23	143	4	140	40	2451	278			564
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	−2	+4	−17	+2163	−9	+92	+4	+251	+19	+2505	+264			+523
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	37	1	2	963	—	45	—	33	6					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																					OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem, i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	2	1	1	5	1	—	1	3	8	24	2	5	17
V Hutnic. i mech. przerób metali	6	8	211	18	2	—	—	14	1	5	3	15	32	45	22	49	13	1	—	49	72	566	1	115	450
VI Przemysł masz. i elektrotech.	12	9	233	61	3	—	—	25	6	12	7	7	39	76	53	82	13	7	—	95	158	898	6	173	719
VII „ chemiczny	—	—	—	2	41	—	—	2	1	—	1	1	34	7	8	15	5	—	—	8	17	142	1	20	121
VIII „ włókienniczy	2	1	—	1	1	19	—	—	1	—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	3	9	41	1	12	28
IX „ papierniczy	1	2	—	3	18	—	—	2	—	—	—	—	—	2	3	—	3	—	—	—	3	37	1	12	24
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	1	—	1	8	—	—	1	—	—	—	—	1	—	2	4	1	—	—	—	2	21	1	7	13
XI „ drzewny i snycerski	—	1	1	100	—	—	—	—	2	—	—	—	1	2	9	10	1	—	—	15	19	161	—	36	125
XII „ spożywczy	6	3	—	1	18	—	—	10	1	—	3	—	8	10	11	21	20	1	—	9	57	179	2	51	126
XIII „ konfekc. i galanter.	2	2	1	1	6	—	—	2	—	—	—	—	1	1	2	1	2	—	—	4	9	34	—	10	24
XIV „ budowlany	1	—	1	8	2	—	—	1	6	1	—	—	7	86	99	56	9	1	—	37	102	417	14	44	359
XV „ poligraficzny	—	—	—	—	26	—	—	3	—	—	—	1	2	1	3	1	1	—	—	2	13	53	—	7	46
XVI Zakłady użyteczności publicz.	9	1	40	19	2	—	—	7	3	6	31	11	25	81	103	114	33	3	—	90	360	938	6	182	750
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	2	—	2	—	1	—	—	3	1	—	—	1	5	6	10	22	24	—	—	5	35	117	3	28	86
XVIII Komunikacje, poczta i t. p.	1	—	1	2	—	—	—	1	—	2	5	2	1	7	8	11	3	21	3	12	32	112	4	6	102
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	1	—	3	1	1	—	—	1	9	19	1	5	13
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	1	—	1	—	—	—	—	6	—	4	2
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	42	28	490	217	131	19	1	72	22	26	51	38	164	325	341	392	131	34	4	333	905	3766*)	44*)	717	3005
OGÓŁEM w okresie poprzednim	17	33	485	238	84	23	—	84	32	27	38	21	150	270	390	505	95	30	1	402	792	3717	39	516	3162
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	+ 25	−5	+5	−21	+47	−4	+1	−12	−10	−1	+13	+17	+14	+55	−49	−113	+36	+4	+3	−69	+ 113	+49	+5	+ 201	−157

*) Na ogólną liczbę 3766 nieszczęśliwych wypadków 574 wypadki (w tem 18 śmiertelnych) miały miejsce w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.
UWAGA: Z ogólnej liczby 3766 wypadków, o których zawiadomiono inspektorat pracy w roku 1930, — 899 wypadków zaszło w latach poprzednich.

OKRĄG II

WOJEWÓDZTWO WARSZAWSKIE

Stan zatrudnienia. Na d. 31 grudnia 1930 r. stan zatrudnienia przedstawia się następująco:

Grupa	Ogólna ilość zatrudnionych	Zredukowano	Zatrudnieni w tygodniu dni				Pracownicy sezonowi	% bezrobocia
			6	5	4	3		
III	36	36	—	—	—	—	—	100,0
IV	10919	2935	717	425	1222	120	5500	64,1
V i VI	6689	2929	791	1082	1079	808	—	57,9
VII	3064	149	2698	158	59	—	—	6,4
VIII	2636	210	2394	—	32	—	—	8,4
IX	2759	—	2759	—	—	—	—	—
X	391	110	281	—	—	—	—	28,1
XI	2778	547	2097	—	43	101	—	21,9
XII	17969	174	4710	—	6	79	13000	4,3
XIII	938	563	375	—	—	—	—	60,0
XIV	891	100	—	—	—	791	—	53,7
XV	252	—	232	—	—	20	—	3,8
XVI	1007	—	1007	—	—	—	—	—
XVII	19	—	19	—	—	—	—	—
XVIII	36	—	36	—	—	—	—	—
Ogółem	50394	7753	18116	1665	2441	1919	18500	30,7

W przeszłym roku ogólny wskaźnik *bezrobocia* wynosił 18%, a więc wzrost bezrobocia (+ 12,7%) pokrywa się prawie ze spadkiem zatrudnienia (o 13,9%); największemu kryzysowi uległy: grupa mineralna (bezrobocie — 64,1%) oraz przemysł maszynowy (57,9%); tabelka nie wykazuje istotnego spadku w stanie zatrudnienia w przemyśle włókienniczym, gdzie w jednym zakładzie ilość pracowników z 4200 w początkach roku (zatrudnionych 4 do 5 dni w tygodniu) spadła w końcu roku do 2074 pracowników (zatrudnionych 6 dni w tygodniu); przy uwzględnieniu powyższego wskaźnik bezrobocia w grupie włókienniczej wynosiłby 49%, a nie 8,4%, a w ogólnym stanie

podniósłby się z 30,7% na 35,1%; przemysł papierniczy nie wykazywał całkowicie spadku zatrudnienia; w bardzo małym zakresie kryzys dotknął przemysł spożywczy.

Nadmienić należy, że kryzys przemysłowy wykazuje tendencję rozwojową.

Z większych zakładów znaczniejsze redukcje dotknęły huty szklane (11 zakładów), gdzie stan zatrudnienia z 3313 spadł do 1551 pracowników. Cegielnie pracowały ze zmniejszonym do 50—60% stanem zatrudnienia. Zatrudnienie w fajansowniach uległo stosunkowo nieznacznej redukcji.

Cukrowni było czynnych na terenie Okręgu 18 ze zmniejszoną produkcją, wynikającą z ogólnej polityki w cukrownictwie.

Większość fabryk przemysłu maszynowego, niezależnie od redukcji pracowników, przeszła na pracę 3—5 dni w tygodniu; niektóre skróciły nawet czas pracy dziennej do 6 — 7 godzin.

Ograniczona została również praca w przemyśle drzewnym; f-ki dykty uskarżały się na dumping ze strony Rosji; f-ki kopyt na czeską konkurencję.

Unieruchomione zostały, bądź też uległy likwidacji 4 huty szklane (Jabłonna, Wawer, Vitrum, Gocławek), zatrudniające 1060 pracowników i cukrownia „Strzelce"; przędzalnia Briggsa w Markach początkowo zwiększyła stan zatrudnienia z 24 do 215 pracowników, lecz w końcu roku została unieruchomiona; zakłady ceramiczne Kawenczyn w końcu roku były nieczynne, jak również cały szereg zakładów drobniejszych.

W ścisłym związku z ciężką sytuacją w przemyśle równolegle do opisanych wyżej redukcyj pracowników i czasu pracy była sprawa zaległości w wypłacie robocizny; w niektórych zakładach zaległości te wynosiły 6 — 8 i więcej tygodniówek. Poza tem w poszczególnych przedsiębiorstwach była zastosowana zniżka płac; w przemyśle mineralnym, w hucie szklanej Ożarów zastosowana została obniżka płac o 8%, poprzedzona 1½ miesięcznym strajkiem; w fajansowniach nastąpiła rewizja cenników i zmiana dotychczasowego systemu płacy, a mianowicie przejścia z t. zw. „normy" czyli wyrobienia 300 talerzy — na akord; zmiana ta nie odbiła się niekorzystnie na zarobkach robotniczych.

W cegielniach, niezależnie od ogólnego zmniejszenia pracy, nastąpiła obniżka płacy od t. zw. „formy"; płaca ta została ustalona na 3 złote (w 1929 r. 3.50 do 4 zł.) od 1000 sztuk cegieł; poza tem dla robotników cegielni nie został uchylony t. zw. martwy sezon, i od połowy grudnia wstrzymane zostało wydawanie zasiłków z Funduszu Bezrobocia.

Niektóre gałęzie przemysłu oraz poszczególne zakłady rozwijały się jednakże; pomyślnie pracował przemysł chemiczny; drobnym i krótkotrwałym wahaniom ulegał przemysł papierniczy.

Stan zatrudnienia uległ zwiększeniu w następujących większych zakładach: w f-ce akumulatorów „Tudor", w f-ce elektrotechnicznej „Era" i w f-ce „Kauczuk".

Uruchomiona została f-ka drożdży; zwiększyła wybitnie stan zatrudnienia Okręgowa elektrownia w Pruszkowie. Wykazane w sprawozdaniu zwiększenie ilości *zakładów* przeważnie tłumaczy się bądź wpisaniem obecnie do rejestru czynnych zakładów, dotychczas nieujawnionych, bądź uruchomieniem poprzednio nieczynnych lub też przeniesieniem z innej miescowości; w drobnej części tylko, jest to uruchomienie istotnie nowych, przeważnie drobnych zakładów.

Z liczby wykazanych w sprawozdaniu 50 394 *zatrudnionych* było; *kobiet* 8753 (17,37%, w 1929 r. 17,3%); *chłopców* 2011 (3,99% w 1929 r. 4,3%); *dziewcząt* 775 (1,54%, w 1929 r. 2,1%).

Pracowników umysłowych w przemyśle w zakładach zarejestrowanych było 3443; nie uwzględnieni tu zostali zatrudnieni w handlu, biurowości, instytucjach komunalnych, bankowych i t. p. W niektórych zakładach, szczególnie metalowych, procent zatrudnionych pracowników umysłowych w stosunku do pracowników fizycznych jest bardzo znaczny i przewyższa 16%; największa ilość pracowników umysłowych zanotowana jest na terenie 7 Obwodu.

Pracowników sezonowych jest przeszło 18.000; zatrudnieni są głównie w cukrowniach w czasie kampanji (około 11.000) oraz w drobnych zakładach przemysłu spożywczego: krochmalniach, gorzelniach, suszarniach cykorji, płatkarniach, poza tem w przemyśle mineralnym (przeszło 5000 w cegielniach) i budowlanym.

Przemysł chałupniczy zatrudnia na terenie 8 Obwodu—w Żyrardowie przy szwalni oraz przy Zakładach Żyrardowskich — około 600 kobiet jako hafciarki, szwaczki, wykończarki; na terenie 11 Obwodu w Sochocinie rozwinięty jest przemysł chałupniczy guzikarski (z muszli).

Poza tem system pracy chałupniczej istnieje w rzemiosłach szewskim i krawieckim.

Specjalnie ciężką była sytuacja robotników sezonowych, którzy, sprowadzeni z oddali do miejsca pracy, po zakończeniu pracy byli niewypłacani przez pracodawców i nie mieli możności wrócić do swego miejsca zamieszkania.

Ciężka sytuacja w rolnictwie wpłynęła na odpływ robotników rolnych i drobnych rolników do miast, szczególnie z folwarków, położonych w pobliżu miast, na zarobki, by potem otrzymać zapomogi z Funduszu Bezrobocia.

Działalność inspekcyjna. Objęto *wizytacjami* 88,6% (86,6% w r. 1929) pracowników i 69,5% (64,8% w r. 1929) zakładów zarejestrowanych; przeciętnie na jedną faktyczną siłę wizytacyjną w ciągu roku przypadały 252 wizytacje.

Ilość *komisyj sanitarno-technicznych* wynosiła 33; poza tem odbyło się 39 posiedzeń komisyjnych w urzędzie wojewódzkim z udziałem Inspekcji, na których rozpatrzono 258 projektów budowy lub przebudowy zakładów przemysłowych.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. W ścisłym związku z powyższem zagadnieniem jest sprawa akcji nakazowej.

Nakazów wydano w roku sprawozdawczym 608 (w 1929—415) z 4069 (2786) zleceniami nakazowemi; stosunek zleceń nakazowych do ogólnej ilości zleceń wynosił 52,5% (51,4%). Odwołań od nakazów do Okręgu było 37 (w tem 2 od decyzji Okręgu) co stanowi 5,8% (10,0%); z tej liczby niezałatwionych zostało przez Okrąg 9 odwołań; odwołań od decyzji Okręgu do Ministerstwa było 3 (w 1929 r. 6), tj. 0,5% (1,5%) ogółu nakazów. W wyniku odwołań Okrąg uchylił częściowo lub całkowicie 21 nakazów; przeważnie tyczyło się to przedłużenia terminów wykonania nakazów ze względu na ciężką sytuację w przemyśle. Okrąg przychylnie ustosunkował się do przedłużenia terminu, nie uwzględniając tego jedynie w wypadkach niezbędnych.

Higjena pracy. Lekarz inspekcji pracy w roku sprawozdawczym dokonał 151 wizytacyj zakładów przemysłowych na terenie wszystkich obwodów II-go Okręgu. Wizytacje były dokonywane planowo z własnej inicjatywy lekarza inspekcyjnego, albo na żądanie Inspektorów Pracy.

W pierwszym rzędzie wizytowane były zakłady, gdzie poprzednio stwierdzono szkodliwe oddziaływanie warunków pracy na zdrowie robotników; wizytacje tych zakładów były dokonywane wielokrotnie w ciągu roku, pozostałe zaś zakłady były wizytowane raz na rok.

W poszczególnych zawodach robotnicy narażeni są na bardzo liczne czynniki szkodliwe dla ich zdrowia przy pracy.

Należy tu wymienić cały szereg ważniejszych, których działanie zaznaczyło się szkodliwie na stanie zdrowia robotników.

Aceton, jako rozpuszczalnik, stosowany jest przy wyrobie farb t. zw. celonowych (celuloza+octan amylowy+aceton), które to farby z każdym rokiem zyskują w przemyśle większe zastosowanie. Szczególnie silny zapach acetonu odczuwa się w fabryce ołówków, w dziale polerowania ołówków i w dziale maczania obsadek. Kobiety, pracujące w polerowni ołówków, z wyglądu są przeważnie blade, mają rozszerzone źrenice i skarżą się na ból głowy. Jednakże do tego zapachu, jak one same twierdzą, przyzwyczajają się i na ból głowy cierpią tylko nowicjuszki, albo przystępujące do tej samej pracy po dłuższej przerwie. Bardziej skoncentrowany zapach acetonu panuje w dziale maczania obsadek. Chociaż maczanie obsadek odbywa się w oszklonych szafkach, które powinny być zamykane i które posiadają wyciąg—są to inowacje wprowadzone na żądanie Inspekcji—jednak zapach acetonu, jakkolwiek znacznie mniej intensywny, daje się wciąż odczuwać. Dzieje się to wskutek tego, że otwory w szafkach nie są przez chłopców zamykane, że w pomieszczeniu tem znajdują się napół otwarte naczynia z acetonem, że wyciągi są bardzo słabe ze względu na produkcję (przy silniejszym wyciągu na wysychającej powierzchni farby celonowej tworzą się pęcherzyki i z tego powodu wyroby matowieją) i że obok znajduje się suszarnia gotowych wyrobów. Pracuje w pomieszczeniu tem 2 chłopców, którzy cierpią również na objawy działania acetonu. Wobec tego, że praca ta nie jest wzbroniona ustawowo dla młodocianych i kobiet, niema podstaw prawnych do usunięcia młodocianych i kobiet z tych działów pracy. Chłopcy ci jednak są usuwani do innej pracy na żądanie inspekcji pracy, o ile można tylko stwierdzić, że źle znoszą działanie acetonu. W celu dalszego zmniejszenia ilości acetonu w powietrzu tego pomieszczenia, zażądano, żeby aceton znajdował się w naczyniach hermetycznie zamkniętych, żeby szafki były auto-

matycznie zamykane i żeby suszarnia była ściśle od innych pomieszczeń izolowana. Poza tem polecono wzmocnić wentylację mechaniczną w tem pomieszczeniu i w polerowni.

Aceton jest również używany w garbarniach w celu nadania połysku skórom, zatruć jednak w tych warunkach nie powoduje; to samo można powiedzieć o wyrobie acetonu w fabryce chemicznej w Grodzisku.

Benzol stosowany jest przy politurowaniu wyrobów drzewnych. Przy polerowaniu skrzynek drewnianych są zajęte kobiety; między innemi stwierdzono w fabryce akumulatorów „Tudor" dziewięć kobiet, zajętych tą pracą w oddzielnem pomieszczeniu. Praca ta, w myśl spisu robót wzbronionych, jest dozwolona dla kobiet. U kobiet tych stwierdzono objawy zadziałania benzolu na ich organizm, wyraźnych jednak zatruć nie stwierdzono. Polecono sporządzić w tem pomieszczeniu mechaniczną wentylację.

Siarczek węgla używany jest przy wyrobie sztucznego jedwabiu w Chodakowie. Przy tej fabrykacji wydziela się również siarkowodór i rozpyla się w powietrzu kwas siarkowy. Zawartość siarkowodoru w powietrzu w przędzalni, dzięki mechanicznej wentylacji o sile 300 koni, zmieniającej powietrze jedenaście razy w ciągu godziny,— uległa dalszej zniżce i obecnie wynosi 0,03%, podczas kiedy w roku zeszłym badania wykazywały przeciętnie 0,04% zawartości siarkowodoru w powietrzu. Zawartość ta powinna ulec dalszemu obniżeniu. W nowowybudowanej jeszcze nieuruchomionej części fabryki ustawione mają być 4 pary wentylatorów przy 18-tu maszynach na sali, wobec czego wentylacja w nowych salach będzie dużo silniejsza, a ilość maszyn, wydzielających siarkowodór, znacznie mniejsza, niż w sali obecnej. W powietrzu przędzalni bezpośrednio nad wannami, gdzie wytwarza się nić, przez szybki ruch centryfugi, rozpyla się w powietrzu, w postaci mgiełki, płyn, który zawiera pewną ilość kwasu siarkowego, dzięki temu, że centryfugi umieszczone są w nieszczelnych skrzynkach drewnianych. Na przyszłość centryfugi mają być umieszczone w zamkniętych garnkach, w ten sposób rozpylanie kwasu siarkowego będzie ograniczone.

W motalni tejże fabryki z przędzy wydziela się siarkowodór w minimalnych ilościach — od 0,002% do 0,006%. Produkcja w tym dziale, na wniosek lekarza inspekcji pracy, ma ulec zmianie, co do której, dopóki nie wyjdzie ze stadjum prób, fabryka zastrzega sobie tajemnicę. Zmiana ta powinna całkowicie usunąć siarkowodór z tej sali.

W dziale „baratów" stosowany jest siarczek węgla. Zatruć, wywołanych siarczkiem węgla, dotąd w fabryce nie stwierdzono, jak również nie stwierdzono objawów zatrucia siarkowodorem.

Działanie rozpylonego kwasu siarkowego w przędzalni objawia się w postaci przemijającego podrażnienia błony śluzowej nosa i spojówek oka. Natomiast płyn w wannach działa drażniąco na skórę rąk u robotników. W celu zabezpieczenia rąk mają robotnicy do dyspozycji gumowe palce.

Fabryka ta była wizytowana, na wniosek powiatowej kasy chorych, wspólnie przez Okręgowego Inspektora Pracy w towarzystwie Obwodowego Inspektora Pracy oraz naczelnego lekarza powiatowej kasy chorych w Sochaczewie i komisarza tejże kasy. Kasa chorych zamierzała uzyskać od inspekcji stwierdzenie, że fabryka ta jest źródłem chorób zawodowych i innych schorzeń, co podnosi obciążenie kasy chorych do tego stopnia, że dotychczasowe składki na pokrycie tych ciężarów okazały się niewystarczającemi, wobec czego kasa chorych zamierza wystąpić o podwyższenie ich.

Przeprowadzone badanie stwierdziło, że w fabryce dotąd nie zanotowany został ani jeden wypadek choroby zawodowej, że ilość dni, opuszczanych przez robotników z powodu choroby, nie jest wyższa niż w innych fabrykach na terenie drugiego okręgu; co się zaś tyczy nadmiernej frekwencji robotników w ambulatorjum fabrycznem, które dochodziło do 10% ogółu robotników, a co za tem idzie, nadmiernego powiększenia kosztów lekarstw, objaśnia się to dostępnością ambulatorjum dla robotników, ponieważ mieści się ono w samym gmachu fabrycznym.

Związki siarki, jako czynnik szkodliwy dla zdrowia robotników, występują w fabryce celulozy we Włocławku. Szczególnie intensywny zapach SO_2 daje się odczuwać robotnikom w dołach przy opróżnianiu warników. Robotnicy, pracujący w tych dołach, badani przy wizytacji, są wybitnie anemiczni i fizycznie wynędzniali. Doły pod warnikami do wentylacji mają urządzone kominy, prowadzące aż na dach. Jednakże ruch powietrza odbywa się tam tylko w momencie, kiedy masa stygnie; po ostygnięciu wentylacja już się nie odbywa. Zażądano urządzenia w tych kominach silnej wentylacji wyciągowej i przestrzegania, żeby robotnicy nie byli wpuszczani do dołów, dopóki gazy nie będą usunięte. Warunki higjeniczne pracy w innych działach tej fa-

bryki uległy poprawie. Dla robotników, zajętych na placu, zażądano wprowadzenia szeregu ulepszeń. Zapach związków siarki daje się też odczuwać w fabrykach ultramaryny. Polecono uszczelnić piece i ulepszyć wentylację.

Ołów i związki jego są szeroko stosowane na terenie II Okręgu. Z czystym ołowiem mają do czynienia robotnicy trzech małych fabryk w Żeraniu, które produkują drobne odlewy z ołowiu. Fabryki te zatrudniają razem do 60 robotników. Zarządzenia inspekcji są skrupulatnie przestrzegane. Zatruć ołowiem w roku sprawozdawczym tam nie stwierdzono. Znacznie gorzej przedstawia się ta sprawa w fabryce akumulatorów w Piastowie. Ilość robotników, dotkniętych w mniejszym lub większym stopniu działaniem ołowiu, jest nieco mniejsza, niż w roku zeszłym. Metody pracy pozostały te same, warunki pracy jednak stopniowo polepszają się. Najwięcej narażeni są na zatrucie związkami ołowiu robotnicy w smarowni. Podobnie, jak w roku ubiegłym, wszyscy robotnicy tej fabryki otrzymują do spożycia na miejscu mleko i tłusty boczek, a robotnicy, zajęci w smarowni, w liczbie 8 do 11, otrzymują prócz tego obiady na koszt fabryki. Przestrzegany jest ściśle zakaz palenia przy pracy i pozostawania w fabryce w czasie przerwy obiadowej. Dalej przestrzega się sprzątania na mokro ścian i podłogi w smarowni jako też utrzymywania stołów w czystości. Uświadomienie robotników co do potrzeby strzeżenia się zatruć wzrasta, do starannego mycia rąk przed udaniem się do jadalni robotnicy coraz bardziej przyzwyczajają się, i można stwierdzić, że niektórzy robotnicy używają masek przy pracy. Przyzwyczajanie jednak robotników do drobiazgowego przestrzegania przepisów ostrożności spotyka się z obojętnością z ich strony. Zdziałać tu może dużo przymus ze strony administracji i, co najważniejsze, zniesienie akordu i wszelkich premij przy pracy niebezpiecznej; robotnicy wtedy będą pracowali w rękawicach gumowych, które leżą nieużywane, dlatego, że istotnie do pewnego stopnia przeszkadzają w pracy i w początkowym okresie nie można w nich szybko pracować; będzie to miało jeszcze i ten skutek, że robotnik poświęci więcej czasu na mycie rąk, czyszczenie i obcinanie paznogci, jak również mycie zębów szczoteczką. Również doniosłe znaczenie miałoby skrócenie dnia pracy w ten sposób, żeby dać robotnikom dodatkowo dwie przerwy po pół godziny, w czasie których mogliby spożywać w jadalni boczek i mleko i palić papierosy. Administracja fabryki zgodziła się na zaangażowanie stałego lekarza, który ma czuwać nad stanem zdrowia robotników; zakresu jego pracy jeszcze nie ustalono. Inspekcja będzie się domagać, żeby lekarz ten prowadził dla wszystkich robotników karty zdrowia w sposób, odzwierciadlający zmiany w zdrowiu robotnika.

Przy badaniu 2 robotnic, pracujących w fajansowni przy maczaniu talerzy w polewie (obie pracują więcej niż 10 lat przy tej robocie), stwierdzono niewątpliwie objawy zatrucia ołowiem. Lekarz Inspekcji Pracy starał się wyjaśnić sposób powstawania tych zatruć. Polewa, zawierająca zmieloną frytę w wodnym roztworze w postaci krzemianu ołowiu, w zasadzie nie może wywołać zatrucia i dotąd uważana była za nieszkodliwą. Zatrucia ołowiem w tych warunkach można tłumaczyć dwojako. Po pierwsze można przypuścić, tak jak to stwierdzono przy badaniu tej kwestji w Belgji, że mieszanina, z której wytapia się fryta, jest wadliwie zestawiona tak, że po wytworzeniu się krzemianu ołowiu pozostaje niewielka ilość tlenku ołowiu w postaci niezwiązanej, która działa trująco. Po drugie, że do polewy dosypują związki ołowiowe celem nadania wyrobom fajansowym piękniejszego białego koloru. Ten drugi wypadek zachodzi prawdopodobnie w fajansowniach, o czem dowiedziano się poufnie i do czego nikt się nie przyznaje. Zatrucie przy polewie idzie drogą pokarmową, wskutek tego, że robotnice nie myją rąk przed jedzeniem; objawia się ono po szeregu latach pracy.

Stwierdzono również wyraźne działanie ołowiu na organizm dwóch robotników, pracujących w fabryce maszyn, którzy wyprawiają na piękny czarny kolor podstawy i płaszcze maszyn. Robota ich polega na tem, że przygotowują masę, składającą się z minji, kredy i pokostu, i za pomocą łopatek drewnianych nacierają nierówną powierzchnię żelazną, następnie na mokro ją szlifują, a po wyschnięciu lakierują.

W hucie szklanej robotnik, malujący za pomocą aerografu farbą, zawierającą biel ołowianą, wazony, zdradzał objawy działania ołowiu na organizm. Robotnikowi temu zmieniono rodzaj zajęcia.

W wielu rodzajach pracy robotnicy narażeni są na pylicę zawodową. Niewątpliwe wypadki pylicy zawodowej stwierdzono w fabryce wyrobów szmerglowych w Grodzisku w dziale młynków mineralnych. Mielony jest tam bardzo twardy kamień—korund, krzemień i inne—prócz tego szkło na proszek bardzo miałki, z którego następnie, dodając inne substancje, wytwarzane są tarcze szmerglowe, osełki, pilniki—przez

wypalanie ich. Proszek ten służy do wytwarzania papieru szmerglowego i glaspapieru. Pracuje w tym dziale 8 robotników, z których 3-ch zdradza wybitne objawy pylicy, a pozostałych 5-ciu można podejrzewać o to samo. Pył ten jest nadzwyczaj lotny tak, że nawet w godzinę po zatrzymaniu młyna unosi się w powietrzu. Walka z nim jest bardzo trudna. Radykalnie można ten pył usunąć przez zmianę obecnych młynków na aparaty do mielenia w szczelnie zamkniętych metalowych bębnach. Zamianie tej stoi na przeszkodzie zastój w tym przemyśle. Zarządzono uszczelnienie drewnianych zamkniętych rynien, przez które pył ten przechodzi; dało to pewne, jednakże nie całkowite polepszenie. Robotnicy mają do dyspozycji maski przeciwpyłowe, z których nie korzystają. W dziale toczenia wypalonych tarczy tejże fabryki osiągnięto lepsze rezultaty, dzięki zaprowadzeniu wyciągów i wzmocnieniu wentylacji; robotnicy w tym dziale dali się częściowo przekonać o pożytku masek, i niektórzy ich używają.

Z pyłem szmerglowym mają również do czynienia robotnicy w fabrykach wyrobów drzewnych np. kopyt szewskich, obcasów i innych. Przedmioty te są szlifowane i polerowane na szajbach, obciągniętych płótnem, które jest posmarowane grubą warstwą kleju ze szmerglem lub mielonym szkłem. Przy pracy szmergiel wyciera się z płótna w ciągu nawet godziny, tworząc tumany kurzu łącznie z drzewem. Szajby tego rodzaju winny być ujmowane w przykrycia i połączone z silnym wyciągiem.

W przemyśle odlewów żelaznych mają duże zastosowanie przyrządy do polerowania albo matowania zapomocą rozpylanego piasku. Są to t. zw. piaseczarki różnego typu. Pod względem higjenicznym najlepsze są piaseczarki, umieszczone w zamkniętej oszklonej szafce z wpuszczonym do wewnątrz rękawem, przez który robotnik trzyma przedmioty do oczyszczenia. Jednak przy przedmiotach większych używane są kamery zamknięte, do których wchodzi robotnik; jest on ubrany w hełm, zasłaniający mu całą głowę, z rurą do oddychania powietrzem zzewnątrz. Ochronne te aparaty są sprawdzane przy każdej wizytacji i zwykle okazuje się, że są uszkodzone. Wobec tego wydawane jest zlecenie, aby aparaty były sprawdzane, a prócz używanych były zapasowe. Mechanizacja mieszania piasku, sody i innych surowców w hutach szklanych przez wprowadzenie zamkniętych bębnów, służących do tego celu, zamiast mieszania łopatami, postępu na terenie II Okręgu nie zrobiła, wobec ciężkiego kryzysu, jaki hutnictwo przeżywa.

Szczególnie złe warunki pod względem pyłu stwierdzono w świeżo uruchomionej fabryce noży w Stojadłach pod Mińskiem. W polerowni, gdzie na szajbach, obciągniętych skórą, pokrytą warstwą szmerglu z klejem, szlifują noże i widelce, wytwarza się błoto, zawierające szmergiel i starty metal, które pokrywa twarz i ubranie robotników; stwierdzano w nosie stan zapalny i nawet wrzody i bardzo liczne wypadki zapalenia spojówek oka. Wydany został nakaz usunięcia tych szkodliwości. Mianowicie polecono ująć wszelkie szajby i kamienie szlifierskie w osłony z wyciągami jak również polecono usunąć młodocianych od wielu robót.

Rtęć i jej związki poza drobnemi zakładami, wyrabiającemi termometry, barometry i przyrządy fizyczne, jest szeroko stosowana przy wyrobie kapiszonów i innych zapalników z piorunjanu rtęci. W dwóch działach w jednej z fabryk przy tego rodzaju fabrykacji pracuje 102 kobiety. Ilość kobiet, zdradzających wybitne cechy zatrucia rtęcią, od roku zeszłego znacznie wzrosła (w roku zeszłym były 2 zatrucia). Przy wyrobie masy do kapiszonów, gdzie pracują przeciętnie po 8—10 lat, najwięcej narażonych jest 17 kobiet, zajętych bezpośrednio tą pracą. Wśród nich u 6-ciu stwierdzono wybitne objawy, a u pozostałych początkowe objawy działania rtęci w postaci anemji, rozpulchnienia dziąseł i próchnienia zębów. W budynku, gdzie kobiety pracują przy pastylkach, prawie u wszystkich stwierdza się katar nosa, a u większości próchnienie zębów. Zły stan zdrowia tych robotnic odbija się na ilości dni, przepuszczonych z powodu choroby. Mianowicie, dla robotnic omawianych działów wynosi ona 3%, a dla robotnic całej fabryki 0,9% w przeciętnym miesiącu.

Zarządzono tam wzmocnienie wentylacji, ścisłą izolację pomieszczeń, gdzie jest wytwarzana masa i pastylki, od innych pomieszczeń, usuwanie robotnic z sal na czas obiadowy oraz usuwanie robotnic najbardziej zatrutych od tej pracy do innej. Przeciwko temu ostatniemu zarządzeniu protestują zainteresowane robotnice, dlatego że to są zajęcia doskonale płatne. Projektowane jest zarządzenie o skróceniu dnia pracy tych robotnic.

W odlewni metali w jednej z fabryk stwierdzono, że robotnicy, zajęci przy topieniu mosiądzu, co odbywa się dosyć rzadko, cierpią na objawy t. zw. choroby mosiężników. Choroba ta przejawia się zwykle w domu, w nocy w kilkanaście godzin po ukończeniu pracy. Zarządzono wobec tego urządzenie okapów, które całkowicie

ujmują kocioł do topienia mosiądzu oraz zaopatrzenie tych okapów w silny wyciąg mechaniczny.

Przy cięciu i spawaniu metali zapomocą płonących gazów narażony bywa wzrok robotników pomimo używania przez nich ciemnych okularów. Gorsze działanie na oczy ma sposób spawania zapomocą elektryczności. Okulary, używane zwykle przy spawaniu, tu nie wystarczają i musi być wtedy używany hełm na głowę z ekranem z grubego ciemnego szkła. W wypadkach używania elektryczności do spawania takie aparaty są wymagane.

Skuteczną walkę z temi szkodliwościami utrudnia brak przepisów szczegółowych, mających być wydanemi w myśl artykułu 2 rozporządzenia z dnia 22 sierpnia 1927 r. Utrudnia również walkę niedostateczność spisu robót, wzbronionych kobietom i młodocianym. Dużą przeszkodą w tej pracy jest też nieprzestrzeganie przez lekarzy, leczących robotników na choroby zawodowe, obowiązku zawiadamiania o tych wypadkach inspektora pracy. Jak widzimy z tego sprawozdania, zachorowania te spotyka się na terenie II-go Okręgu, zawiadomienia o nich jednakże do inspekcji nie wpłynęły.

W roku sprawozdawczym Lekarz Inspekcji Pracy dokonał 380 (w 1929—780) badań lekarskich młodocianych.

W zakresie *bezpieczeństwa pracy* wydano w 1929 r. 3019 (2007) zleceń czyli 39% ogólnie wydanych, z tego w formie nakazowej wydano 57,6% zleceń.

Niezależnie od akcji wizytacyjnej, pewną liczbę zleceń wydano drogą pisma okólnego do fabryk, posiadających kotły parowe; zarządzono należyte zabezpieczenie instalacyj oświetleniowych przy czyszczeniu kotłów (lampki przenośne), a to celem uniknięcia wypadków porażenia prądem; do elektrowni wysłano pismo z zaleceniem wywieszenia tablic z przepisami bezpieczeństwa, wydanemi przez Polski Komitet Elektryczny.

Stosunkowo wysoka ilość zleceń w przemyśle spożywczym tyczy się przeważnie młynów oddalonych i rzadziej wizytowanych; niektóre z nich były wizytowane po raz pierwszy; stwierdzono w nich bądź brak całkowity zabezpieczeń, bądź też niedbałe ich urządzenie. Należy zaznaczyć, że niedostateczne zabezpieczenia w młynach stanowią niebezpieczeństwo nietylko dla pracowników, lecz i dla interesantów, którzy przywożą zboże na przemiał i pozostają wewnątrz młyna.

Zleceń w zakresie przepisów formalnych oraz stosowania ustawodawstwa ochronnego wydano 3009, w tej liczbie 1589 (52,8%) nakazowych.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy. W bezpośrednim związku ze zleceniami w sprawie bezpieczeństwa pracy są nieszczęśliwe wypadki.

W roku sprawozdawczym zarejestrowano nieszczęśliwych wypadków 917 (w 1929 r.—1025, śmiertelnych 59, w 1928 r.—1078, śmiertelnych — 36); w tej liczbie śmiertelnych 60.

Z podanej liczby wypadków w zakładach zarejestrowanych było 617 (733) *) i śmiertelnych 21 (20), pozostałe wypadki w liczbie 300 (292) w tem 39 (39) śmiertelnych miały miejsce w zakładach niezarejestrowanych. Ogólny wskaźnik niebezpieczeństwa w zakładach zarejestrowanych wynosił 12,24% (12,6%), stosunek śmiertelnych wypadków do ogólnej ilości 3,4% (2,7%), w zakładach zaś niezarejestrowanych 13% (13,4%).

Największa liczba wypadków 226 (206), w tem śmiertelnych 30 (29), była, jak i lat ubiegłych, w rolnictwie i leśnictwie; nadmienić należy, że statystyka wypadków w rolnictwie nie jest całkowita.

Wizytacyj z powodu nieszczęśliwych wypadków dokonano 26, czyli 2,84% ogółu wypadków i 43,33% śmiertelnych.

Oto charakterystyczne *przyczyny* śmiertelnych wypadków w przemyśle:

1. W browarze (6 Obwód) ślusarz, będąc zatrudniony w kotłowni, uległ porażeniu prądem elektrycznym przy dołączaniu przewodnika do przenośnej lampki; śmierć nastąpiła natychmiast.

2 i 3. Dwaj ślusarze (7 Obwód) w fabryce dykt klejonych ulegli ciężkim porażeniom i następnie śmierci na skutek rozerwania się płyty żelaznej od prasy hydraulicznej do prasowania poklejonych arkuszy dykty; badanie wykazało, że przyczyną wypadku było wadliwe wykonanie płyty. Płyty takie wykonywane są zapomocą nitowania, w danym wypadku płyta wykonana była sposobem spawania; przy próbie pod

*) Cyfry, podane w nawiasach, dotyczą roku 1929.

ciśnieniem 5 atm. szwy nie wytrzymały, i płyta została rozerwana. Dostawca płyt został pociągnięty do odpowiedzialności.

4. W fabryce dykt (7 obwód) robotnik wpadł do dołu głębokości 2 mtr., służącego do parowania kloców, i uległ poparzeniu parą; badanie wykazało, że pracownik ten, chcąc odgrzać śniadanie, wszedł na drewnianą pokrywę dołu, w tym momencie oberwała się listwa, przybita do belki, na której pokrywa dołu była oparta, i to spowodowało upadek.

5. Szwajcar w cegielni (7 Obwód) uderzony został przez konia i, dostawszy się pod wóz, doznał ciężkiego uszkodzenia ciała, wskutek czego nastąpiła śmierć.

6. Palacz kotłowy (7 Obwód) uległ śmiertelnemu poparzeniu wskutek zapalenia się gazów w dole kloacznym, do którego zeszedł w celu przepchania rury; wchodząc do dołu zapalił papierosa, co spowodowało wypadek.

7. Robotnik przy budowie (7 Obwód) uderzony został podczas rozbiórki rusztowania deską w głowę, doznał wstrząsu mózgu i umarł; Inspektor Pracy występował jako biegły w tej sprawie.

8. Palacz kotłowy (7 obwód) przy czyszczeniu kotła parowego wewnątrz uległ śmiertelnemu porażeniu prądem elektrycznym od lampy przenośnej; lampka nie miała widocznych defektów, a przewód był opancerzony; nie była jednak stosowana redukcja prądu (220 V) ani specjalne zabezpieczenie lampki; poszkodowany, gdy lampka się nie paliła, usiłował dokręcić żarówkę poprzez siatkę i w tym momencie został porażony.

9. W cegielni (8 obwód) furman poślizgnął się i wpadł pod konną wagonetkę, której koła obcięły lewą rękę wraz z ramieniem; po 2 dniach zmarł wskutek zakażenia.

10. W cukrowni (8 obwód) elektromonter nadzorował zrzucanie pasa z prądnicy przez rymarza za pomocą żelaznego drążka; ponieważ pas ciężko schodził z koła polecono puścić maszynę parową; w tym momencie zrzucony pas porwał drążek żelazny, który przerwał barjerę, a ta uderzyła stojącego elektromontera, który upadł na kamienną posadzkę i zmarł wskutek silnego wstrząsu mózgu.

Z innych wypadków bez śmiertelnego wyniku należy wymienić wypadek 17 letniego chłopaka, który podczas smarowania panewek z drabiny pochwycony został przez wał transmisyjny i uległ złamaniu obu nóg i ręki: sprawa została skierowana do sądu (art. 474 K. K.), który skazał kierownika i majstra na 1 miesiąc bezwzględnego aresztu.

Zasługują na uwagę wypadki przy kotłach parowych, powodujące oparzenia, jako skutek pewnych wadliwości urządzeń technicznych; ciąg tam jest sztuczny, a przecięcie komina dymowego za małe; jeżeli więc przy załadowywaniu węglem paleniska robotnik nie przymknie należycie dmuchawy, to płomień wybuchnie przez drzwiczki i następuje oparzenie.

W rolnictwie śmiertelne wypadki były: 13 z powodu uderzenia przez zwierzęta, 2 przygniecenia drzewem, 5 upadek z wozu, dachu, 5 przy maszynach, 3 przejechanie lub zgniecenie przez kolej, 2 różne.

W zakładach niezarejestrowanych prócz rolnych było 9 wypadków śmiertelnych, głównie przy robotach ziemnych i budowlanych.

Z ogólnej ilości 617 nieszczęśliwych wypadków w zakładach zarejestrowanych było:

		% wypadków	% zatrudnienia
mężczyzn	483	79,1	77, 1
kobiet	98	15,9	17,37
chłopców	17	2,7	3,99
dziewczyn	14	2,3	1,54

Wśród kobiet wypadków nieszczęśliwych najwięcej zdarza się w fabrykach zapałek (oparzenia przy t. zw. automatach i ładownicach) oraz stosunkowo lekkie w przemyśle włókienniczym. Zawiadomienia o nieszczęśliwych wypadkach wpływają przeważnie za 2—3 miesiące; o poważniejszych zawiadamiają niekiedy bezpośrednio większe zakłady, co pozwala na dokładne zbadanie przyczyn wypadku.

Ogólna liczba wykroczeń wynosi w roku sprawozdawczym 4626; największa ilość spraw sądowych jest z tytułu przekroczenia ustawy o czasie pracy. W roku sprawozdawczym Inspekcja zwróciła uwagę na pracowników umysłowych w cukrowniach, którzy w czasie kampanji stale pracowali po 12 godzin; wydano wszędzie polecenie wprowadzenia 3-ej zmiany; pewien postęp stanowi fakt, że na skutek tego cukrownie zwracały się do Ministerstwa z prośbą o zezwolenie na zatrudnienie tej kategorji pracowników na 2 zmiany.

Z charakterystycznych spraw sądowych należy wymienić sprawę o przekroczenie czasu pracy w zakładzie „Zofjówka" dla umysłowo chorych.

1) Wytoczona sprawa karna została przez sąd powiatowy w Otwocku umorzona, gdyż sąd stał na stanowisku, że ustawa o czasie pracy niema zastosowania do tego rodzaju zakładów. Wobec tego został wydany nakaz, żądający wprowadzenia 8-io godzinnego dnia pracy; nakaz ten został zatwierdzony przez Okrąg i Ministerstwo; wobec niewykonania nakazu i ostrego zatargu z pracownikami — sprawa została skierowana do sądu, który skazał kierownika na 200 złotych grzywny.

2) Dwaj właściciele wędliniarni zostali oskarżeni o przedłużanie czasu pracy w niektóre dni tygodnia; sąd uniewinnił oskarżonych, ponieważ zostało udowodnione że łączna ilość godzin pracy nie przekracza 46 godzin tygodniowo.

Od tego wyroku Inspektor wniósł apelację, lecz w II instancji wyrok został zatwierdzony; zamiar Inspektora wniesienia kasacji nie mógł być zrealizowany.

3) W jednej z dużych fabryk mechanicznych pracownicy umysłowi byli zatrudniani ponad ustawowy czas pracy, specjalnie podczas sporządzania list płacy ujawniono, że kilku urzędników pracowało pewnego razu po 29 godzin zrzędu; kierownik skazany został na 500 złotych grzywny.

Sprawy do sądu skierowane były, bądź na skutek protokółów Inspekcji Pracy, bądź też Policji Państwowej; przyczem P. P. robiła protokóły w warsztatach drobnych i rzemieślniczych. Informacje ze strony związków zawodowych dosyć często są przejaskrawiane, bądź też nie znajdują potwierdzenia na przewodzie sądowym.

Zezwoleń na pracę nocną względnie przedłużenie czasu pracy udzielono:

1) 5 zezwoleń na wkroczenie pracy w porę nocną w granicach 8-iu godzin dla 114 pracowników.

2) 13 zezwoleń na pracę nocną dla 268 pracowników.

3) 39 zezwoleń na pracę ponad 8 godzin i w niedzielę dla 1056 pracowników w tem dla 186 pracowników umysłowych.

Okrąg wydał:

1) 8 zezwoleń dla 20 pracowników na pracę, poprzedzającą produkcję.

2) 6 zezwoleń dla 32 kobiet na pracę nocną.

Kary za niewykonanie nakazów nakładane przez sądy były w granicach od — 20 do 300 złotych.

CZĘŚĆ CYFROWA

SPRAWOZDANIA Z OKRĘGU II

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—40 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	36	—	—	—	36
IV Przemysł mineralny .	25	41	1	1	—	43	55	497	39	13	8	557	36	1073	154	30	4	1261
V Hutnictwo i mechan. przerób metali . .	—	—	—	—	—	—	7	60	1	6	—	67	5	103	44	15	12	174
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny .	37	63	1	21	—	85	51	406	5	102	2	515	14	304	—	62	—	366
VII Przemysł chemiczny.	7	10	2	—	—	12	6	72	20	—	—	92	4	137	15	4	—	156
VIII Przem. włókienniczy.	15	20	5	2	4	31	12	59	58	7	—	124	1	8	13	—	—	21
IX Przem. papierniczy .	6	7	3	—	1	11	3	16	5	1	—	22	1	9	21	3	2	35
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	17	29	—	—	—	29	13	113	6	—	—	119	3	99	—	1	—	100
XI Przemysł drzewny .	59	112	—	5	—	117	79	736	11	57	8	812	29	801	86	15	17	919
XII Przemysł spożywczy	539	1077	10	26	3	1116	303	2361	101	31	12	2505	34	838	105	5	1	949
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny .	8	18	—	3	—	21	26	96	39	25	15	175	6	102	31	2	7	142
XIV Przemysł budowlany	1	1	—	—	—	1	10	107	—	1	—	108	5	120	—	2	—	122
XV Przem. poligraficzny	5	11	1	1	—	13	12	89	15	7	—	111	4	79	18	18	13	128
XVI Zakłady użyteczności publicznej	47	101	—	3	—	104	20	161	—	14	—	175	4	106	25	3	1	135
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	2	7	9	—	3	19	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacja, poczta, telegraf, telefon . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	36	—	—	—	36
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okr. sprawozdawczym .	766	1490	23	62	8	1583	599	4780	309	264	48	5401	148	3851	512	160	57	4580
OGÓŁEM w okresie poprzednim. .	656	1388	18	49	9	1464	542	4244	375	220	72	4911	155	3955	536	193	89	4773
RÓŻNICA w por. z okr. poprzedn (±)	+ 110	+ 102	+5	+ 13	—1	+119	+57	+536	—66	+44	— 24	+490	—7	—104	—24	—33	— 32	—193

Liczba folwarków ponad 50 hektarów prze

C A I.

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100-499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	w tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem				Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt					Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	36	36	—	—	—	36
31	1757	403	111	38	2309	31	4028	1479	460	175	6142	1	295	170	52	90	607	182	172	10919	7691	2246	667	315	13418
2	84	34	—	—	118	2	382	37	47	2	468	1	337	229	6	—	572	17	14	1399	966	345	74	14	1892
11	729	8	40	—	777	10	1623	50	154	16	1843	2	1388	209	93	14	1704	125	107	5290	4513	273	472	32	6797
5	217	87	12	10	326	7	726	847	1	7	1581	1	589	263	30	15	897	30	26	3064	1751	1234	47	32	2821
2	43	67	7	18	135	1	41	210	—	—	251	1	1108	780	38	148	2074	32	32	2636	1279	1133	54	170	4850
1	59	—	—	—	59	3	554	137	8	1	700	2	1559	349	24	—	1932	16	17	2759	2204	515	36	4	3091
2	116	26	1	–	143	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	33	391	357	32	2	—	397
6	304	25	14	2	345	4	415	175	2	3	595	—	—	—	—	—	—	177	152	2788	2368	297	93	30	2918
6	227	138	7	5	377	6	1726	294	78	7	2105	14	9228	1241	338	110	10917	902	832	17969	15457	1889	485	138	18548
—	—	—	–	—	—	2	63	537	—	—	600	—	—	—	—	—	—	42	39	938	279	607	30	22	799
3	189	—		–	189	2	471	—	—	—	471	—	—	—	—	—	—	21	23	891	888	—	3	—	1891
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	14	252	179	34	26	13	216
4	163	113	—	—	276	2	313	1	2	1	317	—	—	—	—	—	—	77	75	1007	844	139	22	2	784
—	—	—	–	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	19	7	9	—	3	27
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	36	36	—	—	—	32
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
73	3888	901	192	73	5054	73	10342	3767	752	212	15073	22	14504	3241	581	377	18703	1681	1540	50394	38855	8753	2011	775	58517
78	4388	936	157	84	5565	84	12573	3892	1091	575	18131	25	18084	4388	802	399	23673	1540		58517	44632	10145	2512	1228	
—5	500	—35	+35	—11	—511	—11	—2231	—125	—339	—363	—3058	—3	—3580	—1147	—221	—22	—4970	+141		—8123	—5777	—1392	—501	—453	

strzeni ogólnej: 3.185 z liczbą robotników stałych: 86.318.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo	3185	86318	15	0,5	15	—	—	487	0,5
III Górnictwo	1	36	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	182	10919	141	77,5	84	35	22	9998	91,6
V Hutnic.i mech. przerób metali	17	1399	17	100,0	8	8	1	1399	100,0
VI Przemysł masz i elektrotech.	125	5290	98	78,4	61	20	17	4868	92,0
VII „ chemiczny . . .	30	3064	28	93,3	13	5	10	3003	98,0
VIII „ włókienniczy . .	32	2636	27	84,4	14	4	9	2611	99,0
IX „ papierniczy . . .	16	2759	7	43,8	3	1	3	2569	93,0
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	35	391	32	91,4	19	9	4	368	94,1
XI Przemysł drzewny i snycerski	177	2788	138	78,0	95	30	13	2163	77,6
XII „ spożywczy . . .	902	17969	570	63,2	437	84	49	15773	87,8
XIII „ konfekc. i galanter.	42	938	31	74,0	28	1	2	816	87,0
XIV „ budowlany . . .	21	891	5	23,8	5	—	—	203	22.78
XV „ poligraficzny . .	21	252	15	71,43	11	1	3	132	52,38
XVI Zakłady użyteczności publicz.	77	1007	57	74,0	37	14	6	836	83
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	2	19	2	100,0	2	—	—	19	100
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	1	36	1	100,0	—	—	1	36	100
XIX Przemysł usług osobistych .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	4866	136712	1184 [1]	69,5 [2]	832	212	140	45281 [1]	88,8 [2]
OGÓŁEM w okresie poprzednim: . . .	4726	145643	1021	64,8	667	228	126	51787	86,6
RÓŻNICA w porówn. z okres. poprzednim (±)	+140	−8931	+163	+4,7	+165	−16	+14	−6506	+2,2

[1]) Nadto dokonano 125 wizytacyj w 119 zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji a zatru
[2]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni

BIBLIOTEKA W POZNANIU

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
15	6	9	—	1
—	—	—	—	—
266	72	194	3	1
31	9	22	—	—
177	97	80	—	4
84	14	70	2	2
90	35	55	2	1
22	2	20	—	3
53	45	8	—	—
215	149	66	—	4
784	683	101	25	6
36	30	6	—	2
5	1	4	—	—
22	21	1	—	—
85	73	12	8	1
2	2	—	—	—
3	—	3	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
[1]) 1890	1239	651	40	25
1605	946	659	85	23
+285	+293	−8	−45	+2

dniających 404 robotników.
ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	1
III	—	—	—
IV	3	2	45
V	1	1	7
VI	1	—	16
VII	—	—	22
VIII	2	2	4
IX	2	—	5
X	—	—	10
XI	7	5	40
XII	13	3	117
XIII	1	1	2
XIV	—	—	—
XV	1	—	1
XVI	1	1	15
XVII	1	1	6
XVIII	—	—	—
XIX	—	—	—
XX	—	—	—
	33	16	291
	25	43	288
	+8	−27	+3

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	46	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49	2	49	—	21
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	3	—	4	13	5	5	7	64	40	52	3	20	1	9	7	—	5	2	—	12	26	278	116	232	113	119
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	—	—	—	10	2	5	—	4	6	11	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2	2	44	30	37	22	24
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	—	3	4	14	4	18	—	19	32	41	1	6	4	4	1	—	—	—	—	8	18	177	78	182	77	63
VII „ chemiczny	—	—	2	12	2	7	1	10	9	14	5	3	1	1	6	1	3	—	—	2	5	84	14	58	11	63
VIII „ włókienniczy	—	—	3	8	1	1	4	9	8	11	1	4	2	1	—	—	1	1	—	1	25	81	21	37	6	9
IX „ papierniczy	—	—	1	3	2	8	—	2	2	1	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	8	31	22	37	20	8
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	2	4	—	1	3	3	11	16	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	16	59	38	20	10	18
XI „ drzewny i snycerski	1	1	9	14	5	5	11	25	36	39	2	4	7	6	8	—	—	1	—	16	19	209	95	143	77	100
XII „ spożywczy	1	—	18	28	8	15	6	40	104	105	12	18	4	—	5	—	—	—	—	42	125	531	262	433	264	209
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	—	—	5	2	3	2	8	3	5	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	6	36	18	22	11	6
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—
XV „ poligraficzny	—	—	2	4	5	—	—	—	3	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	11	36	26	11	5	9
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	—	2	5	—	3	—	1	11	7	5	1	—	—	1	—	—	—	—	1	5	42	16	33	9	15
XVII Handel, kredyt ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	2
XIX Przemysł usług osobistych	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53	—	29	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	104	4	47	121	36	71	34	186	266	317	34	62	19	21	30	1	9	4	—	86	267	1719	741	1323	625	666
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	94	12	29	105	21	52	13	127	253	263	41	64	17	8	22	—	11	10	1	78	102	1323	625			400
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	+10	−8	+18	+16	+15	+19	+21	+59	+13	+54	−7	−2	+2	+13	+8	+1	−2	−6	−1	+8	+165	+396	+116			+266
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	29	4	20	44	9	21	13	69	104	116	15	32	3	11	30	1	1	—	—	48	96					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły: kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	W okresie sprawozdawczym: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	W okresie poprzednim: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	3	—	4	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	—	16	82	5	5	1	3	11	—	—	7	—	—	12	22	30	7	201	106	146	99	94
V Hutnictwo i mech. przerób metali	—	4	25	—	1	2	3	—	—	—	1	—	—	3	—	3	1	43	29	43	16	14
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	—	15	63	4	2	28	24	3	—	—	3	—	—	20	4	10	5	181	88	198	95	119
VII „ chemiczny	8	8	26	—	1	6	3	2	3	—	5	—	—	8	3	8	2	83	22	46	9	47
VIII „ włókienniczy	9	1	25	1	—	—	3	—	—	—	4	—	—	2	2	3	—	50	11	24	10	22
IX „ papierniczy	2	1	18	1	—	—	—	5	—	—	—	—	—	7	6	5	3	48	28	32	25	14
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	3	13	5	—	—	—	2	—	—	2	—	—	4	3	3	—	35	23	26	11	30
XI Przemysł drzewny i snycerski	29	20	98	8	—	7	103	9	—	—	14	—	1	31	3	25	5	353	209	217	119	154
XII „ spożywczy	74	152	776	55	11	9	12	113	—	—	120	—	—	114	109	344	40	1929	1178	1200	732	890
XIII „ konfekcyjny i galanteryj.	—	2	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	11	9	10	9	2
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XV „ poligraficzny	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	9	3	4	2	5
XVI Zakłady użyteczności publicznej	2	11	23	3	—	—	—	1	—	—	6	—	1	9	3	9	—	68	33	56	35	34
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegraf, telef.	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	5	—	1	1	3
XIX Przem. hotel, szynk. i usług. osobis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	125	235	1160	84	20	53	151	146	3	—	162	—	2	216	155	443	64	3019	1739			1428
OGÓŁEM w okresie poprzednim	72	176	774	67	11	42	106	108	1	—	98	—	1	124	91	294	42	2007	1163			898
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. (±)	+53	+59	+386	+17	+ 9	+11	+45	+38	+ 2	—	+64	—	+1	+92	+64	+ 149	+22	+1012	+ 576			+ 530
OGÓŁEM zleceń wykonanych	65	119	517	35	12	24	66	86	2	6	73	—	2	89	76	237	19					

TABLICA III-c

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	1	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	2
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	17	1	8	414	6	5	3	26	19	499	231	398	219	291
V Hutnictwo i mechanicz. przerób metali	1	—	—	56	1	2	2	4	1	67	43	32	16	25
VI Przemysł maszynowy i elektrotechnicz.	6	3	3	190	5	2	—	10	6	225	123	191	103	108
VII „ chemiczny	3	—	4	45	3	2	11	2	10	80	23	50	8	41
VIII „ włókienniczy	3	—	—	48	—	—	1	3	5	60	31	52	15	42
IX „ papierniczy	2	—	2	16	1	—	—	2	—	23	18	25	22	3
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	3	—	—	85	1	—	—	1	—	90	60	39	8	41
XI „ drzewny i snycerski	19	3	3	311	3	3	—	19	5	366	189	239	113	147
XII „ spożywczy	107	3	10	995	15	1	2	102	11	1246	724	794	414	503
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	2	1	—	40	9	—	—	5	—	57	44	112	34	18
XIV „ budowlany	—	2	14	10	6	—	—	4	—	36	1	17	4	17
XV „ poligraficzny	2	—	—	43	1	—	—	2	—	48	26	21	17	14
XVI Zakłady użyteczności publicznej	11	2	5	133	3	—	—	9	1	164	71	103	25	54
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	1	1	6	8	4	—	—	—	—	20	5	3	—	10
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	3	7	2	6	—	—	—	—	18	—	13	—	16
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobistych	—	—	7	—	1	—	—	—	—	8	—	1	—	8
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	177	19	70	2396	66	15	19	189	58	3009	1589			1340
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	117	22	73	1569	49	42	6	196	16	2090	998			950
RÓŻNICA w porównaniu z okresem poprzed. (±):	+60	– 3	—3	+827	+17	– 27	+13	—7	+42	+919	+591			+390
OGÓŁEM zleceń wykonanych	43	19	36	1049	47	—	3	110	33					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																					OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien.	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	—	—	1	—	—	33	13	—	—	—	1	2	6	21	11	77	4	—	11	35	215	28	106	81
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	1	2	—	—	1	2	11	2	6	3
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	3	—	1	3	11	—	—	—	1	—	—	—	2	2	8	14	1	2	—	2	7	57	3	12	42
V Hutnic. i mech. przerób metali	—	—	3	2	—	—	—	—	1	—	—	4	—	3	1	1	—	—	—	2	3	20	—	8	12
VI Przemysł masz. i elektrotech.	5	2	18	7	8	—	1	1	1	1	—	—	4	9	5	6	1	—	—	6	14	89	3	24	62
VII „ chemiczny	—	—	1	1	7	1	—	—	—	—	2	35	6	6	2	8	2	1	—	4	12	88	1	15	72
VIII „ włókienniczy	3	3	4	—	—	33	—	—	1	—	—	—	—	12	9	7	—	1	—	12	24	109	—	—	109
IX „ papierniczy	—	1	—	2	9	—	—	—	—	1	3	1	1	17	6	22	—	—	—	2	8	73	—	14	59
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	1	7	—	3	4
XI Przemysł drzewny i snycerski	3	1	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	—	10	—	—	—	2	3	39	3	12	24
XII „ spożywczy	2	3	—	2	15	—	1	1	2	1	1	1	—	6	10	8	7	7	—	6	16	89	8	35	46
XIII „ konfekc. i galanter.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIV „ budowlany	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	9	12	8	—	—	1	3	15	51	8	25	18
XV „ poligraficzny	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
XVI Zakłady użyteczności publicz.	—	1	1	1	2	—	—	—	1	3	1	1	1	7	7	14	—	—	—	6	9	55	2	19	34
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	4	—	2	2
XVIII Komunikacje, poczta, i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	1	—	—	—	4	8	2	1	5
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	16	12	28	33	56	34	35	15	7	6	7	46	17	91	83	111	92	15	1	58	154	917	60	282	575
OGÓŁEM w okresie poprzednim	9	25	56	55	91	59	41	8	1	6	8	23	33	106	76	104	93	25	4	63	139	1025	59	318	648
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	+7	−13	−28	−22	−35	−25	−6	+7	+6	—	−1	+23	−16	−15	+7	+7	−1	−10	−3	−5	+15	−108	+1	−36	−73

UWAGA. Na ogólną liczbę 917 nieszczęśliwych wypadków 300 wypadków (w tem 21 śmiertelnych) miało miejsce w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.

OKRĄG III.

WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE.

Stan zatrudnienia. Dane dla zestawienia tablicy I-ej, odzwierciadlającej stan zatrudnienia na terenie okręgu, pochodzą z wizytacyj, odbytych w końcu okresu sprawozdawczego oraz z ankiety, rozsyłanej do poszczególnych firm w grudniu, przyczem to ostatnie źródło stanowi prawie jedyny materjał statystyczny, pozwalający uniknąć tych niedokładności, jakieby wynikły przy wyłącznem posiłkowaniu się liczbami z wizytacyj, dokonanych w połowie w poprzednim roku sprawozdawczym lub nawet dawniej.

Na dzień 31.XII.30 r. liczba czynnych *zakładów*, zarejestrowanych na zasadach, wskazanych w instrukcji Ministra Pracy i Opieki Społecznej wynosiła 2.951 z 144.645-ma *robotnikami*, co w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym stanowi wzrost zakładów o 2% oraz spadek liczby zatrudnionych robotników o 7%; przyrost zakładów przypada w większości na przemysł włókienniczy, który mimo to zatrudniał o ça 7.000 robotników mniej, aniżeli w r. 1929-ym.

Największe zmiany w stanie zatrudnienia *w przemyśle włókienniczym*, zatrudniającym ogółem 100.975 robotników w 1.432 zakładach, nastąpiły w grupie drobnych zakładów, zatrudniających do 4-ch robotników, przyrost ich bowiem wynosił ça 40% (219 zakładów zamiast 156), lecz i tu wzrost zatrudnionych robotników jest nieznaczny, osiąga bowiem zaledwie 20%; przeciętna liczba robotników w tych drobnych zakładach wynosiła w roku sprawozdawczym 2,6 zamiast 3-ch robotników w r. 1929-tym, nastąpiło więc dalsze rozdrobnienie wskutek nabywania zbankrutowanych zakładów, przeważnie tkalni, przez większą już ilość nowych „fabrykantów", liczących na większe powodzenie przy dalej posuniętem wyzyskiwaniu robotników.

W tejże grupie przemysłowej w dziale następnym, zatrudniającym od 5-ciu do 19 robotników, większe zmiany nie nastąpiły, jednak już ma się do czynienia z 618 zakładami, zatrudniającemi 6.058 robotników, co daje przeciętnie 9,8 robotników w jednym zakładzie. Te właśnie zakłady — w większości również tkalnie mechaniczne — łącznie stanowią najtrudniejszy do uporządkowania element, niestosujący się do obowiązujących cenników, przepisów prawnych, zmieniający kierowników, właścicieli i t. p.

W dalszych rubrykach grupy VIII-ej następuje zmniejszanie się liczby zakładów przy wzroście ogólnej liczby robotników, i przeciętna zatrudnienia wynosi kolejno: 28 — dla zakładów od 20 do 49 rob., 69 — dla zakł. od 50 do 99 rob., 203 — dla zakł. od 100 do 499 rob., i 1563 robotników dla zakł. ponad 499 rob., wykazując nieznaczne odchylenia w stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego.

Dla omówienia stanu zatrudnienia w przemyśle włókienniczym w ciągu roku sprawozdawczego — należy przemysł ten podzielić na 3 grupy, z których każda stanowi odrębną całość, pracującą w innych warunkach, i różnie reaguje na zmieniające się w ciągu roku konjunktury.

I-szą grupę stanowi wielki przemysł włókienniczy, zrzeszony częściowo w Związku Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskiem; grupa ta obejmuje 58 zakładów z ça 60.000 robotnikami, którzy przeciętnie pracowali w ciągu roku po 4,6 dni w tygodniu.

W końcu roku — ze względu na brak zbytu i duże zapasy towarów w składach — 14 fabryk, zatrudniających ça 20.000 robotników, wstrzymało pracę w okresie przed i poświątecznym, na 1 — 3 tygodni.

Do II-giej grupy zaliczyć należy fabryki, zrzeszone w Krajowym Związku Przemysłu Włókienniczego oraz w związkach garbarń i wykończalń; grupa ta liczyła

w styczniu 1930 roku 164 czynne fabryki z 12.600 robotnikami, w końcu zaś roku czynnych było 186 zakładów z 13.900 robotnikami; przeciętny tydzień pracy wynosił 5,1 dnia.

III-cią grupę stanowią fabryki niezrzeszone, bądź też zrzeszone w różnych stowarzyszeniach kupców i fabrykantów, organizacje te jednak nie prowadzą żadnej statystyki; stan zatrudnienia w tych zakładach nie podlegał w ciągu roku znaczniejszym wahaniom i w ogólności był znacznie korzystniejszy, niż w dużych fabrykach — głównie wskutek nieuczciwej konkurencji, a więc niższych płac, dłuższego czasu pracy, niepłacenia niektórych świadczeń i t. d.

Praca kobiet i młodocianych w przemyśle włókienniczym posiada b. szerokie zastosowanie, co potwierdzają podane niżej cyfry.

Z ogólnej liczby 100.975 robotników, zatrudnionych w przemyśle włókienniczym — 49.262 (48,8%) przypada na kobiety, 1.516 (1,5%) — na chłopców i 1.289 (1,27%) — na dziewczęta; w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym liczba kobiet w tym przemyśle spadła o 1.867, chłopców o 464-ch i dziewcząt o 799, natomiast wskazany wyżej stosunek procentowy kobiet do ogólnej liczby robotników wzrósł w tymże okresie o 1,1%, co należy tłumaczyć korzystniejszą sytuacją w przędzalniach bawełnianych, które pracowały w większości na 2 zmiany, a obsługę ich w 85% stanowią kobiety.

Ogółem przemysł na terenie III-go okręgu zatrudniał w r. 1930-tym: *mężczyzn* 79.615 (55%), *kobiet* 58.801 (40,63%), *chłopców* 3.860 (2,66%) *i dziewcząt* 2.366 (1,66%).

Udział pracy kobiet w pozostałych kilkunastu gałęziach pracy wyrażał się w cyfrze 9.539, dziewcząt — 850, chłopców natomiast — 2.571.

Działalność inspekcyjna. Ogólna liczba dokonanych wizytacyj wynosiła 2.428— przeciętnie na jedną siłę inspekcyjną wypada 242,8 wobec 202,3 z r. 1929-go. Stan osobowy inspekcji pracy III Okręgu zmniejszył się w roku sprawozdawczym o 2 siły inspekcyjne.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. W wyniku dokonanych wizytacyj wydano przeciętnie 4,13 poleceń na jedną wizytację, w tem ça 2 polecenia w formie nakazu.

Dwukrotnie wyższa niż w ubiegłym roku liczba *zleceń wykonanych* (3.397) jest dowodem, że tryb nakazowy jest skuteczny, a tem samem ma duży wpływ na poprawę ogólnego stanu higjeny i bezpieczeństwa w zakładach pracy.

W zakresie *higjeny pracy* dużą trudność w dalszym ciągu stanowi zagadnienie odemglenia powietrza w farbiarniach, urządzenia bowiem, jakie niektóre fabryki już założyły—pomimo, że są bardzo kosztowne—nie są zupełnie skuteczne, i szczególnie w porze jesiennej działalność ich prawie zanika; drugiem pierwszorzędnej wagi problemem jest sprawa znośnej temperatury, dochodzącej w porze letniej w przędzalniach do 25°C i wyżej przy jednoczesnym wysokim stopniu wilgoci, odgrywającej dużą rolę w procesie przędzenia, a w niektórych wypadkach i tkania.

W fabrykach chemicznych, gdzie sprawa higjeny jest szczególnie skomplikowana i wymaga ścisłego nadzoru (fabryka jedwabiu sztucznego, trotylu, barwników anilinowych i półfabrykatów, kwasu azotowego i t. p.) — inspekcje dokonywane są częściej, przytem z udziałem lekarza.

Z zakresu *bezpieczeństwa pracy* 50% zleceń wydano w formie nakazów.

Zarządzane kilkakrotnie w ciągu roku wizytacje specjalnie dla sprawdzenia wykonania udzielonych w swoim czasie poleceń dawały pozytywne wyniki, wskazywały bowiem kierownictwu zakładów, że terminy nakazów są przez inspekcję pracy śledzone, i w razie stwierdzenia uchybień kieruje się sprawy na drogę sądową.

W roku sprawozdawczym skierowano do sądu łącznie 50 takich spraw, w tem 21 do Sądu Pracy w Łodzi.

Nieszczęśliwe wypadki. Jeżeli wziąć pod uwagę, że stan zatrudnienia w roku sprawozdawczym uległ bardzo nieznacznemu pogorszeniu, gdyż spadek zatrudnionych robotników wynosił tylko cokolwiek ponad 7%, a przeciętny tydzień pracy w roku tym był nawet trochę korzystniejszy, wynosił bowiem 4,6 dnia zamiast 4,45 w roku 1929-ym—należy stwierdzić, że zmniejszenie się ogólnej liczby wypadków o zgórą 26% jest poczęści wynikiem wzmożonej działalności inspekcji pracy.

Liczba wypadków, które spowodowały utratę zdolności do pracy na okres powyżej 4-ch tygodni, wynosi w roku sprawozdawczym 583 i była mniejsza aniżeli w okresie poprzednim tylko o 7.

Na przemysł włókienniczy przypada ca 60% ogólnej liczby wypadków i 37% wypadków z niezdolnością do pracy ponad 4 tygodnie; stosunek wypadków cięższych do ogólnej liczby wypadków w przemyśle włókienniczym wyraża się w 9,8%.

Bardzo dużą stosunkowo ilość wypadków poważniejszych dało rolnictwo, z ogólnej bowiem liczby 140—na cięższe przypada 76 wypadków, spowodowanych przeważnie maszynami rolniczemi.

Wypadków *śmiertelnych* zarejestrowano w roku sprawozdawczym 64 (o 2 więcej, aniżeli w r. ubiegłym), z tego 20 przypada na rolnictwo, 13 na przemysł włókienniczy, reszta zaś, po kilka — na pozostałe gałęzie pracy; w roku poprzednim w rolnictwie miało miejsce 16 wypadków śmiertelnych, we włókiennictwie—15. Jak widać z niżej podanego wyszczególnienia przyczyn większości wypadków, tylko 1 wypadek zdarzył się przy obsłudze maszyny w rolnictwie przy młockarni, natomiast pędnie spowodowały 3 wypadki, przewody elektryczne — 1, eksplozja materjałów wybuchowych — 3, gazy—2, najwięcej jednak wypadków dały załamania się rusztowań (6) oraz roboty ziemne i przy rozbiórce murów (4).

W krótkiem ujęciu *okoliczności nieszczęśliwych wypadków* przedstawiają się następująco: robotnik wykończalni zakładał pas rękoma, został pochwycony i przerzucony przez wał, doznając złamania kręgosłupa; robotnik, przeprowadzający remont w bielniku, spadł z rusztowania na wał transmisyjny i—rzucony o sufit—poniósł śmierć na miejscu; robotnik, wybierający odpadki z pod maszyny włókienniczej, będącej w ruchu, został pochwycony przez pas przekładni i wskutek odniesionych uszkodzeń zmarł na zakażenie krwi; robotnik chwycił ręką uszkodzony przewodnik lampki przenośnej i został śmiertelnie rażony prądem; podczas lutowania beczki po benzynie nastąpiła eksplozja, i robotnik, zajęty tą pracą, został zabity odrzuconem dnem beczki; nitrobawełna, podczas suszenia próbnej porcji, wybuchła i walącemi się gruzami został zabity robotnik; robotnik, obsługujący aparat acetylenowy, przez niedozwolone manipulacje spowodował wybuch i zginął na miejscu; robotnik w fabryce sadzy wszedł do gorącego i nieprzewietrzonego kanału dla oczyszczenia go i uległ zatruciu i uduszeniu gazami; pracownik, dozorujący w nocy rozpalanie pieca w fabryce wyrobów aluminjowych, zasnął i uległ śmiertelnemu zaczadzeniu; w 6-ciu wypadkach śmierć spowodowana została załamaniem się rusztowania; podczas dźwigania ciężaru robotnik doznał pęknięcia narządu odźwiernikowego żołądka i zmarł; podczas przewożenia piasku taczkami robotnik zmarł nagle; kowal uczuł ból w pachwinie i po operacji zmarł; 4 wypadki spowodowane zostały oberwaniem się ziemi, zawaleniem rozbieranej ściany oraz ściany w kamieniołomie; 5 wypadków śmierci wynikło wskutek upadku z wozów. Pozostałe wypadki wynikły wskutek przejechania przez pociąg lub samochód, zgniecenia podczas przetaczania wagonów, kopnięcia przez konia, uderzenia przez stadnika, uderzenia pioruna, porażenia słonecznego, bijatyki i t. p.

W rolnictwie miał miejsce jeden tylko wypadek śmiertelny spowodowany maszyną rolniczą, mianowicie dziewczyna została porwana w pasie przez wał młockarni i kilkakrotnie rzucona o ziemię, skutkiem czego zmarła.

Na podstawie cyfr, dotyczących wypadków, można ustalić, że w roku sprawozdawczym w przemyśle co 38 robotnik zarejestrowany był jako poszkodowany, przyczem co 248-my—z niezdolnością do pracy ponad 4 tygodnie, w przemyśle włókienniczym zaś uszkodzenie odnosił co 43-ci robotnik, cięższe—co 444-ty.

Wykroczenia. Aczkolwiek rok sprawozdawczy nie miał korzystnej konjunktury, to jednak—pomimo, iż 38 zakładów korzystało z zezwoleń na pracę nocną (podań zgłoszono 58) i 35 z zezwoleń na pracę nadliczbową (podań 65)—ilość wykroczeń przeciwko przepisom *ustawy o czasie pracy oraz pracy kobiet i młodocianych* była w dalszym ciągu duża i spowodowała 502 sprawy sądowe.

Na podstawie dokładnej statystyki *kar sądowych*, prowadzonej dla 3-ch obwodów łódzkich, — ogólna suma kar, osiągniętych w roku sprawozdawczym w Sądzie Pracy w Łodzi, przy 249 sprawach wynosiła zł. 20.145, co po odliczeniu wyroków uniewinniających daje przeciętną karę zł. 90.

Ogólna suma *kar administracyjnych* wynosiła zł. 3.530, co stanowi przeciętnie ça zł. 30 na 1 nakaz lub orzeczenie karne.

CZĘŚĆ CYFROWA

SPRAWOZDANIA Z OKRĘGU III

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników.					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych		
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem
III Górnictwo	3	12	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny .	37	61	4	5	—	70	57	560	17	41	7	625	36	889	89	20	1	999
V Hutnictwo i mechan. przerób metali . . .	7	11	—	3	—	14	14	100	9	29	3	141	7	160	24	50	3	237
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny .	37	59	3	40	1	103	117	708	26	332	11	1077	41	830	61	261	14	1166
VII Przemysł chemiczny .	20	44	2	2	1	49	20	135	42	5	10	192	2	38	13	—	28	79
VIII Przem. włókienniczy .	219	335	208	13	11	567	618	3552	2233	132	141	6058	295	4772	3478	97	116	8463
IX Przem. papierniczy .	5	6	4	2	—	12	28	91	131	19	42	283	9	104	150	—	8	262
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	10	25	—	4	—	29	17	158	6	18	—	182	7	175	6	3	—	184
XI Przemysł drzewny .	62	121	1	22	4	148	114	911	16	141	5	1073	23	571	16	37	9	633
XII Przemysł spożywczy.	271	565	19	24	3	611	166	1239	159	46	27	1471	38	830	174	49	21	1074
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny. .	33	50	11	16	1	78	41	159	126	35	37	357	4	42	57	3	7	109
XIV Przemysł budowlany	5	15	—	4	—	19	42	367	5	38	1	411	24	703	2	29	—	734
XV Przem. poligraficzny	18	36	5	15	—	56	36	230	43	73	9	355	12	216	73	47	12	348
XVI Zakłady użyteczności publicznej	11	32	—	—	—	32	4	38	1	5	—	44	5	114	21	5	—	140
XVII Handel, kredyt. ubezpieczenia	5	6	—	—	—	6	3	27	—	1	—	28	1	6	20	—	—	26
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okr. sprawozdawczym .	743	1378	257	150	21	1806	1277	8275	2814	915	293	12297	504	9450	4184	601	219	14454
OGÓŁEM w okresie poprzednim . .	571	1129	220	119	19	1487	1340	8832	3184	981	332	13329	539	10385	4230	850	326	15791
RÓŻNICA w por. z okr. poprzednim .	+ 172	+ 249	+ 37	+ 31	+ 2	+ 319	— 63	— 557	— 370	— 66	— 39	— 1032	— 35	— 935	— 46	— 249	— 107	— 1337

Liczba folwarków ponad 50 hektarów prze

C A I.

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100—499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	W tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem				Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt					Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	6	12	12	—	—	—	230
12	550	128	14	20	712	8	954	261	115	30	1360	1	722	459	185	81	1447	151	162	5213	3736	958	380	139	6191
2	113	10	7	2	132	3	719	13	50	8	790	1	530	139	6	1	676	34	32	1990	1633	195	145	17	2321
12	654	69	92	1	816	4	517	31	54	—	602	1	600	—	34	—	634	212	209	4398	3368	190	813	27	5068
1	61	1	2	—	64	4	698	267	25	8	998	3	1985	3750	27	115	5877	50	47	7259	2961	4075	61	162	8294
139	5292	4033	179	135	9639	129	12698	12692	299	507	26196	32	22259	26618	569	606	50052	1432	1402	100975	48908	49262	1289	1516	107083
1	19	41	—	4	64	3	311	228	3	19	561	—	—	—	—	—	—	46	46	1182	531	554	24	73	1288
1	62	9	6	—	77	1	140	20	7	1	168	—	—	—	—	—	—	36	31	640	560	41	38	1	568
16	785	105	85	28	1003	2	107	98	4	22	231	3	1215	900	40	73	2228	220	231	5316	3710	1136	329	141	6144
9	496	90	4	4	594	5	480	325	15	24	844	6	2638	754	148	54	3594	495	474	8188	6248	1521	286	133	9002
2	58	71	18	15	162	3	239	229	20	27	515	—	—	—	—	—	—	83	83	1221	548	494	92	87	1595
4	214	—	10	—	224	3	537	1	—	—	538	2	1500	—	50	—	1550	80	80	3476	3336	8	131	1	2913
4	164	15	73	9	261	3	152	145	40	39	376	—	—	—	—	—	—	73	68	1396	798	281	248	69	1340
—	—	—	—	—	—	2	374	9	6	—	389	2	2140	14	2	—	2156	24	23	2761	2698	45	18	—	3196
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	60	39	20	1	—	—
—	—	—	—	—	—	2	476	1	—	—	477	—	—	—	—	—	—	2	2	477	476	1	—	—	401
1	56	20	5	—	81	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	81	56	20	5	—	81
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
204	8524	4592	495	218	13829	172	18402	14320	638	685	34045	51	33589	32634	1061	930	68214	2951		144645	79618	58801	3860	2366	
211	8579	5007	572	350	14508	180	20100	13609	815	1027	35551	56	37197	34653	1575	1624	75049	2897		155715	86222	60903	4912	3678	
−7	−55	415	77	132	679	−8	1698	+711	177	342	1506	−5	3608	2019	514	694	6835	+54		11070	6604	2102	1052	1312	

strzeni ogólnej: 1130 z liczbą robotników stałych: 31400.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami:						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	1130	31400	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	3	12	3	100,0	3	—	—	12	100,0
IV Przemysł mineralny . . .	151	5213	81	54,6	54	18	9	4571	87,7
V Hutnic. i mech. przerób metali	34	1990	27	80,0	12	8	7	1791	90,0
VI Przemysł masz. i elektrotech.	212	4398	153	72,2	122	21	10	3600	81,8
VII „ chemiczny	50	7259	32	64,0	24	6	2	7627	100,0
VIII „ włókienniczy . .	1432	100975	858	59,0	637	153	68	83730	82,9
IX „ papierniczy . . .	46	1182	27	58,7	23	3	1	925	78,2
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	36	640	22	61,1	20	1	1	133	20,8
XI Przemysł drzewny i snycerski	220	5316	151	68,6	94	32	25	5072	95,4
XII „ spożywczy . . .	495	8188	265	53,5	213	36	16	5335	65,2
XIII „ konfekc. i galanter.	83	1221	23	27,7	17	6	—	526	43,1
XIV „ budowlany	80	3476	12	15,0	11	1	—	2046	58,8
XV „ poligraficzny . . .	73	1396	49	67,1	28	11	10	1057	75,7
XVI Zakłady użyteczności publicz.	24	2761	15	62,5	11	3	1	1362	49,3
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	9	60	2	22,2	2	—	—	31	51,6
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	2	477	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych .	1	81	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	4081	176045	1720 [1]	58,3 [2]	1271	299	150	117818 [1]	81,5 [2]
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	3991	187225	1533	52,9	1127	274	132	135900	87,2
RÓŻNICA w porównaniu z okr. poprzedn. (±):	+90	—11180	+187	+5,4	+144	+25	+18	—18082	—5,7

[1]) Prócz powyższych dokonano 19 wizytacyj w 16 zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji,
[2]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
—	—	—	—	—
3	3	—	—	—
131	57	74	1	—
52	22	30	—	1
194	136	58	—	3
42	24	18	—	—
1210	457	753	81	15
32	17	15	2	—
25	15	10	—	1
248	149	99	1	—
342	277	65	2	2
29	20	9	2	—
13	4	9	—	3
85	60	25	3	—
20	11	9	—	2
2	1	1	—	1
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
[1]) 2428	1253	1175	92	28
2226	1111	1115	133	72
+202	+142	+60	—41	—44

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	—	—	—
IV	—	—	10
V	1	1	1
VI	—	—	40
VII	1	1	22
VIII	13	13	184
IX	—	—	6
X	2	2	7
XI	3	3	39
XII	10	10	83
XIII	1	1	9
XIV	—	—	3
XV	2	2	8
XVI	—	—	6
XVII	—	—	81
XVIII	1	1	3
XIX	—	—	—
XX	—	—	—
	34	34	502
	11	11	752
	+23	+23	—250

a zatrudniających 57 robotników.
ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	—	—	4	5	1	1	4	10	42	47	—	10	2	1	10	—	—	4	—	18	16	175	72	127	76	93
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	—	1	8	6	3	1	2	2	17	14	—	—	5	6	4	—	—	30	—	2	7	67	28	29	15	32
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	—	4	18	9	19	2	11	—	61	69	—	1	5	6	5	—	—	30	—	15	33	288	105	95	68	95
VII „ chemiczny	—	1	1	4	2	1	3	—	12	6	—	—	—	1	6	1	—	2	—	1	7	48	19	25	17	8
VIII „ włókienniczy	—	129	129	113	90	30	264	65	698	362	6	28	30	39	43	—	5	54	—	41	521	2647	948	1357	1013	588
IX „ papierniczy	—	1	3	6	2	—	3	—	7	5	—	—	—	—	—	—	—	6	—	9	4	46	12	44	35	19
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	1	—	2	—	7	—	13	13	—	—	1	3	—	—	—	—	—	7	2	49	30	27	23	35
XI „ drzewny i snycerski	—	4	3	15	3	3	10	1	69	71	—	3	2	—	—	—	—	4	—	3	13	204	57	136	84	202
XII „ spożywczy	1	4	28	50	9	2	32	29	107	114	—	1	6	27	16	—	—	1	1	110	122	660	225	170	98	426
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	—	5	3	—	1	1	—	9	11	1	—	1	—	—	—	1	4	—	—	6	43	4	19	10	12
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5	—	2	2	3
XV „ poligraficzny	—	2	15	9	16	2	9	—	37	49	—	—	2	2	—	—	—	11	—	8	20	182	71	71	46	63
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	—	3	2	—	—	—	—	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	19	—	10	8	10
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	1
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	1	146	218	222	147	43	346	107	1081	766	7	43	49	79	84	1	6	116	1	216	758	4437	1571			1587
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	5	9	47	65	83	46	131	48	564	574	9	60	60	59	21	3	9	10	—	45	266	2114	1496			761
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	−4	+ 137	+ 171	+ 157	+64	−3	+ 215	+59	+ 517	+ 192	−2	−17	− 11	+20	+63	−2	−3	+ 106	+1	+ 171	+ 492	+2323	+75			+826
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	2	13	72	64	47	13	51	49	442	393	4	32	22	33	18	—	—	2	—	147	183					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły: kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	W okresie sprawozdawczym: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	W okresie poprzednim: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	9	20	76	1	—	3	2	19	—	—	50	—	15	17	8	12	—	232	58	124	80	81
V Hutnictwo i mech. przerób metali	—	9	58	5	21	18	3	—	—	—	2	—	—	5	4	9	—	134	69	69	51	102
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	—	10	77	18	11	78	12	1	—	—	17	—	—	10	3	17	5	259	122	117	58	87
VII „ chemiczny	6	4	13	6	—	1	2	6	—	—	4	—	—	3	—	5	1	51	36	21	14	8
VIII „ włókienniczy	136	183	1147	103	78	43	46	2	656	—	258	2	25	252	77	251	120	3379	1678	1275	861	703
IX „ papierniczy	3	4	50	1	—	11	1	17	—	—	2	—	—	2	1	5	1	98	62	26	15	24
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	13	14	61	10	—	1	—	25	—	—	11	—	—	4	4	3	—	146	43	32	27	11
XI Przemysł drzewny i snycerski	23	70	217	22	—	20	205	4	—	—	13	2	4	11	34	47	14	686	306	235	148	342
XII „ spożywczy	12	47	205	5	26	6	14	9	—	—	10	—	8	17	48	85	24	516	361	316	240	377
XIII „ konfekcyj. i galanteryj.	9	3	7	1	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	3	—	27	4	13	9	5
XIV „ budowlany	—	—	2	—	—	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	2	5	—	—
XV „ poligraficzny	—	48	35	30	2	2	—	75	—	—	40	—	—	37	1	15	4	289	94	28	23	59
XVI Zakłady użyteczności publicznej	12	17	12	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	2	—	50	—	10	9	6
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	8	—	—	—	5
XVIII Komunikac., poczta, telegraf. telef.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	223	429	1969	202	141	188	287	160	656	1	407	4	52	363	181	455	169	5887	2835			1810
OGÓŁEM w okresie poprzednim	98	177	761	38	65	93	102	56	276	—	60	1	5	145	67	202	129	2275	1539			1034
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. (±)	+ 125	+ 252	+ 1208	+ 164	+ 76	+ 95	+ 185	+ 104	+ 380	+ 1	+ 347	+ 3	+ 47	+ 218	+ 114	+ 253	+ 40	+ 3612	+ 1296			+ 776
OGÓŁEM zleceń wykonanych	76	120	581	90	56	82	144	89	140	1	61	—	21	67	115	127	40					

TABLICA III c.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	14	—	—	101	—	12	—	11	—	138	75	258	153	67
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	4	—	—	26	—	2	—	2	2	36	20	65	25	18
VI Przemysł maszynowy i elektrotech.	6	—	—	405	1	37	1	5	2	457	269	302	117	161
VII „ chemiczny	1	—	—	42	6	1	1	—	1	52	24	24	10	4
VIII „ włókienniczy	92	1	—	1012	22	65	5	31	2	1230	780	1617	1208	660
IX „ papierniczy	—	—	—	66	—	6	—	—	1	73	33	95	82	38
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	13	3	—	26	—	1	—	—	—	43	21	23	13	22
XI „ drzewny i snycerski	19	—	—	239	6	6	—	32	1	303	162	310	150	230
XII „ spożywczy	78	1	—	408	5	3	—	12	14	521	237	333	117	151
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	7	—	—	50	—	6	—	—	1	64	19	75	26	25
XIV „ budowlany	1	—	—	22	—	—	—	1	—	24	—	48	5	12
XV „ poligraficzny	22	—	—	156	—	14	—	2	1	195	86	201	115	87
XVI Zakłady użyteczności publicznej	3	—	—	15	1	1	—	—	—	20	5	14	8	13
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	—	1	1	3
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—
XIX Przem. hotel., szynkarski i usług osob.	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	15	15	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	260	5	1	2571	41	154	7	96	25	3160	1731			1491
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	160	6	1	2992	6	99	6	71	44	3385	2049			1164
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	+100	—1	—	—421	+35	+55	+1	+25	—19	—225	—318			+327
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	166	9	—	1159	28	54	4	57	14					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																				OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem, i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	1	5	—	1	—	—	14	—	—	—	—	—	5	6	10	18	42	4	—	11	23	140	20	76	44
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	1	—	—	—	2	7	2	2	3
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	4	1	—	3
IV Przemysł mineralny	—	1	—	1	7	—	1	—	1	—	—	1	12	6	6	6	6	—	—	4	43	95	—	14	81
V Hutnic. i mech. przerób metali	—	—	19	2	1	—	—	—	1	1	—	—	15	2	1	10	3	—	—	2	13	70	1	7	62
VI Przemysł masz. i elektrotech.	1	5	42	9	3	—	—	3	1	1	2	5	33	17	6	45	6	1	—	38	32	250	2	27	221
VII „ chemiczny	1	4	—	—	14	8	3	—	—	—	2	—	21	10	1	39	7	—	—	10	28	148	3	19	126
VIII „ włókienniczy	16	62	49	15	8	938	1	7	20	4	12	1	103	103	202	190	45	3	—	78	454	2311	13	227	2071
IX „ papierniczy	—	1	—	—	12	—	—	2	—	—	—	—	1	—	3	6	—	—	—	1	2	28	—	2	26
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	2	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	11	—	4	7
XI „ drzewny i snycerski	—	5	4	—	84	—	—	1	—	2	1	—	3	5	5	19	2	2	—	15	11	159	2	39	118
XII „ spożywczy	3	5	4	5	19	—	1	—	2	—	1	—	12	3	13	13	21	2	—	11	31	146	6	30	110
XIII „ konfekc. i galanter.	—	—	6	—	1	3	—	—	—	1	—	—	1	—	2	—	—	1	—	2	5	22	—	8	14
XIV „ budowlany	—	—	—	3	—	—	—	—	3	3	—	—	8	37	44	47	20	3	—	19	44	231	7	56	168
XV „ poligraficzny	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	1	—	—	—	1	10	—	5	5
XVI Zakłady użyteczności publicz.	1	1	8	6	—	—	—	—	1	4	—	1	4	6	29	33	12	10	—	14	59	189	2	41	146
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	9	9	21	3	—	2	9	55	1	19	35
XVIII Komunikacje, poczta i t. p.	—	1	2	1	—	—	—	—	—	4	—	1	—	3	1	5	2	4	—	4	7	35	2	6	27
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	2	5	2	1	2
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	3	—	—	3
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	23	92	134	43	161	949	20	13	31	20	18	9	220	205	334	442	191	33	—	211	770	3919	64	583	3272
OGÓŁEM w okresie poprzednim	30	92	195	200	117	1324	18	9	50	23	18	8	278	341	466	719	171	68	—	335	851	5313	62	590	4661
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	—7	—	—61	157	+44	375	+2	+4	—19	—3	—	+1	—58	—136	—132	—277	+20	—35	—	124	—81	1394	+2	—7	—1389

*) Na ogólną liczbę 3919 wypadków 287 wypadków (w tem 20 śmiertelnych) miało miejsce w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.

OKRĄG IV.

WOJEWÓDZTWO KIELECKIE.

Stan zatrudnienia. Na dzień 31 grudnia 1930 roku zarejestrowano na terenie okręgu 2994 *zakłady* przemysłowe, zatrudniające 140309 *robotników.* Pod wpływem trwającego przez cały rok sprawozdawczy ciężkiego kryzysu gospodarczego liczba czynnych na terenie IV Okręgu zakładów przemysłowych zmniejszyła się o 48, a liczba zatrudnionych robotników o 28822 (17%).

W górnictwie wstrzymano roboty w 6 kopalniach rudy żelaznej w powiatach częstochowskim i koneckim z powodu braku zbytu na rudę i braku kapitałów obrotowych, natomiast uruchomiono 2 kopalnie rudy brunatnej i ilastej w powiecie iłżeckim i zarejestrowano jedną niewielką (96 rob.) kopalnię węgla w powiecie będzińskim. Kopalnie węgla Zagłębia Dąbrowskiego pracowały przeciętnie 5 dni w tygodniu, zmniejszając nieznacznie liczbę zatrudnionych robotników. Ogólny stan zatrudnienia w górnictwie zmniejszył się w roku sprawozdawczym o 5205 (13%) robotników.

W grupie *przemysłu mineralnego* zamknięto 12 cegielni i hutę szkła taflowego, uruchomiono natomiast nowowybudowaną cementownię. Fabryki wyrobów szamotowych i kamionkowych, fabryka porcelany, piece wapienne, szklarnie i cementownie ograniczyły produkcję, zmniejszając liczbę zatrudnionych robotników. Ogólny spadek stanu zatrudnienia w przemyśle mineralnym wynosił 2684 (19%) robotników.

W grupie *hutnictwa i mechanicznego przerobu metali* liczba robotników zmniejszyła się o 9482 (23%). W zakładach hutnictwa żelaznego czynnych było na terenie okręgu z przerwami 5 wielkich pieców i 21 martenowskich. Odlewnie w Końskich w połowie roku sprawozdawczego ograniczyły pracę od 3—4 dni w tygodniu, a następnie zostały całkowicie unieruchomione, pozbawiając pracy przeszło 1000 robotników. Huty żelazne redukowały robotników i zmniejszały liczbę dni pracy w tygodniu, emaljernie starały się utrzymać pełny tydzień pracy, zmniejszając liczbę robotników.

W przemyśle maszynowym spadek zatrudnienia wynosił 27%. Zamknięto 8 zakładów, a pozostałe przeprowadziły znaczne redukcje robotników.

W przemyśle chemicznym zredukowano 2376 (29%) robotników. W roku sprawozdawczym unieruchomiono fabrykę sztucznego jedwabiu i zlikwidowano fabrykę terpentyny i kalafonji.

W przemyśle włókienniczym liczba robotników spadła o 3561 (15%). Poza przędzalniami wełny czesankowej, które dzięki sprzyjającym warunkom eksportowym pracowały przez cały rok przy pełnej obsadzie robotników, wszystkie inne fabryki przemysłu włókienniczego redukowały liczbę dni pracy i zmniejszały stan zatrudnienia.

W przemyśle budowlanym ogólny spadek stanu zatrudnienia wyraża się liczbą 1409 (20%) robotników. Z powodu ukończenia rozpoczętych w r. 1929 budowli nastąpiły znaczne redukcje robotników na terenie prawie całego Okręgu, z wyjątkiem obwodu sosnowieckiego, gdzie liczba robotników budowlanych wzrosła wskutek intensywnego prowadzenia robót przy budowie i wykańczaniu domów robotniczych i urzędniczych, budowanych przez zakłady ubezpieczeń.

Procentowy udział *pracy kobiet i młodocianych* w poszczególnych grupach przemysłowych przedstawiał się, jak następuje:

RODZAJ ZATRUDNIENIA	% poszczególnych kategoryj robotników w stosunku do ogólnego stanu zatrudnienia w każdej gałęzi przemysłu			
	Dorosłych		Młodocianych	
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt
III Górnictwo	94,6	4,7	0,6	0,1
IV Przemysł mineralny	74,3	16,4	6,7	2,6
V Hutnictwo i mechaniczny przerób metali	82,8	11,5	4,7	1,0
VI Przemysł maszynowy i elektrot.	83,4	2,0	14,3	0,3
VII „ chemiczny	77,1	19,2	2,5	1,2
VIII „ włókienniczy	32,5	63,3	0,7	3,5
IX „ papierniczy	71,4	24,3	1,6	2,7
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	78,8	13,8	6,8	0,6
XI Przemysł drzewny i snycerski	83,8	8,8	6,2	1,2
XII „ spożywczy	76,4	17,2	3,7	2,7
XIII „ konfekc. i galanteryjny	35,8	43,9	7,9	12,4
XIV „ budowlany	84,4	10,3	3,6	1,7
XV „ poligraficzny	59,0	22,6	13,6	4,8
XVI Zakłady użyteczności publicznej	72,6	24,5	1,8	1,1
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	49,8	42,1	3,9	4,2
XVIII Komunikacja, poczta, telegraf, telefon	99,7	0,3	0,0	0,0
XIX Hotele, gospody, jadłod., usługi osobiste	51,8	29,2	10,8	8,2
XX Zakłady widowiskowe	53,4	27,0	14,4	5,2
Ogółem	76,0	18,8	3,6	1,6

Działalność inspekcyjna. W działalności inspekcyjnej nastąpiło nieznaczne pogorszenie, zwiedzono bowiem o 4% mniej zakładów i objęto *wizytacjami* o 2% mniej robotników. W zakresie higjeny pracy stwierdzono wykonanie 1072 zleceń (w r. 1929—1930), w zakresie bezpieczeństwa 920 (806) i w zakresie ustaw ochronnych 1412 (853). Wykonanie zarządzeń szło w roku sprawozdawczym bardzo opornie wskutek ciężkiego kryzysu gospodarczego. Stąd powstała konieczność przesuwania terminów wykonania zarządzeń i wielokrotnego wizytowania znacznej liczby zakładów przemysłowych.

Nie objęto wizytacjami 98% gospodarstw rolnych i 66% zakładów przemysłowych z powodu niedostatecznej ilości sił inspekcyjnych, trudności komunikacyjnych i szczupłych kredytów na podróże służbowe.

W związku *z otwieraniem i przebudową zakładów* wydano 189 *opinij*, które w całości zostały uwzględnione przy zatwierdzaniu projektów budowy i urządzenia zakładów przez władze przemysłowe.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. Działalność inspekcji w zakresie higjeny pracy obrazuje tablica IIIa, a w zakresie bezpieczeństwa pracy tablica IIIb. Na bliższe omówienie zasługują następujące kwestje:

Mieszkania robotników rolnych—według wiadomości, posiadanych przez inspekcję pracy—w większości wypadków nie odpowiadają swemu przeznaczeniu, jednak brak podstaw prawnych i niedostateczny personel inspekcyjny nie pozwoliły zająć się tą sprawą w roku sprawozdawczym. Tylko w nielicznych wypadkach były wydane zlecenia odnowienia i remontu mieszkań, urządzenia komórek na opał, utrzymywania w czystości sieni, usunięcia z przed mieszkań śmieci i odpadków i t. p.

W jednej z kopalń rudy ilastej, z powodu braku odpowiedniej i dostatecznej *wentylacji*, powietrze podczas drugiej zmiany na chodnikach głównych i filarowych, więcej oddalonych od szybu wentylacyjnego, było tak pozbawione tlenu i zadymione od materjałów wybuchowych, że górnicy, omdlewając po 5 godzinach pracy, zmuszeni byli opuszczać kopalnię, aby zaczerpnąć świeżego powietrza. Urząd Górniczy, na skutek otrzymanego od inspekcji pracy protokółu, wydał odpowiednie zlecenie, i wentylacja mechaniczna została na tej kopalni zainstalowana.

W garbarniach zwracano uwagę na odpowiednie urządzenia składów skór surowych, oraz na *odkażanie* tych składów, by uniknąć roznoszenia chorób przez muchy, żądano również wywieszenia w miejscach pracy informacyj o chorobach, na jakie mogą być narażeni robotnicy przy pracy, jak przed temi chorobami się chronić i jakie są ich objawy początkowe.

Przy piecach prażalnych rudy cynkowej polecono urządzić *instalację do chwytania* wydzielającego się przy prażeniu blendy cynkowej *gazu* i przerabiania go na kwas siarkowy. Sprawa ta oparła się o Komisję Specjalną przy Województwie, która nakaz Inspektora Pracy zatwierdziła.

Przy pracach, które mogą być wykonywane w pozycji siedzącej, zalecano wydawać robotnikom *stołki z oparciem*, zamiast zwykłych bez oparcia. W niektórych fabrykach, na skutek poprzednich zleceń, wydano stołki z miękkiemi siedzeniami i zastąpiono służące do siedzenia skrzynki, beczułki i t. p. odpowiedniemi stołkami.

Choroby zawodowe. W roku sprawozdawczym zgłoszono: 7 wypadków suchej egzemy w dziale smołowania garnków żeliwnych, 2 wypadki reumatyzmu w wytrawialni naczyń blaszanych, 4 wypadki zatrucia ołowiem w fabryce krzyży ołowianych, 1 wypadek zatrucia ołowiem w drukarni, 4 wypadki chorób skórnych na skutek działania płynów żrących, nieżyt górnych dróg oddechowych u robotnika w lakierni, rozedmę płuc u 2 tragarzy. Podczas wizytacji wytwórni wyrobów cementowych stwierdzono u 4 robotników przewlekłe zapalenie skóry, powstałe na skutek działania oleju gazowego, używanego przy fabrykacji dachówek. Zarządzenia w celu zapobieżenia tym chorobom wydawano w porozumieniu z kierownikiem lekarskiej inspekcji pracy i z lekarzami powiatowymi. W większości wypadków chorych przesunięto do innych oddziałów pracy, nieszkodliwych dla ich zdrowia.

Jak widać z tablic IIIa i IIIb, w roku sprawozdawczym 28% zleceń wydano w formie *nakazów* (w r. 1929—17%). W wypadkach stwierdzenia niewykonania nakazów kierowano sprawy do sądów, które nakładały przeważnie grzywny od 100 do 250 zł. W jednym wypadku uzyskano grzywnę 1000 zł. i w jednym wypadku bezwzględny areszt trzydniowy. Zastosowano również do jednej z hut szklanych przymusowe wykonanie nakazu przez władze administracyjne.

Nieszczęśliwe wypadki. W roku sprawozdawczym na terenie okręgu zgłoszono 11819 wypadków (w 1929 r.—16561) w tem śmiertelnych 101 (110). W porównaniu z okresem poprzednim liczba wypadków zmniejszyła się o 4742 (29%). Ten stosunkowo znaczny spadek liczby wypadków nastąpił w związku z redukcją stanu zatrudnienia o 17% i redukcją dni pracy. Możliwy jest tu również wpływ szczególnego nacisku, jaki inspekcja pracy kładła podczas wizytacji na warunki bezpieczeństwa w zakładach przemysłowych.

Wypadków *śmiertelnych* zgłoszono w roku sprawozdawczym 101 (w roku poprzednim 110), wypadków zaś, które spowodowały *utratę zdolności do pracy powyżej 4 tygodni*, zarejestrowano 914 (861), czyli o 53 więcej niż w roku poprzednim. Najgroźniej przedstawiają się następstwa wypadków w górnictwie, gdzie zanotowano 50 (48) wypadków śmiertelnych i 352 (407) wypadki ciężkie, oraz w hutnictwie — 7 (22) wypadków śmiertelnych i 258 (196) ciężkich. W rolnictwie i leśnictwie na ogólną liczbę 184 zgłoszonych wypadków było śmiertelnych 19 (12) i ciężkich 91 (41).

Opis ważniejszych wypadków: Trzy wypadki śmiertelne zaszły podczas rozsadzania warstw materjałami wybuchowemi. Przy zapalaniu dziur na filarze, poszkodowani nie zdążyli wyjść z zabierki, lub też schowali się w miejscu zbyt mało bezpiecznem i zostali zabici węglem ze strzałów.

Przyczyną następnych 3 wypadków było oberwanie się węgla lub kamienia podczas ładowania lub w czasie obrywania kilofem. Spadający kęs przewrócił i przygniótł poszkodowanych, wywołując ogólne potłuczenie i uszkodzenie wewnętrznych organów, co spowodowało śmierć po kilku godzinach lub dniach.

Trzem wypadkom śmiertelnym ulegli robotnicy, zatrudnieni przy transporcie wagoników. W jednym wypadku naładowany wóz szedł po pochylni i uderzył w wozy próżne, stojące pod pochylnią. Wozy cofnęły się w tył i uderzyły poszkodowanego, zabijając go na miejscu. W drugim wypadku zepchnięty wóz ładowny, uderzając pod pochylnią stojący tam wóz próżny, spięty z liną, spowodował tak silne szarpnięcie woza próżnego, że wał hamulcowy, obracając się kilkakrotnie, z taką siłą i szybkością zawijał linę woza ładownego, iż jej koniec wraz z hakiem, szarpnięty nagle, wykonał łuk w powierzu i uderzył poszkodowanego w głowę, kładąc go trupem. W trzecim wypadku poszkodowany, zajęty przy odpychaniu wozów ładownych, znaleziony został w pozycji leżącej bez życia. Jest to wypadek o tyle tajemniczy, że lekarz stwierdził tylko niewielką ranę, nie wykluczając śmierci z powodu jakiegoś czynnika wewnętrznego (serce).

Wypadkowi śmiertelnemu ulegli dwaj dozorcy górnicy, którzy, szukając przyczyny powstania dymu na pochylni, zbłądzili i dopiero przez akcję ratunkową zostali odna-

lezieni, ale już martwi. Śmierć nastąpiła na skutek uduszenia gazami trującemi, a u jednego lekarz stwierdził złamanie czaszki w okolicy kości czołowej.

Wypadek śmiertelny miał miejsce na kopalni w czasie opuszczania feli (desek) szybem wentylacyjnym na dół; dyszel kieratu, za pomocą którego opuszczano materjały, szybciej się obrócił i poodrzucał zatrudnionych przy nim ludzi, przyczem poszkodowana, padając, uderzyła głową o słup, wskutek czego doznała wstrząsu mózgu, co spowodowało śmierć na drugi dzień po wypadku.

Śmiertelnemu wypadkowi uległ robotnik podczas usuwania ze starej szopy izolowanych przewodników. W miejscu łączenia się dwóch kabli wysokiego napięcia nastąpiło śmiertelne porażenie prądem.

W jednym wypadku na chodniku przy przybudówce, w ścianie górnej były strzelane dwa otwory po 1½ metra długie. Gdy po pewnym czasie po strzałach górnicy weszli do danej roboty dla zrewidowania piętra, wówczas spadł kamień z piętra i uderzył poszkodowanego w głowę, co spowodowało natychmiastową śmierć. W innym znów wypadku poszkodowany, wyjeżdżając z dołu na powierzchnię, po odbiciu sygnału wyszedł z klatki i, gdy maszynista zaczął ciągnąć klatkę do góry, chciał z powrotem wskoczyć do klatki i wpadł do szybu, zabijając się na miejscu.

W pewnym wypadku poszkodowany podszedł z kilofem do ściany filaru podczas wiercenia otworu przez drugiego robotnika. W trakcie obrywania węgla przez poszkodowanego z tejże ściany oberwał się kawał węgla z wysokości $2^1/_2$ metra, powodując ogólne potłuczenie i złamanie kręgosłupa w części piersiowej.

W innym zaś wypadku po strzale na filarze został wybity (wyleciał) stempel, który został znów z powrotem postawiony. Poszkodowany szedł po drzewo na klin, w tem nastąpiło stąpnięcie, które spowodowało oberwanie ławy węgla, powodując złamanie podstawy czaszki, złamanie kręgosłupa w części szyjowej, połamanie prawej łopatki i starcie skórne z wybroczynami w okolicy obu łopatek. Skutkiem tego wypadku była śmierć.

Obserwatorzy bielili tamy powietrzne na chodnikach. Na jednym z tych chodników znaleziono poszkodowanego, opartego o tamę, drugi poszkodowany leżał 34 metry od tamy. Nastąpiło śmiertelne zatrucie gazami; lampy świeciły powieszone.

Na robotnika, pracującego przy wierceniu dziury w kamieniu, obsunął się z góry wielki kamień. Śmierć nastąpiła momentalnie na skutek krwotoku.

Robotnik, podkopując kamień pod ścianą kamieniołomu wysokości około 5 metrów, został zgnieciony przez ścianę kamieniołomu, która obsunęła się zupełnie nieoczekiwanie. Na skutek zmiażdżenia głowy i pęknięcia brzucha zmarł natychmiast.

Robotnik, pracujący przy czyszczeniu wnętrza walczaka kotłowego, manipulując ręczną lampą elektryczną, został porażony prądem elektrycznym, wskutek dotknięcia się ręką do niedostatecznie izolowanego lub uszkodzonego przewodu, doprowadzającego prąd do przenośnej lampki elektrycznej, zasilanej wprost z sieci prądem na 240 volt. Śmierć nastąpiła natychmiast.

Laborant, pracując w laboratorjum chemicznem zakładów mechanicznych, uległ zatruciu przez wydzielane gazy. Zatrucie organizmu wywołało długotrwałą chorobę i spowodowało śmierć.

W pewnym wypadku poszkodowany, nie zastosowawszy się do rozorządzeń montera-szefa i zbagatelizowawszy ostrzeżenia drugiego robotnika oraz napisy ostrzegawcze, został porażony prądem przy pracy obok transformatora.

Biuro elektrotechniczne skierowało montera do przeprowadzenia instalacji oświetleniowej w fabryce pończoch; monter, nie czekając aż wyłączona będzie transmisja na danym odcinku, gdzie wypadała mu robota za transmisją, przystawił drabinkę i zaczął wspinać się, w tym momencie został pochwycony za marynarkę przez pędnię, obrócony kilka razy i zrzucony na ziemię, co spowodowało śmierć.

W przemyśle mineralnym wypadek zaszedł w fabryce portland-cementu. Dochodzenie ustaliło, że poszkodowany zajęty był przy młynach surowcowych. Praca jego polegała na spychaniu kamienia sztangą żelazną do kosza młyna surowców. Poszkodowany przy spychaniu kamienia stanął prawdopodobnie na kupie kamienia wapiennego, zamiast stać na pomoście, by sobie ułatwić to spychanie; wtem masa się obsunęła, a poszkodowany, straciwszy równowagę, wpadł do kosza, gdzie został przysypany i zadusił się.

Wypadek śmiertelny w fabryce włókienniczej zdarzył się w następujących okolicznościach: poszkodowana układała na szarpaczu mieszankę bawełny odpadkowej i w trakcie tego z iskry, wytworzonej w szarpaczu, powstał ogień, którego płomienie,

wybuchając z niezwykłą siłą, ogarnęły ubranie poszkodowanej. Na skutek poparzenia $^3/_4$ powierzchni ciała poszkodowana zmarła.

Poszkodowany zatrudniony był przy ładowaniu starego bronzu, przeznaczonego do przetopienia w piecu tyglowym. Pomiędzy złomem bronzu znajdowała się stara kula bronzowa wydrążona, używana do pomp wodnych i do wentyli kulowych dla przewodów parowych. Przy nagrzewaniu się metalu w piecu, prawdopodobnie wskutek obecności śladów wody wewnątrz kuli, nastąpiło rozsadzenie jej oraz pieca tyglowego; odłamki pieca poraniły poszkodowanego, powodując naruszenie czaszki i kości skroniowej, co spowodowało śmierć po 24 godzinach.

Podczas ścinania drzewa, jedna z jodeł zawisła na obok rosnącej; robotnik, chcąc ją obalić na ziemię, zmuszony był ściąć i tę obarczoną ciężarem. Przy tej czynności, to jest przy podcinaniu, jodła podcięta prysła, powodując zwalenie się obu sztuk drzewa i przygniatając robotnika swym ciężarem.

Robotnik, transportując drzewo do tartaku, został przygnieciony wozem do słupa bramy wjazdowej, stracił przytomność i upadł pod wóz, który kołem zgniótł mu klatkę piersiową, powodując śmierć.

W młynie, robotnica została pochwycona przez wał transmisyjny za suknię i poniosła śmierć na miejscu. W tym wypadku winien był właściciel młyna, gdyż główna transmisja nie była oskrzynkowana, a przestrzeń, w której wał się znajdował, była dostępna dla robotników.

Robotnik, smarując panewkę obracającego się wału transmisyjnego, został schwycony za lewy rękaw ubrania przez wystający poza belkę koniec wału, który, wciągając następnie lewę rękę robotnika i stale się obracając, aż do czasu zatrzymania lokomobili, przerzucał cały ciężar ciała i, uderzając nogami robotnika o belkę, spowodował oderwanie lewej kończyny dolnej oraz złamanie obu kości prawego podudzia. Śmierć nastąpiła w kilka godzin po wypadku.

W związku z nieszczęśliwemi wypadkami przeprowadzono w roku sprawozdawczym 71 inspekcyj zakładów pracy. W razie stwierdzenia przekroczenia obowiązujących przepisów bezpieczeństwa—kierownicy zakładów byli pociągani do odpowiedzialności karnej z art. 464 względnie 474 K.K. W wyniku spraw osądzonych, jeden oskarżony został skazany na grzywnę 100 zł., drugi — na grzywnę 300 zł, w czterech sprawach zapadł wyrok, skazujący na 6 miesięcy do 1 roku więzienia, a w dwóch sprawach oskarżonych uniewinniono.

Wykroczenia. Z ogólnej liczby 2664 wykroczeń 1921 (72%) załatwiono w trybie nakazowym, ukarano administracyjnie 54 (2%), skierowano na drogę sądową 250 (9%), w pozostałych zaś nie wszczynano postępowania karnego ze względu na natychmiastowe przystąpienie pracodawców do usunięcia zauważonych przez inspektora wykroczeń.

Kary administracyjne były stosowane w granicach od 10 do 100 zł, *kary sądowe* wahały się w granicach od 10 do 300 zł.

W roku sprawozdawczym Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, na zasadzie art. 6 p. b. ustawy z dnia 18 grudnia 1919 roku o czasie pracy w przemyśle i handlu, wydało 59 zezwoleń na przedłużenie czasu pracy od 2 do 4 godzin na dobę dla 14112 robotników, oraz jedno zezwolenie na przedłużenie czasu pracy do 56 godzin w tygodniu dla 235 robotników, na zasadzie art. 6 p. c wspomnianej ustawy. Na pracę nocną otrzymało zezwolenie 17 zakładów dla 520 robotników.

Okręgowy Inspektorat Pracy wydał 3 zezwolenia na przedłużenie czasu pracy do 12 godzin na dobę dla 6 osób, wykonywujących w czasie pilnowania jednocześnie inną przerywaną pracę dodatkową, 5 zezwoleń dla 18 osób na przedłużenie czasu pracy o 2 godziny na dobę, celem wykonania robót, poprzedzających produkcję lub po niej następujących, oraz 2 zezwolenia na pracę nocną 52 kobiet w cukrowniach przy robotach, wyszczególnionych w p. c. art. 13 ustawy z dnia 2 lipca 1924 roku w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet.

CZĘŚĆ CYFROWA

SPRAWOZDANIA Z OKRĘGU IV

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych		
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem
III Górnictwo	10	25	—	—	—	25	23	210	11	5	—	226	16	445	55	3	5	508
IV Przemysł mineralny .	24	49	2	2	—	53	50	343	112	30	7	492	49	1231	249	82	41	1603
V Hutnictwo i mechan. przerób metali . . .	54	111	1	22	1	135	87	536	92	175	25	828	27	526	74	174	22	796
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny .	25	50	—	27	—	77	34	239	5	175	5	424	12	241	—	84	—	325
VII Przemysł chemiczny .	21	27	21	9	3	60	29	166	87	3	7	263	10	212	37	13	7	269
VIII Przem. włókienniczy .	12	16	20	—	—	36	33	83	160	6	32	281	7	13	87	—	9	109
IX Przem. papierniczy .	12	15	19	2	3	39	15	33	70	12	15	130	2	15	21	—	7	43
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	20	41	—	8	—	49	31	224	23	32	5	284	14	295	—	12	—	307
XI Przemysł drzewny .	68	155	1	21	1	178	119	978	56	109	14	1157	53	1290	70	92	2	1454
XII Przemysł spożywczy .	1047	1994	52	71	35	2152	173	1099	217	110	97	1523	23	443	123	30	31	627
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny . .	64	116	38	15	18	187	64	251	173	68	70	562	14	111	174	42	69	396
XIV Przemysł budowlany	9	22	4	3	1	30	31	220	46	21	11	298	9	204	25	16	5	250
XV Przem. poligraficzny	28	51	4	15	—	70	32	205	59	63	20	347	7	170	49	29	14	262
XVI Zakłady użyteczności publicznej	17	44	9	1	1	55	16	136	40	5	3	184	11	259	74	11	11	355
XVII Handel, kredyt. ubezpieczenia	20	34	21	5	4	64	19	101	89	10	8	208	19	322	272	20	23	637
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon . .	80	300	—	—	—	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	90	144	38	9	8	199	11	33	40	13	16	102	6	64	58	29	16	167
XX Zakłady widowiskowe	16	46	18	10	2	76	8	32	27	12	6	77	1	15	2	3	1	21
OGÓŁEM w okr. sprawozdawczym .	1617	3240	248	220	77	3785	775	4889	1307	849	341	7386	280	5856	1370	640	263	8129
OGÓŁEM w okresie poprzednim . .	1547	3217	202	183	66	3668	803	5257	1182	836	343	7618	321	6323	1907	998	341	9569
RÓŻNICA w por. z okr. poprzednim .	+70	+23	+46	+37	+11	+117	—28	—368	+125	+13	—2	—232	—41	—467	—537	—358	—78	—1440

Liczba folwarków ponad 50 hektarów prze

C A I.

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100—499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	W tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych						Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem				Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
11	706	55	34	7	802	27	4860	462	81	31	5434	22	26978	1073	93	6	28150	109	112	35145	33224	1656	216	49	40350
22	1137	279	29	11	1456	32	4578	848	514	223	6163	2	1043	364	98	6	1511	179	188	11278	8381	1854	755	288	13962
16	782	78	137	18	1015	26	5214	510	407	51	6182	17	19825	2999	607	217	23648	227	236	32604	26994	3754	1522	334	42086
8	354	—	120	—	474	7	1366	54	283	—	1703	3	3482	80	292	16	3870	89	97	6873	5732	139	981	21	9468
6	329	62	32	6	429	11	1812	650	69	41	2572	2	1938	263	17	5	2223	79	80	5816	4484	1120	143	69	8192
5	42	264	12	17	335	4	226	321	5	21	573	10	6185	11936	121	625	18867	71	74	20201	6565	12788	144	704	23762
3	77	78	7	18	180	4	611	249	10	15	885	1	806	94	3	—	903	37	50	2180	1557	531	34	58	2875
—	—	—	—	—	—	1	99	92	5	—	196	—	—	—	—	—	—	66	74	836	659	115	57	5	913
22	1287	99	48	3	1437	8	934	313	105	52	1404	1	499	4	3	—	506	271	265	6136	5143	543	378	72	4916
4	215	28	4	—	247	2	306	7	8	—	321	2	797	664	15	0	1486	1251	1233	6356	4854	1091	238	173	5967
4	33	223	6	14	276	2	171	227	20	65	483	—	—	—	—	—	—	148	192	1904	682	835	151	236	3393
10	627	81	29	5	742	12	2504	370	111	74	3059	2	1144	50	22	—	1216	73	75	5595	4721	576	202	96	7004
—	—	—	—	—	—	1	51	71	3	5	130	—	—	—	—	—	—	68	55	809	477	183	110	39	705
5	214	80	15	8	317	3	350	52	7	—	409	1	561	272	—	—	833	53	54	2153	1564	527	39	23	2858
—	—	—	—	—	—	1	51	47	5	8	111	—	—	—	—	—	—	59	60	1020	508	429	40	43	1194
—	—	—	—	—	—	1	400	2	—	—	402	—	—	—	—	—	—	81	81	702	700	2	—	—	734
1	32	18	6	3	59	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	108	93	527	273	154	57	43	580
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	23	174	93	47	25	9	172
117	5835	1345	479	110	7769	142	23533	4275	1633	586	30027	63	63258	17799	1271	885	83213	2994	3042	140309	106611	26344	5092	2262	
139	6504	1676	989	159	9328	161	27276	6054	2510	801	36641	71	77789	20244	2644	1630	102307	3042		169131	126366	31265	8160	3340	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	
22	669	331	510	49	1559	19	3743	1779	877	215	6614	—8	14531	2445	1373	745	19094	—48		28822	19755	4921	3068	1078	

strzeni ogólnej: 824 z liczbą robotników stałych: 21482.

TABL

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo	824	21482	17	2	13	4	—	648	3
III Górnictwo	109	35145	59	54	35	16	8	22664	64
IV Przemysł mineralny	179	11278	101	56	77	20	4	8337	74
V Hutnic.i mech. przerób metali	227	32604	170	75	109	38	23	28794	88
VI Przemysł masz i elektrotech.	89	6873	31	35	26	4	1	5034	73
VII „ chemiczny . . .	79	5816	53	67	41	6	6	5544	95
VIII „ włókienniczy . .	71	20201	44	62	24	16	4	19812	98
IX „ papierniczy . . .	37	2180	36	97	26	7	3	2023	93
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	66	836	46	70	35	8	3	696	83
XI Przemysł drzewny i snycerski	271	6136	123	45	91	28	4	3989	65
XII „ spożywczy . . .	1251	6356	193	15	170	17	6	3147	50
XIII „ konfekc. i galanter.	148	1904	69	47	66	2	1	984	52
XIV „ budowlany . . .	73	5595	13	18	11	1	1	2245	40
XV „ poligraficzny . .	68	809	49	72	32	11	6	502	62
XVI Zakłady użyteczności publicz.	53	2153	11	21	7	3	1	912	42
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	59	1020	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	81	702	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych .	108	527	20	19	20	—	—	186	35
XX Zakłady widowiskowe . . .	25	174	4	16	3	1	—	34	20
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	3818	161791	1039 [1]	34 [2]	786	182	71	105551 [1]	75 [2]
OGÓŁEM w okresie poprzednim: . . .	3869	191483	1165	38	824	253	88	129826	77
RÓŻNICA w porówn. z okres. poprzednim (±)	—51	—29692	—126	— 4	—39	—71	—17	—24275	—2

[1]) Nadto dokonano 60 wizytacyj w 5 zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji a zatru

[2]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
21	5	16	—	—
91	4	87	4	3
132	39	93	—	5
297	96	201	7	22
38	18	20	4	1
75	25	50	1	2
83	25	58	11	7
52	30	22	2	1
61	44	17	4	1
164	79	85	3	18
230	175	55	10	7
73	53	20	—	—
16	2	14	1	3
80	53	27	3	1
16	10	6	1	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
20	14	6	—	—
5	5	—	—	—
[1] 1454	677	777	51	71
1719	785	934	196	90
—265	—108	—157	—139	—19

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	3	2	3
IV	11	8	15
V	19	5	24
VI	7	5	7
VII	7	5	9
VIII	5	1	8
IX	8	8	11
X	3	—	4
XI	11	7	18
XII	38	23	74
XIII	4	2	4
XIV	1	—	1
XV	4	—	4
XVI	1	—	2
XVII	1	—	3
XVIII	—	—	—
XIX	2	—	2
XX	—	—	—
	125	66	189
	105	89	234
	+20	—23	—45

dniających 290 robotników
ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	oświetlenia	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badań narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	32	—	1	—	—	—	3	—	—	—	—	7	—	4	—	—	—	—	—	—	24	71	—	3	—	12
III Górnictwo	—	3	3	3	3	2	9	12	22	21	14	24	2	17	4	—	—	7	—	3	9	158	11	139	6	59
IV Przemysł mineralny	—	1	7	13	11	2	3	17	45	44	8	36	4	30	13	4	2	33	—	22	33	328	91	370	63	124
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	1	4	38	18	25	7	14	16	68	68	19	25	25	16	24	6	1	41	6	39	61	522	126	383	73	215
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	—	2	1	5	1	3	1	5	13	14	2	3	1	2	1	—	—	13	—	13	2	82	36	96	7	63
VII „ chemiczny	1	—	3	7	5	3	5	2	21	21	5	11	1	5	8	2	3	8	1	3	8	123	19	130	44	44
VIII „ włókienniczy	—	—	5	3	2	—	—	2	12	8	2	7	4	3	4	2	—	8	2	3	7	74	1	122	56	36
IX „ papierniczy	—	—	5	3	—	—	3	2	8	13	—	4	4	4	1	2	—	8	—	4	9	70	3	48	1	27
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	5	12	—	2	8	7	9	20	—	4	—	3	4	—	—	8	—	18	12	112	38	113	6	53
XI „ drzewny i snycerski	4	4	22	12	16	3	10	15	31	33	1	14	6	18	2	1	—	16	—	53	11	272	103	215	39	110
XII „ spożywczy	1	4	20	20	7	5	11	13	44	53	6	12	9	20	11	3	—	40	—	38	54	368	75	163	11	176
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	3	2	2	3	—	2	—	16	19	1	—	2	14	3	3	—	24	—	7	15	120	15	72	23	52
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3	—	3	—	1	—	—	—	1	—	1	—	12	—	30	—	6
XV „ poligraficzny	—	4	10	10	9	—	5	7	12	25	4	5	2	4	5	—	—	17	—	15	17	151	35	59	13	94
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	8	8	3	—	1
XVII Handel, kredyt ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	39	25	124	109	82	27	74	99	303	342	62	155	60	141	80	23	6	224	9	222	265	2471	561			1072
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	14	97	132	109	120	59	87	148	216	222	67	122	27	131	72	12	20	55	4	64	169	1947	342			930
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	+25	−72	−8	—	−38	−32	−13	−49	+87	+120	−5	+33	+33	+10	+8	+11	−14	+169	+5	+158	+96	+524	+219			+142
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	9	20	34	31	42	13	49	33	112	150	12	71	29	53	31	13	4	170	2	107	87					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																	W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		
	kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	i nych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	4
III Górnictwo	7	3	6	3	—	—	1	—	—	—	—	2	1	2	6	12	8	51	—	43	—	23
IV Przemysł mineralny	10	33	96	2	7	11	4	19	—	—	7	5	3	11	30	36	26	300	87	226	37	110
V Hutnictwo i mech. przerób metali	6	31	133	16	13	111	10	8	—	—	6	1	1	27	9	24	15	411	116	313	35	218
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	—	7	19	2	1	27	1	—	—	3	1	—	1	2	1	4	5	74	38	139	5	63
VII „ chemiczny	8	12	29	9	3	1	5	1	—	—	9	3	1	4	6	17	4	112	13	106	41	47
VIII „ włókienniczy	—	4	13	4	1	—	—	2	11	—	—	—	1	5	1	7	3	52	7	49	14	17
IX „ papierniczy	1	3	9	1	—	—	1	4	—	—	—	—	—	3	1	6	8	37	—	43	—	25
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	5	18	38	2	1	—	—	24	—	—	4	—	—	9	5	16	12	134	51	79	8	64
XI Przemysł drzewny i snycerski	16	28	111	8	3	8	142	1	—	—	12	5	2	15	19	30	28	428	179	210	30	177
XII „ spożywczy	7	44	170	17	16	1	3	49	—	—	6	2	4	24	24	40	29	436	213	139	39	108
XIII „ konfekcyjny i galanteryj.	—	1	4	1	—	1	1	—	—	—	10	—	—	1	—	3	—	22	6	6	—	11
XIV „ budowlany	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	4	—	38	1	7
XV „ poligraficzny	—	11	15	3	—	—	—	1	—	—	5	—	—	7	1	7	7	57	18	10	2	24
XVI Zakłady użyteczności publicznej	7	5	14	6	1	2	—	—	—	—	2	—	1	4	2	1	9	54	26	11	3	17
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegraf, telef.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przem. hotel, szynk. i usług. osobis.	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	5	—	—	—	5
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	67	201	659	75	46	162	168	109	11	3	62	18	16	114	105	207	155	2178	754			920
OGÓŁEM w okresie poprzednim	21	125	288	43	27	155	120	117	19	—	70	25	47	86	72	114	84	1413	215			806
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. (±)	+46	+76	+371	+32	+19	+7	+48	−8	−8	+3	−8	−7	−31	+28	+33	+93	+71	+765	+539			+114
OGÓŁEM zleceń wykonanych	20	78	234	43	23	98	97	64	4	5	12	8	14	37	42	83	58					

TABLICA III-c

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	—
III Górnictwo	9	4	38	55	29	6	8	6	20	175	—	122	—	58
IV Przemysł mineralny	29	15	23	209	40	9	2	20	31	378	94	269	39	157
V Hutnictwo i mechanicz. przerób metali	27	48	17	259	21	51	7	27	16	473	101	309	29	278
VI Przemysł maszynowy i elektrotechnicz.	10	6	2	48	1	3	1	7	2	80	45	82	11	69
VII „ chemiczny	6	7	3	89	5	2	3	7	2	124	20	44	9	77
VIII „ włókienniczy	8	3	—	53	3	17	1	1	1	87	9	65	8	52
IX „ papierniczy	5	6	1	61	2	3	—	4	2	84	4	45	1	53
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	24	19	4	51	13	1	1	19	2	134	35	97	2	92
XI „ drzewny i snycerski	37	23	17	187	14	6	3	29	13	329	121	248	28	148
XII „ spożywczy	53	17	21	186	26	7	1	23	20	354	124	214	22	210
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	12	5	2	132	8	6	—	3	5	173	20	81	23	74
XIV „ budowlany	3	—	4	27	4	1	—	3	9	51	—	27	—	34
XV „ poligraficzny	7	5	1	54	3	4	1	6	6	87	13	35	10	90
XVI Zakłady użyteczności publicznej	4	—	3	13	1	—	—	1	9	31	20	4	2	17
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobistych	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	234	158	136	1427	170	116	28	156	138	2563	606			1412
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	465	205	103	658	81	33	27	29	72	1673	184			853
RÓŻNICA w porównaniu z okresem poprzed. (±):	−231	−47	+33	+769	+89	+83	+1	+127	+66	+890	+422			+559
OGÓŁEM zleceń wykonanych	130	83	91	835	41	48	16	126	42					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																				OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien.	Mas yny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów. w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	1	—	2	—	—	26	3	—	1	—	—	1	7	5	6	29	1	—	19	10	111	13	61	23
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	22	6	11	6	3	—	20	4	73	6	30	15
III Górnictwo	5	13	23	15	19	—	—	23	47	25	22	25	96	1089	321	1187	294	125	—	313	1273	4915	50	352	4019
IV Przemysł mineralny	3	5	6	10	19	—	—	1	4	1	—	6	85	84	31	65	28	8	—	38	207	601	5	38	331
V Hutnic. i mech. przerób metali	4	28	457	39	27	—	—	31	42	30	4	14	930	446	133	571	50	25	1	224	939	3995	7	258	3021
VI Przemysł masz. i elektrotech.	2	4	95	10	—	—	—	4	—	5	1	4	40	43	16	64	6	—	—	46	142	482	2	28	456
VII „ chemiczny	2	3	7	2	4	—	—	1	4	8	2	2	42	13	18	17	8	1	—	13	45	192	—	29	71
VIII „ włókienniczy . . .	2	13	12	6	1	229	1	1	3	—	1	—	14	50	14	30	15	2	—	69	221	684	1	8	102
IX „ papierniczy . . .	1	2	—	4	4	12	—	—	1	—	—	—	6	21	5	14	3	—	—	2	15	90	—	12	67
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych . . .	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	3	10	—	3	1
XI Przemysł drzewny i snycerski	1	3	2	65	2	—	—	1	—	—	1	—	2	15	3	33	5	3	—	11	27	174	4	28	36
XII „ spożywczy . . .	—	4	—	—	10	—	—	1	—	—	—	—	2	4	4	6	10	1	—	3	14	59	4	16	16
XIII „ konfekc. i galanter.	—	—	1	3	11	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	3	21	—	1	—
XIV „ budowlany . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	—	—	6	61	42	56	20	21	—	15	54	281	5	22	182
XV „ poligraficzny . . .	—	—	—	1	5	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	3	13	—	1	7
XVI Zakłady użyteczności publicz.	1	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	5	6	12	8	1	—	4	23	63	1	13	17
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	1	6	1	—	3	2	19	2	5	8
XVIII Komunikacje, poczta, i t. p. .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	6	5	2	3	4	—	1	12	35	1	9	15
XIX Przemysł usług osobistych .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym .	21	77	603	158	109	242	27	68	107	72	32	52	1225	1868	612	2076	492	197	1	783	2997	11819	101	914	8387
OGÓŁEM w okresie poprzednim . . .	73	93	822	162	207	442	16	99	181	73	52	118	1322	2696	782	2348	831	273	—	999	4972	16561	110	861	11155
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	— 52	— 16	— 219	— 4	— 98	— 200	+ 11	— 31	— 74	— 1	— 20	— 66	— 97	— 828	— 170	— 272	— 339	— 76	+ 1	— 216	— 1975	— 4742	— 9	+ 53	— 2768

UWAGA. Z ogólnej liczby 11819 wypadków 95 (w tem 2 śmiertelne) miały miejsce w zakładach niekwalifikujących się do rejestracji.

OKRĄG V.

WOJEWÓDZTWA: LUBELSKIE i WOŁYŃSKIE.

Stan zatrudnienia. W okresie sprawozdawczym stan zatrudnienia i liczba zakładów nie uległy poważniejszym zmianom, a mianowicie, zarejestrowano 1500 *zakładów* przemysłowych z 33.735 *robotnikami*, z liczby tej przypada na *mężczyzn* 81,4% *kobiety* 12,6% *i młodocianych* 6,0%.

W porównaniu z ubiegłym rokiem sprawozdawczym, ilość zakładów zarejestrowanych jest większa o 201, ilość robotników jest większa o 1351. Jak i w roku poprzednim, najmocniej reprezentowany na terenie Okręgu był przemysł spożywczy, drzewny i mineralny.

Stan zatrudnienia w/g. poszczególnych grup przemysłowych przedstawia się następująco:

Górnictwo. Zwiększenie się liczby robotników w tej grupie spowodowane zostało przez objęcie rejestrem nowopowstałego zakładu w Janowej Dolinie, pow. Kostopolski, p. f. „Państwowe kamieniołomy bazaltu", które w sezonie letnim zatrudniają do 2000 robotników. Inne zakłady tej grupy pracowały przy zmniejszonej liczbie robotników.

Kobiety, zatrudnione w górnictwie, stanowią 3,2%, młodociani 1,1%.

Przemysł mineralny na terenie Okręgu zatrudnia 5121 robotników w 126 zakładach przy znacznym udziale kobiet (17,5% ogółu rob.) i młodocianych (12,4% ogółu rob.). Cegielnie zatrudniały 60% mężczyzn, 38% kobiet i około 2% młodocianych i były czynne w ciągu 10 do 20 tygodni, gdyż posiadały znaczne zapasy cegły, wyprodukowanej w latach poprzednich, przy nader małym ruchu budowlanym.

Huty szkła były czynne przez krótkie okresy, zatrudniając zmniejszoną liczbę robotników.

Przemysł maszynowy zatrudniał zmniejszoną ilość robotników w porównaniu z rokiem ubiegłym, a mianowicie 2888 robot. wobec 3942 rob. w roku 1929. Procentowy udział kobiet wynosił w tym przemyśle 2,1%, młodocianych 11,6%. Wskutek kryzysu w przemyśle została całkowicie unieruchomiona fabryka maszyn rolniczych w Lublinie, zatrudniająca w poprzednich latach powyżej 400 robot.; w pozostałych fabrykach metalowych, a między innemi, w jednej z większych fabryk maszyn rolniczych zmniejszono personel robotniczy z liczby 320 do 199 osób oraz ograniczono czas pracy do 5 dni w tygodniu i 6-ciu godzin dziennie. Zamknięta i sprzedana została filja tejże fabryki w Hrubieszowie, unieruchomiona została fabryka maszyn i narzędzi rolniczych i odlewnia żelaza w Zamościu. Fabryka wag w Lublinie chyliła się do zupełnej likwidacji, przeprowadzając masowe redukcje robotników oraz skracając czas pracy do 4-ch godzin na dobę. Jedynie fabryka p. f. „E. Plage i T. Laśkiewicz" utrzymywała w ciągu roku personel robotniczy bez większych zmian, ograniczając czas pracy tylko w niektórych działach do 4-ch godzin na dobę. Mniejsze zakłady przemysłu metalowego były czynne w ciągu roku przy zredukowanej liczbie robotników.

Przemysł garbarski jest słabo na terenie Okręgu rozwinięty. Garbarnie parowe były czynne normalnie, aczkolwiek dwie z większych garbarni znajdowały się pod nadzorem sądowym. W okresie sprawozdawczym w Zamościu powstał nowy zakład przemysłowy, zdaje się jeden z pierwszych w Polsce, którego zadaniem jest mechaniczne sortowanie, blechowanie i preparowanie szczeciny, sprowadzanej z rzeźni. W fabryce tej surowiec sortuje się preparuje, wysyłając go przeważnie zagranicę. Cała fabrykacja odbywa się zapomoą odpowiednich maszyn; zatrudnionych jest 70 robotnic i 8 męż-

czyzn. Ilość zatrudnionych kobiet w tym przemyśle stanowi 17,4%, młodocianych — 6,4%.

Przemysł drzewny. W przemyśle drzewnym na Wołyniu stan zatrudnienia wzrósł o 40% z powodu uruchomienia: 2-ch tartaków państwowych w Smolnej i Zabłociu oraz uruchomienia i rozbudowania tartaku państwowego w Kiwercach, tartaku w Piszczu, tartaku w Wojnicy i fabryki parkietów w Maniewiczach. Tartaki pracowały nieregularnie, kilka tartaków pracowało z przerwami, które trwały do 7 miesięcy. W okresie sprawozdawczym zlikwidowano 2 tartaki, zatrudniające około 70 robotników. Jedynie bez przerw pracował tartak w Stężarzycach i beczkarnia w Czerewasze. Ogólnie w przemyśle drzewnym odczuwa się zastój wobec kryzysu światowego i konkurencji sowieckiej. Praca w tartakach i beczkarniach pod koniec roku odbywała się przeważnie przy 1 zmianie robotników.

Jeden z większych tartaków Ordynacji Zamojskich w Zwierzyńcu n/W w obecnym roku nie był uruchomiony, a drugi tamże pracuje przy zredukowanej liczbie robotników. W związku z likwidacją serwitutów przez Ordynację Zamojską powstało kilka nowych tartaków w celu skupywania drzewa od włościan z działek, które ci otrzymali wzamian za serwituty, i przerobienia tego drzewa na materjały.

Ogółem stan zatrudnienia w przemyśle drzewnym wzrósł w porównaniu z 1929 r. o 1669 robotników. Ilość zatrudnionych mężczyzn wynosi prawie 84%, kobiet 10,9% i 5,1% młodocianych.

Przemysł spożywczy, najmocniej rozwinięty ze wszystkich przemysłów na terenie Okręgu, zatrudnia przeszło 44% ogólnej liczby robotników.

Wszystkie cukrownie na terenie Okręgu były czynne przy ograniczonym kontyngencie produkcji cukru. Kampanje trwały przeciętnie od połowy października do końca listopada (w roku poprzednim do połowy a nawet do końca grudnia); jedynie tylko cukrownia „Lublin" S. A. była czynna w dziale przerobu buraków do 15 grudnia, rafinerja była czynna do 5 lutego r. b. Młyny w roku sprawozdawczym również ograniczyły produkcję: n. p. 2 duże młyny przemysłowe w Lublinie, od maja roku sprawozdawczego pracowały na 2 zmiany z przerwami przy zmniejszonej liczbie robotników; poza tem jeden z większych młynów przemysłowych w Lublinie, w pierwszej połowie r. spr. został całkowicie unieruchomiony.

Wytwórnia wódek w Kowlu zredukowała pracę do 3 dni w tygodniu przy pełnej liczbie robotników, zatrudniając ponad 100 osób. Z pozostałych większych zakładów przemysłowych w dziale przemysłu spożywczego została zlikwidowana również syropiarnia i krochmalnia w Lublinie, zatrudniająca w okresie kampanji około 100 robotników. Z nowopowstałych zakładów przemysłowych należy wymienić „Elewator i Młyn" należący do Państwowych Zakładów Przemysłowo-Zbożowych. Zakład ten należy do rzędu dużych zakładów przemysłowych ze względu na swoje znaczenie gospodarcze i wydajność, jednak dzięki nowoczesnym urządzeniom mechanicznym zatrudnia mało robotników (25). W przemyśle spożywczym ilość zatrudnionych mężczyzn wynosi przeszło 80%, kobiet 15,6%, młodocianych 2,8%.

Przemysł budowlany. Ruch budowlany w roku sprawozdawczym był naogół słaby. Wykańczano budowę Elewatora Zbożowego w Lublinie, przy którym było zatrudnionych do sierpnia r. spr. około 300 robotników, budowę szeregu większych domów mieszkalnych, wykańczano budowę 2 gimnazjów oraz prowadzono szereg pomniejszych robót budowlanych. Sezon budowlany rozpoczął się dość późno, mianowicie w maju i skończył się w listopadzie.

Zakłady użyteczności publicznej pracują normalnie. Elektrownia miejska w Zamościu, istniejąca od szeregu lat, ostatnio, w związku z zawarciem umów na oświetlenie okolicznych miejscowości oraz na elektryfikację większej klinkierni państwowej w Izbicy, która przy pracy na dwie zmiany zużywa prądu o wysokiem napięciu przeszło 1500 kw. na dobę, dokonała znacznej rozbudowy. Poza tem wybudowane zostały miejskie elektrownie w Hrubieszowie, Tomaszowie, Biłgoraju i w innych miastach.

Działalność inspekcyjna. W związku z ograniczaniem czynności rozjemczych, personel inspekcyjny główną uwagę zwrócił na wizytowanie zakładów przemysłowych. Położono nacisk, między innemi, na wizytacje hut szklanych, drukarni i cukrowni.

Ogólna ilość *wizytacyj* wzrosła, jak również i liczba zakładów zwizytowanych. Wszystkie większe zakłady pracy wizytowane były co najmniej raz w roku. Wizytacjami objęto również niektóre większe zakłady rzemieślnicze. Największa ilość wizy-

tacyj, przeważnie w przemyśle spożywczym, przypada na drobne młyny gospodarcze, wykazujące wciąż jeszcze duże braki pod względem bezpieczeństwa pracy.

Niektóre zakłady poddawano parokrotnym wizytacjom w celu stwierdzenia wykonania zarządzeń. Wizytacje zaś nocne miały na celu sprawdzenie stosowania się zakładów do przepisów ustawy o czasie pracy oraz ustawy o pracy młodocianych i kobiet. Również uległy zwiększeniu wizytacje, dokonywane z powodu nieszczęśliwych wypadków.

Wskutek ciężkich warunków gospodarczych około 15% zakładów, którym wydano nakazy, zwracało się z prośbą o przesunięcie terminu ich wykonania w tych punktach, gdzie niezbędne były znaczniejsze wydatki materjalne. Podania powyższe były w drodze instancji załatwiane przychylnie przez Inspektora Pracy V Okręgu.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. Działalność inspekcji w zakresie *higjeny pracy* zobrazowana jest poniżej. Jak i w roku poprzednim—główny nacisk kładziono na stan mieszkań robotniczych, przewietrzania ogólnego, jadalń, ubieralni i ustępów.

Mieszkania robotnicze znajdują się głównie przy hutach szkła, tartakach i cegielniach. Stan mieszkań przy tartakach uległ znacznej poprawie. Resztki ziemianek z czasów wojny, nienadające się do zamieszkiwania, stopniowo znikają, a w ich miejsce powstają odpowiednie domki robotnicze. W roku sprawozdawczym zniesiono ziemianki przy tartaku w Czerewasze, a wybudowano 2 domy. Również zniesiono kilka ziemianek przy tartaku w Stężarzycach. Poza tem cały szereg domów w tartakach doprowadzono do należytego stanu. W celu naprawy warunków mieszkaniowych w cegielniach lubelskich—inspektor pracy dokonał przy udziale Komisji Magistrackiej oględzin poszczególnych mieszkań robotniczych, zaś, na skutek tych oględzin, zostały przez Magistrat wydane nakazy, zarządzające doprowadzenie mieszkań do należytego stanu.

Mieszkania służby folwarcznej wykazują w dalszym ciągu poważne braki. Układanie podłóg w czworakach w roku sprawozdawczym nie posunęło się naprzód.

Wydane zarządzenia w kwestji *przewietrzania ogólnego* polegały na zaprowadzeniu w większych zakładach przemysłowych wentylacji mechanicznej, zaś w mniejszych zakładach na robieniu lufcików i zmechanizowaniu otwierania górnych części okien.

W rozlewniach piwa i fabrykach wód gazowo-owocowych, ze względu na szkodliwy wpływ robót mokrych, nakazano układanie krat drewnianych na podłodze, zaopatrzenie robotników i robotnice w nieprzemakalne fartuchy oraz buty z cholewami, zabezpieczające nogi od przemakania. Zarządzono również ulepszenie wentylacji, celem odprowadzenia znacznej ilości pary i wilgoci, powstającej przy myciu butelek. Ponadto w tych zakładach, w których posługiwano się motorami spalinowemi, ustawionemi wewnątrz hali roboczej, zarządzono przeniesienie motorów do oddzielnej ubikacji, by nie dopuścić do zanieczyszczenia powietrza wewnątrz warsztatu pracy, przez co, pośrednio, zmusiło się właścicieli do zastąpienia silników spalinowych silnikami elektrycznemi, jako bardziej odpowiadającemi warunkom zdrowotnym. W cukrowniach, w których wizytacyj dokonano podczas kampanji, zarządzono między innemi zaprowadzenie mechanicznej wentylacji na stacjach błotniarek, gotowaczach I-ej cukrzycy i klarownicach, a to ze względu na bardzo wysoką temperaturę, wynoszącą powyżej 35° C. Celem zabezpieczenia robotników i robotnic od przeziębień zwrócono również uwagę na konieczność urządzenia ustępów w lokalach ogrzewanych, bezpośrednio łączących się z warsztatami pracy. Oprócz tego zarządzono udoskonalenie istniejących przy cukrowniach urządzeń kąpielowych.

W drukarniach w drodze nakazów zarządzono: odkurzanie kaszt drukarskich i wogóle lokali drukarskich za pomocą elektrycznych odkurzaczy, urządzenie umywalni z wodą przepływową, szatni oraz zmiany zwykłych lampek oświetleniowych na mleczne, lub t. zw. słoneczne, o świetle łagodnem i nierażącem wzroku; również zalecono odremontowanie i odmalowanie lokalów drukarń. Podczas sprawdzania stwierdzono, że zarządzenia w znacznej części zostały wykonane.

Warunki *bezpieczeństwa pracy* w większych zakładach przemysłowych były naogół zadowalające, zlecenia dotyczyły przedewszystkiem mniejszych zakładów, którym nakazano zabezpieczenie maszyn i silników za pomocą ochron z żelaza kątowego i siatki metalowej. Z doświadczenia ubiegłych lat stwierdzono, że robione przez kierowników ochrony z drzewa w krótkim czasie ulegają zepsuciu lub odstawieniu przez robotników w kąt, wskutek czego przy następnych wizytacjach znów stwierdzono stan pierwotny, tj. brak zabezpieczeń ochronnych. Na skutek powyższego doświadczenia

inspekcja pracy w roku sprawozdawczym nakazywała urządzanie ochron, w przeważnej części metalowych, trwale umocowanych przy maszynach. W mniejszych młynach na pierwszym planie stwierdzono brak właściwego zabezpieczenia transmisyj, pasów i kół oraz ręczne nakładanie pasów, co powoduje najwięcej nieszczęśliwych wypadków. W związku z powyższem zostały wydane zarządzenia dokonania odpowiednich i trwałych ochron, nakazywano przytem wywieszanie napisów, zabraniających nakładania i zdejmowania pasów podczas ruchu, bezpośrednio rękami, jak również zakazano powierzania obsługi transmisyj osobom niepowołanym.

Przy lokomobilach stwierdzono brak przyrządów mechanicznych do obracania kół rozpędowych przy puszczaniu w ruch lokomobil. Skutkiem tego dla wyprowadzenia maszyny z martwego punktu — maszynista obraca koło przy pomocy drewnianego drążka.

Podobny stan jest przy motorach ropowych, gdzie obracanie koła rozpędowego motoru do zapalenia odbywa się wprost rękami maszynisty i pomocnika. Rozpoczęto akcję w kierunku usunięcia tych anomalij, żądając urządzenia kompresorów dla mechanicznego puszczania w ruch silników, jednak ulepszenia te, wymagające większego nakładu kosztów, napotykały na duże trudności.

W roku sprawozdawczym wizytowano większe roboty budowlane. Jakkolwiek był brak szczegółowych przepisów o bezpieczeństwie pracy w przemyśle budowlanym, zostały wydane zarządzenia, oparte na ogólnych zasadach rozporządzenia o higjenie i bezpieczeństwie pracy. Między innemi nakazywano: poprawienie trwałości rusztowań, zaopatrzenie ich wszędzie w barjery, ogrodzenie miejsc, gdzie za pomocą dźwigów podnoszono ciężary.

Nieszczęśliwe wypadki. Nieszczęśliwe wypadki przy pracy należy podzielić na dwie grupy: na wypadki, spowodowane brakiem zabezpieczeń ochronnych, i na wypadki, powstałe wskutek czynników, niezależnych od stanu bezpieczeństwa pracy.

Liczba wypadków pierwszego rodzaju, tj. wypadków, spowodowanych brakiem zabezpieczeń ochronnych, ulega zmniejszeniu i wynosi 15% ogólnej liczby nieszczęśliwych wypadków. W wypadkach, gdzie było widoczne z doniesień przekroczenie przepisów bezpieczeństwa, personel inspekcyjny dokonywał badania okoliczności nieszczęśliwych wypadków na miejscu, kierując wyniki tych badań do prokuratora. Niezależnie od powyższego inspekcja pracy bez wyjazdu na miejsce opinjowała sprawy wypadkowe na żądanie prokuratury w szeregu wypadków.

Z powodu dwóch nieszczęśliwych wypadków, które spowodowały śmierć robotników w elektrowniach miejskich w Zamościu i Biłgoraju, inspektor pracy zwrócił uwagę, że zatrudnieni w elektrowniach pracownicy wogóle, monterzy zaś w szczególności, nie są, wbrew § 51 przepisów elektrotechnicznych Polskiego Komitetu Elektrotechnicznego (t. zw. polskie przepisy i normy elektrotechniczne z 1928 r.), obznajmieni: a) z przepisami ruchu urządzeń elektrycznych, b) z przepisami o udzielaniu pierwszej pomocy na wypadek porażenia prądem elektrycznym i c) z przepisami na wypadek pożaru. Odnośne zarządzenia dotyczyły: wydania w oddzielnej broszurce główniejszych przepisów o ruchu urządzeń elektrycznych i wymagania przez kierowników elektrowni od zatrudnionych robotników, pod rygorem zwolnienia od pracy, zaznajomienia się i bezwzględnego przestrzegania tych przepisów; wywieszenia w elektrowniach przepisów o udzielaniu pierwszej pomocy na wypadek porażenia prądem elektrycznym; wywieszania w elektrowniach przepisów na wypadek pożaru.

Doniesienia o nieszczęśliwych wypadkach w dalszym ciągu wpływają z wielkiem opóźnieniem, przeto badania okoliczności wypadków są utrudnione.

W roku sprawozdawczym Sąd Grodzki w Kowlu rozpatrywał 3 sprawy nieszczęśliwych wypadków i za niezachowanie przepisów o środkach bezpieczeństwa skazał właściciela tartaku w Kowlu na 6 miesięcy więzienia bez zawieszenia, kierownika tartaku w Czerewasze ukarał grzywną 200 zł. i właściciela młyna w Kupiczowie skazał aresztem na przeciąg 2 miesięcy z zawieszeniem na 2 lata.

Głównemi przyczynami wypadków w rolnictwie przy maszynach rolniczych (młockarnie i kieraty) są niezabezpieczenia trybów kieratu, oraz nieprzykrycia drewnianą rynną obracającego się na ziemi wału żelaznego od kieratu. Przy młockarni zdarzają się dość częste wypadki podczas popychania kończynami podawanych snopów przez otwór, mieszczący cepy, które przez szybki obrót, urywają stopę lub dłoń nieostrożnego robotnika.

Drugą przyczyną częstych i poważnych wypadków jest potłuczenie fornali przez konie (uderzenie kopytami), lub też pobodzenie przez buhaja.

Najczęstszemi przyczynami wypadków w leśnictwie są przewracające się w niewłaściwym kierunku drzewa, przygniatające drwali.

W przemyśle drzewnym bywa więcej poważniejszych wypadków, a mianowicie okaleczenia większe lub mniejsze na piłach tarczowych, skutkiem wadliwych ochron, albo też z braku ich. Zdarzają się dość częste wypadki uszkodzeń cielesnych lub śmierci skutkiem porwania robotników przez pasy główne lokomobil tartacznych.

Największe wypadki w młynach powodują transmisje, umieszczane na dole i nieogrodzone w sposób przepisowy.

Z ogólnej liczby wypadków zasługują na uwagę, jako charakterystyczne, następujące:

1) Wypadek śmiertelny w młynie motorowym nastąpił w tych okolicznościach, że podczas zdejmowania lampy ze słupa, obsunęła się drabina; robotnik spadł głową na żelazne części maszyn i zabił się, ponieważ drabina nie była zaopatrzona w urządzenia, zapobiegające ześlizgiwaniu się z miejsca ustawienia (art. 15 przepisów bezpieczeństwa).

2) Wypadek śmiertelny z robotnikiem miał miejsce w cukrowni podczas podnoszenia za pomocą windy kamienia do pieca wapiennego. Wobec braku należytego ogrodzenia (art. 96 i 97 przep. bezp.) — platforma windy nachyliła się w kierunku stojącego przy ścianie robotnika i swoim ciężarem przygniotła go, powodując śmierć.

3) Robotnik, pracując w tartaku parowym, został złapany przez pas tramsmisyjny podczas smarowania panewek wału głównej transmisji i śmiertelnie zgnieciony.

4) W młynie wodnym robotnik w czasie zdejmowania pasa z koła głównej transmisji, którą to czynność wykonywał podczas ruchu maszyn bezpośrednio rękami (wbrew art. 70 przep. bezp.), został porwany przez pas i zabity na miejscu.

5) W gospodarstwie rolnem robotnik został przygnieciony żelazną beczką ze spirytusem, wagi około 800 kg, podczas wtaczania jej na wóz za pomocą obmarzniętych i śliskich drągów oraz przy udziale niedostatecznej ilości robotników.

6) Robotnica w czasie pracy przy młockarni nie spostrzegła, jak sukienka jej zaczęła okręcać się na wał, łączący maszynę z kieratem. Gdy poczuła, co się dzieje, krzyknęła, jednak wał ją przewrócił, łamiąc nogę i urywając lewą stopę.

7) Pastuch, prowadząc za kółko na drążku buhaja od wodopoju, przewrócił się przed drzwiami obory; wówczas buhaj rzucił się na niego, tłukąc rogami i depcąc racicami. Wskutek tego poszkodowany uległ ciężkiemu obrażeniu ciała i utracił 70% zdolności do pracy.

8) Robotnik kopalni kamienia fosforytowego, wskutek podkopania ściany, uległ zasypaniu obsuwającą się ziemią i poniósł śmierć na miejscu.

9) Robotnica w państwowej klinkierni w Izbicy n/W., sprzątając prasę do wytłaczania cegły, przez nieuwagę położyła rękę na regulatorze, zapominając o tem, że posuwa się on na dół i do góry. W tym momencie regulator posunął się do góry, miażdżąc jej rękę o blat stołu prasy.

10) Robotnik, zatrudniony w hucie szklanej, wpadł przez otwór do wydobywania się pary z pod gazogeneratorów na kamienną posadzkę przy paleniskach i, padając z wysokości 2,6 mtr., uległ złamaniu kręgosłupa, wskutek czego zmarł w krótkim czasie. Otwór, przez który poszkodowany wpadł, nie był zabezpieczony żelazną kratą.

11) Robotnica, pracując w gospodarstwie rolnem, odnosiła w płachcie plewy od młocarni; powracając po wyniesieniu plew, nieostrożnie opuściła płachtę na wał od kieratu, który nie był zabezpieczony. Chcąc wyciągnąć płachtę, nachyliła się i została pochwycona przez wał, doznając złamania kości prawego uda, prawego ramienia i prawego przedramienia, co spowodowało utratę zdolności do pracy w 60%.

12) Robotnik lat 15, poganiając konie przy kieracie w folwarku, stanął na dyszlu kieratu, skąd spadł pod konie i był przez nie wleczony, co spowodowało ograniczenie ruchu w prawym stawie i utratę zdolności do pracy w 15%.

13) Robotnik, pracując przy gatrze, próbował za pomocą drąga usunąć kawałek deski, która utkwiła pomiędzy piłami. Piły odbiły drąg, który końcem uderzył robotnika w bok; ten potknął się i, padając, uderzył tylną częścią głowy o szynę kolejki, co spowodowało śmierć.

14) Robotnik dniówkowy elektrowni, który pomagał monterowi w robotach przy sieci, został posłany przez tego ostatniego dla połączenia zrobionej w jednym z domów instalacji z siecią. Monter, posyłając robotnika, nie wyłączył z prądu przewodu, z którym miała być połączona instalacja. Robotnik, robiąc połączenie pod napięciem wprawdzie nieprzekraczającem 220 wolt, doznał jednak z powodu mokrego dachu tak silnego porażenia, że spadł z dachu, trzymając kurczowo przewody w obu rękach, i poniósł śmierć na miejscu.

Wykroczenia. W związku ze zwiększoną w roku sprawozdawczym działalnością wizytycyjną oraz protokółowaniem wyników dokonanych wizytacyj, liczba stwierdzonych w roku sprawozdawczym wykroczeń jest dość wysoka. Największa liczba wykroczeń dotyczyła uchybień formalnych, jako to: niewywieszenia regulaminów pracy i obwieszczenia wewnętrznego, niezaprowadzenia przepisanych ksiąg, książeczek obrachunkowych i t p.; z powodu tych wykroczeń ukarano winnych administracyjnie, wymierzając grzywny w drodze postępowania nakazowego od 30 do 50 zł. Wykroczenia przeciwko przepisom Ustawy o czasie pracy skierowano na drogę sądową. W liczbie ostatnio wymienionych wykroczeń najwięcej przypada na stwierdzone przez policję przekroczenia art. 10 Ustawy o czasie pracy (wykonywanie pracy w dni świąteczne), pozostałe wykroczenia dotyczyły pracy powyżej 8 godzin na dobę oraz niepłacenia należności za godziny nadliczbowe. Pokaźna liczba wykroczeń dotyczyła przepisów o urządzeniach ochronnych i higjeniczno-sanitarnych; kary za powyższe wykroczenia wahały sią od 50 do 150 zł. Dużą stosunkowo liczbę wykazuje rubryka ukaranych administracyjnie za nieusprawiedliwione nieprzybycie na wezwanie inspektora pracy. Przy odwołaniach się ukaranych do Sądu w tych sprawach, Sąd grzywnę zatwierdzał lub zmniejszał. W paru wypadkach z powodu nieściągalności grzywny osadzono ukaranych w areszcie na przeciąg 3 do 6 dni.

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych		
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	2	16	—	—	—	16	4	132	18	2	—	152
IV Przemysł mineralny	11	31	6	2	1	40	62	495	60	24	10	589	32	759	276	28	12	1075
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	—	—	—	—	—	—	1	9	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny	24	57	—	24	—	81	38	247	—	67	—	314	18	407	—	96	—	503
VII Przemysł chemiczny	8	21	1	2	—	24	4	30	9	—	1	40	2	40	15	—	—	55
VIII Przem. włókienniczy	1	2	1	—	—	3	11	42	65	—	4	111	—	—	—	—	—	—
IX Przem. papierniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	4	10	—	—	—	10	11	139	13	6	—	158	2	59	8	2	—	69
XI Przemysł drzewny	30	84	4	2	—	90	112	1061	81	49	9	1200	29	644	89	32	6	771
XII Przemysł spożywczy	570	1319	19	8	5	1351	235	1881	94	16	7	1998	43	870	244	12	10	1136
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny	4	5	1	4	2	12	10	46	5	13	8	72	1	3	2	18	3	26
XIV Przemysł budowlany	3	9	—	—	2	11	4	24	—	15	—	39	5	161	2	10	—	173
XV Przem. poligraficzny	34	77	4	26	—	107	29	173	24	56	3	256	2	39	3	4	2	48
XVI Zakłady użyteczności publicznej	26	73	—	2	—	75	13	102	—	2	—	104	7	199	9	1	—	209
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	2	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacja, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	3	9	—	1	—	10	2	19	—	4	—	23	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okr sprawozdawczym	720	1699	36	71	10	1816	534	4284	351	252	42	4929	145	3313	666	205	33	4217
OGÓŁEM w okresie poprzednim	527	1295	25	66	10	1396	553	4414	347	338	86	5185	128	2776	758	142	65	3741
RÓŻNICA w por. z okr. poprzedn (±)	+ 193	+ 404	+ 11	+ 5	—	+ 420	— 19	— 130	+ 4	— 86	— 44	— 256	+ 17	+ 537	— 92	+ 63	— 32	+ 476

Liczba folwarków ponad 50 hektarów prze

C A I.

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100 - 499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	w tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Młodocianych		Ogółem				Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt					Chłopców	Dziewcząt					Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
3	138	36	20	—	194	1	423	7	—	—	430	1	1100	—	—	—	1100	11	11	1892	1809	61	22	—	861
11	496	231	12	10	749	9	1460	235	250	77	2022	1	342	93	112	99	646	126	117	5121	3583	901	428	209	4912
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	9	9	—	—	—	9
3	153	—	15	—	168	6	1710	65	127	20	1922	—	—	—	—	—	—	89	98	2988	2574	65	329	20	3942
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	15	119	91	25	2	1	138
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	12	114	44	66	—	4	98
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	42
3	122	56	—	12	190	1	121	26	17	1	165	—	—	—	—	—	—	21	23	592	451	103	25	13	399
13	688	127	6	27	848	11	2425	340	168	33	2966	—	—	—	—	—	—	195	178	5875	4902	641	257	75	4206
9	319	231	2	17	569	11	2193	694	34	14	2935	10	5567	1030	237	56	6890	878	719	14879	12149	2312	309	109	12892
1	60	—	3	—	63	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	13	173	114	8	38	13	107
1	30	—	20	—	50	1	293	31	4	—	328	—	—	—	—	—	—	14	17	601	517	33	49	2	3391
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65	40	411	289	31	86	5	377
3	152	7	—	—	159	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49	41	547	526	16	5	—	628
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2	—	—	—	40
1	74	—	5	—	79	1	300	—	—	—	300	—	—	—	—	—	—	2	1	379	374	—	5	—	300
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5	33	28	—	5	—	42
48	2232	688	83	66	3069	41	8925	1398	600	145	11068	12	7009	1123	349	155	8636	1500	—	33735	27462	4262	1560	451	—
33	1785	346	157	5	2293	45	9290	1329	1138	260	12017	13	5668	1006	719	359	7752	1299		32384	25228	3811	2560	785	
+ 15	+ 447	+ 342	— 74	+ 61	+ 776	— 4	— 365	+ 69	— 538	— 115	— 949	— 1	+ 1341	+ 117	— 370	— 204	+ 884	+ 201		+ 1351	+ 2234	+ 451	— 1000	— 334	

strzeni ogólnej: 2.020 z liczbą robotników stałych: 29.941.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami:						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	2020	29941	14	0,7	14	—	—	780	2,6
III Górnictwo	11	1892	6	54,5	6	—	—	1742	92,1
IV Przemysł mineralny . . .	126	5121	86	68,2	59	18	9	4263	83,2
V Hutnic. i mech. przerób metali	1	9	—	—	—	—	—	—	—
VI Przemysł masz. i elektrotech.	89	2988	67	75,3	48	17	2	1888	63,2
VII „ chemiczny	14	119	8	57,1	5	3	—	78	65,5
VIII „ włókienniczy . .	12	114	6	50,0	6	—	—	33	28,9
IX „ papierniczy . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	21	592	19	90,5	14	5	—	414	69,9
XI Przemysł drzewny i snycerski	195	5875	136	69,7	93	27	16	5332	90,8
XII „ spożywczy . . .	878	14879	381	43,4	274	84	23	11621	78,1
XIII „ konfekc. i galanter.	16	173	10	62,5	9	1	—	60	34,7
XIV „ budowlany	14	601	7	50,0	5	2	—	169	28,1
XV „ poligraficzny . . .	65	411	65	100,0	41	21	3	411	100,0
XVI Zakłady użyteczności publicz.	49	547	33	67,3	24	5	4	278	50,8
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	2	2	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	2	379	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe . . .	5	33	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	3520	63676	[1] 838	[2] 55,9	598	183	57	[1] 27069	[2] 77,9
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	2891	65800	640	46,6	561	59	20	19923	58,2
RÓŻNICA w porównaniu z okr. poprzedn. (±):	+629	−2124	+198	+9,3	+37	+124	+37	+7146	+19,7

[1]) Prócz powyższych dokonano 28 wizytacyj w 24 zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji,
[2]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni-

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
14	2	12	1	—
6	—	6	—	—
134	56	78	10	1
—	—	—	—	—
91	58	33	3	—
11	9	2	—	—
6	6	—	—	—
—	—	—	—	—
24	9	15	—	1
205	104	101	8	16
527	412	115	41	16
11	11	—	5	—
9	2	7	—	2
93	92	1	2	1
47	41	6	2	1
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
[1]) 1178	802	376	72	38
743	496	247	151	44
+435	+306	+129	−79	−6

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	—	—	1
IV	2	1	1
V	—	—	—
VI	—	—	—
VII	1	1	1
VIII	—	—	—
IX	—	—	—
X	1	2	1
XI	—	1	2
XII	17	21	25
XIII	—	—	—
XIV	—	—	2
XV	—	—	—
XVI	7	7	3
XVII	—	—	—
XVIII	—	—	—
XIX	—	—	—
XX	1	1	—
	29	34	36
	27	30	13
	+2	+4	+23

a zatrudniających 84 robotników.
ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																						W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	14	2	3	—	—	—	3	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	26	—	69	6	9
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	4	—	—
IV Przemysł mineralny	7	2	4	7	10	2	6	9	7	8	1	12	—	2	2	—	1	2	—	2	4	88	56	85	41	41
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	—	11	5	17	9	12	8	11	29	34	1	7	3	5	5	—	—	4	—	—	28	189	138	46	7	74
VII „ chemiczny	—	—	—	5	—	3	3	1	2	5	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	6	28	20	—	—	1
VIII „ włókienniczy	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—	1	—	1	1	—	—	—	—	1	1	8	5	—	—	—
IX „ papierniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	1	5	1	6	4	4	9	10	1	4	4	4	—	—	—	1	—	2	7	63	57	16	4	2
XI „ drzewny i snycerski	6	5	9	6	16	5	15	14	12	11	—	9	2	14	—	—	—	7	—	1	11	143	90	83	35	126
XII „ spożywczy	3	39	26	49	69	20	38	21	48	48	7	56	4	19	13	—	—	15	—	15	94	584	434	285	97	226
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	2	1	2	—	—	—	1	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	10	4	20	2	5
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	7	7	6	3	8
XV „ poligraficzny	—	15	26	34	20	3	16	3	33	40	2	10	5	11	1	—	—	8	—	—	27	254	132	45	8	61
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	2	2	3	1	—	1	2	2	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	21	12	38	7	9
XVII Handel, kredyt ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	30	78	77	129	127	51	94	67	144	165	12	104	18	58	23	—	1	38	—	22	184	1422	955			562
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	42	50	37	72	44	8	56	18	26	43	7	95	4	62	6	—	3	9	—	2	115	699	210			188
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	−12	+28	+40	+57	+83	+43	+38	+49	+118	+122	+5	+9	+14	−4	+17	—	−2	+29	—	+20	+69	+723	+745			+374
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	18	31	37	62	52	16	49	15	42	59	4	45	6	38	8	—	—	16	—	7	57					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły: kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	W okresie sprawozdawczym: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	W okresie poprzednim: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	2	22	1	2
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1	—
IV Przemysł mineralny	2	24	18	5	1	3	3	10	—	—	6	—	—	6	11	12	14	115	57	59	24	50
V Hutnictwo i mech. przerób metali	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	2	27	18	5	—	41	10	3	—	—	3	—	—	20	9	10	14	162	113	54	10	102
VII „ chemiczny	3	—	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	2	—	3	3	14	12	—	—	—
VIII „ włókienniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	6	5	—	—	—
IX „ papierniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	3	1	5	—	—	—	—	4	—	—	3	—	—	5	4	3	2	30	24	15	2	—
XI Przemysł drzewny i snycerski	10	69	96	13	—	9	97	2	—	—	12	—	—	15	22	21	24	390	193	191	125	222
XII „ spożywczy	14	133	302	12	23	3	53	81	—	—	59	—	15	60	57	102	48	962	623	594	318	465
XIII „ konfekcyj. i galanteryj.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	1
XIV „ budowlany	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	1	2	4	—	—	4	—	15	15	17	9	6
XV „ poligraficzny	—	8	3	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	12	1	1	3	32	22	12	5	19
XVI Zakłady użyteczności publicznej	2	10	10	5	2	1	1	—	—	—	1	—	1	4	3	4	4	48	27	31	4	29
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegraf telef.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	36	272	452	40	30	57	164	105	2	3	87	2	20	126	108	160	113	1777	1093			896
OGÓŁEM w okresie poprzednim	15	86	330	12	14	10	55	14	—	4	57	2	15	112	58	83	139	1006	500			350
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. (±)	+21	+186	+122	+28	+16	+47	+109	+91	+2	−1	+30	—	+5	+14	+50	+77	−26	+771	+593			+546
OGÓŁEM zleceń wykonanych	7	185	242	17	7	17	82	55	1	2	45	2	7	55	50	57	65					

TABLICA III c.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, i leśnictwo	1	—	—	—	5	—	—	—	—	6	—	2	—	—
III Górnictwo	1	—	2	5	6	—	—	—	—	14	4	10	—	15
IV Przemysł mineralny	14	5	18	76	4	—	—	7	3	127	73	32	17	44
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	1	—
VI Przemysł maszynowy i elektrotech.	24	4	7	150	6	3	—	—	—	194	158	13	3	44
VII „ chemiczny	—	—	—	11	—	—	—	—	—	11	11	—	—	—
VIII „ włókienniczy	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	3	1	—	1
IX „ papierniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	12	1	—	28	—	1	—	1	—	43	30	33	5	13
XI „ drzewny i snycerski	38	21	19	98	4	5	—	4	8	197	137	64	42	133
XII „ spożywczy	115	15	15	308	34	—	—	5	7	499	337	399	199	169
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	1	2	1	—	—	—	—	—	4	—	12	3	4
XIV „ budowlany	6	1	—	19	—	1	—	—	—	27	18	23	3	3
XV „ poligraficzny	14	5	1	132	8	6	—	—	7	173	109	14	3	53
XVI Zakłady użyteczności publicznej	5	2	1	19	1	—	—	1	10	39	19	10	5	11
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
XIX Przem. hotel., szynkarski i usług osob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	230	55	66	850	68	16	—	18	35	1338	899			491
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	197	20	16	334	26	2	4	12	8	619	281			121
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	+33	+35	50	+516	+42	+14	—4	+6	+27	+719	+618			+370
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	61	47	41	268	42	4	—	10	18					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																					OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien.	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wyouchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem, i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	2	3	—	1	—	—	16	3	—	—	2	1	1	10	23	18	79	1	—	6	25	191	14	118	55
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	3	4	—	—	5	10	32	3	13	14
III Górnictwo	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	6	—	1	—	10	8	29	1	10	18
IV Przemysł mineralny	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	5	3	2	—	3	2	26	2	7	17
V Hutnic. i mech. przeróbmetali	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
VI Przemysł masz. i elektrotech.	1	3	5	12	—	—	—	2	1	1	—	1	5	9	1	6	4	—	—	7	5	63	1	19	43
VII „ chemiczny	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII „ włókienniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IX „ papierniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	2	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	8	1	2	5
XI „ drzewny i snycerski	1	3	1	34	1	—	—	1	—	—	—	—	—	12	9	18	4	1	—	4	11	100	5	44	47
XII „ spożywczy	3	13	—	5	6	—	—	8	3	—	—	1	2	4	10	4	17	3	—	4	11	94	11	52	27
XIII „ konfekc. i galanter.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIV „ budowlany	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	1	11	25	5	3	1	—	2	6	57	5	23	28
XV „ poligraficzny	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
XVI Zakłady użyteczności publicz.	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	4	2	4	5	—	—	—	1	20	2	5	13
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	—	2	—	1	8	2	—	6
XVIII Komunikacje, poczta i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	2	1	1	1	1	9	1	6	1
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	8	26	7	54	14	—	16	15	4	3	2	4	13	66	76	72	123	10	3	42	82	640*)	49	300	275
OGÓŁEM w okresie poprzednim	3	42	8	55	19	—	17	4	2	7	10	9	17	49	75	81	74	34	7	63	156	732	41	309	382
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	+5	−16	−1	−1	−5	—	−1	+11	+2	−4	−8	−5	−4	+17	+1	−9	+49	−24	−4	−21	−74	−92	+8	−9	−107

*) Na ogólną liczbę 640 wypadków—20 wypadków (w tem 4 śmiertelnych) miało miejsce w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.

OKRĄG VI.

WOJEWÓDZTWA: BIAŁOSTOCKIE I POLESKIE.

Stan zatrudnienia. Rok sprawozdawczy był dla przemysłu okresem ostrego kryzysu, który, jak widać z poniższej tablicy, odbił się ujemnie na stanie zatrudnienia we wszystkich najbardziej rozwiniętych na terenie okręgu gałęziach przemysłu, zwłaszcza zaś na stanie zatrudnienia w przemyśle drzewnym.

Zmiany w stanie zatrudnienia.

Rok	Wszystkie grupy zatrudnienia		Przemysł włókienniczy		Przemysł drzewny		Przemysł spożywczy	
	zakł.	rob.	zakł.	rob.	zakł.	rob.	zakł.	rob.
1923	1619	29353	488	13088	101	6521	583	3408
1928	1241	37773	125	5134	176	19676	568	3673
1929	1519	41056	133	4765	268	21141	646	4184
1930	1553	35768	139	4645	266	16654	698	4378

Wprawdzie, jak widać z tejże tablicy, ogólna ilość zakładów nieznacznie wzrosła (o 34 zakłady — 2,2%), jednak liczba robotników, zatrudnionych w tych zakładach, spadła bardzo poważnie (o 5288 robotników — 12,8%). Należy podkreślić, że spadek stanu zatrudnienia dotknął mniej więcej równomiernie wszystkie grupy robotników,— a więc zarówno mężczyzn, jak kobiety i młodocianych.

Przechodząc do stanu zatrudnienia w poszczególnych gałęziach przemysłu, należy stwierdzić, iż *w przemyśle włókienniczym* białostockim, intensywność zatrudnienia nie była w ciągu roku jednakowa. Tak, naprzykład, w I-ym kwartale pracowało około 50% zespołów przędzalniczych, w II-im około 75%, w III-im — od 100% do 150% (drugie zmiany), w IV-ym około 25% (poziom niższy, niż w r. 1929).

Porozumienie fabrykantów włókienniczych, osiągnięte w r. 1929 co do równomiernej pracy we wszystkich zakładach włókienniczych w ciągu całego roku nie więcej jak na jedną zmianę, przestało być aktualne w czerwcu roku sprawozdawczego z powodu nieprzestrzegania przez poszczególne fabryki warunków porozumienia.

Przemysł drzewny. Stale wzrastające trudności zbytu spowodowały znaczne zmniejszenie produkcji *dykt*, w związku z czem 3 duże fabryki dykt, zatrudniające po kilkuset robotników, zostały w roku sprawozdawczym unieruchomione na czas nieokreślony.

Należy podkreślić, że niektóre fabryki dykt, jak np. wielka fabryka dykt B-ci Konopackich w Mostach, zdołały, mimo niepomyślnej konjunktury, zapomocą przejścia na fabrykację nowych gatunków dykt — nietylko utrzymać dotychczasową wysokość

produkcji, lecz nawet rozszerzyć ją, powiększając jednocześnie ilość zatrudnionych robotników.

Położenie *przemysłu spożywczego* wskutek ogólnego spadku konsumcji było również niepomyślne. Liczbowo to jednak nie odzwierciadliło się, bowiem dane statystyczne wykazują w roku sprawozdawczym wzrost liczby zakładów o 52 (8%) przy jednoczesnym wzroście robotników o 194 osoby (4,6%). Należy to przypisać poczęści postępom prowadzenia ewidencji zakładów w obwodach oraz zwiększeniu się liczby drobnych gospodarskich młynów po zlikwidowaniu większych przemysłowych.

Przemysł górniczy reprezentowany jest w okręgu przez *kamieniołomy - granitu* w powiecie sarneńskim, w okolicach miasteczka Klesowa.

Podczas kiedy w latach 1928 i 1929 firmy klesowskie prosperowały nieźle, rokując przytem nadzieje dalszego rozwoju, rok 1930 był dla wszystkich tych zakładów zdecydowanie klęskowym.

Cały szereg firm, zwłaszcza drobniejszych i mniej zasobnych w odpowiednie środki finansowe, załamał się. Powodem upadku było w pierwszym rzędzie coraz bardziej zmniejszające się zapotrzebowanie na różne sortymenty kamieni granitowych. W związku z tem wytworzyły się w Klesowie fatalne stosunki, przysparzające inspekcji dużo pracy wskutek konieczności załatwiania ogromnej ilości zatargów, na czoło których wysunęły się zatargi na tle niewypłacania zarobków, rozwiązania umowy o pracę z winy pracodawców i odszkodowania za pracę w godzinach nadliczbowych.

To też, gdy po bankructwach szeregu firm na terenie powiatu sarneńskiego pozostało zaledwie 6 firm jako tako czynnych, lecz przejawiających silne tendencje w kierunku dalszego zmniejszenia stanu zatrudnienia w kamieniołomach oraz obniżenia poziomu zarobków robotniczych, — przed inspekcją pracy stanęło poważne zadanie zaradzenia katastrofalnej sytuacji, w jakiej się znalazł przemysł górniczy, a tem samem i robotnicy w Klesowie.

Już w lutym, gdy firma „Klesowski Przemysł Granitowy", zatrudniająca do 700 robotników, a następnie kamieniołomy „Puhacz" Związku Celowego Powiatów dla Eksploatacji Śląskich Kamieniołomów, zatrudniające ponad 400 robotników, ogłosiły zmniejszenie płac robotniczych o blisko 30%, za którym to przykładem poszły pozostałe cztery firmy, — Klesów stał się terenem burzliwych protestów robotników, które wyraziły się w jednodniowym strajku oraz w demonstracyjnym pochodzie robotników z Klesowa do Sarn (22 km.) na skargę do starosty powiatowego. Inspektor — po zbadaniu sprawy i przekonaniu się, że dokonana przez przemysłowców obniżka płac, przekraczająca w wielu wypadkach 30%, jest zbyt dla robotników krzywdząca — rozpoczął energiczną interwencję, wynikiem której było pewne złagodzenie obniżki zarobków.

Mimo starań miejscowego inspektora pracy oraz pomocy ze strony Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej — wszystkie firmy klesowskie w październiku i listopadzie roku sprawozdawczego zawiesiły roboty w kamieniołomach wskutek zupełnego braku zamówień.

Podział robotników, zatrudnionych w przemyśle, *według płci i wieku* przedstawia procentowo następująca tablica:

ROK	Mężczyzn %	Kobiet %	Dorosłych %	Chłopców %	Dziewcząt %	Młodocianych %
1923	67,7	28,8	96,5	1,7	1,8	3,5
1928	81,9	15,6	97,5	1,8	0,7	2,5
1929	82,5	15,1	97,6	1,7	0,7	2,4
1930	81,6	16,3	97,9	1,5	0,6	2,1

Jak widać z powyższego zestawienia, przemysł na terenie okręgu korzysta z pracy *kobiet* w niezbyt znacznych rozmiarach.

W jeszcze mniejszych rozmiarach korzysta przemysł na terenie okręgu z pracy *młodocianych*. We wszystkich grupach przemysłu pracowało w roku sprawozdawczym ogółem 740 młodocianych, co wynosi zaledwie 2,1% ogółu zatrudnionych. Przytem, w przeciwieństwie do kobiet, których stosunkowy udział w produkcji od lat kilku pozostaje na tym samym poziomie, procent zatrudnionych młodocianych wykazuje tendencję do zmniejszania się.

Najwyższy odsetek pracowników młodocianych (w stosunku do ogółu robotników) zatrudniony był w przemysłach: maszynowym i elektrotechnicznym — 21,5%, papier-

niczym — 14,8%, mineralnym — 11%, poligraficznym — 6,5%, odzieżowo-galanteryjnym— 4,0%. W pozostałych grupach zatrudnienia procent ten nie przewyższał 2,8%.

Działalność inspekcyjna. Działalność inspekcyjna w okresie sprawozdawczym uległa wzmożeniu pod względem ilości wizytacyj. Dokonano mianowicie 792 *wizytacyj*— czyli o 87 (12,3%) więcej w porównaniu z rokiem ubiegłym.

Procent zakładów zwiedzonych w przemyśle właściwym (grupy III — XX) w roku sprawozdawczym wynosił 32,4% wobec 36,6% w r. 1929.

Z ogólnej liczby 35768 robotników, zatrudnionych w przemyśle właściwym, — wizytacjami zostało objętych 21090 rob., czyli 59%.

Udział inspektorów przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych wyraził się w sposób następujący: zakładów obejrzano w związku z ich otwarciem lub przebudową—26 (w r. 1929—31); komisyj wraz z kolaudacjami było 39 (w r. 1929—57); opinij wydano 133 (w r. 1829 — 40)

Higjena i bezpieczeństwo pracy. Działalność inspekcji w zakresie *higjeny pracy* przedstawia tablica III-a sprawozdania liczbowego, którą należy uzupełnić następującemi uwagami:

W sprawie *mieszkań robotniczych* wydano 437 zleceń (o 242 więcej niż w roku ubiegłym, dotyczących przeważnie braków w mieszkaniach przy tartakach oraz w mieszkaniach robotników rolnych. W szczególności na terenie województwa poleskiego specjalne komisje, powołane z inicjatywy wojewody z udziałem inspektora pracy, dokonywały inspekcji mieszkań służby folwarcznej i wydawały odpowiednie zarządzenia, dotyczące: światła, ogrzewania, czystości, dezynfekcji i dezynsekcji.

Przy wizytacjach zakładów przemysłowych zwracano wielką uwagę na należyte *oświetlenie* zakładów światłem naturalnem przez usuwanie pyłu, osiadającego na szybach, oraz światłem sztucznem—przez zwiększenie liczby punktów świetlnych. Dotyczyło to przeważnie zakładów o wielkiej ilości wydzielanego przy produkcji pyłu i kurzu (młynów, stolarni, fabryk włókienniczych i t. p.).

Zlecenia, wydawane w sprawie *przewietrzania ogólnego*, napotykały stale na opór bierny ze strony mało kulturalnych robotników, którzy wolą, zwłaszcza w porze zimowej, pracować w pomieszczeniu nieprzewietrzanem, częstokroć sprzeciwiając się przewietrzaniu sal pracy i nierzadko zatykając otwory wentylacyjne.

Sprawa urządzenia *jadalni* postępuje naprzód, zwłaszcza w zakładach nowopowstałych; w zakładach już istniejących, wobec braku odpowiednich pomieszczeń, sprawa jadalni często załatwia się kompromisowo — przez urządzenie jadalni, szatni i umywalni w jednym lokalu.

Kwestja *ogrzewania* zakładów naogół jest dość dobrze postawiona, bo o ogrzewanie dbają sami robotnicy — lubiący, jak zaznaczono wyżej, nawet nadmierne ciepło. z uszczerbkiem dla czystości powietrza. Inaczej się sprawa przedstawia w tartakach. Budynki tartaczne są przeważnie przewiewnemi szopami, w których robotnicy nabawiają się najrozmaitszych chorób na skutek przeciągów i zimna. Sprawa ich ogrzewania napotyka na opór przemysłowców. Inspektorzy obwodowi kierują sprawy o niewykonanie nakazów, dotyczących ogrzewania, do właściwych sądów, gdzie zapadają wyroki skazujące. Tak, naprzykład, za niewykonanie nakazu, polecającego urządzenie ogrzewania w hali tartacznej tartaku parowego w Małorycie, pow. brzeskiego, Sąd Powiatowy w Małorycie skazał właścicieli tartaku na grzywnę w kwocie zł. 400 oraz postanowił zamknąć tartak w ciągu 2-ch miesięcy, o ile w tym terminie wymieniony nakaz nie zostanie całkowicie wykonany.

Działalność inspekcji pracy w zakresie *bezpieczeństwa pracy*, ujęta pod względem cyfrowym w tablicy III-b sprawozdania liczbowego, przedstawia się jak następuje:

Przy *silnikach* nastręczały się znaczne trudności przy projektowaniu racjonalnej konstrukcji ochron. zwłaszcza o ile chodzi o silniki Perkuna, przy których budowie nie były zupełnie brane pod uwagę wymagania bezpieczeństwa pracy. Koła rozpędowe tych silników (szprychowe) robią do 500 obrotów na minutę; w odległości 5 cm od kół znajduje się regulator dopływu ropy; również pozostałe urządzenia manipulacyjne koncentrują się między kołami rozpędowemi i napędowemi. Wobec umieszczenia manipulacyjnych części motoru w bezpośredniem sąsiedztwie szprych kół rozpędowych, niezmiernie utrudnionem jest konstruowanie zabezpieczenia, tembardziej, że sprawę komplikuje jeszcze zazwyczaj ciasnota lokali, w których są ustawiane te silniki.

Wały zalecało się zabezpieczać na całej ich długości (nie wykluczając wystających końców) za pomocą korytek, względnie futerałów.

Koła pasowe zalecano również osłaniać zapomocą futerałów, zaś szprychy wypełniać blachą lub dyktą o zupełnie gładkiej powierzchni ze szczelnem dopasowaniem do krawędzi obwodu koła. Zarządzenia takie dotyczyły przedewszystkiem obrabiarek, nieposiadających kół wolnych i przyrządów przesuwniczych, a to w tym celu, by ręka, a nawet drąg do nakładania pasów nie trafiły pomiędzy szprychy, powodując kalectwo. Zlecenia tego rodzaju, niechętnie widziane na początku przez przemysłowców, znalazły później uznanie.

Przy *obrabiarkach drzewa* zasługują na uwagę zlecenia, dotyczące zabezpieczenia różnego rodzaju pił. Jeżeli chodzi o pojedyńczą piłę tarczową, najprostszą osłoną jest kaptur, nieruchomo umocowany (bowiem li tylko nieruchomość zapezpiecza od cofnięcia się wstecz przerzynanego przedmiotu i od złączonego z cofnięciem się uderzenia) i posiadający w swej dolnej płaskiej stronie, z tyłu i z przodu piły — ruchome łapki, umocowane do kaptura na szarnierach, podnoszące się w chwili zetknięcia się z niemi przerzynanego przedmiotu i opuszczające sią automatycznie po jego przejściu przez piłę.

Gdyby przedsiębiorcy zaniechali przepuszczania przez pojedyńczą piłę tarczową kantówek, t. j. bali o grubości do 10 cm—ochronę taką można byłoby uważać za idealną. Lecz przepuszczanie bali, względnie odrazu kilku desek, nałożonych jedna na drugą do grubości 8—10 cm, wymaga dodatkowego urządzenia, t. j. śruby w futerale, któraby mogła zamocowywać kapę na żądanej wysokości. W tem tkwi niebezpieczeństwo, gdyż robotnik po przepuszczeniu naprzykład kantówek o grubości 10 cm, przechodząc do obrzynania desek cienkich, zazwyczaj zaniedbuje opuścić kapę przez rozluźnienie śrubki i pozostawia odkrytą piłę.

Przy badaniu nieszczęśliwych wypadków przy piłach tarczowych pojedyńczych, nasuwa się myśl o konieczności urządzenia mechanicznych przytrzymywaczy desek na ruchomym stole (wózku) piły tarczowej. Robotnik mógłby wówczas posuwać wózek z boku, i ręka robotnika nie potrzebowałaby przesuwać się blisko tarczy. Urządzenie takie nie jest kosztowne i nie nasuwa wielkich trudności konstrukcyjnych.

Przy podwójnych piłach tarczowych, mniej niebezpiecznych dla robotnika, zalecano, aby stół odbiorczy był równy i gładki, by drewniane lub metalowe wałki, przepuszczające deskę, były zawsze w stanie sprawności i żeby oś tych wałków znajdowała się zawsze niżej powierzchni stołu. Wtedy niemożliwem by było zahaczenie się deski o wałek, gdyż zahaczona deska, zgina się w pałąk i, po przejściu przez piłę, wyprostowuje się i pada na górne zęby piły, która z ogromną siłą odrzuca deskę, nieraz ciężko raniąc robotnika.

Nieszczęśliwe wypadki. Zmniejszenie się ilości wypadków o 9,2% tłumaczy się spadkiem liczby zatrudnionych w roku sprawozdawczym.

Na pierwszem miejscu pod względem liczby *wypadków śmiertelnych* stoi rolnictwo, w którem było 11 wypadków. Najczęstszą *przyczyną* wypadków śmiertelnych w rolnictwie był brak zabezpieczeń przy maszynach rolniczych (nieosłonięcie wału kieratu, trybów i t. p.) oraz brak nadzoru (zwłaszcza przy młocarniach). Skutki wypadków pogarszał brak natychmiastowej pomocy lekarskiej.

Przytaczam opis jednego takiego wypadku, który może być uważany za typowy: chłopak w zagrodzie wiejskiej, popędzając konie przy kieracie, chciał przeskoczyć przez nieosłonięte tryby kieratu, przyczem stopa dostała się w tryby i została zmiażdżona. Poszkodowany skutkiem upływu krwi i braku pomocy lekarskiej zmarł w kilkanaście godzin po wypadku. W związku z podobnemi wypadkami inspektorzy pracy w Suwałkach i w Grodnie, chcąc stworzyć pewne normy, umożliwiające walkę z mnożącemi się nieszczęśliwemi wypadkami w rolnictwie, których ofiarą padają najczęściej dzieci,—podali za pośrednictwem starostw do wiadomości właścicieli gospodarstw rolnych najelementarniejsze sposoby ochrony niebezpiecznych części ruchomych maszyn rolniczych z pobraniem od nich podpisu o ogłoszeniu im tego.

Na drugiem miejscu pod względem ilości śmiertelnych wypadków stoi przemysł spożywczy, w którym było 8 wypadków. Tu przyczyną wypadków były: niezabezpieczenie, względnie niedostateczne lub wadliwe zabezpieczenie pędni oraz obrabiarek (przeważnie w młynach).

Na trzeciem miejscu stoi leśnictwo, gdzie śmiertelne wypadki w liczbie 7 miały miejsce wyłącznie przy ścinaniu i spuszczaniu drzew w lasach. Brak norm bezpieczeństwa pracy w tej dziedzinie jest bardzo odczuwany.

W przemyśle drzewnym zdarzyło się 6 śmiertelnych wypadków, przeważnie w tartakach przy obrabiarkach (np. przy pojedyńczej pile tarczowej przez uderzenie deską w brzuch).

Rażący wypadek śmierci miał miejsce w fabryce dykt, gdzie robotnik, który wpadł do parnika z gorącą wodą, zmarł wskutek poparzenia.

Pozostała ilość śmiertelnych wypadków przypada na inne grupy przemysłu, między innemi na XVII (handel, kredyt, ubezpieczenie), gdzie miały miejsce aż dwa śmiertelne wypadki (zresztą nietypowe) przy przewożeniu trzody chlewnej samochodem przez tor kolejowy, niezabezpieczony ani szlabanami, ani sygnalizacją, przyczem samochód został zdruzgotany przez nadjeżdżający pociąg—oraz na grupę XVIII (komunikacje), gdzie miał miejsce śmiertelny wypadek skutkiem upadku słupa wraz z robotnikiem na linji telegraficzno-telefonicznej.

Przechodząc do omówienia wypadków, skutkiem których nastąpiła *utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni*, należy stwierdzić, iż ogółem takich wypadków było 231, co stanowi 36,5% ogólnej ich liczby.

Największa ilość wypadków ciężkich miała miejsce w przemyśle drzewnym. Przyczyną były tu obrabiarki drzewa (45), ładowanie (40), upadek przedmiotów (kloców i materjałów tartych przy układaniu—20), narzędzia ręczne (siekiery — przy okorowywaniu—17) i t. p.

W grupie obrabiarek drzewnych większość wypadków zaszła przy trakach; np. robotnik podczas ruchu, chcąc usunąć przeszkodę, wsunął rękę między wałki trybowe, posuwające kloce i doznał zmiażdżenia kiści ręki. Dość częste były wypadki przy remoncie traków w czasie postoju. Przy ładowaniu wypadki miały miejsce podczas układania dłużyc na wózki i sortowania materjałów drzewnych.

Na drugiem miejscu pod względem ilości wypadków ciężkich stoi rolnictwo z 29 wypadkami. Tu, jak i przy wypadkach śmiertelnych, przeważnie przyczyną był brak zabezpieczeń maszyn rolniczych. W leśnictwie było 27 wypadków, głównie przy spuszczaniu drzew oraz przy przewożeniu kloców, w przemyśle chemicznym było 17 wypadków, spowodowanych materjałami zapalnemi, trującemi lub żrącemi w fabrykach przetworów drzewnych oraz terpentyniarniach. W przemyśle budowlanym było 13 wypadków, głównie z powodu załamania się rusztowań i upadku ciężarów. Wypadki przy komunikacji w liczbie 11 miały miejsce przy zwózce drzewa, przy pracy na szosie i t. p.

Wypadków pozostałych, t. j. tych, które pociągnęły za sobą *niezdolność do pracy poniżej 4-ch tygodni*, było 363 (57,4%).

Analizując większość tych wypadków, dochodzi się do przekonania: po pierwsze, że zachodzą one głównie przy robotach, gdzie najmniej mogą być zastosowane techniczne zabezpieczenia (ochrony) i gdzie czynniki subjektywne, jak uwaga, wypoczęcie i t. p. odgrywają największą rolę — i po drugie, że ulegają im przeważnie robotnicy przy pracy akordowej, a więc wówczas, gdy występuje podnieta nadmiernego pośpiechu.

Ściganie przedsiębiorców, winnych nieszczęśliwych wypadków, stoi w VI-ym Okręgu na należytej wysokości. Inspektorzy, otrzymawszy wiadomość o poważniejszym wypadku, przeprowadzają sami, lub przez policję dochodzenia i, w razie stwierdzenia winy ze strony przedsiębiorcy, skierowują sprawę do prokuratora, względnie za pośrednictwem policji do sądów grodzkich, gdzie następnie występują na rozprawie jako biegli. Systematyczne i surowe ściganie przewinień nietylko przyczynia się do pedantycznego wykonywania zarządzeń inspektorów przez kierowników zakładów, lecz jednocześnie ułatwia załatwianie wszelkich innych spraw w zakładach.

Należy tu również podnieść, iż stosowany obecnie system udzielania przez władze przemysłowe pozwoleń na uruchamianie zakładów, bez uprzedniego sprawdzenia warunków udzielonego pozwolenia — wpływa również na zwiększenie się liczby wypadków.

Wykroczenia. Na wstępie należy zaznaczyć, że dotychczasowe metody ścigania wykroczeń przeciwko przepisom o ochronie pracy, zarówno w trybie karno-sądowym jak karno-administracyjnym, oparte wyłącznie prawie na zeznaniach robotników, zatrudnionych w danym zakładzie, nie prowadzą do celu, ponieważ robotnicy, nie chcąc narazić się na utratę pracy, uchylają się od zeznań, obciążających pracodawcę. Ażeby zaradzić złu, należałoby zaprzestać posługiwania się robotnikami w charakterze świadków i powoływać świadków z urzędu, którymi mogą być bądź funkcjonarjusze urzędów inspekcji pracy (np. podinspektorzy, lub sekretarze), bądź funkcjonarjusze policji państwowej.

Poza tem skuteczną walkę z wykroczeniami utrudniają niskie wymiary kar za przekroczenie przepisów ochronnych.

BIBLIOTEKA W POZNANIU

CZĘŚĆ CYFROWA

SPRAWOZDANIA Z OKRĘGU VI

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
III Górnictwo	1	1	—	—	—	1	1	5	—	—	—	5	4	195	—	—	—	195
IV Przemysł mineralny .	11	30	1	3	—	34	62	479	55	25	8	567	25	624	153	9	5	791
V Hutnictwo i mechan. przerób metali . . .	1	2	—	—	—	2	5	62	—	2	—	64	—	—	—	—	—	—
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny .	15	29	—	10	—	39	23	189	7	30	1	227	5	133	—	76	—	209
VII Przemysł chemiczny .	40	101	3	3	7	114	11	65	13	1	—	79	1	33	2	—	—	35
VIII Przem. włókienniczy .	27	60	13	—	—	73	51	261	189	—	5	455	33	424	591	1	—	1016
IX Przem. papierniczy .	1	—	—	3	—	3	3	20	5	—	—	25	2	6	32	3	5	46
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	51	144	—	—	—	144	33	262	15	—	—	277	2	62	—	—	—	62
XI Przemysł drzewny .	13	36	5	3	—	44	133	1294	19	9	1	1323	67	1678	85	13	—	1776
XII Przemysł spożywczy .	539	1243	15	4	—	1262	138	1053	91	4	—	1148	14	342	48	5	1	396
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny . .	1	1	—	—	—	1	6	21	22	2	—	45	—	—	—	—	—	—
XIV Przemysł budowlany	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	34	—	—	—	34
XV Przem. poligraficzny	28	62	1	14	—	77	11	71	2	5	—	78	3	69	18	1	1	89
XVI Zakłady użyteczności publicznej	14	35	—	1	—	36	15	107	14	—	—	121	5	148	-	2	—	150
XVII Handel, kredyt. ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	12	—	—	32
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	1	3	—	—	—	3	1	2	3	—	—	5	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	7	19	—	4	—	23	17	132	36	—	—	168	1	17	3	1	1	22
OGÓŁEM w okr. sprawozdawczym .	750	1766	38	45	7	1856	510	4023	471	78	15	4587	164	3785	944	111	13	4853
OGÓŁEM w okresie poprzednim . .	703	1538	44	32	9	1623	484	3802	459	107	16	4384	200	4249	1030	132	32	5443
RÓŻNICA w por. z okr. poprzednim .	+47	+228	−6	+13	−2	+233	+26	+221	+12	−29	−1	+203	−36	−464	−86	−21	−19	−590

Liczba folwarków ponad 50 hektarów prze

C A I.

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100—499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	W tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych						Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem				Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
3	255	8	1	3	267	2	560	—	—	—	560	—	—	—	—	—	—	11	11	1028	1016	8	1	3	1016
4	203	35	25	8	271	6	716	178	143	82	1119	—	—	—	—	—	—	108	117	2782	2052	422	205	103	3484
2	103	8	2	—	113	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	9	179	167	8	4	—	284
1	50	—	8	—	58	1	178	—	36	—	214	—	—	—	—	—	—	45	46	747	579	7	160	1	1056
1	66	2	—	—	68	3	497	132	6	—	635	1	240	230	4	27	501	57	55	1432	1002	382	14	34	1413
20	684	653	—	—	1337	8	1001	746	1	16	1764	—	—	—	—	—	—	139	133	4645	2430	2192	2	21	4765
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	5	74	26	37	6	5	68
2	113	—	—	—	113	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	88	106	596	581	15	—	—	694
25	1430	78	6	9	1523	24	4371	935	15	10	5331	4	6488	113	33	23	6657	266	268	16654	15297	1235	79	43	21141
3	110	59	—	—	169	3	237	458	—	2	697	1	229	477	—	—	706	698	646	4378	3214	1148	13	3	4184
1	27	48	1	2	78	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	7	124	49	70	3	2	125
2	123	7	—	—	130	6	1187	51	—	—	1238	—	—	—	—	—	—	9	14	1402	1344	58	—	—	910
1	27	63	—	1	91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	40	335	229	84	20	2	338
3	141	37	2	—	180	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	34	487	431	51	5	—	539
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	32	20	12	—	—	31
1	66	—	—	—	66	—	—	—	—	—	—	1	503	78	5	—	586	2	2	652	569	78	5	—	782
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	8	5	3	—	—	21
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	23	213	168	39	5	1	205
69	3398	998	45	23	4464	53	8747	2500	201	110	11558	7	7460	898	42	50	8450	1553		35768	29179	5849	522	218	
67	3569	878	15	45	4507	59	8683	2833	379	126	12021	6	12031	950	46	51	13078	1519		41056	33872	6194	711	279	
+2	— 171	+ 120	+ 30	— 22	—43	—6	+64	—333	— 178	— 16	—463	+1	— 4571	—52	—4	—1	—4628	+34		—5288	—4693	—345	— 189	—61	

strzeni ogólnej: 1393 z liczbą robotników stałych: 10765.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo	1393	10765	9	0,6	9	—	—	160	1,5
III Górnictwo	11	1028	8	72,7	—	2	6	954	92,8
IV Przemysł mineralny	108	2782	43	39,8	29	8	6	2276	81,8
V Hutnic.i mech. przerób metali	8	179	4	50,0	4	—	—	118	65,9
VI Przemysł masz. i elektrotech.	45	747	15	33,3	11	2	2	313	41,9
VII „ chemiczny . . .	57	1432	11	19,3	8	2	1	777	54,2
VIII „ włókienniczy . .	139	4645	48	34,5	34	8	6	2096	45,1
IX „ papierniczy . . .	6	74	1	16,6	—	1	—	4	5,4
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	88	596	9	10,2	9	—	—	141	23,6
XI Przemysł drzewny i snycerski	266	16654	109	41,0	59	32	18	11178	67,1
XII „ spożywczy . . .	698	4378	206	29,5	144	42	20	2849	65,1
XIII „ konfekc. i galanter.	8	124	2	25,0	2	—	—	79	63,7
XIV „ budowlany . . .	9	1402	-	—	—	—	—	—	—
XV „ poligraficzny . .	43	335	23	53,5	20	2	1	94	28,0
XVI Zakłady użyteczności publicz.	37	487	22	59,4	19	3	—	198	40,6
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	1	32	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	2	652	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych .	2	8	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe . . .	25	213	2	8,0	1	1	—	13	6,1
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	2946	[1] 46533	512	[2] 32,4	349	103	60	[1] 21250	[2] 59,0
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	2642	52071	557	36,2	441	90	26	29333	71,2
RÓŻNICA w porówn. z okres. poprzednim (±)	+304	−5538	−45	−3,8	−92	+13	+34	−8083	−12,2

[1]) Prócz powyższych dokonano w 5 zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji, 5 wizytacyj
[2]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni-

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
9	7	2	—	—
38	4	34	—	—
67	27	40	—	—
4	2	2	—	—
24	16	8	—	1
16	10	6	—	—
69	41	28	4	1
2	2	—	—	—
9	9	—	—	—
196	42	154	12	12
301	283	18	29	8
2	1	1	—	1
—	—	—	—	—
26	26	—	—	—
26	22	4	3	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
3	3	—	1	—
[1]) 792	495	297	49	23
705	396	309	33	9
+87	+99	−12	+16	+14

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	—	—	—
IV	5	3	4
V	—	—	2
VI	—	—	4
VII	3	3	2
VIII	1	—	3
IX	—	—	—
X	—	—	1
XI	4	8	34
XII	12	23	78
XIII	—	—	—
XIV	—	—	—
XV	—	—	1
XVI	—	—	—
XVII	1	1	4
XVIII	—	—	—
XIX	—	1	—
XX	—	—	—
	26	39	133
	31	57	60
	−5	−18	+73

obejmujących 111 robotników.
ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																						W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	58	—	39	—	—	—	17	—	—	—	—	20	9	7	—	—	—	—	—	—	1	151	149	99	—	—
III Górnictwo	4	—	—	—	3	—	—	1	—	—	—	2	—	3	3	—	—	—	—	1	12	29	18	42	42	21
IV Przemysł mineralny	51	6	8	5	9	9	5	18	19	14	1	15	—	15	7	—	—	6	—	10	49	247	208	111	101	180
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	—	3	11	5	3	—	3	1	3	1	—	1	—	3	6	—	—	1	—	—	13	54	53	20	19	48
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	—	1	4	5	5	3	3	4	7	9	—	3	2	7	6	1	—	—	—	2	14	76	66	192	182	52
VII „ chemiczny	24	2	4	—	—	—	—	4	2	5	1	3	—	2	—	—	—	—	—	1	9	57	53	76	2	51
VIII „ włókienniczy	—	14	46	25	13	4	18	9	45	22	1	15	6	37	5	—	1	1	—	2	57	321	281	237	215	259
IX „ papierniczy	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	6	6	6	—	—
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	5	2	1	1	3	2	4	3	—	2	2	2	—	—	—	—	—	1	23	51	51	254	249	31
XI „ drzewny i snycerski	296	27	54	31	55	5	45	42	57	51	7	48	36	68	15	—	2	19	2	22	207	1089	945	656	479	802
XII „ spożywczy	2	17	64	74	50	12	53	47	87	73	—	70	3	64	1	—	—	1	6	46	130	800	652	423	353	355
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	3	30	27	3
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33	33	3
XV „ poligraficzny	—	—	1	4	—	—	—	—	1	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2	12	12	80	80	34
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	2	3	2	1	5	—	3	11	10	1	6	3	8	—	—	—	—	—	2	9	66	33	47	45	67
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	6	11	9	52	52	-
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	18	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	437	72	241	154	140	39	148	131	236	190	11	185	61	217	44	1	3	28	8	90	537	2973	2539			1906
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	195	66	263	128	97	28	105	148	210	182	7	110	95	172	10	1	19	124	—	78	339	2377	1897			1165
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	+ 242	+6	—22	+26	+43	+11	+43	—17	+26	+8	+4	+75	— 34	+45	+34	—	—16	—96	+8	+12	+ 198	+596	+642			+741
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	333	48	197	93	45	15	89	57	127	78	3	79	7	146	29	--	1	75	17	41	426					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły: kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	W okresie sprawozdawczym: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	W okresie poprzednim: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	2	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	2	8	5	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	—	—	21	—	1	1	1	10	—	1	2	—	2	7	9	24	29	108	59	99	51	85
V Hutnictwo i mech. przerób metali	1	—	11	—	—	10	1	—	—	—	—	—	1	6	2	4	1	37	37	3	3	26
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	2	5	50	1	—	20	2	12	—	—	2	—	—	6	6	5	6	117	99	208	205	51
VII „ chemiczny	3	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	4	4	1	15	13	103	43	67
VIII „ włókienniczy	12	11	276	7	—	—	—	—	190	—	13	—	—	15	9	29	15	577	541	254	197	407
IX „ papierniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	2	6	6	—	—	—	—	1	—	—	6	—	—	6	30	8	1	66	64	149	137	15
XI Przemysł drzewny i snycerski	51	86	483	44	11	20	431	—	—	—	140	36	31	70	60	95	196	1754	1373	1234	988	851
XII „ spożywczy	57	200	1388	43	42	—	7	152	—	—	368	1	27	45	84	238	153	2805	2330	1411	1194	709
XIII „ konfekcyj. i galanteryj.	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	1
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	19	4
XV „ poligraficzny	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	2	27	27	14
XVI Zakłady użyteczności publicznej	1	8	22	4	1	2	1	—	—	—	2	—	—	9	7	52	25	134	88	125	115	159
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegr., telef.	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	11	20	18	—	—	—
XIX Przem. hotel. szynk. i usług osobis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	132	316	2261	102	55	54	443	177	190	5	535	37	61	166	211	460	443	5648	4630			2389
OGÓŁEM w okresie poprzednim	110	362	1117	113	55	86	397	228	62	9	175	9	25	185	107	285	307	3632	2979			1177
RÓŻNICA w porów. z okresem poprzed. (±)	+22	−46	+1144	11	—	−32	+46	−51	+128	−4	+360	+28	+36	−19	+104	+175	+136	+2016	+1651			+1212
OGÓŁEM zleceń wykonanych	80	177	806	53	7	44	239	25	162	2	197	4	36	97	80	211	169					

TABLICA III-c.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo	—	—	2	—	—	—	—	—	1	3	2	—	—	1
III Górnictwo	4	14	18	2	6	—	—	—	—	44	41	32	32	7
IV Przemysł mineralny	7	—	21	507	12	—	—	2	1	550	134	95	72	128
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	—	—	—	24	—	—	—	—	1	25	25	8	8	17
VI Przemysł maszynowy	—	—	—	108	—	—	2	1	—	111	90	171	166	75
VII „ chemiczny	2	—	—	11	2	—	—	—	—	15	14	107	86	46
VIII „ włókienniczy	7	—	—	96	1	—	—	—	—	104	78	607	598	83
IX „ papierniczy	—	—	—	6	—	—	—	—	—	6	6	1	—	—
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	—	—	25	2	—	—	—	—	28	28	252	242	13
XI „ drzewny	62	8	36	411	74	—	1	1	10	603	323	671	578	542
XII „ spożywczy	18	3	7	709	17	—	—	6	2	763	504	428	354	283
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	—	—	2	1	—	—	—	—	3	3	83	81	3
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	12	—
XV „ poligraficzny	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	78	78	—
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	18	—	60	3	—	—	—	—	81	32	141	121	80
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	1	—	—	1	1	1	—	—	1	5	5	15	15	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	2	1	6	2	3	—	—	—	—	14	9	4	1	—
XIX Przem. hotel., szynkarski i usług osob.	1	—	1	1	1	1	—	—	1	6	6	115	115	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	105	44	91	1.966	123	3	3	10	17	2362	1301			1.278
OGÓŁEM w okresie poprzednim	343	20	29	2.079	171	112	3	16	47	2820	2559			1.816
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. ±	—238	+24	+62	—113	—48	—109	—	—6	—30	—458	— 1258			—538
OGÓŁEM zleceń wykonanych	80	23	339	772	37	16	1	6	4					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																					OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien.	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Koły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	3	—	—	—	—	16	5	—	—	—	—	—	2	1	5	2	—	—	2	17	53	11	29	13
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	14	1	8	4	—	—	6	8	42	7	27	8
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	4	—	—	—	9	—	16	9	42	—	7	35
IV Przemysł mineralny	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	2	1	—	—	1	1	10	1	3	6
V Hutnic. i mech. przerób metali	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
VI Przemysł masz. i elektrotech.	—	1	10	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	10	4	31	—	9	22
VII „ chemiczny	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	19	66	—	—	4	—	—	—	10	17	118	—	17	101
VIII „ włókienniczy	1	2	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	10	—	6	4
IX „ papierniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
XI Przemysł drzewny i snycerski	—	5	—	45	1	—	—	—	6	—	4	—	1	20	14	40	10	21	2	17	62	248	6	92	150
XII „ spożywczy	—	8	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	1	2	20	8	6	6
XIII „ konfekc. i galanter.	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	3	—	3	—
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	5	1	1	1	—	—	—	14	—	13	1
XV „ poligraficzny	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1
XVI Zakłady użyteczności publicz.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	2	—	—	—	—	6	—	3	3
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2	—	—	1	1	6	2	2	2
XVIII Komunikacje, poczta i t. p.	2	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	3	2	—	3	1	3	7	25	3	—	11
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	3	19	11	48	13	5	16	5	12	1	4	19	70	53	30	65	24	35	3	67	129	632 *)	38	231	363
OGÓŁEM w okresie poprzednim	3	28	11	73	2	14	14	1	8	2	5	4	110	55	15	104	15	15	6	78	133	696	36	216	444
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	—	—9	—	—25	+11	—9	+2	+4	+4	—1	—1	+15	—40	—2	+15	—39	+9	+20	—3	—11	—4	—64	+2	+15	—81

*) Z powyższej liczby 632 wypadków 132 wypadki (w tem 21 śmiertelnych) miały miejsce w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.

OKRĄG VII.

WOJEWÓDZTWO KRAKOWSKIE.

Stan zatrudnienia. W roku sprawozdawczym zarejestrowano 2131 *zakładów* przemysłowych z 79806 *robotnikami*. Z liczby tej przypada na *mężczyzn* 78.0%, *kobiety* 16.3% *chłopców* 4,3% i 1,3% na *dziewczęta*.

W porównaniu z rokiem ubiegłym ilość zakładów przemysłowych wzrosła o 89 przedsiębiorstw, zaś stan liczebny robotników zmalał o 8556 osób. — Wykazany wzrost ilości zakładów pracy tłumaczy się powstaniem pewnej ilości nowych zakładów, częściowo zaś przez zarejestrowanie w roku sprawozdawczym zakładów już dawniej istniejących.

Co do stanu zatrudnienia w poszczególnych gałęziach przemysłu, podkreślić należy, że w górnictwie węglowem stan ten ulegał pewnym znacznym wahaniom w roku sprawozdawczym, które w poszczególnych kopalniach objawiało się odmiennie: w niektórych przedsiębiorstwach redukowano załogi robotnicze, w innych — dni pracy w tygodniu, w niektórych równocześnie zmniejszano załogi robotnicze i redukowano ilość dni pracy w tygodniu, wreszcie — unieruchamiano zakłady górnicze, zwłaszcza kamieniołomy.

Na ogólną ilość zarejestrowanych w *górnictwie* w okresie sprawozdawczym 130 zakładów przypada 15370 robotników, z czego na mężczyzn 96,4%, na kobiety — 2,5% i na chłopców 1,0%.

W przemyśle mineralnym wykazano o 13 zakładów więcej, niż w okresie poprzednim, na co się złożyło urządzenie 6 nowych cegielń, mniejszych rozmiarów, oraz zarejestrowanie 7 dawniej już istniejących zakładów, jednak do rejestru nie wciągniętych, a to 2-ch małych cegielń, 2-ch wyrobni kafli i 3-ch małych wapienników. Na zmniejszenie się liczby robotników w tym dziale wpłynęło przedewszystkiem zamknięcie w miesiącach wiosennych cementowni w Bonarce, w miesiącach letnich 2-ch hut szkła w Dąbrowie i Krakowie, co pozbawiło pracy ponad 400 robotników, nadto redukcje robotników, sięgające do 50% w wapiennikach w Trzebini, w wapienniku w Zabierzowie i cementowni w Górce, które, zatrudniając łącznie około 700 robotników, po redukcji zatrudniały tylko około 320 osób. Procentowo w dziale tym zatrudniano mężczyzn 81,4%, kobiet 12,8%, chłopców 3,8% i dziewcząt 1,9%.

W grupie V *(hutnictwo i mechaniczny przerób metali)* nastąpił również przyrost zakładów pracy, a to przez uruchomienie 2-ch większych fabryk w Krakowie i 1-go zakładu mechanicznego w Tarnowie. Prócz tego zarejestrowano 30 już dawniej istniejących zakładów, tak że ogólna suma zakładów tego działu w roku sprawozdawczym w porównaniu z okresem poprzednim wzrosła o 33 przedsiębiorstwa, ogólna zaś suma robotników — o 266 osób. W końcu roku sprawozdawczego w szeregu przedsiębiorstw w znacznych rozmiarach zmniejszono załogi robotnicze, czego jednak nie udało się uwidocznić w sprawozdaniu. Faktycznie na 31 stycznia 1931 roku stan zatrudnienia był mniejszy, niż wykazano w sprawozdaniu cyfrowem. W grupie tej stosunek procentowy zatrudnienia był następujący: mężczyzn pracowało 73,9%, kobiet 14,1%, chłopców 11,1% i dziewcząt 0,8%.

W przemyśle maszynowym i elektrotechnicznym stan liczebny większych zakładów pozostał ten sam jak w okresie poprzednim. Natomiast powstało 7 zakładów drobniejszych, które wraz z dwoma, w poprzednim okresie już istniejącemi a dopiero w roku sprawozdawczym zarejestrowanemi, spowodowały wzrost zakładów przemysłowych

o 9 przedsiębiorstw w porównaniu z okresem poprzednim. Stan zatrudnienia robotników w tej grupie uległ zmniejszeniu a to przez redukcje w kilku zakładach, zwłaszcza w fabryce kabli, która zatrudniała poprzednio około 700 robotników, w roku sprawozdawczym zaś zredukowała poszczególne działy pracy, przez co ilość zatrudnionych spadła do niespełna 500 osób. W omawianym przemyśle zatrudniano w stosunku procentowym mężczyzn 81,5%, kobiet 6,1%, chłopców 12,1% i 0,3% dziewcząt.

W przemyśle chemicznym zarejestrowano w roku sprawozdawczym ogółem 85 zakładów, a tem samem liczba przedsiębiorstw zwiększyła się o 26 w porównaniu z okresem poprzednim. Złożyło się na to powstanie jednej większej fabryki ołówków, zatrudniającej około 100 robotników, kilkunastu mniejszych zakładów oraz zarejestrowanie kilku zakładów, uprzednio już istniejących. Zmniejszenie stanu zatrudnienia w tym dziale dotkliwie się odczuć dawało przedewszystkiem na terenie 38 Obwodu, zredukowano tam bowiem w poszczególnych fabrykach 532 osoby.

Procent zatrudnionych w przemyśle chemicznym mężczyzn wynosi 85,8%, kobiet — 10,0%, chłopców — 2,37% i dziewcząt — 1,8%,

W przemyśle włókienniczym powiększyła się ilość zakładów przemysłowych o 7 przedsiębiorstw w porównaniu z okresem poprzednim, na co się złożyło powstanie 4-ch nowych zakładów w Krakowie. W przemyśle włókienniczym na terenie 39 Obwodu wyróżnić należy 3 rodzaje zakładów a mianowicie: fabryki sukna, zatrudniające w roku sprawozdawczym 3100 robotników, fabryki wyrobów bawełnianych i lnianych, zatrudniające razem 2500 robotników, oraz fabryki dywanów, zatrudniające 400 robotników. Ponieważ fabryki te produkują dla różnych sezonów, wobec tego zatrudnianie robotników we wszystkich tych fabrykach, z wyjątkiem czterech, odbywało się w ciągu okresu sprawozdawczego w ten sposób, że między sezonami, a mianowicie w kwietniu, maju oraz październiku i listopadzie, większa część robotników tych fabryk nie była zatrudniana i korzystała z zapomóg Funduszu Bezrobocia. Natomiast w tych samych okresach w obu powyżej wymienionych fabrykach tylko nieznaczna ilość robotników była zwalniana, reszta zaś załogi przez cały czas pracowała normalnie. Fabryka wyrobów bawełnianych w Andrychowie w ciągu okresu sprawozdawczego stopniowo redukowała liczebny stan załogi, przez co około 500 robotników z końcem roku sprawozdawczego pozbawionych zostało pracy. Niezależnie zaś od tej redukcji stosowano tam także 3-dniowy tydzień pracy, a tylko w niektórych działach pracowano przez 4 dni w tygodniu. Dwie fabryki dywanów pracowały normalnie po 6 dni w tygodniu, natomiast jedna fabryka dywanów w ciągu 4-ch miesięcy letnich była zamknięta. Największy zaś wpływ na zmniejszenie liczebnego stanu robotników miało całkowite unieruchomienie fabryki sukna w Białej oraz 2-ch fabryk perkali, które łącznie zatrudniały 500 robotników. W omawianym przemyśle pracowało 38,0% mężczyzn, 55,7% kobiet, 1,7% chłopców i 4,6% dziewcząt.

Stan zatrudnienia w *przemyśle papierniczym* nie uległ żadnej zmianie w porównaniu z okresem poprzednim, gdyż wszystkie zakłady pracy tego działu, a przedewszystkiem fabryki tutek i bibułek wraz z fabryką zeszytów pracowały normalnie.

W przemyśle tym było zatrudnionych mężczyzn 40,7%, kobiet 51,4%, chłopców 3,6% i 4,3% dziewcząt.

W *przemyśle drzewnym* wzrosła liczba zakładów o 8, a to wskutek powstania fabryki skrzyń, parkieciarni i fabryki karoseryj oraz trzech mniejszych stolarń w Krakowie, nadto 2-ch tartaków w Obwodzie 39.

Jednakże wobec unieruchomienia kilku tartaków, 2 fabryk mebli i innych mniejszych zakładów ogólny stan liczebny robotników, zatrudnionych w przemyśle drzewnym zmniejszył się o 1073 osoby w porównaniu z okresem poprzednim. W tym przemyśle pracowało mężczyzn 85,2%, kobiet 5,7%, chłopców 8,5% i 0,6% dziewcząt.

W *przemyśle spożywczym* zwiększył się wprawdzie liczebny stan zakładów o 8 przedsiębiorstw, jednak równocześnie zmniejszył się liczebny stan robotników o 507 osób w porównaniu z okresem poprzednim. Na wykazaną zwyżkę ilości zakładów pracy złożyło się otwarcie kilku mniejszych przedsiębiorstw oraz zarejestrowanie już dawniej istniejących. Procent zatrudnionych w tym przemyśle wynosił mężczyzn — 63,9%, kobiet—33,1%, chłopców 1,9% i 1,1% dziewcząt.

W *przemyśle konfekcyjnym i galanteryjnym* ilość zakładów zmniejszyła się o 16 przedsiębiorstw, zaś ilość robotników zwiększyła się o 41 osób w porównaniu z okresem poprzednim. Stan ten tłómaczy się powstaniem na terenie 39 i 40 Obwodów 5-ciu nowych zakładów oraz sezonowem zwiększeniem personelu robotniczego w 2-ch krakowskich pralniach. Z uwagi na to, że zamknięte 21 zakładów zatrudniały łącznie mniej robotników, niż zakłady nowe, ogólny stan liczebny robotników nie uległ po-

ważniejszej zmianie w porównaniu z okresem poprzednim. W przemyśle odzieżowym zatrudniano procentowo: 51,6% mężczyzn, 41,6% kobiet, 3,3% chłopców i 3,5% dziewcząt.

Działalność inspekcyjna. Działalność wizytacyjna w roku sprawozdawczym znacznie się zwiększyła i dosięgła cyfry 970 *wizytacyj*, z czego wtórnych przeprowadzono 176.

W czasie tych wizytacyj stwierdzono, że większa ilość zakładów do poprzednich zleceń lub nakazów zastosowała się i przepisane zarządzenia wykonała.

Z ważniejszych czynności, wszczętych podczas wizytacyj, należy wyszczególnić stwierdzenie wykroczeń ustawy o czasie pracy, które wybitnie wystąpiły w mniejszych zakładach młynarskich przez stosowanie 2-ch zmian po 12 godzin. Z zakresu higjeny zaś okazało się koniecznem wydanie energicznych zarządzeń w przemyśle ceramicznym, zmierzających do urządzenia sypialń robotniczych, izb wypoczynkowych, umywalń i odpowiednich ustępów.

Udział inspektorów pracy przy komisyjnych dochodzeniach w sprawie urządzenia lub rozbudowy zakładów przemysłowych, wyrażał się w liczbie 172 komisyj oraz 345 opinij.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. Działalność inspekcji pracy w zakresie *higjeny* wykazuje tablica IIIa. Na specjalne wyszczególnienie zasługuje doprowadzenie do porządku i urządzenie nowych *sypialń* w cegielniach i wapiennikach, które to urządzenia zostały zarządzone w poprzednim okresie. W roku sprawozdawczym stwierdzono, że w izbach sypialnych zastosowano łóżka metalowe, zaopatrzone w sienniki, poduszki i koce. W kilku cegielniach urządzono nadto odpowiednie *umywalnie* z bieżącą wodą, nawet w tych miejscowościach, które nie są zaopatrzone urządzeniami wodociągowemi, przez zaopatrzenie umywalń specjalnemi rezerwoarami i kurkami do wody.

Tak w tych zakładach, jak i 2-ch kamieniołomach urządzono odpowiednie *izby wypoczynkowe*, oddzielne dla mężczyzn i kobiet. W małym zakresie poprawiły się także stosunki *mieszkaniowe* rodzin robotniczych przez wybudowanie dla nich 2-ch domów mieszkalnych. W kilku stolarniach i w fabryce maszyn w oddziale modelarni oraz w fabryce mebli stwierdzono w roku sprawozdawczym zastosowanie wzorowo działających exhaustorów przy maszynach stolarskich, które w okresie poprzednim zostały przez inspektorów pracy nakazane.

Brak urządzeń mechanicznych do *usuwanie pyłu* stwierdzono także w sortowniach żwiru w kamieniołomach, przez niezaopatrzenie cylindrów odpowiedniemi urządzeniami. W kilku zakładach pracy stwierdzono poprawienie się stosunków *ogrzewania* poszczególnych pracowni przez zastosowanie urządzeń centralnych.

W jednej fabryce tłuszczów jadalnych stwierdzono urządzenie według najnowszych wymogów higjeny *wanien, natrysków, umywalń, jadalń* i *ustępów angielskich*, oddzielnych dla mężczyzn i kobiet. W miejskiej gazowni w Krakowie prócz powyższych adaptacyj urządzono nadto dla robotników także *bibliotekę* z osobną *salą rozrywkową*, zaopatrzoną w aparaty radjowe i różne gry towarzyskie.

Zlecenia, wydawane w zakresie *bezpieczeństwa pracy*, szczegółowo ilustruje tablica IIIb, przyczem nadmienić należy, że najwięcej zarządzeń ze względu na bezpieczeństwo pracy wydano w przemyśle drzewnym, w którym tak *obrabiarki drzewa*, jak i *pędnie* zawsze jeszcze pozostawiają wiele do życzenia. Drugim pod względem ilości zarządzeń ze względu na bezpieczeństwo był przemysł spożywczy, w którym stwierdzono liczne zaniedbania zwłaszcza podczas wizytacyj średnich i małych młynów. Zaniedbania te dotyczyły *niezabezpieczenia głównego wału transmisyjnego* oraz odnośnych *pasów pędnych* tak, że obwodowi inspektorzy pracy zmuszeni byli wydać szereg zarządzeń w formie nakazów, które w okresie sprawozdawczym, jak to wykazały wizytacje wtórne, zostały wykonane, a tem samem stosunki pod względem bezpieczeństwa pracy w tych zakładach uległy dość znacznej poprawie. Nadto stwierdzono w całym szeregu młynów brak *drabin ratunkowych*, pomieszczonych nazewnątrz budynku, zaś wewnątrz pracowni *urządzeń przeciwpożarowych*.

Nieszczęśliwe wypadki. Do poszczególnych obwodowych inspektorów pracy wpłynęły w okresie sprawozdawczym 1972 doniesienia o nieszczęśliwych wypadkach, w porównaniu zatem z rokiem poprzednim ilość zgłoszonych wypadków zmniejszyła się o 436 czyli o 17,69%. Ubytek ten tłumaczyć należy stopniową redukcją stanu

liczebnego robotników, a także poszczególnych dni pracy. Zmniejszyła się również o 24 ilość wypadków śmiertelnych w porównaniu z okresem poprzednim.

Wypadki *z wynikiem śmiertelnym* wywołane zostały przedewszystkiem w przemyśle budowlanym i w rolnictwie, a następnie w górnictwie oraz w przemyśle chemicznym. *Przyczyny* tych wypadków były następujące:

W 3-ch wypadkach z powodu nieostrożnego prowadzenia koni, woźnice, spadając z wozów, wpadli pod koła, co wywołało zgniecenie klatki piersiowej, względnie złamanie podstawy czaszki, co spowodowało natychmiastową śmierć. W jednym wypadku, przy wybieraniu buraków z kopców, zamarznięta ziemia obsunęła się, grzebiąc pod sobą robotnika, co wywołało śmierć przez uduszenie. W innym zaś wypadku przy rozbieraniu ruin starego budynku robotnik został zabity ciężarem spadającego muru. W jednym wypadku robotnik, zatrudniony czyszczeniem buhaja w oborze, został przebity rogami, przyczem z powodu poranienia płuc nastąpiła natychmiastowa śmierć. W innym zaś wypadku podczas jazdy runął samochód w przepaść, w następstwie czego pomocnik szofera został zabity na miejscu.

Wykazane 3 wypadki śmiertelne w leśnictwie wywołane zostały podczas ścinania przez przygniecenie upadającemi drzewami.

Wypadek, wykazany w górnictwie, zdarzył się w kamieniołomie, gdzie robotnik, zatrudniony nasypywaniem kamienia tłuczonego ze zbiornika do poszczególnych wózków, został zasypany gwałtownie spadającym kamieniem, tak, że mimo natychmiastowej pomocy—zmarł z powodu uduszenia.

W hutnictwie w jednej odlewni żelaza robotnik podczas formowania z powodu omdlenia na tle wady serca przewrócił się na lampę elektryczną, a rozbijając ją, doznał śmiertelnego porażenia prądem.

W przemyśle chemicznym w jednym wypadku robotnik poniósł śmierć przez spadnięcie z drabiny ze znacznej wysokości, w drugim zaś—z powodu eksplozji zbiornika amoniakalnego, którego nieszczelność usiłowano usunąć przy pomocy samorodnego spawania, nie przewietrzywszy przedtem komory z pozostałości gazów amoniakalnych.

Natomiast w przemyśle drzewnym zabity został robotnik tartaczny poza miejscem pracy przez lokomotywę, w chwili, gdy przechodził tor kolejowy.

W przemyśle spożywczym bezpośrednią przyczyną śmiertelnego wypadku było zrzucanie gołą ręką pasa pędnego podczas ruchu, przez co robotnik pochwycony został przez pas, nawinięty na wał transmisyjny i rozszarpany.

Z wykazanych 8 wypadków śmiertelnych w przemyśle budowlanym 3 wypadki wywołane zostały przez spadnięcie osób ze znacznej wysokości, 5 zaś z powodu utonięcia. Spadnięcie ze znacznej wysokości dotyczyło w jednym wypadku runięcia z rusztowania II piętra kobiety, zatrudnionej noszeniem wapna z wyciągu do miejsca pracy. Robotnica ta przez nieostrożne odczepianie cebrzyka z wapnem z liny wyciągowej ześlizgnęła się z rusztowania i runęła do szybu, ponosząc śmierć natychmiastową. W dwóch zaś następnych wypadkach uległo spadnięciu 2-ch robotników, zatrudnionych przy budowie kominów fabrycznych. W jednym wypadku powodem runięcia było strącenie robotnika przez wolno zwisający koniec łańcucha wyciągowego, w drugim zaś — nieostrożne wychylenie się poza komin w czasie gwałtownej wichury. Poza tem utonięcia w liczbie 5-ciu wywołane zostały w jednym wypadku przez przewrócenie się łodzi, którą przeprawiało się 2-ch robotników przez Dunajec po skończonej pracy, w drugim zaś 3-ch monterów, zatrudnionych przy budowie mostu IV na Wiśle w Krakowie, wsiadło do łodzi celem niedopuszczenia zderzenia się wolno spływającego na wezbranej Wiśle galaru z rusztowaniem mostowem, przyczem, nieumiejętnie manewrując łodzią motorową, spowodowali wywrócenie jej, przez co wciągnięci zostali pod galar.

Przeprowadzanie badań, koniecznych przy każdym wypadku, natrafia na wielkie trudności ze względu na to, iż odnośne doniesienia o nieszczęśliwych wypadkach napływają do urzędów ze znacznem opóźnieniem, tak, że dochodzą one do wiadomości inspektora pracy w niejednym wypadku nawet z 2-u miesięcznem opóźnieniem. Z uwagi zaś na to, że odnośne urządzenia ulegają w międzyczasie zmianie, a okoliczności wypadku zacierają się w pamięci świadków — ustalenie przyczyny wypadku jest w wysokim stopniu utrudnione.

Wykroczenia. Ilość wykroczeń, stwierdzonych przez obwodowych inspektorów pracy w okresie sprawozdawczym i ich rodzaj wykazany został w tablicy IV sprawozdania cyfrowego.

W tablicy tej umieszczono wykroczenia, stwierdzone protokólarnie, natomiast przyjęte ustnie skargi o niewydawanie świadectw pracy, książeczek obrachunkowych i t. d. najczęściej były załatwiane w drodze telefonicznej i przez to sprawozdaniem cyfrowem nie zostały objęte.

Ogólna *suma grzywien,* nałożonych w drodze administracyjnej na przedsiębiorców, wynosi zł. 908.

Przekroczenia ustawy *o czasie pracy* w 15 wypadkach skierowano do sądów grodzkich, zaś w 20 wypadkach do sądów pracy, a dotyczyły one wykroczeń z powodu zatrudniania robotników pracą w niedziele i święta w piekarniach, masarniach i drukarniach, jak również z powodu przedłużania godzin pracy ponad ustawową normę, lub z powodu stosowania bez zezwolenia pracy w porze nocnej.

CZĘŚĆ CYFROWA

SPRAWOZDANIA Z OKRĘGU VII

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych		
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem
III Górnictwo	3	10	—	—	—	10	58	638	—	—	—	638	34	989	34	4	—	1027
IV Przemysł mineralny	8	19	—	—	—	19	82	793	35	63	2	893	54	1329	249	77	22	1677
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	15	42	—	7	—	49	101	630	66	234	7	937	34	696	112	241	1	1050
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny	10	19	1	16	—	36	27	166	7	105	—	278	13	242	1	134	1	378
VII Przemysł chemiczny	21	48	6	2	5	61	32	174	50	14	17	255	15	310	120	7	3	440
VIII Przemysł włókienniczy	3	3	5	—	—	8	19	75	104	8	30	217	18	263	298	11	43	615
IX Przemysł papierniczy	4	6	7	1	—	14	24	99	109	17	25	250	11	124	167	18	19	328
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	8	24	—	—	—	24	25	186	14	10	2	212	5	93	38	9	1	141
XI Przemysł drzewny i snycerski	81	211	—	13	—	224	227	2029	30	267	10	2336	69	1941	97	121	23	2182
XII Przemysł spożywczy	208	511	6	4	—	521	184	1117	275	107	9	1508	26	503	189	16	11	719
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny	4	10	2	1	—	13	157	836	294	76	59	1265	22	259	308	19	31	617
XIV Przemysł budowlany	2	6	—	—	—	6	87	859	16	15	2	892	44	1269	47	28	—	1344
XV Przemysł poligraficzny	18	27	5	13	—	45	33	157	77	28	7	269	10	178	88	17	1	284
XVI Zakłady użyteczności publicznej	5	15	—	—	—	15	13	111	1	2	—	114	6	177	1	—	—	178
XVII Handel, przemysł, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	390	951	32	57	5	1045	1069	7870	1078	946	170	10064	361	8373	1749	702	156	10980
OGÓŁEM w okresie poprzednim	277	674	23	34	1	732	1083	7502	1061	951	206	9720	360	8364	1635	749	179	10927
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	+ 113	+ 277	+ 9	+ 23	+ 4	+ 313	— 14	+ 368	+ 17	— 5	— 36	+ 344	+ 1	+ 9	+ 114	— 47	— 23	+ 53

Liczba folwarków ponad 50 hektarów przestrzeni

C A I

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100—499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	w tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych						Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem				Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
16	995	19	16	—	1030	12	3167	91	61	—	3319	7	9031	236	70	9	9346	130	120	15370	14830	380	151	9	18110
33	1671	365	109	55	2200	14	1973	369	74	83	2499	1	1117	69	—	—	1186	192	179	8474	6902	1087	323	162	9051
20	992	337	199	30	1558	11	1850	380	66	13	2309	1	851	73	15	—	939	182	149	6842	5061	968	762	51	6576
8	435	79	42	15	571	7	1280	11	99	—	1390	3	2095	216	236	—	2547	68	59	5200	4237	315	632	16	5554
7	343	80	3	30	456	9	1994	246	34	40	2314	1	1643	26	64	—	1733	85	59	5259	4512	528	124	95	5340
11	273	444	11	71	799	9	1039	1006	73	114	2232	1	614	1480	3	20	2117	61	54	5988	2267	3337	106	278	7611
7	220	289	1	32	542	1	16	133	—	18	167	1	489	498	49	2	1038	48	45	2339	954	1203	86	96	2339
4	250	98	12	2	362	3	440	153	35	28	656	—	—	—	—	—	—	45	43	1395	993	303	66	33	1305
17	932	47	83	—	1062	10	1123	244	153	17	1537	—	—	—	—	—	—	404	396	7341	6236	418	637	50	8414
14	554	348	11	29	942	9	1061	765	—	29	1855	2	895	816	2		1713	443	435	7258	4641	2399	140	78	7765
10	423	228	26	32	709	6	419	345	11	22	797	1	141	503	—	—	644	200	216	4045	2088	1680	133	144	4004
19	1200	6	10	—	1216	18	3406	38	90	—	3534	—	—	—	—	—	—	170	192	6992	6740	107	143	2	8223
6	224	117	39	23	403	1	118	22	8	4	152	—	—	—	—	—	—	68	60	1153	704	309	105	35	1304
4	274	13	4	—	291	6	924	8	—	—	932	1	603	17	—	—	620	35	35	2150	2104	40	6	—	2766
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
176	8786	2470	566	319	12141	116	18810	3811	704	368	23693	19	17479	3934	439	31	21883	2131		79806	62269	13074	3414	1049	
161	8288	1917	511	343	11059	134	20820	4679	1290	479	27268	27	24069	3655	843	89	28656	2042		88362	69717	12970	4378	1297	
+ 15	+ 498	+ 553	+ 55	— 24	+ 1082	— 18	— 2010	— 868	— 586	— 111	— 3575	— 8	— 6590	+ 279	— 404	— 58	— 6773	+ 89		— 8556	— 7448	+ 104	— 964	— 248	

ogólnej 355 z liczbą robotników stałych 5397.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników objętych wizytacjami:						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	355	5397	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	130	15370	31	23,8	16	14	1	13366	87,0
IV Przemysł mineralny . . .	192	8474	98	51,1	69	20	9	5902	69,5
V Hutnic. i mech.przerób metali	182	6842	92	50,5	83	8	1	5354	78,2
VI Przemysł masz. i elektrotech.	68	5200	35	51,5	28	5	2	3684	70,9
VII „ chemiczny . . .	85	5259	41	48,3	30	9	2	4929	93,7
VIII „ włókienniczy . . .	61	5988	49	80,3	35	12	2	5791	96,7
IX „ papierniczy . . .	48	2339	25	52,1	18	4	3	1969	84,2
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	45	1395	20	44,4	19	1	—	693	49,6
XI Przemysł drzewny i snycerski	404	7341	159	39,3	138	19	2	3486	47,5
XII „ spożywczy	443	7258	133	30,0	114	14	5	4288	59,8
XIII „ konfekc. i galanter.	200	4045	62	31,0	52	8	2	3007	74,3
XIV „ budowlany . . .	170	6992	9	5,3	9	—	—	1185	16,9
XV „ poligraficzny . . .	68	1153	26	36,7	23	3	—	359	31,1
XVI Zakłady użyteczności publicz.	35	2150	14	40,0	13	1		1539	71,1
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym . .	2486	85203	794	37,2 [1]	647	118	29	55552	69,6 [1]
OGÓŁEM w okresie poprzednim	2373	93466	514	25,1	462	45	7	46697	52,8
RÓŻNICA w porówn. z okres. poprzednim (±)	+113	−8263	+ 280	+12,1	+185	+73	+22	+8855	+16,8

[1]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów wizytowanych i objętych wizytacjami robotni

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
—	—	—	—	—
47	9	38	—	1
136	36	100	—	—
102	46	56	—	—
45	13	32	—	—
54	19	35	—	1
64	16	48	—	—
35	15	20	1	—
21	13	8	—	—
182	122	60	—	—
157	111	46	7	1
74	38	36	—	—
9	1	8	—	1
29	22	7	—	1
15	6	9	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
970	467	503	8	5
573	228	345	2	3
+397	+239	+158	+6	+2

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	3	6	6
IV	18	22	28
V	43	33	56
VI	5	6	7
VII	29	29	33
VIII	11	6	11
IX	7	9	13
X	3	6	7
XI	58	41	71
XII	44	54	68
XIII	15	17	20
XIV	1	1	1
XV	10	5	11
XVI	5	9	9
XVII	2	4	4
XVIII	—	—	—
XIX	—	—	—
XX	—	—	—
	254	248	345
	426	294	533
	—172	—46	—188

ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—					
III Górnictwo	—	—	—	2	10	1	4	18	19	16	2	6	4	7	—	—	1	—	—	12	7	109	22	70	42	14
IV Przemysł mineralny	7	4	24	17	21	1	11	52	60	61	8	26	3	17	4	—	—	—	—	35	28	379	164	297	253	38
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	5	8	12	31	24	9	10	43	51	52	4	36	20	9	10	3	—	9	—	28	41	405	163	243	125	118
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	—	2	6	4	9	6	2	11	19	19	3	7	2	9	7	2	—	2	—	19	25	154	84	72	67	79
VII „ chemiczny	—	3	5	27	5	17	10	18	30	26	7	9	2	5	2	—	—	1	—	12	24	203	70	123	74	26
VIII „ włókienniczy	3	3	13	10	5	3	7	10	17	24	1	3	9	14	6	1	5	5	—	8	30	177	87	205	187	110
IX „ papierniczy	—	—	3	4	1	1	3	9	11	15	5	5	2	3	4	2	—	1	—	7	12	88	44	117	44	42
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	3	2	8	2	3	8	7	8	9	—	7	3	1	3	—	—	—	—	6	22	92	40	66	52	35
XI „ drzewny i snycerski	16	2	14	24	37	10	24	51	62	76	6	24	16	31	12	—	—	4	—	78	73	560	349	440	318	56
XII „ spożywczy	5	15	24	41	29	11	16	31	54	58	5	34	6	15	12	1	—	1	—	44	109	511	193	235	133	82
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	2	—	3	6	2	9	2	12	21	27	2	11	2	5	2	—	1	8	—	14	30	159	61	171	50	40
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	6	3	—	—	—
XV „ poligraficzny	—	4	5	11	3	—	2	3	20	17	—	11	9	6	2	—	—	—	—	10	41	144	59	56	19	10
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	—	—	1	—	1	1	3	10	9	3	4	—	3	—	—	—	—	—	4	1	40	4	6	5	—
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	38	44	111	186	148	72	100	269	382	409	47	183	78	125	64	9	7	31	—	281	443	3027	1343			650
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	83	55	66	128	108	52	83	188	320	360	45	135	50	66	38	2	20	10	1	131	160	2101	1369			168
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	−45	−11	+45	+58	+40	+20	+17	+81	+62	+49	+2	+48	+28	+59	+26	+7	−13	+21	−1	+ 150	+ 283	+926	−26			+482
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	12	5	17	27	28	27	22	58	63	75	14	35	22	42	41	11	3	3	—	89	56					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																	W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	5	12	17	2	3	3	1	2	—	—	16	4	8	6	11	15	5	110	27	16	14	42
IV Przemysł mineralny	11	34	146	5	18	—	—	29	—	—	35	5	13	31	33	51	32	443	222	139	102	54
V Hutnictwo i mech. przerób metali	3	23	93	4	5	44	4	8	—	—	41	—	3	26	10	32	9	305	167	195	124	118
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	3	5	47	8	3	19	8	8	—	—	15	—	1	8	3	12	8	148	50	36	33	55
VII „ chemiczny	11	9	51	2	9	4	3	12	1	—	28	1	1	12	13	25	11	193	77	74	43	56
VIII „ włókienniczy	5	7	20	3	—	—	—	7	6	—	4	1	—	6	3	5	4	71	36	140	135	51
IX „ papierniczy	—	4	26	4	3	2	1	8	—	—	5	—	—	6	3	6	3	71	29	38	21	18
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	2	15	—	—	—	1	5	—	—	3	—	—	4	7	5	1	44	21	48	39	28
XI Przemysł drzewny i snycerski	22	20	203	14	5	5	218	23	—	—	54	4	6	47	58	87	134	900	536	341	85	126
XII „ spożywczy	6	32	228	45	20	—	1	13	—	—	83	—	5	76	77	109	119	814	343	129	297	85
XIII „ konfekcyjny i galanteryj.	4	7	29	—	1	—	—	14	—	—	7	—	—	3	—	6	2	73	21	54	17	42
XIV „ budowlany	—	—	6	1	1	—		—	—	—	—	—	—	—	5	4	2	19	13	4	—	—
XV „ poligraficzny	—	6	12	1	—	—	—	4	—	—	14	—	—	10	2	8	15	72	31	34	5	21
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	1	5	—	—	3	—	—	—	—	3	—	—	2	2	3	1	20	—	2	—	8
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegr., telef.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przem. hotel, szynk. i usług. osobis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	71	162	898	89	68	80	237	133	7	—	308	15	37	237	227	368	346	3283	1573			704
OGÓŁEM w okresie poprzednim	19	79	362	12	38	31	96	32	18	—	86	3	2	106	88	222	56	1250	915			211
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. (±)	+52	+83	+536	+77	+30	+49	+141	+101	−11	—	+222	+12	+35	+131	+139	+146	+290	+2033	+658			+493
OGÓŁEM zleceń wykonanych	24	64	156	16	18	23	87	73	3	—	35	4	7	41	53	89	11					

TABLICA III c.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	5	2	—	44	—	—	3	4	2	60	20	79	48	48
IV Przemysł mineralny	42	—	—	234	5	2	—	42	10	335	195	232	139	138
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	16	8	10	225	4	18	—	40	10	331	198	163	87	198
VI Przemysł maszynowy i elektrotech.	11	1	3	102	2	13	—	13	9	154	63	38	29	80
VII „ chemiczny	7	1	—	102	2	4	3	15	2	136	77	75	40	98
VIII „ włókienniczy	4	1	—	76	—	5	1	9	11	107	64	88	68	91
IX „ papierniczy	7	2	—	66	3	9	1	8	3	99	54	50	25	80
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	4	1	—	34	2	1	—	4	1	47	24	42	25	51
XI „ drzewny i snycerski	51	3	6	422	9	5	1	86	41	624	468	263	206	120
XII „ spożywczy	50	3	1	257	5	10	—	61	8	395	202	237	186	190
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	17	—	4	82	6	7	—	9	18	143	67	111	56	71
XIV „ budowlany	6	—	1	25	—	—	—	5	1	38	23	8	1	7
XV „ poligraficzny	6	—	4	80	3	3	—	12	2	110	53	36	14	49
XVI Zakłady użyteczności publicznej	2	—	—	20	—	—	—	13	4	39	5	9	9	25
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	15	—	—	—	4	—	19	—	—	—	14
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przem. hotel., szynkarski i usług osob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	228	22	29	1784	41	77	9	325	122	2637	1513			1260
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	94	9	7	1092	13	10	8	156	42	1431	933			125
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	+134	+13	+22	+692	+28	+67	+1	+169	+80	+1206	+580			+1135
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	75	29	50	875	21	49	7	123	31					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																				OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien.	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	7	4	1	8	—	—	9	10	43	7	20	16
II Leśnictwo	—	—	—	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	49	21	34	26	1	—	69	6	209	3	141	65
III Górnictwo	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	21	9	13	6	1	—	19	3	78	1	9	68
IV Przemysł mineralny	7	3	3	2	12	—	—	—	4	—	2	—	2	99	23	78	21	4	—	63	23	346	—	29	317
V Hutnic. i mech. przerób metali	2	6	69	—	7	—	—	—	8	1	—	—	32	21	10	45	9	1	—	37	15	263	1	75	187
VI Przemysł masz. i elektrotech.	3	1	43	7	11	—	—	—	15	1	2	—	26	27	16	18	3	—	—	25	12	210	—	29	181
VII „ chemiczny	2	4	7	8	2	—	—	3	9	2	15	4	45	29	33	59	13	11	4	38	23	311	2	69	240
VIII „ włókienniczy	—	1	—	—	4	8	—	—	—	—	—	1	6	2	3	2	1	—	—	2	6	36	—	21	15
IX „ papierniczy	—	—	1	—	13	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	16	—	4	12
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	2	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	1	1	—	—	3	1	18	—	4	14
XI Przemysł drzewny i snycerski	1	1	1	82	2	—	—	—	1	—	—	—	2	7	6	16	7	1	1	11	12	151	1	51	99
XII „ spożywczy	2	6	2	—	17	—	—	—	4	2	1	—	10	12	12	10	4	—	—	11	10	103	1	31	71
XIII „ konfekc. i galanter.	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	2	—	—	3	2	14	—	4	10
XIV „ budowlany	—	—	—	3	1	—	—	—	8	1	—	1	4	39	10	14	7	—	—	19	5	112	8	16	88
XV „ poligraficzny	—	3	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	12	—	1	11
XVI Zakłady użyteczności publicz.	1	—	1	3	2	—	—	—	1	2	2	—	—	3	6	6	6	—	—	7	2	42	—	5	37
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	2	8	—	5	3
XVIII Komunikacje, poczta, i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	19	27	128	107	88	9	3	4	53	9	23	9	131	318	155	299	118	18	5	316	133	*) 1972	24	514	1434
OGÓŁEM w okresie poprzednim	17	38	149	84	116	11	4	5	52	13	22	11	185	391	212	315	123	38	2	402	218	2408	48	407	1953
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	+2	— 11	— 21	+23	— 28	— 2	— 1	— 1	+1	— 4	+1	— 2	— 54	— 73	— 57	— 16	— 5	— 20	+3	— 86	— 85	— 436	— 24	+107	— 519

*) Z powyższej liczby 217 wypadków (w tem 3 śmiertelne) miało miejsce w zakładach nierejestrowanych.

OKRĄG VIII.

WOJEWÓDZTWA: LWOWSKIE, TARNOPOLSKIE I STANISŁAWOWSKIE.

Stan zatrudnienia. *W kopalnictwie naftowem*, w związku ze spadkiem produkcji oraz ograniczeniem wierceń, dał się zauważyć spadek zatrudnienia. W ciągu roku sprawozdawczego zredukowano z pracy około 995 robotników, co stanowi 8% zatrudnienia. Kopalnictwo naftowe pracowało w ruchu ciągłym przez cały tydzień, zarobki robotników utrzymane zostały na tym samym poziomie.

Kopalnie kainitu w Hołyniu, Kałuszu i Stebniku z powodu zapełnienia magazynów i braku zbytu zredukowały stan zatrudnienia o 23%, z 2054 na 1575 robotników, w ostatnim zaś kwartale roku sprawozdawczego ograniczyły tydzień roboczy do 3 dni w tygodniu. Zarobki, stosownie do wskaźnika drożyźnianego, uległy zmniejszeniu w ciągu roku o 9%.

W przemyśle ceramicznym stwierdzono znaczny spadek produkcji, w związku z rezerwą, wynikłą z powodu zapasów, pozostałych w cegielniach z roku 1929. Sezon wiosenny był martwy, dopiero z początkiem lata konjunktura budowlana poprawiła się nieco, co ożywiło pracę w cegielniach, dachówczarniach i wapniarkach. W roku sprawozdawczym nieczynnych było 66 cegielń, t. j. około 14% zakładów; stan zatrudnienia zmalał o 20%. Zarobki strycharzy ręcznych i ich pomocników tak w akordzie jak i dniówkowe obniżone zostały o 16 — 18%.

Przemysł metalowy przeżywał ciężkie chwile z powodu braku zamówień. W sanockiej fabryce wagonów ograniczono pracę do 3 dni w tygodniu przy wzmagającej się równocześnie redukcji robotników, która z końcem roku sprawozdawczego wynosiła przeszło 500, co stanowi około 50% zatrudnionych. Zarobki zostały obniżone od 5—8%.

Przemysł rafineryjny naftowy walczył z trudną sytuacją. Zbyt w kraju ograniczony wynosił zaledwie 50%, eksport zaś natrafiał na silną konkurencję. Mimo to rafinerje pracowały bez znaczniejszych przerw przy utrzymanym stanie zatrudnienia. Zarobki robotnicze nie uległy obniżce w ciągu całego roku sprawozdawczego.

Przemysł garbarski dotknięty został w ciągu roku sprawozdawczego zniżką cen skór surowych i gotowych. Produkcja spadła o 40%, przyczem 10 zakładów zamknięto. Stan zatrudnienia zmniejszył się o 239 pracowników — co stanowi 20% ogółu zatrudnionych w tym przemyśle. Garbarnie w ciągu roku pracowały z przerwami, które sięgały do 2 miesięcy w roku.

Przemysł drzewny w porównaniu z innemi przemysłami był w roku sprawozdawczym w najgorszem położeniu.

W roku sprawozdawczym unieruchomiono przeszło 100 tartaków i innych zakładów obróbki drzewa, co stanowi przeszło 16% zakładów, przyczem także skutkiem ograniczenia roboty w pozostałych zakładach straciło pracę około 7500 robotników, co czyni przeszło 28% ogółu zatrudnionych w przemyśle drzewnym. Zarobki w przemyśle drzewnym naogół stosunkowo niskie, tylko w niektórych zakładach pracy doznały nieznacznego obniżenia.

Przemysł spożywczy. Cukrownie pracowały normalnie, przy utrzymanym stanie zatrudnienia i bez obniżenia zarobków. Około 20 *młynów* typu gospodarczego o popędzie ropnym zamknięto, gdyż — przy niskiej cenie zboża — przemiał (płacony przeważnie ziarnem) nie kalkulował się z powodu wysokich cen za materjały popędowe.

Przemysł budowlany wykazuje dalszy spadek zatrudnienia, który w roku sprawozdawczym wynosił około 30% ogółu zatrudnionych. Zarobki robotników budowlanych nie uległy zmianie.

Przemysł poligraficzny wykazuje powstanie kilku drobnych drukarń, natomiast ogólny stan zatrudnienia doznał ograniczenia, które dochodzi do 17% ogółu zatrudnionych. Wysokość zarobków w tym przemyśle nie uległa zmianom.

W roku sprawozdawczym ilość zakładów przemysłowych nieczynnych wynosiła 484, co czyni 9% ogółu tych zakładów, przy równoczesnem ograniczeniu stanu zatrudnienia o ca 18000 pracowników, co stanowi około 17% ogółu zatrudnionych.

Podział zatrudnionych w przemyśle *według płci i wieku* procentowo przedstawiał się w roku 1930 następująco: mężczyzn 84,4%, kobiet 10,4%, chłopców 3,8%, dziewcząt 1,4%. W porównaniu z rokiem 1929 zatrudnienie kobiet i dziewcząt wzrosło o 0,9%.

Działalność inspekcyjna. W roku sprawozdawczym ma miejsce spadek *wizytacyj* w porównaniu z rokiem ubiegłym; przypisać to należy tej okoliczności, iż Obwód 46 z powodu przeniesienia kierownika tego obwodu na inne miejsce służbowe nie wykazuje tak wydatnej jak uprzednio ilości wizytacyj, jak również i znacznemu zmniejszeniu się wyjazdów w związku z dochodzeniami komisyjnemi, przy sposobności których inspektorzy pracy mieli możność przeprowadzać także wizytacje zakładów przemysłowych, położonych w najbliższem sąsiedztwie.

Przeprowadzane *komisje* dotyczyły przeważnie drobnych, nie przekraczających 50 robotników, zakładów pracy przemysłów: metalowego, chemicznego, drzewnego, spożywczego i poligraficznego. Opinje i wnioski inspektorów pracy, ze względu na bezpieczeństwo i higjenę pracy, były zawsze uwzględniane przez władze administracyjne i stanowiły podstawę do wydania orzeczeń, zatwierdzających projekt budowanego, względnie przeistaczanego zakładu

Higjena i bezpieczeństwo pracy. *Higjena pracy.* Stan *mieszkań* służby: służby folwarcznej, oraz robotników, zatrudnionych w zakładach pracy zdala od siedzib ludzkich (np. tartaki, wyrąb lasu), jest nadal niezadowalający. Stwierdzone braki wykazują ciasnotę pomieszczeń, złą konserwację budynków. Wydane zlecenia dotyczyły: wybielenia ścian, naprawy podłóg, uszczelnienia drzwi i okien, oraz naprawy dachów. Znaczna poprawa daje się zauważyć w mieszkaniach robotników kopalnictwa naftowego, a to wskutek zbudowania domów robotniczych, względnie baraków przez większe firmy naftowe.

Baczną uwagę zwracano na należyte *oświetlenie* naturalne, czy sztuczne miejsca roboczego, przez zlecenie odpowiedniego rozmieszczenia okien, lub powiększenia ich powierzchni, względnie, jeżeli chodziło o oświetlenie sztuczne, przez należyte umieszczenie źródła światła. Nie było prawie zakładu pracy, gdzieby nie polecono usunięcia brudu z okien i perjodycznego czyszczenia ich, na co z reguły ani pracodawcy, ani robotnicy nie zwracają uwagi. W 17 wypadkach zażądano przestawienia maszyn roboczych, celem racjonalnego ich oświetlenia.

Zalecenia, dotyczące *usuwania pyłu*, natrafiały na trudności głównie z tego powodu, że w kraju brak jest wytwórni, któreby wykonywały praktyczne i tanie przyrządy ssące do pochwytywania pyłu z miejsca jego powstawania i odprowadzania go nazewnątrz. Wprowadzone urządzenia naogół nie odpowiadają temu celowi. Stwierdzono to w zakładach hutniczych przy czyszczeniu odlewów piaskiem oraz w fabrykach gipsu przy rozdrabnianiu tegoż.

Wspólne *jadalnie*, nieliczne na terenie okręgu, naogół nie dawały powodu do niekorzystnych uwag. Mniejsze zakłady pracy, oraz inne, położone zdala od miast i środowisk ludzkich, których robotnik ze względu na oddalenie od swego domu nie może opuścić podczas jednogodzinnej przerwy obiadowej, posiadają jadalnie łącznie z izbami wypoczynkowemi, oraz ubieralniami.

Zwracano uwagę, by zakłady pracy, w których robotnik podczas wykonywania swych czynności narażony jest na zanieczyszczenie ciała, zaopatrone były *w łazienkę, względnie w kąpiele natryskowe.* Zalecenia te dotyczyły przedewszystkiem przemysłu naftowego, rafineryj nafty oraz przemysłu garbarskiego. Wydane zlecenia (54) miały na celu poprawę istniejących urządzeń kąpielowych.

Dzięki otwarciu w roku sprawozdawczym przy miejskiej Kasie Chorych we Lwowie oraz przy powiatowej Kasie Chorych w Drohobyczu specjalnego oddziału dla *badania zdrowia młodocianych pracowników*, odnośni obwodowi inspektorzy wdrożyli kroki u pracodawców celem przysłania do zbadania stanu zdrowia wszystkich uczniów i terminatorów. W Obwodzie 42 zbadano około 2000 młodocianych, w Obwodzie 43— około 300. Na podstawie otrzymanych wyników badania lekarskiego odnośni inspektorzy wydawali pracodawcom zaświadczenia, że uczniowie zdolni są do pracy w obra-

nym zawodzie, względnie wydawali polecenia leczenia chorych w Powiatowej Kasie Chorych lub zmiany zawodu, jak również czasowego zwolnienia ucznia z nauki, o ile w orzeczeniu lekarskiem było to wyraźnie zaznaczone. Z orzeczeń lekarskich wynika, że około 5% młodocianych należało poddać leczeniu (przeważnie zęby i choroby płucne), około 2% polecono zmienić zawód, a 5 uczniów na ogólną liczbę około 2300 zbadanych—uznano za zupełnie niezdolnych do pracy. W kilkunastu wypadkach, gdy stwierdzono, iż przyjęci na naukę młodociani nie mieli ukończonego 15-go roku życia polecono pracodawcom natychmiast ich zwolnić.

Bezpieczeństwo pracy. Przy wydawaniu zleceń odnośnie maszyn i urządzeń, służących do wytwarzania, przekształcania, gromadzenia i przewodzenia *prądu elektrycznego*,—kierowano się przepisami i normami, podanemi przez Związek Elektrotechników polskich. Przy lampach przenośnych żądano, by napięcie prądu elektrycznego w przewodzie ruchomym i narażonym skutkiem tego na uszkodzenie izolacji było zredukowane i nie przekraczało 40 volt.

W młynach gospodarskich zwracano uwagę na prawidłowe *zabezpieczenie kamieni młyńskich* za pomocą pierścieni żelaznych, umieszczonych na obwodzie kamienia. Po każdem ostrzeniu kamieni zalecano opukiwanie ich młotkami, dla zbadania, czy nie są pęknięte i, gdy wydawały dźwięk czysty, przeprowadzenia ponadto próby na wytrzymałość przez puszczenie ich w ruch dwa razy szybszy od normalnego, stosowanego przy mieleniu.

Stan i sposób *utrzymania podłóg* w licznych zakładach pracy pozostawiał wiele do życzenia. Najwięcej w tym względzie wydano zleceń w przemyśle spożywczym, drzewnym i poligraficznym i to głównie w kierunku naprawy podłóg, względnie wyczyszczenia ich.

W sprawie uporządkowania *dróg, dojazdów i podwórzy* wydano 593 zlecenia; dotyczyły one wyżwirowania dróg i przejść, usunięcia odpadków. Zwracano uwagę, by *przejścia* główne i poboczne w pracowniach nie były zastawiane surowcami, oraz materjałami, by schody posiadały przepisaną szerokość i oporęczenie, nadto, by drzwi otwierały się w kierunku wyjścia nazewnątrz.

Całkowitą działalność inspekcji pracy w zakresie bezpieczeństwa pracy obrazuje tablica III b, nienastręczająca dalszych uzupełniających wyjaśnień.

Nieszczęśliwe wypadki. Ilość zgłoszeń o nieszczęśliwych wypadkach—nadesłanych inspektorom pracy przez władze administracyjne I-ej instancji — nie odbiegła znacznie od ilości takich zgłoszeń w roku zeszłym i wynosiła 2278 (w roku ubiegłym 2203).

Jak i w latach poprzednich, największa ilość wypadków przypada na leśnictwo i przemysł drzewny, tak, że na te dwie grupy zatrudnienia przypada 60,70% ogólnej liczby wszystkich wypadków. Trzecie miejsce z rzędu pod względem ilości wypadków zajmuje rolnictwo z 7,02% ogólnej ich liczby.

O ile rozchodzi się o *przyczyny* nieszczęśliwych wypadków, to najczęstszym powodem były narzędzia ręczne, jak młoty, siekiery i t. p., a równie częstemi przyczynami wypadków były spadnięcia przedmiotów, załamania się rusztowań i t. p.; obie te kategorje stanowią 17% ogólnej ilości wypadków. W 14,2% ogólnej liczby wypadków przyczynami było: ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów, w 12,7% — mechanicznie poruszane obrabiarki drzewa; jazda samochodem, wozem i końmi oraz zwierzęta były przyczyną w 6,5% ogólnej liczby wypadków, upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia miał miejsce w 6,1% ogólnej liczby wypadków. Inne przyczyny zachodziły już znacznie rzadziej.

Z 59-ciu wykazanych wypadków *z wynikiem śmiertelnym*, prawie połowa, bo 49,2% przypada na rolnictwo i leśnictwo, 10,8%—na przemysł budowlany, 10,2%—na przemysł drzewny, po 8,4% przypada na przemysł spożywczy i na zakłady użyteczności publicznej; inne przemysły wykazują tylko pojedyńcze śmiertelne wypadki.

Powyżej wykazane wypadki ze śmiertelnym wynikiem miały następujące przyczyny:

Pastuch poniósł śmierć wskutek poranienia przez buhaja. Fornal, zwożący zboże z pola do sterty, został przygnieciony przez wywrócony, naładowany snopami wóz, przyczem odniósł wewnętrzne obrażenia, w następstwie których zmarł.

W przedsiębiorstwach leśnych najczęstszemi przyczynami śmiertelnych wypadków były obrażenia, spowodowane przewracającemi się drzewami, w 6-ciu wypadkach było to przyczyną śmierci robotników. 3-ch strażników leśnych, względnie gajowych, zostało zastrzelonych podczas służby przez kłusowników. Przy ryzowaniu kloców

drzewnych z górskich wyrębów zginęło 3 robotników wskutek uderzeń przez wyskakujące z ryzy kloce. Przy ładowaniu kloców drzewnych jeden robotnik poniósł śmierć na miejscu skutkiem przygniecenia, trzech zaś robotników, zatrudnionych przy takich pracach, doznało śmiertelnych uszkodzeń, wskutek potrąceń przez usuwające się kloce. Dwóch robotników, zatrudnionych przewożeniem kloców z lasu wozami, dostało się pod wóz i uległo śmiertelnemu przejechaniu. Jeden robotnik leśny, manipulując klocami w lesie, poślizgnął się, a upadając uderzył głową o leżący w pobliżu kloc, doznając śmiertelnego uszkodzenia czaszki.

Wiertacz w kopalni nafty, smarujący pas napędny podczas pełnego ruchu maszyny parowej, został porwany przez ten pas i rzucony pomiędzy belki szybu wiertniczego; skutkiem doznanych obrażeń zmarł. W jednej kopalni piasku został zasypany przez usuwającą się ścianę piasku robotnik, który zginął wskutek uduszenia. Robotnik w kamieniołomie, uciekając przed obsuwającą się odkrywką ziemną, upadł w zagłębienie i uderzył głową o kamień tak, że poniósł śmierć na miejscu. Robotnik w rafinerji nafty doznał śmiertelnych oparzeń wskutek eksplozji gazów, wydobywających się z otworzonego, dla oczyszczenia, kotła destylacyjnego. W maszynowej garbarni robotnik, obsługujący wyciąg elektryczny, przy sprawdzaniu mechanizmu windy został przez tryby windy pochwycony i odrzucony na ścianę klatki schodowej, przyczem doznał śmiertelnych obrażeń. Robotnik, obsługujący trak, po przyciągnięciu klinów, napinających piły w ramie trakowej, — został wskutek przedwczesnego uruchomienia traka uderzony klinami w głowę, wskutek czego zmarł po 2-ch godzinach. Robotnik, wracając po pracy w tartaku do domu koleją, został przejechany przez pociąg i poniósł śmierć na miejscu. Robotnik, zatrudniony przy wąskotorowej kolejce tartacznej, uderzony zderzakiem, dostał się pod wózki i zginął. Robotnik, wyznaczony do smarowania lin kolejki linowej, dowożącej kloce do tartaku, usiłował z wieży, podtrzymującej linę, wskoczyć do przejeżdżającego wózka tej kolejki, przyczem spadł i poniósł śmierć. Uczeń młynarski zdjął samowolnie zabezpieczenie z szybko poruszającego się pasa napędnego u maszyny do czyszczenia ziarna i, porwany przez pas, doznał śmiertelnych uszkodzeń. Robotnik w rozlewni piwa zmarł wskutek przepukliny, której nabawił się podczas pracy. Robotnik młynarski spadł ze schodów i, uderzając głową o betonową posadzkę młyna, zabił się. Inny robotnik młynarski został podczas nakładania pasa na koło pasowe porwany przez pas na transmisję, nawinięty na wał i zabity. Podobnemu wypadkowi uległ w młynie podczas montażu maszyny młyńskiej robotnik, który, podczas zeszywania nowego pasa, wiszącego na wale transmisyjnym, został również przez zaplątany wokoło wału pas wciągnięty i śmiertelnie poraniony. Murarz został przygnieciony walącą się świeżo wybudowaną ścianą. Robotnik budowlany został zabity przy kopaniu fundamentów przez obsuwającą się bryłę ziemi. Robotnik brukarski został przejechany przez przejeżdżający wóz i odniósł śmiertelne uszkodzenia. Murarz, wskutek złamania się szczebla, spadł z drewnianej drabiny, z której na wysokości 8 m. nad ziemią wykonywał reparację ścian budynku, i doznał śmiertelnego złamania podstawy czaszki. Robotnik budowlany został przygnieciony mechanicznym dźwigiem do drewnianej ściany wieży wyciągowej, ponosząc śmierć na miejscu. Robotnik, zajęty przy budowie mostu, przenosząc wraz z innymi robotnikami drewnianą budkę przez zamarzniętą rzekę,—wpadł wskutek załamania się pod nim lodu do rzeki i, porwany prądem pod lód, utonął. Robotnik zakładów wodociągowych, zatrudniony przy zasypywaniu stawu, został przejechany przez wózki wąskotorowej kolejki w momencie, gdy w biegu zeskoczył z wózka i upadł na tor. Robotnik elektrowni został przejechany przez przejeżdżający koło miejsca pracy samochód osobowy. Lekarz zakładu dla umysłowo chorych zmarł na zakażenie krwi, wskutek lekkiego skaleczenia przez chorą, którą badał. Pomocnik montera w elektrowni został przy zakładaniu przewodów elektrycznych porażony śmiertelnie prądem elektrycznym.

Jak dotychczas, tak i w roku sprawozdawczym, doniesienia o nieszczęśliwych wypadkach — nawet śmiertelnych — dochodziły do inspektorów pracy ze znacznem opóźnieniem, wobec czego przeprowadzenie badań przyczyn tych wypadków natrafiało stale na znaczne trudności.

Wykroczenia. Zmniejszenie się, w stosunku do roku poprzedniego, stwierdzonych przez inspektorów pracy wykroczeń zarządów zakładów pracy przeciw obowiązującym przepisom prawa, jest tylko względne. Skoro się jednak weźmie pod uwagę, że ilość przeprowadzonych w roku sprawozdawczym wizytacyj jest mniejsza od ilości wizytacyj w roku poprzednim o 34,6% z powodów na wstępie omawianych, gdy równocześnie ilość stwierdzonych wykroczeń zmalała tylko o 24,4%, to wynika z tego,

że absolutna przeciętna ilość wykroczeń, stwierdzonych podczas jednej wizytacji, wzrosła.

Rodzaj tych wykroczeń uwidoczniony jest w tablicy IV sprawozdania cyfrowego.

Wielka ilość wykroczeń, dotyczących *przepisów o regulaminach, księgach, ogłoszeniach i książeczkach obrachunkowych*, wykazuje, że przedsiębiorcy po większej części nie stosują się do odnośnych ustawowych rozporządzeń. O ile rozchodzi się o drobniejsze zakłady pracy, to przedsiębiorcy stale starają się uchylić od odpowiedzialności, tłumacząc się nieznajomością odnośnych przepisów, a ukarani administracyjnie—kwestjonują odnośne orzeczenia karne, wnosząc o przedkładanie sprawy sądom do rozstrzygnięcia.

Wykroczenia przeciwko *przepisom prawnym o świadectwach* dotyczyły w przeważnej części wypadków niewydawania takich świadectw, zwłaszcza gdy wypowiedzenie stosunku służbowego następowało ze strony pracownika. Często zdarzało się też podawanie w świadectwach przyczyn zwolnienia robotników, co utrudniało im znalezienie innej pracy.

W przeważnej części wypadków interwencja inspektorów pracy i zwrócenie uwagi na odnośne ustawowe postanowienia nakłaniało pracodawców do wydania właściwie wystawionych świadectw.

Wykroczenia przeciwko *przepisom prawnym o wynagrodzeniu* dotyczyły w przeważnej części opóźniania wypłat z powodu trudności finansowych, w jakich się znajdowała przeważna ilość zakładów pracy w roku sprawozdawczym; zdarzały się również wypadki sprzecznej z postanowieniami art. 22 Rozporządzenia Prezydenta Rzplitej Polskiej z 16.III.28 (Dz. U. Nr. 35, poz. 324) wypłaty zarobków towarami; wypadki te najczęściej miały miejsce w cegielniach. O ile interwencja nie odniosła skutku, stosowano kary administracyjne, względnie kierowano sprawy do sądów.

Przekroczenia *postanowień ustawy o czasie pracy* w przemyśle i handlu są ciągle jeszcze bardzo liczne. Małe młyny i drobne rzemieślnicze warsztaty stale nie stosują 8-godzinnego dnia pracy dla swych pracowników, względnie uczniów, a także liczne przedsiębiorstwa handlowe zmuszają swych pracowników do pracy ponad ustawą oznaczoną normę. Te przekroczenia kieruje się z reguły do sądów, celem pociągnięcia odnośnych pracodawców do odpowiedzialności karnej.

Udzielanie *urlopów*, zwłaszcza w mniejszych przedsiębiorstwach, niezawsze jest stosowane, a robotnicy w okresie złej konjunktury, bojąc się rozwiązania stosunku służbowego, często rezygnowali z urlopów, występując z rekryminacjami dopiero wtedy, gdy mimo to zostali zwolnieni z pracy. O ile nie można było wpłynąć na pracodawcę, by zastosował się do odnośnych przepisów, kierowano przeciwko niemu doniesienie karne.

Wykroczenia przeciw *przepisom, dotyczącym ochrony pracy kobiet*, stwierdzono w drobnych rękodzielniczych zakładach oraz w jadłodajniach. W przeważnej części wypadków musiano wnieść doniesienia do sądów z wnioskiem o ukaranie pracodawców.

W związku *z badaniem młodocianych przez Kasy Chorych*, stwierdzono z zawiadomień Kas Chorych o wyniku tych badań stosunkowo dość liczne wypadki *zatrudniania dzieci przed ukończonym 15-ym rokiem życia*. We wszystkich wypadkach żądano zwolnienia tych dzieci z pracy, mimo sprzeciwów ze strony rodziców, pragnących, by i dzieci w trudnych warunkach ekonomicznych przyczyniały się swemi zarobkami do utrzymania domu. W dość licznych wypadkach skierowano sprawy na drogę sądową, celem ukarania pracodawców.

Wykroczenia, odnoszące się do *kar, nakładanych przez pracodawców na robotników*, dotyczyły przeważnie zbyt wysokiego wymiaru tych kar w stosunku do zarobków robotników, które to wykroczenia na skutek interwencji poszczególnych inspektorów pracy były przez przedsiębiorców uchylane.

Inne wykroczenia, wykazane w tablicy IV sprawozdania cyfrowego, nie nasuwają żadnych charakterystycznych uwag.

CZĘŚĆ CYFROWA

SPRAWOZDANIA Z OKRĘGU VIII

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
III Górnictwo	72	187	1	—	—	188	149	1725	12	3	—	1740	92	2744	15	3	—	2762
IV Przemysł mineralny .	4	1	5	—	—	15	270	2461	111	35	4	2611	66	1644	145	80	35	1904
V Hutnictwo i mechan. przerób metali . .	34	74	—	33	—	107	102	626	4	220	—	850	16	423	7	74	7	511
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny .	33	71	—	37	—	108	77	755	7	161	—	923	34	758	10	105	—	873
VII Przemysł chemiczny	2	68	16	3	—	87	70	607	81	29	17	734	21	561	89	19	16	685
VIII Przem. włókienniczy.	—	—	—	—	—	—	16	43	106	10	10	169	11	105	168	6	—	279
IX Przem. papierniczy .	5	5	4	2	3	14	26	135	132	13	27	307	14	228	174	11	23	436
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	1	2	—	—	—	2	72	410	48	5	2	465	20	491	17	12	—	520
XI Przemysł drzewny .	82	181	4	16	—	201	298	2811	86	197	25	3119	139	3814	153	196	37	4200
XII Przemysł spożywczy	1108	2112	77	65	7	2261	669	4558	186	124	19	4887	48	1253	128	28	45	1454
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny .	10	18	—	—	—	18	146	595	579	108	143	1425	10	185	71	12	8	276
XIV Przemysł budowlany	1	6	—	—	—	6	135	1120	58	42	2	1222	20	576	32	12	—	620
XV Przem. poligraficzny	49	92	18	26	—	136	37	244	41	39	3	327	17	287	76	26	4	393
XVI Zakłady użyteczności publicznej	22	69	—	—	—	69	48	328	120	6	10	464	19	409	126	1	—	536
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	12	26	3	—	—	29	52	416	49	2	—	467	2	52	20	—	—	72
XVIII Komunikacja, poczta, telegraf, telefon . .	—	—	—	—	—	—	29	316	6	4	—	32	14	347	5	—	—	352
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	—	—	—	—	—	—	6	35	1	—	—	36	14	345	39	10	—	394
XX Zakłady widowiskowe	21	52	4	—	—	56	22	134	28	—	—	162	2	34	21	—	—	55
OGÓŁEM w okr sprawozdawczym .	1477	2973	132	182	10	3297	2224	17319	1655	998	262	20234	559	14256	1296	595	175	16322
OGÓŁEM w okresie poprzednim .	1699	4113	108	398	102	4721	2294	17999	1818	1968	358	22143	705	19329	1329	986	165	21809
RÓŻNICA w por. z okr. poprzedn. (±)	— 222	— 1140	+ 24	— 216	— 92	— 1424	— 70	— 680	— 163	— 970	— 96	— 1909	— 146	— 5073	— 33	— 391	+ 10	— 5487

Liczba folwarków ponad 50 hektarów prze

C A I.

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100 - 499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	w tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem				Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt					Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
45	2796	18	6	—	2820	17	3284	19	—	—	3303	1	539	10	38	—	587	376	382	11400	11275	75	50	—	12395
54	3634	137	56	24	3851	11	1350	117	77	35	1579	—	—	—	—	—	—	405	471	9960	9099	515	248	98	12420
3	184	16	19	—	219	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	155	209	1687	1307	27	346	7	2944
12	694	28	117	—	839	6	1031	43	186	4	1264	1	506	4	102	—	612	163	188	4619	3815	92	708	4	5522
7	533	79	2	8	622	7	891	141	75	66	1173	2	941	32	28	—	1001	130	186	4302	3601	438	156	107	6000
2	43	47	7	14	111	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	32	559	191	321	23	24	865
2	42	66	4	9	121	3	212	205	18	107	542	—	—	—	—	—	—	50	53	1420	622	581	48	169	1333
2	137	16	3	—	156	1	128	8	5	—	141	—	—	—	—	—	—	96	106	1284	1168	89	25	2	1523
49	2493	87	215	9	2804	21	2612	69	115	15	2811	12	5640	210	176	16	6042	601	716	19177	17551	609	915	102	26700
17	695	355	10	103	1163	8	1128	1076	13	69	2286	6	2324	2117	165	202	4808	1856	1873	16859	12070	3939	405	445	18530
5	269	68	5	12	354	1	76	66	6	3	151	—	—	—	—	—	—	172	153	2224	1143	784	131	166	1929
6	255	60	6	—	321	4	512	80	3	—	595	—	—	—	—	—	—	166	180	2764	2469	230	63	2	3502
10	506	117	26	4	653	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	113	107	1509	1129	252	117	11	1822
5	311	21	—	—	332	5	918	233	—	—	1151	—	—	—	—	—	—	99	89	2552	2035	500	7	10	2263
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66	23	568	494	72	2	—	277
2	161	—	—	—	161	1	103	51	—	—	154	1	1193	5	4	—	1202	47	55	2195	2120	67	8	—	2366
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	182	430	380	40	10	—	1001
1	45	41	—	—	86	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	46	72	359	265	94	—	—	453
222	12798	1156	476	183	14613	85	12245	2108	498	299	15150	23	11143	2378	513	218	14252	4590		83868	70734	8725	3262	1147	
241	14893	1217	528	160	16798	113	16942	2417	662	160	20181	25	12818	2730	526	119	16193	5077		101845	86094	9619	5068	1064	
—	—	—	—	+	—	—	—	—	—	+	—	—	—	—	—	+	—	—		—	—	—	—		
19	2095	—61	52	23	2185	28	4697	309	164	139	5031	– 2	1675	352	13	99	1941	487		17977	15360	– 894	1806	+83	

strzeni ogólnej: 2,645 z liczbą robotników stałych: 37422.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami:						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	2645	37422	4	0,16	4	—	—	150	0,4
III Górnictwo	376	11400	97	25,8	94	2	1	4722	41,4
IV Przemysł mineralny . . .	405	9960	101	24,9	83	15	3	4180	41,9
V Hutnic. i mech. przerób metali	155	1687	62	40,0	53	8	1	1102	65,3
VI Przemysł masz. i elektrotech.	163	4619	39	23,9	32	6	1	2804	60,7
VII „ chemiczny	130	4302	82	63,1	58	23	1	3585	83,3
VIII „ włókienniczy . .	29	559	20	68,9	15	5	—	376	67,3
IX „ papierniczy . . .	50	1420	19	38,0	17	2	—	908	63,9
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	96	1284	17	22,3	14	1	2	795	61,9
XI Przemysł drzewny i snycerski	601	19177	192	31,9	154	25	13	12542	65,4
XII „ spożywczy . . .	1856	16859	510	27,5	440	51	19	10931	64,8
XIII „ konfekc. i galanter.	172	2224	28	16,3	24	4	—	1192	51,3
XIV „ budowlany	166	2764	17	10,2	16	1	—	493	17,8
XV „ poligraficzny . . .	113	1509	47	41,6	43	2	2	536	35,5
XVI Zakłady użyteczności publicz.	99	2552	46	46,5	40	6	—	1234	47,2
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	66	568	51	77,3	42	8	1	304	54,8
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	47	2195	2	42,5	2	—	—	26	11,8
XIX Przemysł usług osobistych .	20	430	5	25,0	5	—	—	29	6,74
XX Zakłady widowiskowe . . .	46	359	4	86,9	4	—	—	26	7,24
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	7235	121290	1343	29,2 [1]	1140	159	44	45935	54,6 [1]
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	7803	142098	2208	44,3 [1]	2010	170	28	64172	62,1 [1]
RÓŻNICA w porównaniu z okr. poprzedn. (±):	—568	—20808	—865	15,1	—870	— 11	+16	—18237	—7,5

[1]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni-

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrudn.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrudn.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
4	2	2	—	—
101	46	55	—	—
122	60	62	3	2
72	51	21	1	—
47	18	29	—	2
107	66	41	2	1
25	19	6	—	—
21	12	9	1	—
22	10	12	—	—
241	108	133	8	8
599	523	76	72	12
32	24	8	3	—
18	10	8	3	1
53	44	9	2	—
52	45	7	4	—
61	54	7	2	—
2	1	1	—	—
5	5	—	—	—
4	4	—	1	—
1588	1102	486	102	26
2434	1706	728	162	40
—846	—604	—242	— 60	—14

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	10	13	14
IV	28	42	68
V	23	31	52
VI	12	23	37
VII	18	43	58
VIII	2	3	6
IX	6	9	15
X	4	8	13
XI	43	71	94
XII	151	214	348
XIII	7	13	16
XIV	—	—	—
XV	10	15	19
XVI	2	8	8
XVII	25	33	38
XVIII	—	—	—
XIX	1	1	1
XX	2	3	4
	344	530	791
	461	774	1017
	—117	—244	—226

ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakł. pracy	apteczek podręcznych	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	2	1	1	2	—	—	1	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	78	—	5
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	—	—
III Górnictwo	24	13	32	33	—	3	13	14	18	9	7	19	14	17	7	1	—	—	—	5	10	239	19	847	39	86
IV Przemysł mineralny	12	9	13	12	6	2	17	17	23	23	7	33	5	25	9	7	1	11	2	22	3	259	61	837	440	242
V Hutnict. i mech. przerób metali	1	11	14	19	6	3	6	8	6	17	4	20	16	9	5	4	—	10	—	20	7	186	35	434	190	62
VI Przemysł masz. i elektrotechn.	6	8	9	15	4	2	14	12	10	16	1	8	12	7	4	2	—	7	—	12	1	150	30	417	71	55
VII „ chemiczny	7	16	11	34	4	18	15	7	5	28	7	20	6	12	7	2	—	11	2	11	2	225	49	553	77	65
VIII „ włókienniczy	8	2	1	7	6	1	—	—	11	12	2	12	2	5	—	2	—	—	—	1	—	72	19	438	10	6
IX „ papierniczy	—	4	1	4	1	3	4	2	4	4	—	6	4	—	2	3	—	7	—	3	—	52	12	72	21	11
X „ garbarski i przetw. zw.	2	4	4	10	2	2	9	4	3	8	1	8	4	5	8	—	—	2	—	6	3	85	8	413	42	44
XI „ drzewny	36	58	81	61	47	20	96	27	28	52	7	53	14	49	3	5	—	22	4	36	22	721	167	1741	386	290
XII „ spożywczy	44	146	129	157	81	19	78	40	66	121	15	111	53	67	39	17	2	54	12	51	44	1346	400	3315	1413	1092
XIII „ odzieżowy i galanter.	4	23	21	46	31	6	12	6	18	24	2	30	14	9	4	5	2	18	—	24	1	300	17	184	8	28
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	7	—	11	—	—	—	—	—	3	—	22	1	109	31	5
XV „ poligraficzny	—	15	14	24	16	5	5	10	25	24	—	19	7	4	21	5	—	17	—	10	4	225	93	208	26	60
XVI Zakł. użyteczności publicznej	1	7	8	14	1	2	5	3	9	9	1	12	3	3	4	—	—	—	—	7	1	90	19	125	46	33
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	2	18	15	18	4	3	7	—	—	—	—	4	2	25	1	—	—	3	—	—	—	102	2	64	4	37
XVIII Komunikacje, poczta i t. p.	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	6	—	14	—	1
XIX Przemysł usług osobistych	1	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	3	—	2
XX Zakłady widowiskowe	—	—	5	3	—	—	4	—	2	3	—	3	2	4	—	—	—	—	—	5	1	32	—	17	—	11
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	150	337	362	460	209	89	288	150	228	350	54	370	159	253	114	53	5	162	20	216	99	4128	932			2135
OGÓŁEM w okresie poprzednim	287	610	676	1038	502	283	632	308	486	847	151	1050	545	734	132	155	4	90	7	586	782	9905	2804			2203
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±)	— 137	— 273	— 314	— 578	— 293	— 194	— 344	— 158	— 258	— 497	— 97	— 680	— 386	— 481	— 18	— 102	+ 1	+ 72	+ 13	— 370	— 683	— 5777	— 1872			—68
OGÓŁEM zleceń wykonanych	64	103	169	216	105	68	138	29	123	196	12	250	126	115	30	15	1	49	5	128	193					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły: kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	W okresie sprawozdawczym: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	W okresie poprzednim: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I Rolnictwo, ogrodnictwo i hodowla	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	2	—	—	1	—	7	—	41	—	3
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9	3	—	3	1	—	17	4	2	—	5
IV Przemysł mineralny	14	18	19	10	9	—	—	12	—	—	27	69	47	10	88	64	132	519	154	2962	2676	311
V Hutnictwo i mech. przerób metali	3	27	27	11	8	39	1	3	—	—	19	5	12	19	6	16	2	198	40	274	77	77
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	14	20	32	16	10	26	1	4	—	—	18	9	11	16	9	14	2	202	37	305	67	74
VII „ chemiczny	23	24	31	14	4	9	5	9	—	—	34	10	13	18	15	21	6	236	36	326	56	70
VIII „ włókienniczy	1	3	16	4	—	—	—	—	10	—	9	3	6	8	4	5	—	69	9	290	10	16
IX „ papierniczy	—	8	11	6	2	—	—	5	—	—	14	1	—	4	2	4	1	58	16	53	19	25
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	7	7	18	8	7	1	1	12	—	—	24	12	10	16	11	10	1	145	2	212	27	39
XI Przemysł drzewny i snycerski	117	132	232	98	10	33	275	11	—	—	90	135	165	127	68	107	49	1649	310	1747	368	613
XII „ spożywczy	122	276	332	130	52	29	2	293	—	—	191	207	259	311	301	426	112	3043	898	2264	1015	1219
XIII „ konfekcyj. i galanteryj.	—	3	8	4	—	—	—	1	3	—	9	—	—	9	7	7	1	52	11	124	12	14
XIV „ budowlany	—	4	2	3	5	—	—	—	—	—	6	9	8	2	7	7	2	55	5	102	17	14
XV „ poligraficzny	—	17	28	13	—	—	—	8	—	—	26	—	5	31	9	23	5	165	72	78	12	50
XVI Zakłady użyteczności publicznej	10	20	24	18	2	1	1	3	—	—	20	4	4	15	16	20	11	169	19	112	28	66
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	15	16	23	44	42	65	57	265	68	38	2	73
XVIII Komunikac., poczta, telegraf. telef.	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—	1	1	—	12	1	14	—	3
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobis.	2	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	4	—	6
XX Zakłady widowiskowe	—	4	4	4	—	—	—	—	—	—	3	—	—	4	4	3	6	32	—	8	—	14
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	314	567	786	343	109	138	286	361	13	3	507	493	572	634	593	795	387	6901	1682			2692
OGÓŁEM w okresie poprzednim	238	517	639	227	57	151	291	327	28	17	701	279	495	738	835	928	2506	8974	4386			1686
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. (±)	+76	+50	+147	+116	+52	—13	—5	+34	—15	—14	—194	+214	+77	—104	—242	—133	—2119	—2073	—2704			+1006
OGÓŁEM zleceń wykonanych	107	199	290	118	23	45	131	124	4	3	190	162	211	226	200	262	397					

TABLICA III-c

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	2	—	2	2	2	—	—	—	—	8	—	41	12	3
III Górnictwo	43	59	37	29	34	1	13	27	1	244	19	389	120	77
IV Przemysł mineralny	28	21	27	62	12	1	8	44	5	208	55	412	134	76
V Hutnictwo i mechanicz. przerób metali	20	20	17	29	13	8	8	15	15	145	29	153	53	43
VI Przemysł maszynowy i elektrotechnicz.	17	7	7	18	13	9	4	12	5	92	36	192	71	38
VII „ chemiczny	13	11	22	28	19	6	7	19	2	127	19	185	53	48
VIII „ włókienniczy	11	7	12	16	9	6	3	5	1	70	43	241	10	21
IX „ papierniczy	3	4	6	12	4	1	2	6	—	38	14	29	15	13
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	7	4	3	7	6	2	3	9	4	45	7	223	85	20
XI „ drzewny i snycerski	146	103	95	141	71	36	52	71	44	759	206	936	332	201
XII „ spożywczy	188	113	152	305	137	30	63	197	44	1229	349	1269	469	357
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	7	4	7	12	10	2	1	7	2	52	8	135	7	23
XIV „ budowlany	6	—	—	3	9	—	—	1	—	19	—	126	37	8
XV „ poligraficzny	11	10	15	38	8	9	4	16	1	112	41	73	26	36
XVI Zakłady użyteczności publicznej	6	6	5	23	7	1	1	10	4	63	7	65	27	29
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	24	11	6	13	20	6	2	11	1	94	21	59	20	37
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	1	1	—	2	—	—	—	1	—	5	—	54	27	2
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobistych	5	—	—	—	4	—	—	—	—	9	—	4	—	4
XX Zakłady widowiskowe	2	1	—	—	3	—	—	—	—	6	—	8	6	3
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	540	382	413	740	381	118	171	451	129	3325	854			1039
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	951	323	331	1194	388	156	181	663	365	4594	1504			1143
RÓŻNICA w porównaniu z okresem poprzed. (±):	−411	+59	+82	−454	−7	−38	−10	−212	−236	1269	−650			−104
OGÓŁEM zleceń wykonanych	173	93	103	204	122	45	79	189	31					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																					OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien.	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	2	1	—	2	—	—	21	4	1	—	2	—	1	14	8	9	52	—	—	27	14	158	5	80	69
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	183	15	168	33	25	18	181	19	644	24	219	405
III Górnictwo	—	3	—	—	—	—	—	14	4	—	4	—	12	9	5	4	6	—	—	15	4	80	1	33	46
IV Przemysł mineralny	—	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	1	2	21	8	12	4	2	—	8	3	65	2	15	47
V Hutnic. i mech. przerób metali	—	—	2	2	—	—	—	4	—	—	—	—	—	1	2	2	—	—	—	5	2	20	—	7	13
VI Przemysł masz. i elektrotech.	1	2	40	9	2	—	—	5	1	—	3	4	6	6	8	8	2	—	—	26	10	133	—	44	89
VII „ chemiczny	1	2	3	3	2	—	—	3	—	1	10	9	24	6	10	8	2	—	—	12	12	108	1	40	67
VIII „ włókienniczy	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3	—	2	1
IX „ papierniczy	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3	1	1	1
XI Przemysł drzewny i snycerski	1	7	3	264	1	—	—	3	8	1	4	—	2	88	25	86	13	19	1	81	120	727	6	252	469
XII „ spożywczy	1	13	1	1	9	—	—	2	1	—	1	1	2	4	9	4	8	1	—	5	8	71	5	28	38
XIII „ konfekc. i galanter.	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	—	1	3
XIV „ budowlany	—	—	—	—	1	—	—	1	6	—	—	—	2	34	23	6	4	—	—	17	19	113	7	41	65
XV „ poligraficzny	—	—	—	5	1	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	10	—	4	6
XVI Zakłady użyteczności publicz.	—	—	1	—	—	—	—	1	—	2	—	—	1	8	14	4	11	2	1	3	8	56	6	13	38
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	2	4	2	1	1	3	6	22	—	9	13
XVIII Komunikacje, poczta i t. p.	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	11	9	8	11	9	1	3	2	57	1	12	44
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	2	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	6	29	51	290	21	2	21	39	23	4	25	17	54	386	139	324	149	59	22	386	231	2278 *)	59	803	1416
OGÓŁEM w okresie poprzednim	9	25	64	279	28	4	28	25	12	4	15	19	63	398	224	346	155	81	7	359	287	2432	67	860	1505
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	−3	+4	−13	+11	−7	−2	−7	+14	+11	−	+10	−2	−9	−12	−85	−22	−6	−22	+15	+27	−56	−154	−8	−57	−89

*) Na ogólną liczbę 2278 wypadków 802 wypadki (w tem 29 śmiertelnych) miały miejsce w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.

OKRĄG IX.

WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE.

Stan zatrudnienia. *Górnictwo węglowe*, które jest podstawą całego przemysłu śląskiego, zostało w bardzo dotkliwy sposób dotknięte kryzysem. Znamiennem jest, iż zbyt na węgiel zmniejszył się nagle i to od początku stycznia roku sprawozdawczego. Jeszcze w grudniu 1929 r. zapotrzebowanie było tak olbrzymie, iż kopalnie nie mogły podołać zamówieniom i były zmuszone przyjmować nowych robotników, nawet z dzielnic pozaśląskich, względnie wprowadzać dniówki nadliczbowe. Gdy jednak w końcu grudnia 1929 r. zapasy węgla znacznie się zwiększyły, a obawy przed silnemi mrozami okazały się płonnemi, — popyt na węgiel zmniejszył się gwałtownie, i nastąpiła całkowita dezorjentacja na rynku węglowym. W związku z tem musiały oczywiście nastąpić poważne redukcje, wobec czego stan załóg w górnictwie zmniejszył się w roku 1930 o ça 10.000 robotników w porównaniu z rokiem poprzednim i wynosił w roku sprawozdawczym przeciętnie 87.000 ludzi.

W przemyśle mineralnym stan zatrudnienia spadł o blisko 1200 robotników, wobec czego pracowało w tym dziale przemysłu w roku 1930 tylko niespełna 7250 ludzi.

Przemysł hutniczo-żelazny odczuwał także dość poważnie przesilenie gospodarcze i był częściowo zmuszony do ograniczenia ruchu. Jedynie huty cynkowe zdołały, pomimo ciągłego spadku cen cynku na rynku wszechświatowym, utrzymać swoje załogi na mniej więcej tym samym poziomie jak w roku poprzednim i pracowały bez t. zw. „świętówek".

Ogółem stan zatrudnienia wynosił w przeciągu roku 1930 około 40.000 robotników, t. j. o prawie 7.000 mniej aniżeli w roku 1929.

Fabryki maszyn, wagonów i konstrukcyj żelaznych zmniejszyły znacznie produkcję zwłaszcza z powodu niedostatecznych zamówień. Stan załóg zmniejszył się w tej grupie przemysłu o blisko 2000 i wynosił w roku sprawozdawczym przeciętnie 9500 robotników.

W przemyśle chemicznym stan zatrudnienia pozostał prawie taki sam, jak w roku poprzednim. Ilość robotników, zatrudnionych w przemyśle chemicznym, wynosiła około 9.400.

W przemyśle włókienniczym produkcja tkanin uległa znacznemu zmniejszeniu, powodując jednocześnie redukcję liczby zatrudnionych robotników i uruchomionych w przędzalniach wrzecion oraz krosien. Wrzecion było ogółem 40.803, z których w ruchu znajdowało się tylko 11.042 czyli 27%, zaś na ogólną ilość 1718 krosien uruchomionych było 931, czyli 54%. Z powodu kryzysu jedna z większych fabryk uległa zupełnej likwidacji, druga zaś została zamknięta na czas nieograniczony. Ogółem było zatrudnionych w przemyśle włókienniczym niespełna 6.500 robotników, t. j. w przybliżeniu o 3.500 mniej, aniżeli w roku poprzednim.

Z innych gałęzi przemysłu należy jeszcze wymienić *przemysł drzewny*, który w roku sprawozdawczym zatrudniał blisko 2.000 robotników mniej.

Działalność inspekcyjna. Ilość *wizytacyj* wzrosła w roku 1930 w porównaniu z rokiem poprzednim o 33%.

Nadto inspektorzy względnie podinspektorzy brali udział w 348 *dochodzeniach komisyjnych* celem wydania zezwoleń na urządzenie i uruchomienie zakładów przemysłowych.

Większe zakłady przemysłowe, jak np. huty, kopalnie, fabryki nawozów sztucznych i t. p., wizytowane były kilkakrotnie, przyczem dokładne inspekcje tego rodzaju zakładów wymagały często 2-ch do 3-ch dni.

Największa ilość wizytacyj przypadała na huty metalowe i fabryki maszyn, stanowiące najważniejszą poza górnictwem dziedzinę przemysłu śląskiego.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. Warunki pracy w przemyśle stale się polepszały, i zarządzenia, wydawane przez inspektorów pracy były naogół wykonywane.

Z pośród urządzeń *higjeniczno-sanitarnych* w górnictwie w najgorszym stanie znajdowały się ustępy (przenośne) pod ziemią, — na miejsce ich prawie już wszędzie zaprowadzono hermetyczne kubły kloaczne. Na powierzchni ustępy, łaźnie i izby wypoczynkowe (cechownie) były naogół brudno utrzymane. Dla doprowadzenia ich do porządku niejednokrotnie zarządzano dezynfekcję i zmywanie posadzek kwasem. Warunki pracy pod ziemią w kopalniach wilgotnych były przykre, wobec niedbałego utrzymania odpływów wody zaskórnej, przyczem robotnicy niejednokrotnie zmuszeni byli brnąć w wodzie po kostki. Częsta kontrola podziemi polepszyła ten stan.

Wszystkie kopalnie posiadają izby opatrunkowe, odpowiednio urządzone, i wykwalifikowanych sanitarjuszy. Poza tem zakłady górnicze mają przeważnie do dyspozycji sypialnie dla robotników, połączone z kuchniami. Niektóre z tych sypialń są urządzone wzorowo i służą dla kilkuset ludzi.

Na terenie 52 Obwodu zwracano w roku sprawozdawczym specjalną uwagę na kamieniołomy. Kamieniołomy te położone są na zboczach gór Beskidu, zwykle w znacznej wysokości ponad poziomem dolin. Dojścia i dojazdy do łomów są przeto—ze względu na ich stromość — uciążliwe. Dla dogodniejszego względnie bezpieczniejszego dojścia przepisuje się wykonanie na zboczach stopni, które zależnie od potrzeby muszą być oporęczone. Przeróbka wydobytego kamienia na tłuczeń, kostki i t. p. nie odbywa się w samych łomach, lecz w pewnych od nich odległościach. Robotnikom, zatrudnionym przy przeróbce kamienia, dostarcza się okularów ochronnych i płatów skórzanych dla rąk celem uniknięcia ich okaleczenia przy podawaniu ostrokanciastych kamieni.

Przemysł hutniczy został w roku sprawozdawczym bardzo ściśle kontrolowany pod względem higjeny i bezpieczeństwa pracy, przyczem porobiono wiele ulepszeń. W wielu wypadkach przeprowadzono ulepszenia instalacyj wentylacyjnych oraz zarządzeń do usuwania kurzu. Specjalnie w hutach cynku i ołowiu oraz w prażalniach zorganizowano obowiązkowe używanie masek pyło i gazochłonnych. Maski te są codziennie po użyciu myte, czyszczone i w odpowiednich miejscach przechowywane. Początkowo zachodziły trudności w przyzwyczajeniu zarządów zakładów do przestrzegania nakazów czyszczenia masek, a ze strony robotników ujawniała się niechęć pracowania w maskach. Z czasem, wobec ciągłego nacisku w czasie wizytacji ze strony inspektorów pracy, nastąpiło zrozumienie pożytku i celowości używania masek, i obie strony przestrzegają obecnie wydawane zarządzenia.

Poza tem bardzo ważną rolę odgrywają badania przez lekarzy robotników, zatrudnionych w hutach cynku i ołowiu. Oprócz badań zewnętrznych, brane są próby krwi, które podlegają badaniu mikroskopijnemu. Lżej chorych na ołowicę, na skutek zarządzenia lekarza hutniczego, przekazuje kierownictwo huty do prac na powietrzu, natomiast poważniej chorych przekazuje się do lecznic. Wśród robotników daje się poniekąd odczuwać niechęć poddawania się badaniu krwi. Wynika to z obawy zmniejszenia zarobku wskutek przeniesienia do pracy na powietrzu, z reguły gorzej płatnej. Starania zainteresowanych czynników w celu wyjednania w Kasie Chorych lub też w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych przyznania chorym na ołowicę renty inwalidzkiej nie są jeszcze zakończone. Przyznanie takiej renty byłoby pewnem odszkodowaniem dla robotnika z powodu utraconego przy pracy zdrowia.

W przemyśle maszynowym i elektrotechnicznym stwierdzano dość często przy wizytacjach, że spawalne aparaty autogeniczne znajdywały się bezpośrednio w ogólnych pracowniach zamiast w oddzielnych w tym celu urządzonych pomieszczeniach. Braki tego rodzaju były usuwane w drodze odpowiednich zleceń. W odlewniach zarządzono stosowanie dźwigów do wciągania surówki na górę kopulaków. W halach montażowych atmosfera była często zadymiona i to pomimo wietrzników, ponieważ ogniska przenośne nie posiadały wyciągów dymu. Stan ten został polepszony na skutek zakazu używania podczas pracy materjałów dymiących, a szczególnie olejów, w ogniskach do grzania nitów.

W drukarniach zauważono dość często brak należytego zrozumienia niebezpieczeństwa, grożącego robotnikom pod względem zdrowotnym. Szafki na ubrania tak dla

mężczyzn jak i dla kobiet zaprowadzono dopiero na skutek zarządzeń inspektorów pracy. Poza tem zwracano przy wizytacjach specjalną uwagę na potrzebę odpowiedniego ustawiania i systematycznego odkurzania kaszt z czcionkami oraz utrzymywania stałych umywalek. Złe i zbyt gęste rozmieszczenie maszyn w zakładach drukarskich było zjawiskiem chronicznem.

Wobec rozwoju komunikacji samochodowej, powstaje dużo przedsiębiorstw dla transportu osób i towarów, które urządzają garaże i składy benzyny w nieodpowiednich pomieszczeniach i to bez wiedzy władz. Zachodziła wobec tego dość często potrzeba wydawania zleceń zamykania tego rodzaju zakładów, przyczem inspektorzy pracy zmuszeni byli w niektórych wypadkach występować dość stanowczo. Pod koniec roku sprawozdawczego stan bezpieczeństwa w garażach i stacjach benzynowych uległ znacznej poprawie.

Nieszczęśliwe wypadki. W porównaniu z rokiem ubiegłym wykazuje statystyka nieszczęśliwych wypadków za rok 1930 zmniejszenie się ogólnej liczby wypadków z górą o 4%, przyczem ilość wypadków śmiertelnych obniżyła się o 44%, a wypadków ciężkich o 25%.

Oczekiwany również wydatniejszy spadek liczby wypadków lżejszych, jak wykazują dane cyfrowe tabl. V, zahamowany został wzrostem tychże wypadków w V grupie zatrudnienia (hutnictwo i mechaniczny przerób metali). O ile zmniejszenie się wypadków śmiertelnych i ciężkich w tym naogół więcej, niż inne niebezpiecznym dziale pracy ma swoje uzasadnienie w zmniejszeniu się źródeł tego niebezpieczeństwa w związku z ograniczeniem ruchu, spowodowanem kryzysem gospodarczym, i na tem tle zdaje się być zjawiskiem normalnem, o tyle we wzroście wypadków lżejszych w oświetleniu tych samych okoliczności możnaby dopatrywać się cech zjawiska nienormalnego.

Atoli, jak wykazała w pewnym liczbowym zakresie przeprowadzona przez inspekcję analiza jakościowa wypadków, zjawisko to odpowiada w zupełności naturze nienormalnych obecnych warunków pracy i — zdaje się — nie oddalimy się zbytnio od prawdy, utrzymując, że w szeregu przyczyn wypadków główną i zasadniczą rolę odgrywa osłabiona odporność naturalna robotnika, której znów poważnym czynnikiem jest podłoże psychiczne. Tak zw. „świętówki" i spowodowane niemi przerwy w normalnem tempie pracy i nastawieniu na nią, uszczuplone zarobki, złe odżywianie się, wzrastające nieproporcjonalnie wyczerpanie fizyczne, niepewność jutra i kłopoty finansowo-gospodarcze—oto czynniki kształtujące obecny psychiczny nastrój robotnika, objawiający się w większem, niż kiedyindziej zobojętnieniu jego dla całego otoczenia.

Charakterystyczne *wypadki śmiertelne* zdarzyły się w następujących okolicznościach:

Maszynista, obsługujący urządzenia chłodnicze systemu Lindego, zauważył niedostateczne ochładzanie się kondensatora amonjakalnego. Przewidując nadmiar oleju, przystąpił do jego spuszczenia. Ponieważ jednak na zwykłej drodze nie osiągnął zamierzonego celu, zastosował przedmuchanie przy pomocy tlenu sprężonego w butli do 150 atm. Przy użyciu drugiej butli nastąpił wybuch, którego skutkiem było rozerwanie kondensatora i okaleczenie 4 robotników, z jednym wypadkiem śmiertelnym. Przyczyną wypadku było działanie tlenu na olej i wytworzenie się wskutek tego samozapalnej mieszanki wybuchowej. W związku z tem wystosowany został do odnośnych zakładów okólnik, zawierający poza wyjaśnieniem niebezpieczeństwa, wynikającego z zetknięcia się olejów ze sprężonym tlenem, również polecenie wywieszenia odnośnych ostrzeżeń w odpowiednich miejscach pracy.

W stolarni chłopiec, pracujący przy pile taśmowej, chcąc ją zatrzymać, sięgnął ręką do odnośnej dźwigni. Ponieważ dźwignia umieszczona była po przeciwnej stronie maszyny i uchwyt jej znajdował się poniżej poziomu pracy, chłopiec nachylił się, przyczem oparł się o osłonę piły tak silnie, że ta przecięła osłonę i brzuch jego. W następstwie tego chłopiec zmarł.

Przy opróżnianiu zbiornika kilkunastometrowej głębokości z pyłu węglowego (mielony węgiel) zatrudniony robotnik stał na żelaznej wmurowanej drabinie, zaopatrzony w maskę pyłochłonną i zabezpieczony pasem i liną, którą u góry trzymało dwóch robotników. W pewnej chwili obsunęła się masa nagromadzonego przy ścianach pyłu, zasypując i dusząc robotnika.

Kierowca suwnicy elektrycznej, zatrzymawszy ją, wyszedł z kosza, by obejrzeć pewne części jej mechanizmu. Kiedy znajdował się na jej brzegu, zachwiał się i runął

z wysokości 7 m. na stos złożonych na ziemi grubych blach, rozbijając głowę, skutkiem czego zmarł.

Celem oczyszczenia izolatorów na przewodach wysokiego napięcia (3000 V.), podsunięto wysuwalną drabinę i przystąpiono do jej wysunięcia. W pewnym momencie drabina dotknęła przewodu, z którego prąd nie został poprzednio wyłączony, i trzej obsługujący ją robotnicy doznali silnego porażenia prądem, przyczem jeden z nich zginął.

Inne wypadki śmiertelne spowodowane były przez: uderzenie spadającym klocem w lesie, uduszenie gazami w studni, przygniecenie wózkiem naładowanym ziemią, spadek z drugiego piętra na budowie, zatrucie gazami w zamkniętem w garażu aucie i t. p. przyczyny.

Wykroczenia. Statystyka wykroczeń, stwierdzonych w roku sprawozdawczym, wykazuje w porównaniu z rokiem poprzednim znaczne różnice ilościowe, a mianowicie wzrost liczby wykroczeń przeciwko przepisom o regulaminach etc. i o pracy dzieci i młodocianych oraz zmniejszenie się liczby wykroczeń w pozostałych grupach przepisów, a w szczególności dotyczących czasu pracy kobiet i urządzeń ochronnych, gdzie ubytek ten wahał się nawet w granicach od 47 do 60%.

Największą stosunkowo ilość wykroczeń stwierdzono odnośnie urządzeń ochronnych i higjenicznych. Uchybienia te jednak były usuwane zasadniczo na żądanie inspektorów pracy. W nielicznych tylko wypadkach zachodziła potrzeba przełamania oporu przedsiębiorców przez zastosowanie represyj w formie kar, nakładanych w drodze administracyjnej lub sądowej.

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników: Dorosłych Mężczyzn	Dorosłych Kobiet	Młodocianych Chłopców	Młodocianych Dziewcząt	Ogółem	Liczba zakładów	Liczba robotników: Dorosłych Mężczyzn	Dorosłych Kobiet	Młodocianych Chłopców	Młodocianych Dziewcząt	Ogółem	Liczba zakładów	Liczba robotników: Dorosłych Mężczyzn	Dorosłych Kobiet	Młodocianych Chłopców	Młodocianych Dziewcząt	Ogółem
III Górnictwo	20	47	4	2	—	53	19	147	26	3	—	176	18	495	71	20	—	586
IV Przemysł mineralny	14	35	3	5	—	43	53	373	99	54	9	535	84	1465	1158	93	69	2785
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	62	124	—	42	—	166	71	502	9	178	3	692	27	477	31	176	5	689
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny	146	232	—	170	—	402	97	431	45	418	24	918	44	819	46	432	3	1300
VII Przemysł chemiczny	12	23	5	1	—	29	28	103	166	15	21	305	29	402	776	40	60	1278
VIII Przem. włókienniczy	10	17	7	—	2	26	36	164	147	16	5	332	22	301	280	20	20	621
IX Przem. papierniczy	9	48	24	2	—	74	21	67	143	21	22	253	4	21	88	1	12	122
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	22	30	4	22	—	56	7	50	16	4	1	71	5	119	23	11	4	157
XI Przemysł drzewny	211	398	1	186	—	585	135	840	105	402	6	1353	29	663	93	129	—	885
XII Przemysł spożywczy	1534	2203	158	762	17	3140	195	788	525	206	68	1587	47	787	462	89	42	1380
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny	243	287	149	94	31	561	80	301	251	65	44	661	9	92	142	15	32	281
XIV Przemysł budowlany	73	125	11	35	1	172	91	720	32	198	5	955	44	1351	136	122	57	1666
XV Przem. poligraficzny	14	20	8	10	3	41	38	163	182	48	34	427	11	162	100	59	7	328
XVI Zakłady użyteczności publicznej	8	10	7	2	—	19	26	169	95	10	–	274	11	313	123	21	18	475
XVII Handel, kredyt. ubezpieczenia	27	45	22	6	2	75	47	327	93	26	23	469	10	200	69	18	6	293
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	–	1	13	1	—	—	14	4	162	—	—	—	162
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	445	385	394	60	40	879	65	278	252	26	9	565	3	48	23	—	—	71
XX Zakłady widowiskowe	39	74	44	26	6	150	58	330	139	38	13	520	2	61	23	—	—	84
OGÓŁEM w okr. sprawozdawczym	2889	4103	841	1425	102	6471	1068	5766	2326	1728	287	10107	403	7938	3644	1246	335	13163
OGÓŁEM w okresie poprzednim	2605	3764	787	1354	82	5987	1211	7099	1966	1711	246	11022	389	8398	2253	1193	307	12151
RÓŻNICA w por. z okr. poprzednim	+ 284	+ 339	+ 54	+ 71	+ 20	+ 484	— 143	— 1333	+ 360	+ 17	+ 41	— 915	+ 14	— 460	+ 1391	+ 53	+ 28	+ 1012

Liczba folwarków ponad 50 hektarów prze

C A I.

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100—499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	W tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych						Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem				Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
6	324	66	8	8	406	10	2137	196	14	—	2347	51	79398	2853	1036	57	83344	124	119	86912	82548	3216	1083	65	96410
24	748	756	62	45	1611	3	300	150	47	36	533	2	1184	417	23	23	1647	180	189	7154	4105	2583	284	182	8380
14	897	59	146	3	1105	18	3995	615	125	9	4744	19	29091	2511	1001	32	32635	211	128	40031	35086	3225	1668	52	46900
20	810	77	345	5	1237	21	3569	227	359	17	4172	1	1333	16	154	—	1503	329	414	9532	7194	411	1878	49	12587
10	309	473	17	48	847	14	2931	799	119	30	3879	2	2629	368	62	14	3073	95	101	9411	6397	2587	254	173	9667
17	615	557	25	84	1281	9	1061	641	70	36	1808	3	535	1645	70	153	2403	97	99	6471	2693	3277	201	300	9987
4	82	145	4	55	286	6	893	298	25	20	1236	1	639	113	14	5	771	45	42	2742	1750	811	67	114	2535
8	423	68	17	3	511	2	204	39	5	1	249	—	—	—	—	—	—	44	48	1044	826	150	59	9	1022
16	851	120	63	37	1071	11	1408	449	118	54	2029	—	—	—	—	—	—	402	414	5923	4160	768	898	97	7985
13	247	487	28	114	876	10	898	418	12	40	1368	2	617	931	85	2	1635	1801	1755	9986	5540	2981	1182	283	10160
6	196	204	2	2	404	1	104	222	5	29	360	—	—	—	—	—	—	339	342	2267	980	968	181	138	3157
19	1120	194	74	5	1393	22	4473	634	230	99	5436	1	968	25	12	—	1005	250	235	10627	8757	1032	671	167	8374
6	227	166	19	10	422	1	74	56	3	—	133	—	—	—	—	—	—	70	69	1351	646	512	139	54	1408
5	352	7	7	–	366	5	941	75	7	—	1023	—	—	—	—	—	—	55	46	2157	1785	307	47	18	2178
2	91	15	4	1	111	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	86	78	948	663	199	54	32	932
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	591	59	–	—	650	6	2	826	766	60	—	—	759
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	513	508	1515	711	669	86	49	1504
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	99	65	754	465	206	64	19	487
170	7292	3394	821	420	11927	133	22988	4819	1139	371	29317	83	116985	8938	2457	286	128666	4746		199651	165072	23962	8816	1801	
181	8466	2557	819	297	12139	173	26302	5202	1710	1012	34226	95	132235	11220	3869	1583	148907	4654		224432	186264	23985	10656	3527	
—	—	+	+	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—	—	—	
11	1174	837	2	123	—212	40	3314	383	571	641	4909	12	15250	2282	1412	1297	20241	+92		24781	21192	—23	1840	1726	

strzeni ogólnej: 194 z liczbą robotników stałych: 9794.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo	194	9794	16	10	15	1	—	599	6
III Górnictwo	124	86912	76	61	45	21	10	71682	82
IV Przemysł mineralny	180	7154	126	70	119	6	1	4679	65
V Hutnic. i mech. przerób metali	211	40031	140	66	96	23	21	35915	92
VI Przemysł masz. i elektrotech.	329	9532	197	60	172	9	16	7131	74
VII „ chemiczny . . .	95	9411	54	57	37	6	11	7335	78
VIII „ włókienniczy . .	97	6471	47	48	39	6	2	4264	65
IX „ papierniczy . . .	45	2742	27	60	21	2	4	2490	90
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	44	1044	21	48	20	1	—	657	63
XI Przemysł drzewny i snycerski	402	5923	208	51	199	8	1	3843	64
XII „ spożywczy . . .	1801	9986	806	44	791	13	2	5748	57
XIII „ konfekc. i galanter.	339	2267	40	12	37	2	1	923	41
XIV „ budowlany . . .	250	10627	86	34	82	3	1	6107	57
XV „ poligraficzny . .	70	1351	53	76	46	7	—	738	55
XVI Zakłady użyteczności publicz.	55	2157	25	45	22	3	—	1309	61
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	86	948	31	36	30	1	—	363	38
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	6	826	4	80	3	1	–	162	92
XIX Przemysł usług osobistych .	513	1515	11	21	10	1	—	226	13
XX Zakłady widowiskowe . . .	99	754	67	84	63	4	—	436	72
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	4940	209445	2035	42 [1]	1847	118	70	155607	77 [1]
OGÓŁEM w okresie poprzednim: . . .	4904	230892	1448	31	1289	87	72	167042	74
RÓŻNICA w porówn. z okres. poprzednim (±)	+36	—21350	+587	+11	+558	+31	—2	—11435	+3

[1]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni-

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
17	2	15	--	—
117	14	103	—	2
134	50	84	2	8
220	90	130	11	36
234	136	98	—	5
79	25	54	3	14
59	18	41	—	1
31	13	18	—	—
22	11	11	—	—
218	169	49	—	—
823	783	40	4	—
44	35	9	—	—
91	42	49	—	10
60	55	5	—	1
28	14	14	—	—
32	27	5	—	—
5	1	4	—	—
12	8	4	—	—
71	71	—	—	2
[1]) 2297	1564	733	20	79
1724	989	735	41	70
+573	+575	—2	—21	+9

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	13	13	35
IV	18	16	43
V	43	33	85
VI	25	33	95
VII	30	35	66
VIII	7	8	13
IX	9	4	14
X	4	6	8
XI	28	33	81
XII	49	70	242
XIII	8	9	12
XIV	1	2	11
XV	1	1	5
XVI	12	11	45
XVII	11	12	22
XVIII	—	—	2
XIX	35	45	224
XX	12	17	27
	306	348	1030
	428	459	856
	—122	—111	+174

ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	4	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	49	4	8
III Górnictwo	26	—	1	3	2	4	3	23	28	17	39	26	5	15	2	1	—	1	1	19	48	264	53	222	4	262
IV Przemysł mineralny	8	3	14	4	4	5	2	52	49	48	5	40	1	7	16	8	—	1	3	24	30	324	29	203	25	287
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	12	5	7	18	12	15	27	15	38	48	19	17	12	13	36	—	—	11	1	9	85	400	20	371	41	335
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	3	10	24	17	16	27	5	29	61	57	3	28	7	5	21	1	—	5	4	38	60	421	38	293	34	405
VII „ chemiczny	1	2	2	9	3	5	1	6	6	7	—	10	5	—	5	—	—	4	—	3	13	82	2	173	10	82
VIII „ włókienniczy	1	—	—	5	3	6	1	8	18	26	2	13	1	3	4	—	1	—	—	11	12	115	18	181	110	55
IX „ papierniczy	—	—	2	6	4	—	2	4	12	10	—	4	2	2	3	—	—	—	—	4	18	73	18	77	10	53
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	—	3	—	—	1	1	8	4	—	2	3	—	1	—	—	—	—	1	1	25	6	62	6	30
XI „ drzewny i snycerski	8	3	17	4	14	2	41	21	64	56	1	26	15	3	7	—	1	—	—	46	40	369	27	297	29	356
XII „ spożywczy	54	7	44	19	51	91	71	20	90	198	3	45	8	3	23	11	1	—	1	52	732	1524	48	1063	73	1384
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	—	—	3	1	—	—	1	5	13	—	2	1	—	1	—	1	—	—	5	9	42	8	20	9	24
XIV „ budowlany	—	—	3	—	—	3	—	21	9	6	—	16	—	6	—	—	—	—	—	13	7	84	17	24	—	79
XV „ poligraficzny	—	—	1	3	22	1	1	—	15	11	—	2	—	—	2	—	—	1	—	4	23	86	11	111	29	80
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	3	1	4	—	3	2	6	8	11	3	6	2	2	3	—	—	—	—	2	7	63	2	26	—	56
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	4	—	—	2	1	5	7	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	22	4	6	—	22
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	—	1	—	5
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	—	7	—	9
XX Zakłady widowiskowe	—	—	11	5	—	—	1	—	—	—	—	10	1	—	—	—	—	—	—	2	7	37	6	6	—	37
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	117	33	127	107	132	163	160	208	416	531	75	251	63	59	124	21	4	23	10	234	1094	3952	307			3569
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	120	74	134	200	164	114	157	112	322	368	62	246	35	108	93	3	2	28	13	127	710	3192	384			2730
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	—3	—41	—7	—93	—32	+49	+3	+96	+94	+163	+13	+5	+28	—49	+31	+18	+2	—5	—3	+107	+384	+760	—77			+839
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	108	30	127	79	114	135	142	173	401	483	78	212	57	54	118	10	—	21	8	219	1000					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły: kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	W okresie sprawozdawczym: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	W okresie poprzednim: Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	6	—	12	—	6
III Górnictwo	2	1	2	3	2	—	—	—	—	—	9	—	5	5	8	7	57	101	17	45	—	85
IV Przemysł mineralny	15	19	50	20	11	1	1	21	—	—	36	4	2	16	24	39	69	328	24	145	40	295
V Hutnictwo i mech. przerób metali	2	23	42	19	25	29	—	17	—	—	31	2	14	31	19	23	82	359	22	234	46	335
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	2	29	47	32	31	47	4	10	—	1	43	2	11	40	8	24	83	414	24	262	28	398
VII „ chemiczny	3	7	6	4	7	3	—	—	—	—	11	1	3	4	3	9	23	84	2	118	18	87
VIII „ włókienniczy	6	10	19	20	4	4	4	2	20	—	3	—	—	1	2	22	19	136	12	178	80	113
IX „ papierniczy	—	14	13	5	—	2	2	4	—	—	8	—	2	6	6	11	26	99	26	78	8	89
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	2	4	3	—	—	—	9	—	—	1	—	—	—	1	8	7	36	1	46	3	33
XI Przemysł drzewny i snycerski	13	21	73	25	—	3	95	2	—	—	34	—	1	41	7	32	112	459	35	368	32	454
XII „ spożywczy	12	46	119	61	4	—	—	39	—	—	27	—	1	137	14	42	143	645	51	492	56	598
XIII „ konfekcyj. i galanteryj.	1	7	3	7	—	1	1	2	—	—	—	—	—	1	—	4	9	36	6	13	7	26
XIV „ budowlany	—	2	5	10	7	—	1	—	—	—	17	2	3	2	21	26	24	120	12	44	—	104
XV „ poligraficzny	—	10	4	3	1	—	—	3	—	—	5	—	—	3	—	4	32	65	11	76	20	58
XVI Zakłady użyteczności publicznej	1	2	5	6	4	6	—	—	—	—	4	—	—	2	—	5	15	50	4	26	4	48
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	10	17	1	8	—	17
XVIII Komunikac., poczta, telegr., telef.	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	3
XIX Przem. hotel. szynk. i usług osobis.	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	1	11	—	—	—	11
XX Zakłady widowiskowe	—	3	—	75	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	4	37	110	237	142	24	—	253
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	58	196	396	298	97	96	108	109	20	1	237	11	42	289	117	307	824	3206	390			3013
OGÓŁEM w okresie poprzednim	52	106	227	154	51	123	114	102	38	6	92	37	57	284	98	214	414	2169	342			1754
RÓŻNICA w porów. z okresem poprzed. (±)	+6	+90	+169	+144	+46	−27	−6	+7	−18	−5	+145	−26	−15	+5	+19	+93	+410	+1037	+48			+1259
OGÓŁEM zleceń wykonanych	49	175	366	274	87	96	102	100	14	1	216	10	40	284	100	288	811					

TABLICA III-c.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	2
III Górnictwo	3	—	—	7	4	—	—	1	8	23	2	28	—	33
IV Przemysł mineralny	23	—	—	6	7	1	—	—	33	70	8	60	9	69
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	10	3	4	3	7	2	1	—	40	70	—	81	4	73
VI Przemysł maszynowy	21	2	2	2	6	4	2	—	34	73	11	103	8	82
VII „ chemiczny	9	—	1	2	5	1	—	—	2	20	—	17	3	19
VIII „ włókienniczy	1	16	—	5	12	10	4	—	2	50	3	90	25	44
IX „ papierniczy	1	—	—	1	4	2	—	—	4	12	—	18	—	12
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	3	1	—	2	2	1	—	—	5	14	2	14	2	13
XI „ drzewny	29	—	5	2	8	1	—	—	28	73	19	86	8	74
XII „ spożywczy	73	5	—	2	5	6	2	—	57	150	1	140	4	154
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	2	—	2	1	2	—	—	—	1	8	—	5	2	8
XIV „ budowlany	26	—	—	2	6	1	—	2	24	61	6	34	2	59
XV „ poligraficzny	2	—	1	1	4	2	—	—	7	17	5	17	—	17
XVI Zakłady użyteczności publicznej	7	—	—	2	2	—	—	—	5	16	1	5	—	16
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	4	3	—	—	5	—	—	—	2	14	1	7	3	14
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	2	—	—	—	3	—	—	—	—	5	—	1	—	5
XIX Przem. hotel., szynkarski i usług osob.	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2
XX Zakłady wdowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	218	30	15	38	82	31	9	3	255	681	59			697
OGÓŁEM w okresie poprzednim	259	48	37	53	98	67	15	1	128	706	70			657
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. ±	−41	−18	−22	−15	−16	−36	−6	+2	+127	−25	−11			+40
OGÓŁEM zleceń wykonanych	223	30	23	38	90	23	7	3	260					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																					OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wyuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem, i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	2	3	10	27	—	—	5	7	56	1	23	32
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	10	4	5	5	—	—	17	9	51	1	14	36
III Górnictwo	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	21	2	10	—	3	—	6	14	58*)	2*)	12*)	44*)
IV Przemysł mineralny	2	1	—	1	10	—	—	1	3	—	1	1	17	57	29	60	32	11	—	3	37	266	5	75	186
V Hutnic. i mech. przeróbmetali	15	25	620	23	18	—	—	4	256	22	11	27	940	426	213	2021	109	248	—	490	1108	6576	12	342	6222
VI Przemysł masz. i elektrotech.	9	6	249	14	—	—	—	3	21	5	—	3	83	105	51	174	15	7	—	123	166	1034	3	80	951
VII „ chemiczny	4	4	14	11	12	—	—	3	9	8	2	12	96	81	43	77	19	11	—	39	136	581	3	69	509
VIII „ włókienniczy	—	3	—	1	—	52	—	—	—	1	—	—	28	9	—	7	2	—	—	13	26	142	—	46	96
IX „ papierniczy	1	—	—	—	9	—	—	1	—	—	—	—	—	3	4	1	1	1	—	2	4	27	—	8	19
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	3	8	—	2	6
XI „ drzewny i snycerski	4	5	—	155	—	—	—	20	—	—	6	—	4	33	13	80	12	4	—	21	37	368	1	52	315
XII „ spożywczy	3	1	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	13	9	11	14	19	—	—	3	27	139	2	25	112
XIII „ konfekc. i galanter.	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4	10	—	5	5
XIV „ budowlany	1	3	1	3	1	—	—	4	7	2	—	1	29	150	111	163	35	16	—	44	143	714	7	111	596
XV „ poligraficzny	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	3	8	1	1	6
XVI Zakłady użyteczności publicz.	2	—	3	—	—	—	—	—	5	3	—	1	22	8	38	48	31	6	—	19	47	233	—	17	216
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	9	17	4	58	24	2	—	10	25	149	3	21	125
XVIII Komunikacje, poczta i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	2	13	8	—	2	6	36	—	5	31
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	4	—	2	2
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	42	53	887	208	65	52	1	36	301	42	20	47	1247	932	531	2731	344	318	—	800	1804	10461*)	41*)	910*)	9510*)
OGÓŁEM w okresie poprzednim	40	60	888	254	87	112	2	22	294	36	61	55	1301	962	560	2581	244	395	—	1105	1843	10902	73	1213	9616
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	+2	−7	−1	−46	−22	−60	−1	+14	+7	+6	−41	−8	−54	−30	−29	+150	+100	−77	—	−305	−39	−441	−32	−303	−106

*) Liczby powyższe są niekompletne, ponieważ dla braku specyfikacji w/g przyczyn nie wymieniono 11028 wypadków w kopalniach węgla i kruszcu (bez kamieniołomów); w tej liczbie śmiertelnych wypadków było 157, ciężkich 390 i lekkich 10481.

OKRĄG X.

WOJEWÓDZTWO POZNAŃSKIE.

Stan zatrudnienia. W porównaniu z poprzednim okresem wzrosła liczba zarejestrowanych *zakładów* o 309, podczas gdy liczba zatrudnionych *robotników* spadła o 12993. Wzrost liczby zakładów tłumaczyć należy uzupełnieniem rejestru, zwłaszcza zakładami, zatrudniającemi do 4 robotników.

Ogółem było zatrudnionych w przemyśle 16% mniej robotników, niż w roku ubiegłym. Najwyższy odsetek spadku liczby zatrudnionych robotników wykazuje przemysł budowlany—42%. Następnie wykazuje spadek liczby robotników przemysł mineralny —o 2953 robotników, czyli 31%, przemysł odzieżowy o 908 robotników, czyli 30%, przemysł drzewny o 2250 robotników, czyli 21%, przemysł papierniczy o 368 robotników, czyli 21%, przemysł hutniczy i mechaniczna przeróbka metali o 595 robotników, czyli 20%, przemysł poligraficzny o 520 robotników, czyli 19% i przemysł maszynowy o 2288 robotników, czyli 14%.

W przemyśle *mineralnym* zlikwidowano całkowicie dwie huty szkła, zatrudniające w 1929 r. 680 robotników. Wszystkie inne huty szkła pracowały z przerwami do 7 miesięcy i ze zmniejszoną liczbą robotników do 40%. Jedna fabryka kafli, zatrudniająca w 1929 r. 105 robotników, unieruchomiła całkowicie swój zakład. Wapienniki i fabryki wapna zredukowały liczbę robotników z 1024 na 635. Fabryka porcelany z 573 na 86, a fabryka fajansu z 616 na 558; prócz tego wszystkie te przedsiębiorstwa pracowały w tygodniu tylko 3 do 4 dni, względnie przy skróconym dniu pracy.

W przemyśle *maszynowym i mechanicznej obróbki metali* największa fabryka parowozów i maszyn zredukowała liczbę robotników z 2569 na 1832, a od września pracowało 600 robotników w warsztatach budowy wagonów, warsztatach reperacyjnych i w kuźni tylko 5 dni w tygodniu. W 3 największych bydgoskich fabrykach maszyn spadła liczba zatrudnionych robotników z 597 na 364 czyli o 39%. Fabryki te pracowały przeważnie po 3 dni w tygodniu, względnie po 6 godzin dziennie.

W przemyśle *drzewnym* tartaki bydgoskie, które zatrudniały w końcu 1929 r. 965 robotników, wykazywały w końcu roku sprawozdawczego tylko 507 robotników. Z 10 większych tartaków na terenie Bydgoszczy były czynne w końcu roku tylko 2 tartaki. Największy tartak w Solcu Kujawskim, zatrudniający ponad 500 robotników, unieruchomiono całkowicie.

W 4 fabrykach ołowiu, które do października roku sprawozdawczego zatrudniały 580 robotników, zredukowano ich liczbę do 90; jedna z tych fabryk (59 robotników) w końcu roku przestała pracować.

Z nowopowstałych zakładów zasługują na wymienienie 2 wytwórnie bekonów w Bydgoszczy, zatrudniające 26 robotników i w Nakle z 39 robotnikami. Wszystkie inne nowopowstałe zakłady to małe warsztaty, zatrudniające po kilku robotników.

Na ogólną liczbę 66870 robotników, zatrudnionych w przemyśle, było: *mężczyzn* 47.765—71,4%, *kobiet* 11,893—17,8%, *chłopców* 5.541—8,3% i *dziewcząt* 1.671—2,5%.

Jeśli porównamy procentowy udział w produkcji mężczyzn, kobiet, chłopców i dziewcząt z poprzedniemi latami, a mianowicie z latami kryzysu gospodarczego i latami dobrej konjunktury gospodarczej, stwierdzimy, że w latach kryzysu gospodarczego procent zatrudnionych mężczyzn w stosunku do ogólnej liczby zatrudnionych robotników znacznie spada, zaś procent zatrudnionych kobiet się podnosi, a w latach dobrej konjunktury gospodarczej stosunek procentowy jest odwrotny. I tak procent za-

trudnionych mężczyzn w 1925 r., tj. w roku wielkiego kryzysu, wynosił 71,7, a procent zatrudnionych kobiet 19,2. W miarę polepszania się konjunktury przemysłowej, wzrastał stale procent zatrudnionych mężczyzn, osiągając w roku najlepszej konjunktury, tj. 1927 — 77,5%. Procent zaś zatrudnionych kobiet stale spadał: z 19,2% na 12,7%. W miarę pogarszania się sytuacji gospodarczej spadł procent zatrudnionych mężczyzn w roku 1929 na 72,8%, a w roku sprawozdawczym do 71,4%. Odsetek kobiet wzrósł natomiast w roku 1929 do 14,7, a w roku sprawozdawczym doszedł już do 17,8. Od r. 1927 spadł zatem odsetek zatrudnionych mężczyzn w stosunku do ogólnej liczby robotników o 6,1%, podczas gdy odsetek kobiet wzrósł o 5,1%. Tańsza praca kobiet wypiera więc w czasie kryzysów gospodarczych pracę mężczyzn.

Liczba młodocianych chłopców od roku 1928 stale spada w stosunku do ogólnej liczby zatrudnionych robotników. Podczas gdy w roku tym zatrudniano 10,8% a w roku 1929—10,3% chłopców, w roku sprawozdawczym odsetek ich wynosi tylko 8,3%. Stosunek liczby zatrudnionych dziewcząt do liczby ogólnie zatrudnionych robotników pozostał od roku 1924 prawie bez zmiany i wynosił 2,2 do 2,5%.

Najwyższy odsetek kobiet w stosunku do ogółu zatrudnionych robotników pracuje w przemyśle włókienniczym—66,99, następnie w przemyśle odzieżowym i galanteryjnym—59,66% i w przemyśle papierniczym—50,36%. Procentowy udział młodocianych chłopców w produkcji jest najwyższy w przemyśle hutniczym i mechanicznej przeróbce metali—25,46%, następnie w przemyśle maszynowym i elektrotechnicznym—19,04%. Najwyższy odsetek dziewcząt wykazuje przemysł włókienniczy—13,23%.

Działalność inspekcyjna. Nadzór inspektorów pracy nad bezpieczeństwem życia i zdrowia robotników przy pracy i nad przestrzeganiem przepisów ustaw ochronnych z roku na rok okazuje się sprawniejszym. Na ogólną liczbę 577 zakładów, zatrudniających ponad 19 robotników, przeprowadzono 644 wizytacje, czyli przeciętnie 1,1 wizytacje na 1 zakład, a na ogólną liczbę 2918 zakładów, zatrudniających poniżej 20 robotników, 1149 wizytacyj czyli 0,4 wizytacyj na jeden zakład. Na ogólną liczbę 2130 nieszczęśliwych wypadków (w tem 42 wypadki śmierci i 257 wypadków z utratą zdolności do pracy ponad 4 tygodnie) zbadano 272 wypadki. Wobec tego, że z reguły bada się przyczyny wypadków cięższych, stwierdzić należy, że zbadano większość takich wypadków.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. Wobec ciężkiego kryzysu, który przeżywa tak przemysł jak i rolnictwo, inspektorzy pracy ograniczali się przy wydawaniu zleceń i nakazów do zaprowadzenia najniezbędniejszych urządzeń higjeniczno-sanitarnych, odkładając zaprowadzenie kosztowniejszych urządzeń na czas późniejszy.

Zlecenia, dotyczące *mieszkań robotniczych*, ograniczały się do wykonania koniecznego remontu podłóg, drzwi, okien i sufitów. Mieszkania robotników rolnych wykazują jeszcze wielkie braki, to też czeka inspektorów pracy jeszcze wiele trudu, by niedomagania te usunąć. O odpowiedni stan mieszkań robotników przemysłowych przedsiębiorcy przeważnie dbają. W okresie sprawozdawczym wybudowano nawet dużą ilość nowych mieszkań robotniczych. I tak wybudowała Poznańska Kolejka Elektryczna całe osiedle dla swych pracowników, w którem już obecnie zamieszkuje przeszło 80 rodzin. Pracownicy mają możność nabycia domków z ogródkami na własność za stosunkowo niską zapłatą. Również Wapienniki w Piechcinie wybudowały wzorową kolonję robotniczą. Kilka nowych domów dla robotników wybudowała także Huta Szkła w Ujściu.

Stan większych zakładów graficznych jest pod względem higjenicznym zadowalający, mniejsze zaś zakłady, zwłaszcza po małych miastach, wykazują jeszcze pewne braki, które się—w miarę możności—usuwa. Zleceń w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników wydano w przemyśle poligraficznym 149. Objawów zatrucia ołowiem w zakładach graficznych dotychczas nie stwierdzono, natomiast doniesiono inspekcji pracy o 2 wypadkach zachorzenia w fabryce akumulatorów, spowodowanych zatruciem ołowiem. Z dwóch istniejących fabryk akumulatorów jedna nie odpowiada wymogom przepisu; o ile nie nastąpi zmiana na lepsze, inspekcja pracy spowoduje zamknięcie tej fabryki.

W zakładach, w których stosuje się benzol lub benzynę, jak pralniach chemicznych, fabrykach opon i materjałów kauczukowych, zwracano specjalną uwagę na *usuwanie* ulatniających się *par benzynowych* za pomocą urządzeń, wchłaniających te gazy u źródła ich powstania oraz odpowiedniego doprowadzenia świeżego powietrza z dołu a odprowadzenia nieczystego z góry.

Nieszczęśliwe wypadki. W porównaniu z rokiem ubiegłym ujawnił się spadek o 100 liczby wypadków w zakładach zarejestrowanych, a wzrost o 60 wypadków w zakładach, niepodlegających rejestracji.

Z ogólnej liczby 2130 zgłoszonych wypadków było wypadków, spowodowanych silnikami, pędniami i maszynami, 762, czyli 35,8%, a wypadków, niezależnych od siły mechanicznej—1368, czyli 64,2%. Wypadków z utratą zdolności do pracy powyżej 4 tygodni notowano w przemyśle 257, co wynosi 3,7 wypadków na 1000 zatrudnionych robotników. Z następstwem śmierci zgłoszono 32 wypadki, co stanowi na 1000 zatrudnionych robotników 0,48 wypadków. Wysoka liczba lekkich wypadków—1841—w stosunku do wypadków cięższych z następstwem utraty zdolności do pracy ponad 4 tygodnie tłumaczy się tem, że przedsiębiorcy zgłaszają nawet drobniejsze skaleczenia podczas pracy.

Wielki wpływ na zmniejszenie się liczby nieszczęśliwych wypadków wywiera utrzymywanie ogólnego porządku i czystości w zakładach pracy oraz energiczny nadzór kierowników zakładów nad przestrzeganiem porządku i przepisów bezpieczeństwa. Badania inspektorów pracy w 8 cukrowniach, zatrudniających mniej więcej równą ilość robotników, wykazały, że tam, gdzie kierownicy z całą energją dbają o czystość i porządek, tam gdzie robotnicy są zmuszeni do przestrzegania porządku i przepisów bezpieczeństwa, tam wypadki nie zachodzą wcale lub bardzo rzadko. I tak w latach 1927 do 1930: w dwóch cukrowniach nie było wcale wypadków, w trzeciej było 5, a w czwartej 9 wypadków. Natomiast w cukrowniach, gdzie kierownik nie dba należycie o ład, porządek i przestrzeganie przepisów ochronnych, gdzie nadzór nad robotnikami jest niedostateczny,—liczba wypadków w ostatnich 3 latach była niezmiernie wysoka, mianowicie w granicach od 35 do 101 w każdej z nich.

Podobne spostrzeżenia poczynili inspektorzy pracy w przemyśle maszynowym i w cegielniach. Liczba nieszczęśliwych wypadków w zakładach, przestrzegających ogólny porządek i czystość, jest więcej niż 10-krotnie mniejsza, niż liczba wypadków w zakładach, niedbających o ład i porządek.

Z powyższych rezultatów badań wynika, że podczas wizytacyj inspektorzy pracy winni zwracać specjalną uwagę na utrzymywanie ogólnego porządku w zakładach pracy.

Przemęczenie robotnika ma ogromny wpływ na ilość nieszczęśliwych wypadków. Badania 5 zakładów przemysłu maszynowego, zatrudniających 1453 robotników, wykazały, iż najwyższy odsetek wypadków przypada na godzinę 12, tj. przed przerwą odpoczynkową. Po przerwie odsetek ten znacznie spada. Podczas gdy w 1-ej godzinie pracy stwierdzono 13,10% ogólnej liczby wypadków, liczba ta wzrasta po 4 godzinach pracy do 20,15%, po przerwie zaś spadła na 8,33%. Przerwa odpoczynkowa zatem przyczynia się, jak już w innych państwach stwierdzono, do znacznego obniżenia liczby nieszczęśliwych wypadków, a im dłużej ona trwa, tem więcej wpływa na zmniejszenie się liczby nieszczęśliwych wypadków podczas pracy popołudniowej. Wynika z tego, że dążeniem inspektorów pracy powinno być, by w interesie bezpieczeństwa robotnika przerwy odpoczynkowe były możliwie jaknajdłuższe.

W poszczególnych dniach tygodnia najwięcej wypadków notowano — według badań, przeprowadzonych w jednym z obwodów,—w poniedziałki, mianowicie 23% wszystkich wypadków. We wtorki, środy i czwartki liczba ich stopniowo spada do 11% dziennie, a w piątki, tj. w dniach po wypłacie, wzrasta do 22%, a w soboty wynosi tylko 10%.

Z wypadków *śmiertelnych* zasługują na uwagę następujące:

Dozorca w cukrowni, dozorujący robotników przy wyładowywaniu buraków, stanął między wagonami i wydawał robotnikom dyspozycje. Wtem inni robotnicy popchnęli wagon, nastąpiło zderzenie się wagonów, pomiędzy którymi stał dozorca. Zderzaki wagonów zgniotły mu pierś; śmierć nastąpiła na miejscu.

Przy smarowaniu pasa podczas ruchu robotnik, stojąc na drabinie, został uderzony pasem; spadł z drabiny i uderzył głową o wystającą część pompy, co spowodowało pęknięcie czaszki i śmierć.

Przy budowli robotnik, podnosząc wielki kamień filarowy, nadwyrężył kręgi i podstawę czaszki, wskutek czego zmarł.

Przy kopaniu gliny robotnik, uprzedzony, że usuwa się wał gliny, chciał uciec, przyczem potknął się i został uderzony wielką bryłą gliny. Padając, uderzył głową o szyny kolejki polnej i poniósł śmierć.

Przetokowy przy podawaniu wagonów dostał się pomiędzy rampę ładowną a wagon i został zgnieciony.

Inny przetokowy został podczas skuplowania wagonów zgnieciony buforami.

Monter elektrowni zajęty był przy dołączaniu nowych domów do sieci elektrycznej. Po złączeniu przewodów chciał dokonać poprawki, przyczem chwycił rękoma za przewody i został śmiertelnie porażony.

Pomocnik ślusarski w cukrowni, chcąc skrócić sobie drogę, przeskakiwał—mimo ostrzeżenia nadzorującego robotnika—przez kanał, podający buraki do płóczki; wpadł do kanału i został uniesiony do koła podnośnego płóczki, które zmiażdżyło mu klatkę piersiową.

Dekarz przy reperacji dachu przymocował się liną do komina; lina pękła, dekarz spadł z dachu i wskutek obrażenia wewnętrznego zmarł.

Robotnik przy przenoszeniu worków z wytłokami w cukrowni potknął się i upadł; wtem zsunęło się kilka worków z wysokości półtora metra i przygniotło go, przepracował jednak do końca dnia. Przyszedłszy do domu, zaczął niedomagać a po miesiącu zmarł w szpitalu.

W cukrowni nastąpiła eksplozja warnika z powodów, nie dających się wytłumaczyć. Rozlewająca się cukrzyca poparzyła opodal stojącego robotnika do tego stopnia, że po 8 godzinach skonał.

W innej cukrowni robotnik, celem ogrzania się w budce strażniczej, przyniósł ze sobą wiadro żarzącego się koksu. Ulatniające się gazy spowodowały śmierć jego przez zaczadzenie.

W cegielni podczas rozrywania gliny materjałem wybuchowym robotnik, mimo ostrzeżenia dozorcy, wyszedł przed wybuchem z kryjówki; wtem nastąpił wybuch, i oderwana wielka bryła gliny uderzyła go tak silnie, że nastąpiła śmierć.

W elektrowni pracownik nie zastosował się do polecenia swego przełożonego, by wyłączyć prąd w transformatorze. Podczas zakładania przewodów na słupie został rażony prądem, co spowodowało natychmiastową śmierć.

Przy wierceniu studni w browarze robotnik wszedł pod pomost, przymocowany do rury i obciążony ciężarem. Pomost zsunął się po rurze i przygniótł robotnika. Śmierć nastąpiła po kilku minutach.

Wykroczenia. Na ogólną liczbę 3930 wykroczeń *ukarano administracyjnie* 183, czyli 4,6%, a *skierowano do sądów* 242 wykroczenia, czyli 6,4%. Niski odsetek wykroczeń, ściganych karnie, tłumaczy się tem, że inspektorzy pracy nakładają kary administracyjne, względnie kierują sprawy do sądów tylko w wypadkach, gdy stwierdzają złą wolę pracodawców lub upór z ich strony. Naogół zlecenia i nakazy inspektorów pracy pracodawcy wykonywują w sposób zadowalający.

Sprawy, skierowane do sądów, czekają na załatwienie z powodu przeciążenia sądów kilka miesięcy a nawet ponad rok. Wysokość *kar sądowych* waha się w granicach od 10 do 250 zł. Stwierdzić wypada, że sądy okazują coraz większe zrozumienie w sprawach, dotyczących wykroczeń przeciwko przepisom ochronnym.

Przekroczenia przepisów ustawy o czasie pracy w przemyśle i handlu z powodu kryzysu zachodziły w roku sprawozdawczym rzadziej. Stwierdzono 193 wykroczenia, z których 163 skierowano do sądów. Wykroczenia te odnosiły się przeważnie do przedłużenia dnia pracy ponad 8 godzin na dobę. Wykroczenia przeciwko przepisom o pracy nocnej oraz pracy w niedziele i święta zachodziły bardzo rzadko.

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych		
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem
III Górnictwo	1	4	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	23	48	3	4	—	55	91	654	90	38	—	782	65	1369	259	54	9	1691
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	63	90	2	58	6	156	62	293	14	200	6	513	13	145	31	108	10	294
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny	81	206	5	54	2	267	221	1283	9	472	2	1766	74	1430	32	455	14	1931
VII Przemysł chemiczny	51	91	19	23	6	139	16	76	43	13	18	150	9	153	79	19	22	273
VIII Przemysł włókienniczy	14	19	14	3	3	39	23	65	144	12	40	261	3	13	85	2	14	114
IX Przemysł papierniczy	8	10	5	10	4	29	11	73	37	4	8	122	8	58	138	9	27	232
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	18	37	6	3	—	46	13	71	13	12	—	96	1	32	—	—	—	32
XI Przemysł drzewny i snycerski	230	500	4	174	2	680	310	1962	50	420	13	2445	81	1863	46	226	9	2144
XII Przemysł spożywczy	916	1972	137	154	49	2312	402	2260	446	152	110	2968	39	709	290	29	61	1089
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny	10	15	11	3	6	35	69	144	277	25	60	506	9	25	172	1	52	250
XIV Przemysł budowlany	12	19	1	5	—	25	63	411	7	102	—	520	23	530	—	130	—	660
XV Przemysł poligraficzny	37	78	18	16	2	114	56	259	108	71	33	471	6	95	32	23	6	156
XVI Zakłady użyteczności publicznej	65	160	2	2	—	164	36	265	16	17	—	298	8	269	11	4	—	284
XVII Handel, przemysł, ubezpieczenia	5	13	4	—	—	17	11	67	13	6	—	86	1	18	2	1	—	21
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	—	5	—	35
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	1534	3262	231	509	80	4082	1384	7883	1267	1544	290	10984	341	6739	1177	1066	224	9206
OGÓŁEM w okresie poprzednim	1161	2569	106	342	36	3053	1261	8011	1199	1931	274	11415	469	9855	1450	1805	306	13416
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	+ 373	+ 693	+ 125	+ 167	+ 44	+ 1029	+ 123	— 128	+ 68	— 387	+ 16	— 431	— 128	— 3116	— 273	— 739	— 82	— 4210

Liczba folwarków ponad 50 hektarów przestrzeni

C A I

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100—499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	w tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem		Dorosłych		Młodocianych		Ogółem				Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt			Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt					Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
—	—	—	—	—	—	3	807	8	5	—	820	—	—	—	—	—		4	3	824	811	8	5	—	687
21	772	370	59	37	1238	11	1806	415	120	151	2492	1	306	211	25	31	573	212	215	6831	4955	1348	300	228	9784
8	310	161	103	26	600	1	103	—	49	—	152	1	454	41	60	—	555	148	150	2270	1395	249	578	48	2865
22	1038	20	321	—	1379	19	2326	594	480	135	3535	1	2077	28	382	—	2487	418	424	11365	8360	688	2164	153	13653
2	81	63	—	—	144	6	446	514	8	39	1007	1	571	16	8	—	595	85	75	2308	1418	734	71	85	3099
1	14	63	—	1	78	2	14	175	—	37	226	—	—	—	—	—	—	43	39	718	125	481	17	95	896
3	41	158	7	46	252	5	490	240	17	50	797	—	—	—	—	—	—	35	40	1432	672	578	47	135	1818
1	22	30	3	2	57	2	368	4	—	—	372	—	—	—	—	—	—	35	42	603	530	53	18	2	740
23	1342	82	87	10	1521	7	735	130	114	19	998	1	401	52	73	1	527	652	582	8315	6803	364	1094	54	10565
16	718	349	22	52	1141	22	3641	1230	46	182	5099	9	6106	2898	135	59	9198	1404	1152	21807	15406	5350	538	513	19580
5	88	238	—	47	373	2	93	193	12	36	334	1	261	393	—	—	654	96	107	2152	626	1284	41	201	3060
4	251	—	22	—	273	4	541	—	30	—	571	—	—	—	—	—	—	106	118	2049	1752	8	289	—	6939
8	216	175	78	70	539	5	468	264	114	46	892	—	—	—	—	—	—	112	99	2172	1116	597	302	157	2692
7	404	18	9	—	431	8	2400	84	29	—	2513	—	—	—	—	—	—	124	118	3690	3498	131	61	—	3009
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	16	124	98	19	7	—	244
3	170	1	4	—	175	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	6	210	200	1	9	—	232
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
124	5467	1728	715	291	8201	97	14238	3851	1024	695	19808	15	10176	3639	683	91	14589	3495		66870	47765	11893	5541	1671	
145	7394	1744	1146	274	10558	131	18208	3057	2305	738	24308	19	12155	4121	708	129	17113	3186		79863	58192	11677	8237	1757	
— 21	— 1927	— 16	— 431	+ 17	— 2357	— 34	— 3970	+ 794	— 1281	— 43	— 4500	— 4	— 1979	— 482	— 25	— 38	— 2524	+ 309		— 12993	— 10427	+ 216	— 2696	— 86	

ogólnej 2087 z liczbą robotników stałych 129242.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników objętych wizytacjami:						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo . . .	2087	129242	21	1,0	20	—	1	2995	2.3
III Górnictwo	4	824	4	100,0	2	1	1	807	98,0
IV Przemysł mineralny . . .	212	6831	102	48,1	84	9	9	5673	83,0
V Hutnic. i mech.przerób metali	148	2270	68	45,9	58	9	1	1189	52,4
VI Przemysł masz. i elektrotech.	418	11365	233	55,7	185	35	13	6655	58,6
VII „ chemiczny . . .	85	2308	34	40,0	29	2	3	1991	86,3
VIII „ włókienniczy . . .	43	718	20	46,6	18	1	1	567	77,6
IX „ papierniczy . . .	35	1432	23	65,7	19	2	2	1207	84,3
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	35	603	17	48,6	11	6	—	510	84,6
XI Przemysł drzewny i snycerski	652	8315	368	56,4	307	47	14	5081	61,1
XII „ spożywczy	1404	21807	351	25,0	281	52	18	20913	95,9
XIII „ konfekc. i galanter.	96	2152	38	39,6	34	2	2	1689	78,5
XIV „ budowlany . . .	106	2049	31	29,2	27	4	—	1016	49,6
XV „ poligraficzny . . .	112	2172	62	55,4	48	12	2	1910	87,9
XVI Zakłady użyteczności publicz.	124	3690	55	44,4	50	5	—	1801	48,8
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	17	124	10	58,8	9	1	—	78	62,1
XVIII Komunikac., poczta,telegr.itp.	4	210	2	50,0	2	—	—	61	29,0
XIX Przemysł usług osobistych .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym . .	5582	196112	[1] 1439	[2] 40,6	1184	188	67	[1] 54143	[2] 76,5
OGÓŁEM w okresie poprzednim	5292	212612	1426	44,1	1172	183	71	52880	64,4
RÓŻNICA w porówn. z okres. poprzednim (±)	+290	−16500	+13	−3,5	+12	+5	−4	+1263	+12,1

[1]) Prócz powyższych przeprowadzono w 49 zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji, 49
[2]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni-

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
23	—	23	—	1
7	3	4	1	4
147	38	109	—	20
79	61	18	—	20
309	186	123	1	51
43	23	20	—	15
23	13	10	—	1
30	10	20	—	1
23	15	8	—	2
431	326	105	—	53
448	322	126	14	72
44	28	16	—	6
35	15	20	—	6
78	56	22	—	7
60	41	19	—	10
11	11	—	—	3
2	1	1	—	—
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
1793	1149	644	16	272
1838	979	859	24	261
−45	+170	−215	−8	+11

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	—	—	—
IV	2	1	9
V	2	—	17
VI	7	—	38
VII	5	—	23
VIII	3	1	5
IX	—	—	1
X	1	1	5
XI	7	2	30
XII	14	6	143
XIII	3	—	6
XIV	—	—	—
XV	2	1	7
XVI	—	1	—
XVII	1	1	23
XVIII	—	—	1
XIX	—	—	—
XX	—	—	—
	47	14	308
	61	15	342
	−14	−1	−34

wizytacyj, obejmujących 354 robotników.
ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	1019	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1020	—	481	134	1186
III Górnictwo	—	—	—	—	—	2	—	1	1	—	—	—	1	—	1	—	2	—	—	—	2	8	3	2	2	4
IV Przemysł mineralny	2	1	10	7	10	4	3	31	26	29	4	6	2	2	8	2	—	8	—	11	4	172	88	151	68	164
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	—	—	6	10	10	12	13	2	28	24	1	6	—	—	12	—	—	21	—	11	12	168	44	115	39	136
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	4	7	22	20	24	29	21	26	64	62	—	15	5	—	23	2	—	45	1	41	70	481	319	372	167	425
VII „ chemiczny	—	—	4	5	2	7	8	2	16	12	1	—	—	—	1	—	—	4	—	2	2	66	20	58	27	58
VIII „ włókienniczy	—	1	1	3	7	—	1	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	2	—	1	3	23	16	17	3	20
IX „ papierniczy	—	—	2	2	1	—	7	3	13	7	1	1	—	—	—	—	—	3	—	2	—	42	33	62	13	43
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	1	2	2	3	—	3	2	6	1	—	1	—	—	—	—	—	2	—	2	4	29	16	31	5	26
XI „ drzewny i snycerski	1	2	30	24	35	10	50	25	74	42	—	23	3	—	9	—	—	54	—	66	49	497	214	377	133	439
XII „ spożywczy	5	4	17	22	27	10	28	9	76	28	5	15	1	—	7	—	—	15	1	22	44	336	115	331	125	287
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	—	6	5	4	1	3	4	1	2	1	2	—	—	—	1	—	5	—	9	4	48	23	71	11	43
XIV „ budowlany	3	—	2	1	1	3	1	2	4	2	—	5	—	—	—	—	—	3	—	9	4	40	5	16	3	32
XV „ poligraficzny	—	5	8	6	31	7	7	1	24	19	—	3	2	—	2	—	—	12	—	8	14	149	88	121	21	136
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	—	6	2	7	11	11	5	10	11	2	3	—	—	5	—	—	4	—	2	10	89	32	31	4	65
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	1	—	—	—	—	4	3	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	12	3	23	4	12
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	17	9	13
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	1
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	1034	21	117	110	162	96	156	113	347	244	15	82	14	2	69	5	2	181	2	186	224	3182	1020			3090
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	487	8	38	92	99	65	120	154	340	320	13	67	38	9	20	3	17	64	—	119	203	2276	768			1645
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	+ 547	+13	+79	+18	+63	+31	+36	−41	+7	−76	+2	+15	−24	−7	+49	+2	−15	+ 117	+2	+67	+21	+906	+252			+ 1445
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	1194	20	94	89	161	103	152	105	304	199	17	87	26	4	54	3	5	154	—	160	159					3090

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																		W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	204	204	—	—	—	150
III Górnictwo	—	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	2	9	7	4	3	5
IV Przemysł mineralny	19	14	54	4	22	7	5	30	—	—	10	7	15	9	43	54	7	300	132	205	94	308
V Hutnictwo i mech. przerób metali	4	20	32	13	2	29	—	7	—	—	19	—	—	16	3	12	4	161	51	92	36	149
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	23	37	92	35	5	111	19	23	—	—	27	—	2	54	18	30	31	507	275	396	179	436
VII „ chemiczny	18	11	14	6	—	2	1	3	—	—	3	—	—	11	8	8	8	93	29	70	22	90
VIII „ włókienniczy	1	3	4	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	3	3	20	13	21	3	21
IX „ papierniczy	5	2	15	9	3	—	1	11	—	—	3	—	1	4	6	4	3	67	48	61	25	66
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	—	8	—	—	—	1	9	—	—	1	—	—	4	5	3	—	32	14	49	17	34
XI Przemysł drzewny i snycerski	40	43	162	21	6	20	221	19	—	—	16	1	3	19	30	64	30	695	313	425	182	720
XII „ spożywczy	71	82	455	48	13	10	9	86	—	—	64	2	1	77	56	124	28	1126	449	601	290	928
XIII „ konfekcyjny i galanteryj.	4	6	15	6	—	—	—	5	—	—	—	—	—	2	—	2	4	44	17	40	6	39
XIV „ budowlany	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	2	5	2	29	5	39	6	27
XV „ poligraficzny	—	8	16	13	—	—	—	17	—	—	6	—	—	20	2	7	8	97	53	71	15	83
XVI Zakłady użyteczności publicznej	11	10	10	7	—	2	—	4	—	—	8	—	—	9	4	7	8	80	18	40	13	64
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	6	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	8	24	3	24
XVIII Komunikac., poczta, telegr., telef.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	14	—	7
XIX Przem. hotel, szynk. i usług. osobis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	197	240	888	165	51	181	257	219		—	172	11	22	228	178	323	342	3474	1432			3152
OGÓŁEM w okresie poprzednim	95	228	409	116	24	107	205	226		26	179	25	41	90	120	143	119	2153	894			1973
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. (±)	+102	+12	+479	+49	+27	+74	+52	—7		—26	—7	—14	—19	+138	—58	+180	+223	+1321	+538			+1179
OGÓŁEM zleceń wykonanych	193	232	789	119	45	124	294	232		6	157	9	24	198	169	295	266					

TABLICA III c.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń wykonanych
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	2	2	2
IV Przemysł mineralny	36	1	—	245	3	2	6	8	9	310	134	318	164	331
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	35	1	—	253	1	—	3	12	3	308	94	154	58	286
VI Przemysł maszynowy i elektrotech.	25	1	—	587	7	2	2	3	23	650	432	510	272	598
VII „ chemiczny	3	—	—	82	—	1	1	2	1	90	40	92	39	90
VIII „ włókienniczy	2	—	—	38	—	—	—	1	—	41	38	39	14	41
IX „ papierniczy	3	—	1	63	2	—	—	—	1	70	33	58	15	69
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	—	—	19	—	—	—	—	1	21	18	43	16	21
XI „ drzewny i snycerski	44	1	—	794	13	2	2	14	14	884	387	678	303	901
XII „ spożywczy	44	—	—	810	11	—	7	10	14	896	437	787	368	891
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	3	—	—	106	3	—	—	1	4	117	59	72	29	109
XIV „ budowlany	13	—	1	86	—	—	—	—	3	103	49	112	46	61
XV „ poligraficzny	8	—	—	174	1	2	—	2	3	190	105	177	46	169
XVI Zakłady użyteczności publicznej	5	—	—	143	1	—	—	2	—	152	67	85	16	113
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	7	—	—	53	—	—	—	4	—	64	30	58	5	59
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	7	—	—	—	1	—	8	1	40	13	16
XIX Przem. hotel., szynkarski i usług osob.	—	—	—	30	—	—	—	—	1	31	27	6	6	31
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1		—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	229	4	2	3491	42	9	21	60	78	3936	1951			3788
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	160	22	14	2754	80	33	7	83	79	3232	1412			3153
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	+69	−18	−12	+737	−38	−24	+14	−23	−1	+704	+539			+635
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	235	7	1	3342	48	13	17	63	62					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																					OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien.	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	10	—	1	—	—	35	17	—	—	3	1	2	15	53	17	76	—	—	20	22	272	11	50	211
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	13	56	8	1	—	20	19	210	2	16	192
IV Przemysł mineralny	8	7	3	2	25	—	—	2	1	—	7	1	—	14	5	4	1	—	—	21	9	172	1	5	166
V Hutnic. i mech. przerób metali	9	8	22	15	30	—	4	22	—	—	6	—	2	30	11	31	6	—	—	63	22	511	—	37	474
VI Przemysł masz. i elektrotech.	32	43	96	24	39	—	29	28	—	12	32	3	10	11	1	6	2	—	—	12	5	87	—	9	78
VII „ chemiczny	7	9	—	—	32	—	—	2	1	—	4	4	1	—	—	—	—	—	—	1	2	13	—	—	13
VIII „ włókienniczy	2	3	—	—	1	3	—	1	—	—	—	—	—	1	—	2	1	—	—	3	6	37	—	7	30
IX „ papierniczy	9	7	—	—	7	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	—	1	11
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	6	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	258	—	30	228
XI Przemysł drzewny i snycerski	11	17	1	108	3	—	—	—	—	—	5	—	—	15	13	40	3	1	—	22	19	252	9	56	187
XII „ spożywczy	13	11	2	—	11	—	—	9	8	1	13	3	14	5	28	37	18	14	1	31	33	37	—	4	33
XIII „ konfekc. i galanter.	1	2	—	—	7	—	—	3	—	—	4	—	—	1	4	4	1	—	—	6	4	87	3	12	72
XIV „ budowlany	—	—	—	1	3	—	—	2	—	—	—	2	—	20	10	18	5	—	—	12	14	41	—	2	39
XV „ poligraficzny	6	3	—	—	16	—	—	3	—	—	—	—	—	1	3	1	—	—	—	3	5	88	5	16	67
XVI Zakłady użyteczności publicz.	3	5	—	1	3	—	—	2	—	16	3	1	3	3	6	8	10	3	—	12	9	36	—	8	28
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	2	4	9	6	1	—	6	4	15	1	3	11
XVIII Komunikacje, poczta, i t. p.	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	5	—	1	2	1	—	—	1
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	102	131	125	153	180	3	68	92	10	30	78	15	34	146	151	238	138	25	1	234	176	*) 21130	32	257	1841
OGÓŁEM w okresie poprzednim	97	122	169	139	147	2	42	79	29	28	71	23	71	208	160	308	114	47	5	205	164	2230	37	441	1752
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	+5	+9	—44	+14	+33	+1	+26	+13	—19	+2	+7	—8	—37	—62	—9	—70	+24	—22	—4	+29	+12	—100	— 5	—184	+89

*) Z powyższej liczby 178 wypadków (w tem 10 śmiertelnych) miało miejsce w zakładach niekwalifikujących się do rejestracji.

OKRĄG XI.

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE.

Stan zatrudnienia. Wykazano ogółem 2865 *zakładów* zarejestrowanych, czyli o 11 więcej, niż w roku poprzednim. Ten przyrost jest wypadkową, wynikłą z dalszego dostosowywania rejestrów grupy zakładów najmniejszych do przyjętych zasad rejestracyjnych, z zarejestrowanych zakładów nowootwartych przy jednoczesnem jednak skreśleniu z rejestrów przedsiębiorstw zlikwidowanych. Przyrost ilości zakładów wykazują wszystkie 4 środkowe grupy zakładów według ich wielkości, zaś zmniejszenie ilości zakładów nastąpiło w grupach skrajnych, w grupie zakładów najmniejszych i największych, przyczem zmniejszenie w zakładach najmniejszych przypisać należy w przeważnej mierze skreśleniom ze względów rejestracyjnych, zaś ubytek w grupie zakładów największych odnieść należy zarówno do zlikwidowania niektórych zakładów, jak i przesunięcia niektórych innych do grup o mniejszej ilości robotników.

W zakładach zarejestrowanych pracowało 42453 *robotników*, czyli o 2062, tj. o 4,6% mniej, niż w roku poprzednim. Ta liczba, wyrażająca ubytek, może być tylko do pewnego stopnia miarą przesilenia gospodarczego, jakie rozwijało się w roku sprawozdawczym. Jeżeli chodzi o ilość pracy, wykonanej w roku sprawozdawczym, to ubytek jej w porównaniu z rokiem poprzednim, wyrażony w robotnikodniówkach, przedstawiłby się w procentowem ujęciu znacznie groźniej. Podobnie jak w ilości zakładów tak i w ilości robotników całkowity ubytek odnosi się do dwu skrajnych grup zakładów pracy, przyczem grupa zakładów najmniejszych wykazuje stosunkowo nieznaczny ubytek 70 robotników, natomiast cały ciężar depresji spoczywa na grupie zakładów największych, gdzie ilość robotników spadła o 6454. Pozostałe cztery grupy w ramach od 5—499 robotników wykazują przyrost nietylko liczbowy, ale i procentowy, wyrażający stosunek ilości robotników danej grupy do ogólnej ilości zatrudnionych w przemyśle, który to przyrost procentowy pomimo zmniejszenia się liczby robotników wykazuje także i grupa zakładów najmniejszych. Procentowy udział ilości robotników w poszczególnych grupach zakładów podług ich wielkości, od najmniejszych poczynając, przedstawia się następująco: 8,4% (przyrost plus 0,2%), 18,3% (plus 3,1%), 17,3% (plus 3,7%), 11,0% (plus 0,8%), 26,5% (plus 6,0%), — natomiast w grupie zakładów największych 18,5%, czyli zmniejszenie o 13,8% w porównaniu z rokiem poprzednim.

Podział robotników według *wieku i płci* wykazuje, że pracowało ogółem 33200 *mężczyzn* (przyrost 71), 4910 *kobiet* (ubytek 924), 3462 *chłopców* (ubytek 463) oraz 881 *dziewcząt* (ubytek 746). Procentowo zatrudnienie poszczególnych kategoryj przedstawia się następująco: mężczyzn 78,22% (plus 3,72%), kobiet 11,56% (minus 1,54%), chłopców 8,15% (minus 0,65%), dziewcząt 2,07% (minus 1,63%).

Przy uwzględnieniu grup zakładów według ich wielkości spostrzegamy, że krzywa wykresu, charakteryzującego procentowy udział pracy mężczyzn w 4 pierwszych oraz w grupie zakładów największych leży poniżej przytoczonej przeciętnej 78,22%, przyczem najmniejszy udział pracy mężczyzn wykazują zakłady, zatrudniające 5 — 19 robotników (74,9%), natomiast krzywa ta leży ponad przeciętną w grupie zakładów 100—499 robotników, osiągając tu maksimum zastosowania pracy mężczyzn, wyrażające się 84%. W każdym razie linja ta w całym swoim przebiegu leży powyżej analogicznej linji z roku poprzedniego, charakteryzując wzrost zastosowania pracy mężczyzn w zakładach wszystkich grup wielkościowych.

Wykres, charakteryzujący zastosowanie pracy kobiet w zakładach różnej wielkości, wykazuje stopniowe zwiększanie się procentowego udziału pracy kobiet ze wzrostem ilości robotników, przyczem odnośna krzywa wykresu w trzech pierwszych oraz w przedostatniej grupie wielkościowej leży poniżej przeciętnej 11,56%, zaś w grupie zakładów, zatrudniających 50—99 robotników, oraz w grupie zakładów największych leży ponad tą przeciętną, osiągając maksimum w grupie ostatniej (20,1%).

Dla udziału pracy chłopców odnośny wykres ma przebieg odwrotny w porównaniu z wykresem udziału kobiet, a mianowicie wykazuje największe zastosowanie pracy młodocianych w zakładach najmniejszych i zmniejsza się stopniowo w miarę wzrostu zakładów. Odnośny wykres leży ponad przeciętną 8,15% w trzech pierwszych grupach, a poniżej tej przeciętnej w trzech następnych, osiągając maksimum zastosowania pracy chłopców w zakładach najmniejszych (19,6%), a minimum w zakładach największych (2,3%).

Dla dziewcząt udział pracy charakteryzuje się krzywą, która w dwu grupach środkowych leży ponad przeciętną 2,07%, osiągając maksimum 4,4% w grupie zakładów 50—99 robotników oraz w grupie zakładów największych, zaś poniżej przeciętnej w dwu pierwszych i w przedostatniej grupie z minimum 0,4% w grupie zakładów najmniejszych.

Powyższe informacje dotyczą warunków przeciętnych w całym przemyśle oraz przeciętnych dla poszczególnych grup wielkościowych. W poszczególnych działach przemysłu są naturalnie odchylenia od tych przeciętnych, które dla najważniejszych gałęzi są następujące:

W przemyśle mineralnym zaznaczył się pewien nieznaczny przyrost liczby robotników. Zastosowanie pracy mężczyzn spadło o 6% a chłopców o 0,9% i dziewcząt o 0,1%, równocześnie zaś zaznaczył się wzrost pracy kobiet o 5,2%.

Przemysł metalowy (mechaniczna przeróbka metali oraz przemysł maszynowy) wykazuje zmniejszenie się stanu zatrudnienia w porównaniu z rokiem poprzednim razem o 1214 robotników. Podczas gdy w poprzednim roku obydwie te grupy stanowiły razem 14,3% stanu ogólnego, zmniejszył się procentowy udział metalowców w ogólnym stanie zatrudnienia w roku sprawozdawczym do 11,9%. Wzmogło się w obydwu grupach zastosowanie pracy mężczyzn, przy równoczesnej obniżce pracy kobiet i chłopców. Praca dziewcząt utrzymała się w przemyśle maszynowym w rozmiarach niezmienionych, natomiast w dziale mechanicznej przeróbki wykazuje przyrost o 1,1%, przyczem rozchodzi się o nieznaczną stosunkowo liczbę 51 dziewcząt. Pomimo wymienionej już obniżki procentowego udziału pracy chłopców, należy stwierdzić szerokie zastosowanie tej kategorji w obydwu działach przemysłu metalowego. Wykres, charakteryzujący udział pracy chłopców w poszczególnych grupach zakładów według ich wielkości, leży tu całkowicie ponad przeciętną ogólną 8,15% oraz ponad wykresem przeciętnych grupowych. Ogółem zatrudniał dział mechanicznej przeróbki 195 chłopców, a maszynowy 860. Udział procentowy w grupach według wielkości zakładów, od najmniejszych poczynając, przedstawia się następująco: w przemyśle maszynowym 35,0%, 23,8%, 29,2%, 25,0%, 21,2% i 7,7% — przeciętnie 23,1% (spadek o 5,8%), zaś w dziale mechanicznej przeróbki kolejno: 40,4%, 52,3%, 18,5%, oraz w grupie zakładów największych 8,1%, przeciętnie w wymienionych czterech grupach 14,5% (obniżka o 1,6%). Powyższe dane świadczą o dużej tendencji do stosowania pracy chłopców, szczególniej w dwu grupach zakładów najmniejszych w odniesieniu do hutnictwa oraz w całym przemyśle maszynowym.

Poszczególne zakłady na terenie całego okręgu wykazywały w ciągu roku sprawozdawczego duże wahania zarówno w stanie zatrudnienia, jak i ilości pracy dni w tygodniu. I tak największy *zakład mechanicznej przeróbki żelaza* w Obwodzie 59 rozpoczął rok sprawozdawczy, zatrudniając w obydwu fabrykach — w Grudziądzu i w Mniszku—razem 700 robotników, zatrudnionych przez 3 dni w tygodniu. Od kwietnia nastąpiła poprawa, tak, że obydwie fabryki pracowały pełny tydzień przy ilości 1200 robotników. Od października nastąpiło pogorszenie, fabryki przeszły początkowo na 4 dni pracy w tygodniu, a w związku z dalszem pogarszaniem się sytuacji na skutek braku zamówień, zredukowały pracę do 3 dni w tygodniu oraz ilość robotników do 840, a wreszcie w drugiej połowie grudnia ruch obydwu fabryk został wstrzymany.

Duża fabryka z tej samej grupy na terenie Obwodu 61, która zatrudniała 230 robotników, została zamknięta.

W *dziale maszynowym* największy zakład, produkujący maszyny rolnicze, na terenie 59-go Obwodu, był nieczynny w obydwu swoich fabrykach — w Grudziądzu

i w Chełmnie przez szereg miesięcy w sezonie wiosennym i w lecie. W jesieni, w związku z zamówieniami bułgarskiemi na pługi, obydwie fabryki podjęły pracę, początkowo na 3 dni w tygodniu, później na 4, zatrudniając przeciętnie połowę swych robotników. Z końcem roku sytuacja pogorszyła się o tyle, że zredukowano jeden dzień pracy, i rok sprawozdawczy zakończony został 3-dniowym tygodniem pracy przy obniżonej o połowę załodze robotniczej, narazie bez widoków poprawy na przyszłość.

W *przemyśle chemicznym* ilość zakładów wzrasta o dwa, natomiast liczba robotników spadła niemal o połowę. Gdy w roku poprzednim procentowy udział stanu zatrudnienia tego działu wyrażał się liczbą 10,2%, w roku sprawozdawczym robotnicy działu chemicznego stanowią tylko 5,8% ogółu zatrudnionych. W dziale tym pracowało 785 mężczyzn, 1488 kobiet, 55 chłopców i 123 dziewcząt. Procentowy udział pracy mężczyzn 31,9% wzrósł o 1,3%, udział kobiet (60,8%) wzrósł o 10,4%, chłopców 2,3% wzrósł o 1,0%, natomiast bardzo wydatnie zmniejszył się procent dziewcząt, wynosił bowiem 5,0%, gdy w roku poprzednim 17,7%.

Największa fabryka, produkująca artykuły gumowe i gumowane i posiadająca 2 oddziały — w Grudziądzu i w Wąbrzeźnie, ulegała również bardzo silnym wahaniom pod względem stanu zatrudnienia oraz ilości dni roboczych i, podczas gdy rok poprzedni zakończyła liczbą 4520 robotników, wykazuje w roku sprawozdawczym obniżenie do liczby 2214, czyli spadek więcej niż o połowę bez widoków na poprawę.

W roku sprawozdawczym władze przemysłowe wydały dwa zezwolenia na budowę i urządzenie nowych zakładów, a trzy zezwolenia na zmianę względnie rozszerzenie urządzeń technicznych. Pozwolenie na budowę otrzymała duża fabryka kwasu siarczanego i superfosfatu w Toruniu, która budowę rozpoczęła w roku sprawozdawczym, oraz mniejsza wytwórnia zapraw do drzewa w Grudziądzu, zaś pozwolenia na zmiany techniczne uzyskały dwie fabryki papy dachowej oraz wymieniona wyżej fabryka wyrobów gumowych.

Przemysł drzewny wykazał wprawdzie w ogólnym stanie zatrudnienia poważny udział w wysokości 15,1%, jednak większość zakładów tego działu pracowała przy bardzo ograniczonym ruchu i zredukowanej ilości dni. I tak dwie fabryki krzeseł na terenie 60-go Obwodu, zatrudniające z początkiem roku razem około 600 robotników, pracowały po 4 dni w tygodniu i niezależnie od tego przeprowadziły redukcję załogi robotniczej.

Władze wydały 7 zezwoleń na urządzenie nowych zakładów, w tej liczbie 5 tartaków, 1 stolarnia i 1 fabryka listew, oraz 2 zezwolenia na rozbudowę, mianowicie 1 tartaku i 1 fabryki listew.

Przemysł spożywczy przedstawia w stanie zatrudnienia najwyższą liczbę 22,9%, czyli o 1,9% wyższą, niż w roku poprzednim. Na 9681 zatrudnionych robotników było 7446 mężczyzn (77,0% i wzrost o 0,9%), 1403 kobiety (14,4% czyli spadek o 0,6%), 591 chłopców (6,1%—spadek o 0,4%) i 241 dziewcząt (2,5% czyli wzrost o 0,3%).

Zezwoleń na budowę i urządzenie otrzymało 36 przedsiębiorstw przeważnie drobnych, w tej liczbie 17 prywatnych rzeźni, 3 młyny, 4 śrutownie i 2 mleczarnie, zaś na rozbudowę 5 zakładów, w tej liczbie 2 rzeźnie miejskie, 2 młyny oraz cukrownia

Działalność inspekcyjna. Ilość *wizytacyj* w porównaniu z rokiem poprzednim wzrosła niemal dwukrotnie. Liczba zakładów zwiedzonych w porównaniu z rokiem poprzednim znacznie wyższa w stosunku do ogólnej ilości zakładów wszystkich działów pracy—jest stosunkowo niska z tego powodu, że w tej ogólnej liczbie zakładów więcej niż połowa odnosi się do przedsiębiorstw rolnych, które wizytowane są przez inspektorów pracy tylko dorywczo w wyjątkowych wypadkach i gdzie z uwagi na szczupły stan personelu inspekcyjnego nie może być mowy o wprowadzeniu jakiejś systematycznej akcji wizytacyjnej.

Grupy najważniejsze, jak metalowa, chemiczna, poddane były bardzo starannej kontroli, przyczem w ostatnio wymienionej grupie zwizytowano niemal wszystkie, w każdym zaś razie wszystkie największe zakłady. W grupach przemysłu drzewnego i spożywczego zwizytowano również wszystkie większe zakłady z ogólną ilością ponad 50% zatrudnionych w tych działach robotników.

Przypada na jedną siłę w zakresie działalności wizytacyjnej w przemyśle: 133 zakłady zwiedzone, 185 wizytacyj, 946 wydanych zleceń.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. Braki i niedomagania w zakładach pracy pod względem higjeny wymagają znacznie większego nakładu pracy i zleceń, niż braki w zakresie bezpieczeństwa pracy. Największej ilości zleceń w jednym i w drugim

kierunku wymagały: przemysł metalowy, drzewny i spożywczy. Specjalną uwagę poświęcono również w tym roku na niedomagania w przemyśle chemicznym, a jeżeli ilość zleceń jest stosunkowo w porównaniu z wymienionemi działami mniejsza, to jednak zagadnienia, związane z higjeną i bezpieczeństwem pracy w przemyśle chemicznym, przedstawiały dużo trudności i specjalnej wymagały uwagi. Wreszcie wspomnę przemysł poligraficzny, który w roku sprawozdawczym w zakresie higjeny pracy wymagał wydania bardzo znacznej ilości, bo 246 zleceń oraz poważnej liczby 84 zleceń w zakresie bezpieczeństwa pracy.

W przemyśle metalowym stwierdzono dobre wykonanie wydanych poprzednio zleceń w większej fabryce maszyn rolniczych. Części maszyn oraz pędnie, zagrażające bezpieczeństwu życia, w sposób należyty osłonięto zapomocą żelaznych drucianych siatek ochronnych, przyczem na skutek zarządzeń Inspektora Pracy 59 Obwodu, tak w tym zakładzie jak i w innych na terenie tego obwodu, osłony zabezpieczające pomalowane są na kolor czerwony. Omawiana fabryka maszyn także i w zakresie higjeny pracy, z wyjątkiem pewnych braków porządkowych w umywalniach, przedstawia się niemal bez zarzutu.

W drugiej fabryce tego rodzaju specjalną uwagę zwrócono na zabezpieczenie przed szkodliwemi wpływami benzyny kobiet, zatrudnionych przy myciu odlewów benzyną. W tym celu polecono urządzenie osłon do chwytania pary benzynowej, dostarczanie przez firmę robotnicom, zatrudnionym przy myciu, lanoliny w celu nacierania rąk po pracy oraz perjodyczne poddawanie oględzinom lekarskim tych robotnic. Analogiczne zarządzenia wydane zostały także i w odniesieniu do robotników, zatrudnionych przy smołowaniu wyrobów.

W przemyśle chemicznym w jednej z większych fabryk wyrobów gumowych, na skutek zleceń już w poprzednim roku wydanych, zaprowadzono wentylację mechaniczną, przyczem w poszczególnych salach zastosowano wentylatory o takiej wydajności, że wielokrotność wymiany powietrza uznaćby należało za zupełnie wystarczającą, a mimo to, oceniając subjektywnie, czystość powietrza nie uległa wydatnej poprawie. Cała trudność w rozwiązaniu tego zagadnienia spoczywa tu nie w sile i rozmiarach wentylacji sztucznej, lecz raczej w celowem rozmieszczeniu miejsc ssania powietrza i należytem skierowaniu prądu. W tym kierunku zmierzały instrukcje, udzielone Inspektorowi obwodowemu 59 Obwodu. Natomiast w oddziale tej samej fabryki, znajdującej się na terenie 58 Obwodu, a produkującej głównie płótno gumowane, w związku z zaleceniami inspektora pracy, który domagał się środków zapobiegających zanieczyszczaniu powietrza parą benzynową, wydzielającą się obficie nad stołami do gumowania płótna,—zarząd fabryki przystąpił z końcem roku sprawozdawczego do zastosowania urządzeń dla chwytania i następnego skraplania par benzynowych, co w rezultacie, poza oczywistą poprawą warunków higjenicznych, zapewnić ma fabryce możność odzyskania z powrotem około 75% traconej poprzednio benzyny w ogólnej ilości około 1000 litrów dziennie i drogą uzyskanych oszczędności umożliwić amortyzację całego urządzenia w stosunkowo krótkim czasie.

W dziale papierniczym podnieść należy usiłowania, uwieńczone pomyślnym wynikiem, jakie podjął Inspektor Pracy 61 Obwodu w celu polepszenia warunków pracy w fabryce surowej tektury szmacianej. W związku ze zleceniami jego fabryka podjęła już planową przeróbkę swoich urządzeń technicznych, które po zupełnem ich wykończeniu w bardzo znacznej mierze zapobiegną wytwarzaniu się wielkiej ilości pyłu, głównie w drodze racjonalnych urządzeń transportowych, w szczególności urządzeń do czyszczenia, sortowania i krajania szmat oraz mechanicznego usuwania kurzu zapomocą ekshaustorów. Plan tych wszystkich zmian technicznych jest już w zupełności opracowany, w znacznej mierze został już wykonany — głównie w zakresie transportu szmat — i będzie stopniowo realizowany. Niezależnie od tego wspomniany inspektor wydał zarządzenia, ażeby przy wszystkich robotach, przy których manipuluje się ręcznie szmatami, znajdowały się naczynia z płynem dezynfekującym, w którym w razie okaleczeń robotnice mogłyby obmyć ręce.

Bezpieczeństwu i higjenie ruchu portowego poświęcono w roku sprawozdawczym dużą uwagę. Na wspólnej konferencji władz zainteresowanych, odbytych z początkiem roku, ustalono przedewszystkiem ogólne zasady w kwestji rozbudowy urządzeń sanitarnych na terenie portu gdyńskiego, w szczególności zaś określono, które przedsiębiorstwa na zasadzie rozporządzenia prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o bezpieczeństwie i higjenie pracy obowiązane są do stosowania urządzeń z zakresu higjeny pracy. W wyniku rozważań przyjęto, że przepisy wymienionego rozporządzenia nie mogą odnosić się w całej rozciągłości do tych firm ekspedycyjnych,

pracujących na terenie portu, które nie mają stałego warsztatu pracy, względnie miejsce zatrudnienia ich robotników przenosi się od statku do statku na całym obszarze portu. Natomiast w całej rozciągłości należy stosować wymienione przepisy w odniesieniu do przedsiębiorstw, posiadających stałe miejsca pracy na wydzierżawionych na długie terminy placach w porcie i mających wskutek tego charakter stałych zakładów pracy. Do kategorji tych przedsiębiorstw nie należy zaliczać firm składowniczych portowych, tak krótko jak i długoterminowego składania, których składy znajdują się na nadbrzeżach portowych, względnie w drugiej linji składów portowych, a to wobec wyłącznego ich przeznaczenia do składania towarów i manipulowania niemi. Co do tych przedsiębiorstw należy zająć stanowisko takie, przy którem interesy portu nie byłyby narażone, a wymaganiom higjeny pracy stałoby się zadość. Niezbędne urządzenia sanitarne na nadbrzeżach ze składami winni wznosić dzierżawcy placów z ewentualnym pewnym udziałem Skarbu Państwa.

W wyniku tych konferencyj i na podstawie przeprowadzonych wizytacyj władze morskie w porozumieniu z inspektorem pracy wydały zarządzenia w pierwszej linji w zakresie należytego oświetlenia portu. Obecne oświetlenie nadbrzeży polega na rozmieszczonych wzdłuż tych nadbrzeży na wysokich słupach 12-tu 1000 wattowych reflektorach, które w zasięgu do 300 m dają efekt świetlny do 3,5 lux'a. W czasie nocnej wizytacji terenów jednego z największych przedsiębiorstw stwierdzono zbyt słabe oświetlenie tego terenu, miejsca dalsze przy morzu — wcale nieoświetlone, jak również zupełnie niewystarczające oświetlenie przestrzeni między statkiem a wagonami węglowemi. W miejscu tem istniało poważne niebezpieczeństwo dla robotników pracujących w nocy, robotnicy bowiem nie widzą jeden drugiego, źle widzą krawędź nadbrzeża, a w razie wpadnięcia w szczelinę szerokości do 0,5 m między lądem a statkiem — o ratunku nie może być mowy. Niedomagania pod tym względem stwierdzono także i u innych firm prywatnych. W związku z tą wizytacją wspomniane wyżej wielkie przedsiębiorstwo otrzymało zarządzenia: ustawienia 4-ch projektorów z żarówkami projekcyjnemi o sile do 1500 watt — na skrajnych punktach kanałów ślizgowych zasilania, zmontowanych na specjalnej konstrukcji o wysokości słupów conajmniej 17 m. Przez umieszczenie projektorów w wymienionych punktach uzyska się możność racjonalnego oświetlenia przestrzeni pomiędzy statkami a wagonami, zmniejszy cienie od wagonów, a z punktu widzenia żeglugowego—uzyska się oświetlenie krawędzi kesonu, przyczem naświetlenie praktyczne w zasięgu 100 m wyniesie 3,5—4 lux. Na wywrotnicy węglowej polecono umieścić dodatkowo dwa projektory kierunkowe w stronę lądu i łamacza fal na wysokości do 15 m, przyczem dla uniknięcia światła zbyt rażącego zalecono zastosowanie projektorów o specjalnych szkłach satynowanych. Wreszcie polecono wymianę reflektorów kolektywnych o 5 lampach, stosowanych w tym przedsiębiorstwie, na reflektory o jednej żarówce, przyczem jako najlepiej nadające się uznano projektory typu „Kandem", „Philips" oraz „Siemens" z żarówkami projekcyjnemi o sile do 1500 watt, specjalnem chłodzeniu i szkle, wytrzymałem na wysoką temperaturę.

Wydano też szereg zleceń w celu zapewnienia robotnikom wody do picia. Interwencja inspektora pracy w kierunku urządzenia umywalni oraz ustępów wydała dodatnie wyniki. Wspomniane już przedsiębiorstwo urządziło na swym terenie ustępy oraz odpowiednie ubikacje do mycia, przyczem zastosowano instalację dla ciepłej wody.

Co się tyczy *formy zarządzeń* w przedmiocie higjeny i bezpieczeństwa pracy, inspektorzy stosowali formę nakazową w szerszych rozmiarach, niż w roku poprzednim, gdy bowiem w roku poprzednim ilość wydanych nakazów stanowiła połowę ogólnej ilości zleceń, w roku sprawozdawczym ilość nakazów wzrosła do 65%. Zwiększył się także procent zleceń wykonanych z 87% na 92%.

Nieszczęśliwe wypadki. Liczba doniesień o nieszczęśliwych wypadkach (1543) jest o 100 wyższa od analogicznej z roku poprzedniego. Ilość wypadków z wynikiem śmiertelnym jest niemal o połowę mniejsza, zwiększyła się natomiast ilość wypadków, które spowodowały dłuższą utratę zdolności do pracy. Najwięcej doniesień otrzymano z rolnictwa, działy właściwego przemysłu, obejmujące grupy od górnictwa aż do zakładów użyteczności publicznej włącznie, wykazały razem 483 wypadki, pozostałe zaś działy (handel, komunikacja, przemysł usług osobistych i zakłady widowiskowe) razem 181 wypadków, z czego na dział handlu przypadają 174 wypadki, z tej zaś liczby na nieszczęśliwe wypadki w przedsiębiorstwach ekspedycyjnych i transportowych na terenie Gdyni—165 wypadków.

spłoszyły się i pomknęły w głąb jeziora, porywając za sobą wóz i robotnika, który razem z końmi i wozem zatonął.

Przy wznoszeniu pewnej budowy (Obwód 61) ogrzewano ubikacje koksem dla wysuszenia ścian. Robotnik, pełniący w nocy stróżowanie, wszedł w nocy do tej ubikacji, położył się w pobliżu kosza z żarzącym się koksem, usnął i zaczadział na śmierć.

W jednej z elektrowni miejskich robotnik, zatrudniony przy wykopywaniu starych słupów przewodowych, upadł na przewody, znajdujące się pod prądem, i wskutek porażenia poniósł natychmiastową śmierć.

W przedsiębiorstwie ekspedycyjnem (Obwód 61) robotnik, zatrudniony dźwiganiem ciężkich skrzyń, zmarł po trzydniowej chorobie, a podjęte dochodzenia ustaliły, że przyczyną śmierci było przeciążenie przy dźwiganiu.

Do charakterystycznych na terenie portowym należy śmiertelny wypadek, któremu uległ robotnik, zatrudniony przy przeładunku węgla zapomocą dźwigu. Wskutek wadliwego działania urządzenia, zamykającego chwytak węglowy, po podniesieniu tegoż przez dźwig do góry nastąpiło otwarcie się jego, wypadnięcie podniesionego węgla na stojącego na wagonie robotnika, który silnie uderzony i nieprzytomny spadł z wagonu i doznał rozcięcia kości czołowej. Inny również charakterystyczny wypadek ze śmiertelnym wynikiem zdarzył się wskutek wysunięcia się z węzła balów podnoszonej dźwigiem cellulozy i spadnięcia na głowę robotnika.

W dziale przeładunku urządzenia do mechanicznego podnoszenia stanowią przyczynę około 14% wypadków tego działu, największą zaś ilość (przeszło 30%) wypadków powoduje upadek przedmiotów; ładowanie i dźwiganie ciężarów powoduje przeszło 29%, wreszcie ruch kolejowy około 7,5% wypadków.

Wykroczenia. Największą pozycją wśród wykroczeń przeciw przepisom ustaw o *najmie pracy* (rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o umowie o pracę robotników oraz o umowie o pracę pracowników umysłowych) stanowią wykroczenia przeciwko postanowieniom w przedmiocie wywieszania regulaminów, prowadzenia ksiąg kontrolnych, wywieszania ogłoszeń oraz wydawania robotnikom książeczek obrachunkowych.

Na podstawie art. 3 Rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 8.XI 1928 r., Okręgowy Inspektor Pracy wydał na skutek wniesionych podań — 20 *zezwoleń na nieprowadzenie części rozrachunkowej* w książeczkach obrachunkowych przedsiębiorstwom. Cofnięto zaś wydane już poprzednio trzy takie zezwolenia na skutek stwierdzenia, że wydawane przez przedsiębiorców dowody pisemne nie zawierają przepisanych prawem danych.

Nadto Okręgowy Inspektor Pracy—wobec informacyj, które go doszły, że niektórzy przedsiębiorcy, którzy uzyskali już zezwolenia na nieprowadzenie części rozrachunkowej, poprzestają na wydawaniu robotnikom dowodów pisemnych, a natomiast albo wcale nie prowadzą ksiąg wypłat, albo też wykazywane przez nich w księgach wypłat sumy wypłacanych zarobków nie są zgodne z danemi, zawartemi w dowodach pisemnych,—polecił obwodowym inspektorom pracy osobnym okólnikiem rozciągnięcie kontroli nad tą kwestją i ujawnianie przekroczeń, które niazależnie od wycofania wydanych zezwoleń winny być karane na zasadzie obowiązujących przepisów.

Drugą z kolei co do ilości pozycję stanowią przepisy, dotyczące *wypłaty zarobków i wynagrodzenia*, wymagały one bowiem wydania 149 zleceń oraz 170 protokułów o wykroczeniach, przyczem 2 wykroczenia ukarane zostały w drodze administracyjnej.

W zakresie przepisów o *czasie pracy* wydano 348 zleceń i stwierdzono protokularnie 226 wykroczeń, przyczem w 52 wypadkach sprawy skierowano do sądów. Wykroczenia dotyczyły przeważnie niestosowania ustawowej normy czasu oraz niepłacenia za godziny nadliczbowe.

Na zasadzie przepisów rozporządzenia Ministra Pracy i Op. Społecznej z dnia 15.I 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 19/24 poz. 188) Okręgowy Inspektor Pracy wydał *3 zezwolenia na przedłużenie czasu pracy* celem wykonania robót, poprzedzających produkcję lub po niej następujących, do 10 godzin na dobę a w sobotę do 8 godzin na dobę, przyczem zezwolenia te dotyczyły przemysłu mineralnego (dla 3 rob.), chemicznego (12 rob.) i spożywczego (47 rob.), razem 62 robotników. Wreszcie na zasadzie art. 13 p. c. ustawy z dnia 2 lipca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 65/24 poz. 636) Okręgowy Inspektor Pracy wydał zezwolenie na pracę nocną 10 kobiet powyżej lat 18, zatrudnionych w jednej z cukrowni.

Wykonywanie przepisów ustawy o *urlopach* spowodowało ogółem 47 zleceń, zaś protokuły o wykroczeniach sporządzono w 49 wypadkach. W świetle tych liczb stoso-

wanie przepisów o urlopach w porównaniu z rokiem poprzednim wykazało więcej niż dwukrotną ilość wykroczeń.

W zakresie urządzeń *ochronnych i higjeniczno-sanitarnych* poza zleceniami, opisanemi już w poprzednim rozdziale, inspektorzy ustalili protokólarnie bardzo liczne przekroczenia (razem 2159). Podstawą do stwierdzenia tych wykroczeń było w przeważnej mierze ramowe rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o bezpieczeństwie i higjenie pracy.

W wykonywaniu Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej *o inspekcji pracy* stwierdzono wykroczenia w 5-u wypadkach, i we wszystkich tych wypadkach winni zostali ukarani administracyjnie. Najczęstszą podstawą do stwierdzenia wykroczeń był art. 31 tego rozporządzenia, mianowicie nieudzielenie inspektorowi pracy informacyj, a także niestawienie się bez usprawiedliwiającej przyczyny na jego wezwanie.

Sprawa *uczniów w rzemiośle*. W roku sprawozdawczym z ramienia władzy przemysłowej wojewódzkiej prowadzone były prace nad projektem rozporządzenia wojewody, ustalającego stosunek liczebny uczniów do czeladników, zatrudnionych w rzemiośle. W pracach tych, w których udział brał Okręgowy Inspektor Pracy, projektem rozporządzenia objęto 42 rzemiosła. Z końcem roku wszystkie kwestje sporne zostały uzgodnione a rozporządzenie Wojewody w porozumieniu z Okręgowym Inspektorem Pracy na zasadzie art. 148 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7.VI 1927 r. o prawie przemysłowem (Dz. U. R. P, Nr. 53/27 poz. 468) zostało ogłoszone w „Pomorskim Dzienniku Wojewódzkim" z dn. 15 listopada 1930 r. Nr. 27 poz. 300.

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników: Dorosłych Mężczyzn	Dorosłych Kobiet	Młodocianych Chłopców	Młodocianych Dziewcząt	Ogółem	Liczba zakładów	Liczba robotników: Dorosłych Mężczyzn	Dorosłych Kobiet	Młodocianych Chłopców	Młodocianych Dziewcząt	Ogółem	Liczba zakładów	Liczba robotników: Dorosłych Mężczyzn	Dorosłych Kobiet	Młodocianych Chłopców	Młodocianych Dziewcząt	Ogółem
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	18	37	—	3	—	40	51	409	45	23	3	480	35	784	171	43	12	1010
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	35	58	—	39	—	97	17	50	—	55	—	105	3	38	24	17	13	92
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny	92	168	1	92	1	262	127	791	10	252	2	1055	22	463	1	193	—	657
VII Przemysł chemiczny	3	4	1	—	—	5	8	41	48	2	9	100	7	140	39	18	9	206
VIII Przem. włókienniczy	—	—	—	—	—	—	2	1	12	—	3	16	—	—	—	—	—	—
IX Przem. papierniczy	1	3	—	—	—	3	2	9	12	4	2	27	—	—	—	—	—	—
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	7	16	—	6	—	22	4	34	2	4	—	40	—	—	—	—	—	—
XI Przemysł drzewny	165	323	2	147	1	473	266	1857	41	499	—	2397	54	1292	102	170	32	1596
XII Przemysł spożywczy	1178	1944	57	363	11	2375	189	1108	183	135	44	1470	32	620	212	27	75	934
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny	20	31	13	18	3	65	42	138	109	51	50	348	3	41	26	3	17	87
XIV Przemysł budowlany	13	26	—	15	—	41	84	708	1	79	—	788	49	1396	1	57	—	1454
XV Przem. poligraficzny	9	16	4	7	—	27	32	173	59	53	30	315	9	114	84	47	30	275
XVI Zakłady użyteczności publicznej	28	75	—	—	—	75	21	214	3	11	–	228	7	145	46	7	—	198
XVII Handel, kredyt. ubezpieczenia	5	16	—	—	—	16	26	178	24	20	8	230	13	381	60	6	12	459
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	–	6	54	–	—	—	54	4	142	—	3	—	145
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	6	7	4	7	—	18	10	31	22	16	5	74	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	13	33	—	2	—	35	10	45	6	11	8	70	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okr. sprawozdawczym	1593	2757	82	699	16	3554	897	5841	577	1215	164	7797	238	5556	766	591	200	7113
OGÓŁEM w okresie poprzednim	1725	2776	68	756	24	3624	781	5002	511	1106	138	6757	223	4644	570	619	231	6064
RÓŻNICA w por. z okr. poprzednim	— 132	— 19	+ 14	— 57	— 8	— 70	+ 116	+ 839	+ 66	+ 109	+ 26	+ 1040	+ 15	+ 912	+ 196	— 28	— 31	+ 1049

Liczba folwarków ponad 50 hektarów prze

C A I.

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100—499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	w tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych						Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem				Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
—	—	—	—	—	—	1	200	—	—	—	200	—	—	—	—	—	—	1	1	200	200	—	—	—	200
13	667	168	62	22	919	3	376	88	25	2	491	—	—	—	—	—	—	120	119	2940	2273	472	156	39	2786
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	878	40	84	38	1040	57	46	1334	1024	64	195	51	2578
7	351	14	131	25	521	3	563	—	152	—	715	1	480	—	40	—	520	252	249	3730	2816	26	860	28	3700
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	600	1400	35	105	2140	19	17	2451	785	1488	55	123	4772
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	16	1	12	—	3	242
2	20	26	4	101	151	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5	181	32	38	8	103	329
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	13	62	50	2	10	—	72
13	724	80	37	—	841	5	747	184	123	29	1083	—	—	—	—	—	—	503	514	6390	4943	409	976	62	6416
8	266	198	16	38	518	7	993	604	27	14	1638	4	2515	149	23	59	2746	1418	1410	9681	7446	1403	591	241	9355
1	35	28	4	13	80	2	120	303	3	14	440	—	—	—	—	—	—	68	104	1020	365	479	79	97	1152
17	1000	9	36	1	1046	24	4295	25	65	—	4385	2	1441	—	—	—	1441	189	193	9155	8866	36	252	1	8972
2	65	47	20	4	136	2	119	79	20	36	254	—	—	—	—	—	—	54	43	1007	487	273	147	100	919
4	253	9	12	—	274	3	557	4	36	—	597	—	—	—	—	—	—	63	61	1372	1244	62	66	—	1401
2	144	—	2	—	146	5	974	—	—	—	974	—	—	—	—	—	—	51	23	1825	1693	84	28	20	1260
—	—	—	—	—	—	2	638	—	—	—	638	—	—	—	—	—	—	12	6	837	834	—	3	—	104
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	24	92	38	26	23	5	107
1	25	30	—	—	55	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	23	160	103	36	13	8	150
70	3550	609	324	204	4687	57	9582	1287	451	95	11415	10	5914	1589	182	202	7887	2865		42453	33200	4910	3462	881	
66	3430	544	323	256	4553	44	7301	1265	467	143	9176	15	9966	2876	654	845	14341	2854		44515	33119	5834	3925	1637	
+4	+120	+65	+1	— 52	+134	+ 13	+ 2281	+22	—16	— 48	+ 2239	—5	— 4052	— 1287	— 472	— 643	— 6454	+11		—2062	+81	—924	— 463	— 756	

strzeni ogólnej: 3257 z liczbą robotników stałych: 69170.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami:						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	3257	69170	9	0,3	8	1	—	664	1,0
III Górnictwo	1	200	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny . . .	120	2940	41	34,2	28	8	5	1268	43,1
V Hutnic. i mech. przerób metali	57	1334	26	45,6	19	4	3	1044	78,2
VI Przemysł masz. i elektrotech.	252	3730	144	57,5	109	22	13	2456	65,8
VII „ chemiczny	19	2451	14	73,7	10	1	3	2413	98,4
VIII „ włókienniczy . .	2	16	1	50,0	1	—	—	6	37,5
IX „ papierniczy . . .	5	181	5	100,0	1	2	2	317	100,0
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	11	62	3	27,3	3	—	—	18	29,1
XI Przemysł drzewny i snycerski	503	6390	163	32,4	107	44	12	3506	54,9
XII „ spożywczy . . .	1418	9681	227	16,0	183	32	12	5730	59,2
XIII „ konfekc. i galanter.	68	1020	13	19,1	9	2	2	632	61,9
XIV „ budowlany	189	9155	50	26,4	39	8	3	3774	41,2
XV „ poligraficzny . . .	54	1007	42	77,7	21	11	10	873	86,6
XVI Zakłady użyteczności publicz.	63	1372	19	30,2	12	6	1	495	36,1
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	51	1825	25	49,0	20	4	1	1057	57,9
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	12	837	9	75,0	8	1	—	785	93,8
XIX Przemysł usług osobistych .	16	92	2	12,5	2	—	—	19	20,7
XX Zakłady widowiskowe . . .	24	160	8	33,3	8	—	—	103	64,4
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	6122	111623	801	27,6 [1]	588	146	67	25160	57,7 [1]
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	6111	113685	554	18,8 [1]	448	76	30	30275	65,3 [1]
RÓŻNICA w porównaniu z okr. poprzedn. (±):	+11	—2062	+247	+8,8	+140	+70	+37	—5115	—7,6

[1]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni-

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrudn.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrudn.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
10	1	9	—	1
—	—	—	—	—
60	21	39	—	6
37	22	15	—	1
196	156	40	—	4
25	12	13	—	2
1	1	—	—	—
13	7	6	—	—
3	3	—	—	—
232	157	75	—	4
291	234	57	—	8
19	10	9	—	2
64	16	48	—	13
80	60	20	—	—
28	17	11	—	3
31	21	10	1	1
10	3	7	—	1
2	2	—	2	—
8	6	2	—	—
1110	749	361	3	46
723	425	298	5	16
+387	+324	+63	−2	+30

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	—	—	—
IV	2	1	10
V	—	—	5
VI	2	1	18
VII	—	1	16
VIII	—	—	—
IX	1	—	3
X	—	—	1
XI	4	8	29
XII	8	9	87
XIII	1	1	2
XIV	—	—	1
XV	1	—	4
XVI	1	2	3
XVII	—	1	3
XVIII	—	—	—
XIX	—	—	—
XX	—	5	6
	20	29	188
	18	8	151
	+2	+21	+37

ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędz., surowców i produktów w zakł. pracy	apteczek podręcznych	innych sposobów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	2	3	3	2	2	2	2	—	—	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	20	—	87	—	78
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	6	1	1	1	7	—	4	15	29	25	8	4	—	2	4	—	—	—	—	14	13	134	73	94	5	130
V Hutnict. i mech. przerób metali	—	1	1	9	—	4	5	6	3	9	1	6	—	—	4	—	—	—	1	16	21	87	39	84	27	87
VI Przemysł masz. i elektrotechn.	11	1	17	7	5	12	9	13	69	64	2	10	4	3	7	—	—	—	3	46	127	410	288	181	95	351
VII „ chemiczny	—	3	4	7	2	2	1	13	11	10	—	3	1	1	2	6	3	—	—	1	11	81	56	98	67	96
VIII „ włókienniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2	3	—	2
IX „ papierniczy	—	—	1	2	4	—	2	1	5	11	—	2	—	—	2	1	—	1	—	1	8	41	37	43	4	36
X „ garbarski i przetw. zw.	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	4	2	—	—	4
XI „ drzewny	7	1	15	20	23	4	33	21	62	65	—	13	1	6	1	—	—	1	2	74	108	457	296	402	112	421
XII „ spożywczy	32	2	17	11	25	8	14	11	57	28	2	10	3	2	8	—	—	1	—	47	355	633	253	542	127	568
XIII „ odzieżowy i galanter.	1	2	2	6	7	1	2	4	3	10	—	5	1	2	3	—	—	—	—	7	19	75	65	47	19	47
XIV „ budowlany	6	2	1	—	—	—	—	3	1	5	—	10	—	—	1	—	—	—	—	25	15	69	21	18	—	58
XV „ poligraficzny	1	6	9	19	23	—	5	8	30	32	—	16	1	3	8	2	—	1	—	18	64	246	200	115	42	202
XVI Zakł. użyteczności publicznej	—	—	3	1	—	1	—	5	4	1	—	2	—	—	—	—	—	—	1	4	13	35	11	12	6	30
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3	9	5	40	14	8
XVIII Komunikacje, poczta i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3	—	6	—	—	—	6
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	3	—	—	3
XX Zakłady widowiskowe	—	2	—	1	—	1	—	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	10	—	1	—	10
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	64	23	75	87	98	35	77	102	276	264	14	85	12	21	40	10	3	4	7	264	761	2322	1351			2137
OGÓŁEM w okresie poprzednim	111	20	51	80	116	18	96	40	131	149	26	64	8	8	18	2	8	103	1	165	552	1767	518			1357
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (+)	— 47	+3	+ 24	+7	— 18	+ 17	— 19	+ 62	+ 145	+ 115	— 12	+21	+4	+ 13	+ 22	+8	−5	— 99	+6	+ 99	+ 209	+555	+833			+780
OGÓŁEM zleceń wykonanych	76	17	56	113	101	33	74	98	252	238	20	69	13	14	38	11	3	10	6	220	675					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																	W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I Rolnictwo, ogrodnictwo i hodowla	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1	2	—	7	—	—	—	7
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	6	7	10	3	—	3	1	3	—	—	2	2	—	3	1	4	14	59	29	67	23	58
V Hutnictwo i mech. przerób metali	1	2	4	2	1	11	—	3	—	—	22	—	—	4	—	1	24	53	29	67	58	52
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	6	11	44	7	—	35	13	5	—	—	—	—	—	21	3	8	60	235	162	199	110	202
VII „ chemiczny	1	7	14	2	—	1	3	5	—	—	1	—	—	3	4	6	8	55	35	83	46	56
VIII „ włókienniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IX „ papierniczy	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	6	5	15	4	10
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	3	7	6	—	—	7
XI Przemysł drzewny i snycerski	13	7	63	16	—	9	84	—	—	—	16	—	—	15	9	21	100	353	254	235	96	306
XII „ spożywczy	12	11	136	11	11	3	1	6	—	—	29	3	—	36	22	35	62	378	230	344	192	370
XIII „ konfekcyj. i galanteryj.	1	3	6	2	1	—	—	5	—	—	4	3	1	5	3	4	6	44	43	42	13	27
XIV „ budowlany	—	—	5	—	1	4	4	—	—	—	5	—	—	4	—	4	12	39	22	17	3	37
XV „ poligraficzny	—	8	23	4	—	—	—	3	—	—	2	—	—	13	—	1	30	84	66	56	28	63
XVI Zakłady użyteczności publicznej	1	1	2	1	—	2	—	1	—	—	—	—	—	1	2	5	8	24	9	14	6	27
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	7	14	7	5	—	14
XVIII Komunikac., poczta, telegraf telef.	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4	—	—	—	4
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	1	—	—	4	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2	3	13	—	4	—	13
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	42	58	315	52	15	68	107	31	—	—	82	8	1	110	47	96	343	1375	897			1253
OGÓŁEM w okresie poprzednim	38	55	302	24	12	46	62	15	—	—	38	2	—	118	30	74	332	1148	579			1153
RÓŻNICA w porów. z okres. poprzed. (±)	+4	+3	+13	+28	+3	+22	+45	+16	—	—	+44	+6	+1	−8	+17	+22	+11	+227	+318			+100
OGÓŁEM zleceń wykonanych	43	53	297	42	16	66	98	33	—	—	65	8	1	107	39	89	296					

TABLICA III-c

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	4	—	1	—	—	—	—	5	—	1	—	5
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	13	—	—	54	2	8	1	5	6	89	37	88	18	85
V Hutnictwo i mechanicz. przerób metali	12	—	2	16	1	5	—	1	7	44	29	26	11	42
VI Przemysł maszynowy i elektrotechnicz.	49	6	5	129	22	36	2	16	46	311	255	160	69	269
VII „ chemiczny	8	—	1	12	3	1	—	1	4	30	23	43	30	34
VIII „ włókienniczy	—	—	—	1	2	1	—	—	—	4	4	—	—	4
IX „ papierniczy	4	—	—	16	4	1	—	—	4	29	26	7	2	31
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	—	—	1	2	1	—	—	1	6	5	—	—	6
XI „ drzewny i snycerski	62	13	3	210	32	27	—	28	36	411	289	320	105	383
XII „ spożywczy	122	6	5	180	36	41	—	12	32	434	207	222	71	381
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	4	1	—	23	3	1	—	1	3	36	32	20	8	24
XIV „ budowlany	28	4	3	130	8	6	—	16	4	199	28	119	5	165
XV „ poligraficzny	23	7	11	107	12	13	—	9	14	196	161	71	19	160
XVI Zakłady użyteczności publicznej	5	3	4	18	10	—	—	8	5	53	19	23	9	47
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	13	7	4	41	10	10	—	11	7	103	33	40	8	85
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	4	—	1	13	—	2	—	3	1	24	6	10	—	24
XIX Przem. hotel., szynk. i usług osobistych	—	—	—	—	—	5	—	—	—	5	—	2	—	5
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	1	1	1	—	—	—	3	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	348	47	43	952	149	159	3	111	170	1982	1154			1750
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	108	16	26	581	94	92	9	77	149	1152	355			1020
RÓŻNICA w porównaniu z okresem poprzed. (±):	+240	+31	+17	+371	+55	+67	—6	+34	+21	+830	+799			+730
OGÓŁEM zleceń wykonanych	300	43	41	838	120	150	5	100	153					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																					OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
	Silniki	Pędnie	Maszyny z silnikami: Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien.	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wybuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	2	—	5	2	—	68	—	—	1	—	11	11	17	151	23	324	1	—	27	235	878	10	319	549
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	1	2	2	—	—	7	18	1	5	12
V Hutnic. i mech. przerób metali	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	1	—	—	—	4	9	—	2	7
VI Przemysł masz. i elektrotech.	—	—	16	4	3	—	—	2	—	—	—	—	4	13	12	10	1	—	—	18	22	105	—	32	73
VII „ chemiczny	—	—	—	2	6	—	—	—	—	—	—	—	2	5	3	1	2	—	—	6	28	55	—	3	52
VIII „ włókienniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—
IX „ papierniczy	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XI Przemysł drzewny i snycerski	—	1	—	46	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	5	3	1	—	2	9	73	—	32	41
XII „ spożywczy	—	1	1	5	6	—	—	—	—	—	1	—	7	3	7	5	18	2	—	1	23	80	3	33	44
XIII „ konfekc. i galanter.	—	—	—	—	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	2	2
XIV „ budowlany	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	12	21	9	7	6	1	14	19	93	4	32	57
XV „ poligraficzny	—	1	—	—	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	4	11	—	2	9
XVI Zakłady użyteczności publicz.	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1	6	3	6	1	—	3	11	33	2	15	16
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	2	—	—	1	—	—	—	—	23	—	—	—	—	50	9	41	1	12	7	1	27	174	2	65	107
XVIII Komunikacje, poczta i t. p.	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3	7	—	2	5
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	3	5	19	64	24	—	68	4	25	2	1	11	27	108	217	101	367	25	8	72	392	1543 *)	23	545	975
OGÓŁEM w okresie poprzednim	1	8	29	79	31	8	73	7	8	8	10	14	41	69	204	122	270	29	4	119	309	1443	40	509	894
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. (±)	+2	−3	−10	−15	−7	−8	−5	−3	+17	−6	−9	−3	−14	+39	+13	−21	+97	−4	+4	−44	+83	+100	−17	+36	+81

*) Na ogólną liczbę 1543 nieszczęśliwych wypadków — 76 (w tem 3 śmiertelne) miało miejsce w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.

OKRĄG XII.

WOJEWÓDZTWA: WILEŃSKIE I NOWOGRÓDZKIE.

Stan zatrudnienia. W tablicy I-ej podano 1.108 *zakładów* z ogólną liczbą *robotników* — 17.389, co w porównaniu z rokiem poprzednim wykazuje zwiększenie liczby zakładów (o 66) oraz pewne zmniejszenie liczby robotników (o 769).

Zwiększenie liczby zakładów tłumaczy się uzupełnieniem rejestrów inspekcji przez wciągnięcie do nich przedewszystkiem szeregu istniejących już i przedtem drobnych zakładów i następnie 17 zakładów nowopowstałych w roku sprawozdawczym, zatrudniających ogółem około 300 robotników.

Według otrzymanych przez inspekcję informacyj w roku sprawozdawszym zlikwidowało się 10 drobnych stosunkowo zakładów przemysłowych, przyczem w związku z tem utraciło pracę około 120 robotników.

Stan zatrudnienia w ważniejszych gałęziach przemysłu przedstawiał się następująco:

Przemysł mineralny. Cegielnie pracowały w roku sprawozdawczym stosunkowo słabo, nie rozwijały całkowitej możliwości produkcyjnej i nie wykorzystały całkowitego sezonu z powodu braku zbytu na produkt. Jedna większa cegielnia była w roku sprawozdawczym wogóle nieczynna.

Kaflarnie pracowały naogół z ograniczoną produkcją, nieco intensywniej w okresie kwiecień — wrzesień.

Huty szklane pracowały niejednolicie. 2 huty, wyrabiające butelki monopolowe i zatrudniające przeszło 370 robotników, miały przerwy od 5 do 6 miesięcy. Huta, wyrabiająca szkło taflowe i wyposażona w najnowsze maszyny automatyczne oraz zatrudniająca około 230 robotników, pracowała z 3 przerwami po 2—3 tygodnie. Wreszcie huta, wyrabiająca przeważnie szkło stołowe, galanteryjne, izolatory i t. p., chociaż w ciągu całego roku pracowała bez przerwy, to jednak liczba zatrudnionych w niej robotników ulegała często zmianie, mianowicie: w lutym i styczniu zatrudniała 630 robotników, następnie stopniowo redukowano pracę tak, że w lipcu zatrudniała zaledwie około 400 robotników, w następnych miesiącach zatrudnienie stopniowo zwiększa się— do 600 robotników w listopadzie, a w grudniu spada znowu — do 430 robotników.

Przemysł chemiczny. W tej grupie zasługuje na omówienie powstała w 1929 r. fabryka wyrobów gumowych (kalosze, obuwie ludowe), która w roku sprawozdawczym znacznie się rozbudowała, powiększając liczbę robotników ze 130 do 280. Czynna ona była bez przerw w ciągu całego roku.

Przemysł papierniczy. Z powyższej grupy zasługują na omówienie papiernie i tekturownie. Tekturownie w liczbie 5 zatrudniały ogółem około 600 robotników; 3 tekturownie pracowały w ciągu całego roku, 2 zaś — z przerwami, przyczem jedna miała przerwę 2-miesięczną (w tem 1 miesiąc z powodu strajku), druga zaś — przerwę 3-tygodniową. Z liczby 3-ch znajdujących się na terenie Okręgu papierni jedna, zatrudniająca w swoim czasie przeszło 200 robotników, która zawiesiła pracę jeszcze w 1929 r., była nieczynna i w roku sprawozdawczym, 2 zaś pozostałe papiernie czynne były w ciągu całego roku i zatrudniały ogółem 275 robotników. Jedna z nich w roku sprawozdawczym powiększyła i udoskonaliła urządzenia techniczne, zwiększając jednocześnie liczbę zatrudnionych w niej robotników.

Przemysł drzewny. Powyższą grupę reprezentują tartaki, zatrudniające ogółem przeszło 2.100 robotników i fabryka dykt ze 130 robotnikami. Przeszło 90% tartaków

pracowało w ciągu roku zaledwie po kilka miesięcy (2 do 6), pozostałe zaś pracowały powyżej 6 miesięcy; większość z nich pracowała przy zredukowanej liczbie dni w tygodniu (2 do 5 dni) i przy zmniejszonej liczbie robotników; 3 tartaki, zatrudniające ± 150 robotników, były wogóle nieczynne w ciągu całego roku. Fabryka dykt pracowała również z małemi przerwami. W innych zakładach tej grupy poważniejszych zmian nie notowano.

Przemysł spożywczy. Z zarejestrowanych 388 młynów z liczbą 967 robotników — 9 było nieczynnych w ciągu całego roku sprawozdawczego. Bez przerwy pracowały w ciągu całego roku tylko 3 większe młyny, pozostałe zaś młyny pracowały naogół mniej intensywnie niż w roku poprzednim, co wpłynęło w pewnym stopniu na zmniejszenie liczby zatrudnionych w nich robotników. Drożdżownie pracowały normalnie. Z olejarni jedna tylko była czynna w ciągu całego roku, pozostałe zaś pracowały z nieznacznemi przerwami z wyjątkiem 3 małych olejarni, które były nieczynne. 5 fabryk konserw rybnych, zatrudniające 160 robotników, pracowały z przerwami od 5—10 miesięcy, przyczem od marca roku sprawozdawczego przy zredukowanej liczbie dni w tygodniu (2—3 dni). 8 większych fabryk cukierków, zatrudniających 185 robotników, pracowało stale w ciągu całego roku, pozostałe zaś 14 wytwórni cukierków, zatrudniające około 170 rob., — z przerwami od 2 do 3 miesięcy każda i to przeważnie przy zredukowanej liczbie dni w tygodniu (2—3 dni). W innych gałęziach tej grupy poważniejszych zmian nie notowano.

Liczba *kobiet*, zatrudnionych w przemyśle, w roku sprawozdawczym wynosiła 3396, co stanowi około 20% ogólnej liczby robotników, objętych tablicą I-szą. Około 26% ogólnej liczby kobiet znalazło zatrudnienie w przemyśle spożywczym, następnie po 13% — w przemyśle budowlanym i papierniczym, w przemyśle włókienniczym — 11%, w przemyśle mineralnym — 10%, w drzewnym — 9%, w chemicznym — 7%, w odzieżowym — 4% ogółu zatrudnionych kobiet.

Młodociani stanowią przeszło 3,5% ogółu zatrudnionych w przemyśle robotników, przyczem zanotowano 3 razy mniej dziewcząt, niż chłopców. Najwięcej młodocianych, bo około 28% ogólnej ich liczby, pracowało w przemyśle drzewnym, następnie 21%— w mineralnym, 18%—w maszynowym i elektrotechnicznym, 9%—w papierniczym.

Stosunek liczby kobiet do liczby ogółu robotników w porównaniu z rokiem poprzednim nie uległ naogół zmianie, stosunek zaś ten u młodocianych—wykazuje nieznaczne zwiększenie.

Działalność inspekcyjna. Inspektorzy pracy przyjmowali udział *w komisyjnych oględzinach* na miejscu w 47 wypadkach; powyższe jednak dotyczy wyłącznie terenu 62 Obwodu, tj. m. Wilna. W prowincjonalnych obwodach udział Inspekcji w tych sprawach ograniczał się do wydawania opinij na piśmie—na podstawie dostarczanych planów, przyczem na terenie 65 Obwodu sprawa badania planów zakładów przemysłowych (większych) została w ten sposób zorganizowana, że Dyrekcja Robót Publicznych zwołuje w tych wypadkach Komisję w składzie przedstawicieli zainteresowanych urzędów w lokalu Dyrekcji, na której następuje omówienie i uzgodnienie postulatów poszczególnych resortów.

Liczba *wizytacyj* w roku sprawozdawczym wzrosła w porównaniu z rokiem poprzednim o przeszło 16%. Wszystkie większe zakłady przemysłowe zostały w roku sprawozdawczym zwizytowane przez inspektorów i to przeważnie po 2 razy, a niektóre nawet i częściej.

Chociaż z utworzeniem Sądu Pracy w Wilnie inspektor miał możność poświęcić więcej czasu zasadniczym swym czynnościom, tj. wizytacjom—jednak nie w takim stopniu, jak się to zdawało narazie, gdyż robotnicy i nadal zwracają się do inspektora o ingerencję u pracodawcy w ich sprawach względnie o porady w tych lub innych sprawach przed skierowaniem ich do Sądu.

Higjena i bezpieczeństwo pracy. Naogół wykonywanie zleceń w roku sprawozdawczym szło dość opornie, w szczególności zaś z tego powodu, że — jak już wspomniałem przy omawianiu stanu zatrudnienia—dużo zakładów pracowało w roku sprawozdawczym z większemi przerwami, a niektóre z nich nawet przez większą część roku były nieczynne, wskutek czego wykonanie zarządzeń albo się odwlekało, albo było w zawieszeniu.

Zleceń w zakresie *higjeny pracy* (tablica IIIa) w roku sprawozdawczym wydano o 15% więcej, niż w roku poprzednim. Rok sprawozdawczy, jako rok kryzysu, nie był odpowiedni dla wprowadzania nowych urządzeń lub dalszego ulepszania już istnie-

jących, o ile one związane były z większemi wydatkami inwestycyjnemi, stąd też inicjatywa inspekcji w tym kierunku była nieco zahamowana. Jednak w poszczególnych wypadkach inspekcja nie wahała się przed stawianiem dość wysokich i stanowczych żądań, co zwłaszcza miało miejsce w odniesieniu do zakładów, mających do czynienia z ołowiem lub związkami ołowiu, następnie do zakładów przemysłu garbarskiego i chemicznego. Na zwiększenie się liczby zleceń w tym zakresie na terenie m. Wilna wpłynęły w pewnym stopniu wspólne wizytacje zakładów przez inspektora z lekarzami, wyznaczonymi przez Kasę Chorych do badania młodocianych.

Naogół w stanie zakładów i warunków pracy pod względem przestrzegania przepisów higjeny daje się zauważyć dalszy postęp ku lepszemu, tak np.:

1) w drukarniach w większości wypadków zaprowadzone zostały mechaniczne odkurzacze, ogólna czystość miejsc pracy znacznie się polepszyła, większość zakładów dokonała remontu swych pomieszczeń, ściany w nich zostały pobielone, płaskie reflektory przeważnie zastąpione zostały przez głębokie.

2) W kaflarniach odosobniono roboty, związane z przygotowaniem i nakładaniem polewy.

3) W garbarniach, chociaż nie zostały dotąd usunięte całkowicie niektóre zasadnicze braki, jednak nakazy inspektorów w znacznym stopniu osiągnęły swój cel. W kilku garbarniach urządzone zostały natryski z ciepłą wodą, w innych znowu zamieniono podłogę drewnianą na nieprzesiąkliwą, w innej wreszcie zamieniono stare doły garbarskie na mieszadła nowego typu. Tam, gdzie zarząd garbarni nie mógł urządzić natrysków, zaproponował robotnikom bezpłatną kąpiel w łaźniach prywatnych.

4) W hutach szklanych w toku jest sprawa urządzenia zamkniętych, mechanicznych mieszadeł do mieszania surowców.

5) W kaflarniach, w fabryce wyrobów gumowych, w suszarniach i t. p. zaopatrzono robotników w odpowiednie ubrania.

Zleceń z zakresu *bezpieczeństwa pracy* (tablica IIIb) wydano przeszło o 46% więcej, niż w roku poprzednim.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy. Liczba zgłoszonych wypadków w roku sprawozdawczym—w porównaniu z rokiem poprzednim—wzrosła z 238 na 310, czyli o 30%. Powyższy wzrost da się wytłumaczyć przedewszystkiem dalszą energiczną akcją inspekcji w kierunku sprawniejszego zgłaszania wypadków; wreszcie może i tem, że podczas przerw w pracy—zwłaszcza dłuższych—robotnik w znacznym nieraz stopniu odwyka od warunków pracy i w pierwszych chwilach po powrocie do niej zazwyczaj słabiej się w nich orjentuje.

Zasługuje na uwagę fakt, że duży odsetek nieszczęśliwych wypadków przy pracy w rolnictwie miał miejsce przy maszynach, pędniach, dźwigach i t. p., co świadczy o konieczności rozciągnięcia bezpośredniego nadzoru inspekcji i nad temi grupami zatrudnienia.

Śmiertelnych wypadków zgłoszono w roku sprawozdawczym o 8 więcej, niż w roku poprzednim, przyczem należy podkreślić, że liczba tych wypadków wzrosła wyłącznie prawie w rolnictwie i leśnictwie.

Przyczyny wypadków śmiertelnych były następujące:

1) pobicie przez stadnika	w	2	wypadkach
2) upadek z rusztowania względnie przygniecenie rusztowaniem	„	2	„
3) zabójstwo gajowego przez zemstę	„	4	„
4) utonięcie w rzece	„	2	„
5) przygniecenie spadającem drzewem przy ścinaniu	„	2	„
6) porwanie przez transmisję względnie koła zębate	„	2	„
7) przygniecenie klocem	„	2	„
8) porażenie prądem elektrycznym	„	1	„
9) poderwanie się	„	1	„
10) upadek z auta ciężarowego, z wozu, z drzewa	„	3	„
11) śmierć gajowego po powrocie z pracy z przyczyn nieustalonych	„	1	„
12) uderzenie zderzakiem wagonu, drągiem kołowrotu, drągiem przy przesuwaniu koła z martwego punktu	„	3	„
13) zawalenie się ściany przy rozbiórce	„	1	„
14) przewrócenie się autobusu	„	1	„
15) spalenie się służącej podczas pożaru	„	1	„

Zasługują na *bliższe omówienie* następujące nieszczęśliwe wypadki przy pracy:

1) W państwowej wytwórni wódek przy próbie pękła gaśnica, a odłamki jej zraniły robotnika w głowę i ciężko uszkodziły szczęki i uzębienie. Przyczyną było wzmożone ciśnienie.

2) W browarze został dotkliwie poparzony robotnik podczas czyszczenia kadzi warzelnej. Przyczyną wypadku było raptowne otworzenie przez robotnika kranu rurociągu parowego.

3) W przedsiębiorstwie zbiórki materjałów „Demobilu wojskowego" podczas przekładania i segregowania starych łusek od pocisków armatnich i odłamków szrapnelowych nastąpiła eksplozja, skutkiem której zostało pokaleczonych kilku robotników, przyczem jeden stracił nogę, innemu zaś grozi utrata wzroku.

4) W młynie maszyna parowa stanęła z powodu nadmiernego obciążenia. Robotnik zapomocą drąga, założonego w koło rozpędowe, przesunął je z martwego punktu; ponieważ w cylindrze była para, koło zrobiło szybki obrót, robotnik został odrzucony, uderzył głową o maszynę i poniósł śmierć.

5) Trzy nieszczęśliwe wypadki spowodowane były jednocześnie pęknięciem drąga, zapomocą którego robotnicy uruchamiali prymitywny kołowrót do wyciągania karczów z rzeki, przyczem jeden z robotników, trafiony drągiem w głowę, poniósł śmierć.

Na uwagę zasługuje fakt, że wypadków nieszczęśliwych przy pracy w rolnictwie i leśnictwie oraz w zakładach, nieobjętych rejestrem inspekcji, zgłoszono w roku sprawozdawczym ogółem 170, co stanowi około 55% ogólnej liczby zgłoszonych w inspekcji wypadków, wypadki zaś śmiertelne w wymienionych wyżej zakładach stanowią 75% ogólnej liczby zgłoszonych w roku sprawozdawczym wypadków z wynikiem śmiertelnym. Z powyższego wynika, że liczba ogólna wypadków w zakładach, objętych dozorem inspekcji, wynosi tylko 45% ogólnej liczby zgłoszonych wypadków, liczba zaś wypadków śmiertelnych w tychże zakładach sięga zaledwie 25% ogólnej liczby wypadków z wynikiem śmiertelnym.

Wykroczenia. Praca inspekcji przy ujawnianiu wykroczeń — przynajmniej na terenie XII Okręgu — była w okresie sprawozdawczym utrudniona na skutek słabej działalności organizacyj zawodowych—a nieraz nawet jej zaniku.

Pomimo wymienionych okoliczności, liczba stwierdzonych protokólarnie wykroczeń w roku sprawozdawczym znacznie wzrosła w porównaniu z rokiem poprzednim (o przeszło 42%), co najwymowniej świadczy o podniesieniu jakości wizytacyj zakładów pracy przez inspektorów.

Wykroczenia naogół nosiły ten sam charakter, co i w okresie poprzednim, co już było wyczerpująco omawiane w poprzednich sprawozdaniach. Nie zaszły również zasadnicze zmiany w przyjętych sposobach reagowania inspekcji na stwierdzone wykroczenia, ani też w stosowanych przez nią metodach pod tym względem.

Liczby spraw karno-administracyjnych i sądowych (pomimo tak znacznego wzrostu w roku sprawozdawczym liczby stwierdzonych wykroczeń) nie odbiegają daleko od liczb z roku poprzedniego, co da się wytłumaczyć z jednej strony bardziej może łagodnem postępowaniem inspekcji, a to w związku z przeżywanym kryzysem, z drugiej zaś strony tem, że znaczna większość wykroczeń nie miała charakteru zupełnego zaniedbania lub lekceważenia tych lub innych przepisów, a były to raczej usterki, pewne niedociągnięcia w odniesieniu np. do książek obrachunkowych, ksiąg i t. p., czy też pewne odchylenia, polegające np. na niewłaściwem lub niezadowalającem wykonaniu zarządzeń inspekcji w zakresie bezpieczeństwa względnie higjeny pracy, czy też wreszcie nienależyte utrzymywanie już istniejących urządzeń względnie czasowe usuwanie podczas pracy osłon i t. p.

Kary za stwierdzone wykroczenia wymierzane były przez inspektorów przeważnie w kwotach niewysokich—do 50 zł. Tu należy nadmienić, iż w wypadkach nałożenia kary w wyższym wymiarze, ukarani zazwyczaj odwołują się do sądu. Wobec tego, iż sprawy te—ze względu na przeciążenie sądów—najczęściej nie otrzymują rozstrzygnięcia przez dłuższy, a niekiedy nawet i bardzo długi okres czasu (np. w jednej sprawie kary w wysokości 500 zł., nałożonej w lecie 1929 r., Sąd Okręgowy wyznaczył rozprawę dopiero w jesieni 1930 r.), znaczenie kary przez to znacznie się podrywa i w tych wypadkach nie osiąga pożądanego efektu. Naogół zaś kary administracyjne za poszczególne rodzaje przekroczeń wymierzane były w następujących wysokościach:

1) za przekroczenia, dotyczące książek obrachunkowych, regulaminów i t. p.—od 10 do 150 zł.;

2) za wypłacanie zarobków kwitami zamiast gotówką—do 300 zł.;
3) za nieudzielenie informacyj, niepowiadomienie o wyznaczeniu kierownika—od 20 do 50 zł.

Kary przez sąd wyznaczone były:

a) za wykroczenia przeciwko przepisom ustawy o czasie pracy od 10 do 50 zł. (przeważnie w trybie nakazowym);

b) za wykroczenia przeciwko przepisom o bezpieczeństwie i higjenie pracy—od 25 do 60 zł.;

c) za niewykonanie nakazu inspektora—od 25 zł. (wbrew przepisom art. 29 Dekretu o inspekcji pracy) do 300 zł., a w jednym wypadku do 1000 zł. (rozstrzygnięcie nastąpiło już w 1931 r.);

d) za wykroczenia przeciwko przepisom o kaucjach—od 25 do 150 zł.

CZĘŚĆ CYFROWA

SPRAWOZDANIA Z OKRĘGU XII

TABLI

Zarejestrowane do dnia 31 grudnia 1930 r. zakłady

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zakłady zatrudniające do 4 robotników						Zakłady zatrudniające 5—19 robotników						Zakłady zatrudniające 20—49 robotników					
	Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:				
		Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych		
		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny .	18	5	4	2	—	59	36	291	25	3	—	319	9	233	49	—	—	282
V Hutnictwo i mechan. przerób metali . .	4	14	1	—	—	15	5	38	—	—		38	2	64	—	1	—	65
VI Przemysł maszynowy i elektrotechniczny .	15	44	—	2	—	46	26	158	—	51	—	209	7	171	24	42	—	237
VII Przemysł chemiczny	9	16	8	—	—	24	8	34	14	—	—	48	2	35	16	—	—	51
VIII Przem. włókienniczy.	11	22	14	—	—	36	30	70	217	4	9	300	6	33	156	—	4	193
IX Przem. papierniczy .	6	9	11	—	—	20	12	56	53	6	1	116	3	29	42	—	1	72
X Przemysł garbarski i przetworów zwierzęcych	17	45	1	—	—	46	14	127	13	—	—	140	5	133	26	2	—	161
XI Przemysł drzewny .	29	80	2	—	—	82	66	637	44	4	1	686	35	807	80	64	11	962
XII Przemysł spożywczy	384	738	13	2	—	753	100	591	236	4	6	837	23	391	234	3	5	633
XIII Przemysł konfekcyjny i galanteryjny .	1	1	3	—	—	4	38	109	130	14	14	267	1	21	—	2	—	23
XIV Przemysł budowlany	—	—	—	—	—	—	24	217	—	—	—	217	11	363	28	—	—	391
XV Przem. poligraficzny	22	53	3	11	—	67	24	200	23	3	—	226	7	153	21	2	—	176
XVI Zakłady użyteczności publicznej	18	48	—	1	—	49	8	54	10	—	—	64	4	100	18	—	—	118
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacja, poczta, telegraf, telefon . .	—	—	—	—	—	—	1	9	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—
XIX Hotele, gospody, jadłodajnie i usługi osobiste	1	2	2	—	—	4	4	38	24	—	—	62	1	13	7	—	—	20
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okr. sprawozdawczym .	535	1125	62	18	—	1205	396	2629	789	89	31	3538	116	2546	701	116	21	3384
OGÓŁEM w okresie poprzednim. .	465	935	50	6	—	991	384	2389	825	102	22	3338	130	2767	826	92	20	3705
RÓŻNICA w por. z okr. poprzedn. (±)	+70	+190	+12	+12	—	+214	+12	+240	−36	−13	+9	+200	−14	−221	−125	+24	+1	−321

Liczba folwarków ponad 50 hektarów przestrzeni

C A I

czynne według liczby oraz według płci i wieku robotników.

Zakłady zatrudniające 50—99 robotników						Zakłady zatrudniające 100—499 robotników						Zakłady zatrudniające ponad 499 robotników						Ogólna liczba zakładów		Ogólna liczba robotników					
Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					Liczba zakładów	Liczba robotników:					W okresie sprawozdawczym	W okresie poprzednim	W okresie sprawozdawczym	w tem:				W okresie poprzednim
	Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych				Dorosłych		Młodocianych						Dorosłych		Młodocianych		
	Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem		Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	Ogółem				Mężczyzn	Kobiet	Chłopców	Dziewcząt	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	249	68	1	—	318	3	460	97	33	5	595	1	366	99	50	35	550	72	68	2123	1652	342	89	40	2076
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	7	118	116	1	1	—	124
2	105	1	14	—	120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	43	612	478	25	109	—	657
—	—	—	—	—	—	1	54	198	—	28	280	—	—	—	—	—	—	20	18	403	139	236	—	28	216
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47	39	529	125	387	4	13	529
2	89	63	—	—	152	6	496	276	19	26	817	—	—	—	—	—	—	29	30	1177	679	445	25	28	1246
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	31	347	305	40	2	—	284
9	450	51	91	—	592	4	501	131	—	—	632	1	600	—	—	—	600	144	143	3554	3075	308	159	12	3589
3	66	165	—	6	237	3	295	245	—	—	540	—	—	—	—	—	—	513	494	3000	2081	893	9	17	3145
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40	38	294	131	133	16	14	288
6	319	66	—	—	385	11	1754	262	—	—	2016	1	716	94	37	—	847	33	52	3856	3369	450	37	—	4674
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53	43	469	406	47	16	—	458
1	30	28	—	—	58	2	523	—	—	—	523	—	—	—	—	—	—	33	30	812	755	56	1	—	802
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	9	9	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	5	86	53	33	—	—	61
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28	1308	442	106	6	1862	30	4083	1209	52	59	5403	3	1682	193	87	35	1997	1108		17389	13373	3396	468	152	
26	1192	463	108	27	1790	34	5009	946	64	14	6033	3	1792	371	76	62	2301	1042		18158	14084	3481	448	145	
+ 2	+ 116	— 21	— 2	— 21	+ 72	— 4	— 926	+ 263	— 12	+ 45	— 630	—	— 110	— 178	+ 11	— 27	— 304	+ 66		— 769	— 711	— 85	+ 20	+ 7	

ogólnej 3344 z liczbą robotników stałych 14488.

TABLI

Inspekcje zakła

1. Wizy

GRUPY ZATRUDNIENIA	Ogólna liczba:		Liczba zakładów zwiedzonych i robotników, objętych wizytacjami						
	Zarejestrowanych zakł. czyn.	Z liczbą robotników	Ogólna liczba zakład. zwiedzon.	% zakładów zwiedzonych	Liczba zakładów zwiedzonych: 1 raz	2 razy	więcej razy	Ogólna liczba robotników objęt. wizytacjami	% robotnik. objętych wizytacjami
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo	3344	14488	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	72	2123	31	43	21	7	3	1674	79
V Hutnic.i mech. przerób metali	11	118	10	91	6	3	1	110	94
VI Przemysł masz. i elektrotech.	50	612	25	50	21	4	—	314	51
VII „ chemiczny . . .	20	403	6	30	3	1	2	352	87
VIII „ włókienniczy . .	45	529	25	55	21	4	—	346	65
IX „ papierniczy . . .	31	1177	16	55	7	5	4	979	83
X „ garbarski i przetw. zwierzęcych	36	347	25	70	19	5	1	266	77
XI Przemysł drzewny i snycerski	144	3554	109	76	74	29	6	2570	72
XII „ spożywczy . . .	513	3000	229	45	169	50	10	1636	55
XIII „ konfekc. i galanter.	40	294	7	17	6	1	–	69	23
XIV „ budowlany . . .	53	3856	18	34	15	3	—	1983	51
XV „ poligraficzny . .	53	469	40	75	26	12	2	391	83
XVI Zakłady użyteczności publicz.	33	812	17	52	12	5	—	107	13
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegr. itp.	1	9	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych .	6	86	2	33	2	—	—	35	41
XX Zakłady widowiskowe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym: . .	4452	31877	[2] 560	[1] 51	402	129	29	[2] 10832	[1] 62
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	4386	32646	472	45	348	83	41	11278	62
RÓŻNICA w porówn. z okres. poprzednim (±)	+66	—769	+88	+6	+54	+46	—12	—446	—

[1]) Przy obliczaniu ogólnego procentu zakładów zwizytowanych i objętych wizytacjami robotni-
[2]) Nadto dokonano 14 wizytacyj w tyluż zakładach niekwalifikujących się do rejestracji a za

CA II.

dów pracy.

tacje.

Liczba wizytacyj:				
Ogólna	w tem w zakładach zatrud.: do 20 robotników	w tem w zakładach zatrud.: powyżej 20 robot.	w nocy i w dni świąteczne	z powodu nieszczęśliw. wypadków
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
44	24	20	1	—
15	10	5	—	—
29	23	6	—	1
12	7	5	—	—
29	23	6	—	1
34	8	26	5	1
34	24	10	—	—
151	89	62	1	5
301	269	32	7	6
8	8	—	—	—
21	6	15	—	7
56	48	8	—	—
23	19	4	3	1
—	—	—	—	—
—	—	—	—	—
2	2	—	—	—
—	—	—	—	—
[2]) 759	560	199	17	22
652	435	217	20	16
+107	+125	−18	−3	+6

2. Udział inspektora przy otwieraniu lub przebudowie zakładów przemysłowych.

Grupy zatrudnienia	Liczba zakł. obejrzanych w związku z ich otwarciem lub przebudową	Liczba komisyj (wraz z kolaudacjami)	Ogólna liczba wszelkich wydanych opinij
I i II	—	—	—
III	—	—	—
IV	6	6	6
V	2	2	2
VI	3	3	3
VII	2	2	3
VIII	3	3	5
IX	2	2	2
X	3	3	3
XI	5	5	6
XII	12	12	22
XIII	4	4	4
XIV	—	—	—
XV	1	1	1
XVI	1	1	1
XVII	2	2	2
XVIII	—	—	—
XIX	1	1	1
XX	—	—	—
	47	47	61
	53	53	59
	−6	−6	+2

ków nie uwzględniono grup I i II „Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo".
trudniających ogółem 306 pracowników.

TABLICA IIIa.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie higjeny pracy i warunków zdrowotnych robotników.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																					W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	mieszkań robotniczych	przestronności	światła	przewietrzania ogólnego	usuwania pyłu	usuwania pary lub gazów	usuwania odpadków	jadalni	ubieralni	umywalni	kąpieli	ustępów	ogrzewania	wody do picia	ubrań ochronnych	siedzenia przy pracy	żłobków dla niemowląt	badania zdrowia robotników	badania narzędzi, surowców i produktów w zakładach pracy	apteczek podręcz.	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
IV Przemysł mineralny	8	—	3	2	3	7	—	15	7	22	1	—	1	8	7	—	—	2	—	—	21	107	73	109	95	23
V Hutnictwo i mechan. przerób. metali	—	—	1	1	1	7	—	—	6	7	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	8	32	18	10	4	4
VI Przemysł maszynowy i elektrotechn.	1	1	6	4	1	6	4	4	14	16	—	—	2	—	3	—	—	—	—	—	25	87	68	18	11	4
VII „ chemiczny	—	—	—	3	—	5	—	5	3	6	—	—	1	—	4	—	—	—	—	—	3	30	21	18	17	7
VIII „ włókienniczy	—	—	5	4	4	—	2	10	6	9	—	1	1	—	4	—	—	—	—	—	11	57	33	44	25	17
IX „ papierniczy	—	—	9	3	1	1	4	4	6	8	—	—	1	4	3	—	—	1	—	—	10	55	27	40	33	40
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	—	19	16	—	1	15	2	8	11	1	2	2	—	1	—	—	—	—	3	30	112	55	40	29	32
XI „ drzewny i snycerski	3	1	19	2	1	3	4	25	9	25	—	3	2	10	—	—	—	—	—	2	10	119	77	179	117	66
XII „ spożywczy	—	—	22	13	14	5	16	9	11	16	—	—	1	3	2	—	—	—	—	21	45	178	115	228	177	97
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	4	1	25	4	8
XIV „ budowlany	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	4	—	—	—	—	—	1	—	7	6	16	6	1
XV „ poligraficzny	—	—	23	9	24	2	10	2	20	25	1	1	2	—	—	—	—	—	—	1	35	155	68	82	72	38
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	—	—	4	1	1	—	1	2	1	—	—	1	2	1	—	—	—	—	2	1	17	5	29	20	17
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikacje, poczta, telegraf i t. p.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przemysł usług osobistych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym:	13	2	108	61	51	38	56	78	92	146	3	8	15	31	25	—	—	3	—	31	199	960	567			356
OGÓŁEM w okresie poprzednim:	12	3	54	36	54	18	62	100	54	134	—	16	23	65	23	6	—	2	—	37	142	841	610			282
RÓŻNICA w por. z okresem poprz. (±):	+1	−1	+54	+25	−3	+20	−6	−22	+38	+12	+3	−8	−8	−34	+2	−6	—	+1	—	−6	+57	+119	−43			+74
OGÓŁEM zleceń wykonanych:	1	1	36	22	18	11	24	31	34	45	1	5	7	15	11	4	—	1	2	13	74					

TABLICA IIIb.

Zlecenia i nakazy wydane zarządom zakładów pracy przez inspektorów pracy w celu zabezpieczenia robotników od nieszczęśliwych wypadków.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:																	W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	kotłów i przewodów parowych	silników	pędni	przewodów elektrycznych	kranów i dźwigów	obrabiarek metali	obrabiarek drzewa	obrabiarek innych materjałów	maszyn włókienniczych	maszyn rolniczych	urządzeń pomocniczych	przewożenia surowców i materjałów	ładowania, podnoszenia i dźwigania ciężarów	podłóg	dróg, przejazdów, otworów	przejść, schodów, drzwi	innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla i leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	2	7	13	1	1	1	—	5	—	—	—	—	—	2	6	14	8	60	28	36	25	39
V Hutnictwo i mech. przerób metali	—	3	8	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	3	1	—	1	20	7	11	4	12
VI Przemysł maszyn. i elektrotechn.	1	6	13	2	1	6	4	—	—	—	—	—	—	5	1	8	1	48	32	43	25	11
VII „ chemiczny	4	1	10	1	—	—	—	4	—	—	2	—	—	1	4	4	1	32	21	10	9	77
VIII „ włókienniczy	3	8	36	—	—	—	1	1	15	—	—	—	—	3	6	8	8	89	78	43	25	22
IX „ papierniczy	4	11	65	—	3	3	7	4	—	—	1	—	—	5	10	12	3	128	40	116	83	87
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	7	65	—	—	—	2	3	—	—	8	—	—	9	17	9	2	123	95	24	21	78
XI Przemysł drzewny i snycerski	13	44	157	12	2	2	162	1	—	—	5	—	—	11	17	31	17	474	298	550	399	295
XII „ spożywczy	17	90	603	24	92	—	16	95	—	—	2	—	21	41	68	149	37	1255	817	636	525	416
XIII „ konfekcyj. i galanteryj.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	2	2
XIV „ budowlany	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	23	1	1	—	5	15	7	53	4	66	3	6
XV „ poligraficzny	—	9	10	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	6	—	4	8	39	24	19	15	12
XVI Zakłady użyteczności publicznej	—	5	13	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2	24	9	41	22	21
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVIII Komunikac., poczta, telegr., telef.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przem. hotel. szynk. i usług osobis.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	45	191	993	41	100	13	195	116	15		41	1	22	87	136	254	95	2345	1453			1026
OGÓŁEM w okresie poprzednim	71	164	552	15	66	9	207	65	10		38	1	27	74	85	139	78	1601	1158			802
RÓŻNICA w porów. z okresem poprzed. (±)	−26	+27	+441	+26	+34	+4	−12	+51	+5		+3	—	−5	+13	+51	+115	+17	+744	+295			−224
OGÓŁEM zleceń wykonanych	16	87	484	4	34	4	98	43	—		16	—	13	27	53	95	52					

TABLICA III-c.

Zlecenia i nakazy wydane przez inspektorów pracy zarządom zakładów pracy w zakresie czasu pracy, ewidencji pracujących i t. p.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Zlecenia lub nakazy dotyczyły:									W okresie sprawozdawczym		W okresie poprzednim		Ogółem zleceń wykonanych
	Czasu pracy	Urlopów	Zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy	Ewidencji pracujących i ich zarobków	Wypłaty zarobków (wynagrodz.)	Oświaty młodocianych robotnik.	Nakładania kar przez pracodawc. na robotników	Wyznaczenia zarządzającego	Innych spraw	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	Ogółem zleceń	W tem zleceń w formie nakazów	
I i II Rolnictwo, ogrodnictwo, hodowla, leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	1	—	—	50	5	—	—	1	6	63	40	83	59	15
V Hutnictwo i mechan. przerób metali	—	—	—	8	—	—	—	1	—	9	—	5	1	2
VI Przemysł maszynowy	—	—	—	26	—	—	—	2	1	29	20	19	14	9
VII „ chemiczny	2	1	—	8	—	—	—	—	1	12	7	12	12	5
VIII „ włókienniczy	4	1	—	37	1	—	—	3	—	46	25	39	25	4
IX „ papierniczy	2	1	—	34	6	—	—	5	1	49	17	43	24	36
X „ garbarski i przetworów zwierzęcych	1	—	—	14	1	—	—	1	—	17	10	7	3	13
XI „ drzewny	12	3	—	118	11	—	—	4	10	158	99	182	109	86
XII „ spożywczy	10	3	—	168	11	—	—	11	14	217	115	170	127	81
XIII „ konfekcyjny i galanteryjny	1	—	—	8	3	—	—	—	4	16	3	21	4	11
XIV „ budowlany	3	—	—	14	8	—	—	—	2	27	20	23	4	5
XV „ poligraficzny	—	—	1	39	1	2	—	2	3	48	22	25	19	20
XVI Zakłady użyteczności publicznej	2	1	—	13	1	—	—	1	1	19	4	19	7	9
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
VIII Komunikacje, poczta, telegraf, telefon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIX Przem. hotel., szynkarski i usług osob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XX Zakłady widowiskowe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	38	10	1	537	48	2	—	31	43	710	382			296
OGÓŁEM w okresie poprzednim	38	4	8	521	24	—	—	33	22	650	408			199
RÓŻNICA w porówn. z okr. poprz. ±	—	+6	−7	+16	+24	+2	—	−2	+21	+60	−26			+97
OGÓŁEM zleceń wykonanych	13	4	1	214	13	1	1	29	20					

TABLICA V.

Nieszczęśliwe wypadki przy pracy.

GRUPY ZATRUDNIENIA	Przyczyny nieszczęśliwych wypadków:																						OGÓŁEM WYPADKÓW	Następstwa:		
			Maszyny z silnikami:																							
	Silniki	Pędnie	Obrabiarki metali	Obrabiarki drzewa	Obrabiarki innych materjałów	Maszyny włókien	Maszyny rolnicze	Maszyny bez silników	Dźwigi, żórawie, dźwignie	Przewody elektryczne	Kotły, przewody parowe, parniki	Eksplozje materjałów wyuchowych	Materje zapalne, trujące, gorące i żrące	Załamanie się rusztowań, spadnięcie przedmiotów	Upadek z drabin, z rusztowań, schodów, w zagłębienia	Ładowanie, podnoszenie i dźwiganie ciężarów	Jazda samochodem, wozem, i konna; zwierzęta	Ruch kolejowy	Przewóz wodą (upadek z pokładu)	Narzędzia ręczne (młoty, siekiery etc.)	Inne przyczyny		Śmierć	Utrata zdolności do pracy powyżej 4-ch tygodni	Pozostałe
I Rolnictwo, ogrodn. i hodowla	—	4	—	—	—	—	8	11	1	—	—	1	—	6	4	4	12	—	1	2	11	65	8	45	12
II Leśnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	2	—	—	—	—	5	4	23	6	15	2
III Górnictwo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV Przemysł mineralny	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	1	5	—	3	2
V Hutnic. i mech. przeróbmetali	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1
VI Przemysł masz. i elektrotech.	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2	3	11	—	7	4
VII „ chemiczny . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII „ włókienniczy . .	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	3	—
IX „ papierniczy . . .	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	1	—	—	1	8	18	1	12	5
X „ garbarski . . . . i przetworów zwierzęcych .	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—
XI „ drzewny i snycerski	—	1	—	21	1	—	—	—	—	—	—	—	—	17	—	8	3	—	1	3	13	68	2	54	12
XII „ spożywczy . . .	1	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4	2	—	1	1	—	—	2	1	19	4	8	7
XIII „ konfekc. i galanter.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIV „ budowlany . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	3	—	20	9	10	—	9	—	2	21	78	3	46	29
XV „ poligraficzny . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XVI Zakłady użyteczności publicz.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	1	5	1	1	3
XVII Handel, kredyt, ubezpieczenia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2	—	1	1
XVIII Komunikacje, poczta i t. p. .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	2	—	—	2	7	2	4	1
XIX Przemysł usług osobistych .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2	1	—	1
XX Zakłady widowiskowe . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2	—	2	—
OGÓŁEM w okresie sprawozdawczym	2	12	—	25	5	1	8	11	4	2	—	4	8	59	20	31	18	11	2	18	69	310*)	28*)	202*)	80*
OGÓŁEM w okresie poprzednim . . .	—	8	—	18	19	1	5	20	—	1	2	2	3	35	23	20	19	5	—	20	37	238	21	180	37
RÓŻNICA w porówn. z okresem poprzedn. (±)	+2	+4	—	+7	−14	—	+3	−9	+4	+1	−2	+2	+5	+24	−3	+11	−1	+6	+2	−2	+32	+72	+7	+22	+43

*) Na ogólną liczbę 310 nieszczęśliwych wypadków — 106 (w tem 13 śmiertelnych) miało miejsce w zakładach, niekwalifikujących się do rejestracji.

SKŁAD PERSONELU INSPEKCYJNEGO

Główny Inspektor Pracy —

Pierwszy zastępca Głównego Inspektora Pracy —
Drugi „ „ „ „ —

Nr. okręgu	Nr. obwodu	Terytorjum okręgu lub obwodu	Siedziba urzędu
I.		*m. st. Warszawa*	Warszawa Marszałkowska 84 tel. 9-52-09
	1.	m. st. Warszawa Komisarjaty: 6, 8, 11, 16, 23	„ tel. 9-62-21
	2.	m. st. Warszawa Komisarjaty: 1, 9, 10, 13, 20, 21	„ tel. 9-74-98
	3.	m. st. Warszawa Komisarjaty: 7, 12, 19, 22	„ tel. 9-12-50
	4.	m. st. Warszawa Komisarjaty: 2, 3, 4, 5, 26	„ tel. 9-74-98
	5.	m. st. Warszawa Komisarjaty: 14, 15, 17, 18, 24, 25	„ tel. 9-12-50
II.		*Woj. warszawskie*	Warszawa Al. Jerozolimska 6 tel. 788-48
	6.	Pow. ciechanowski, makowski, mławski, przasnyski, pułtuski	„ tel. 617-70
	7.	Pow. mińsko-mazowiecki, radzymiński, warszawski	„ Marszałkowska 84 tel. 9-01-77
	8.	Pow. błoński, grójecki, rawski	„ Al. Jerozolimska 6 tel. 617-70
	9.	Pow. łowicki, skierniewicki, sochaczewski	Łowicz Podrzeczna 71 tel. 44
	10	Pow. kutnowski, lipiński, nieszawski, włocławski	Włocławek Bulwarowa 22 tel. 167
	11.	Pow. płocki, gostyniński, płoński, rypiński, sierpecki	Płock Starostwo tel. 73

*) Wizytacyj nie dokonywał.

I WYKAZ URZĘDÓW INSPEKCJI PRACY

Marjan Klott de Heidenfeldt.

Inż. Henryk Zagrodzki
Jan Gnoiński

Stanowisko	Imię i nazwisko
Inspektor okręgowy	Inż. Antoni Eichhorn
Lekarz inspekcyjny	Dr. Aleksander Stefanowicz
Podinspektor	Dr Marja Kolabińska
P. o. podinspektora	Inż. Kazimierz Ostaszewski*)
Inspektor obwodowy	Inż. Stefan Kwapiński
Podinspektor	Aniela Oxnerowa
Inspektor obwodowy	Inż. Tadeusz Domaniewski
Podinspektor	Kazimierz Derlaczyński
Inspektor obwodowy	Inż. Przemysław Podgórski
P. o. podinspektora	Inż. Zygmunt Szumski
Inspektor obwodowy	Inż. Bronisław Lelewel
Podinspektor	Stanisława Robaczewska
Inspektor obwodowy	Inż. Stanisław Stojanowski
Inspektor okręgowy	Wacław Prenier
Lekarz inspekcyjny	Dr. Henryk Hummel
Lekarz inspekcyjny	Dr. Piotr Zaręba
Podinspektor	Lucyna Woliniewska
P. o. podinspektora	Emilja Frelkowa
Inspektor obwodowy	Inż. Władysław Dubowik
Inspektor obwodowy	Romuald Gregołajtys
Podinspektor	Inż. Henryk Rosen
Inspektor obwodowy	Stefan Grabowski
Podinspektor	Ludwik Bekiesiński
Inspektor obwodowy	Władysław Tomczyk
Inspektor obwodowy	Jan Kowalik
Inspektor obwodowy	Bogumił Zaleski

Nr. okręgu	Nr. obwodu	Terytorjum okręgu lub obwodu	Siedziba urzędu
III.		*Woj łódzkie*	Łódź Południowa 4 tel. 101-87
	12.	m. Łódź Komisarjaty: 1, 2, 3, 5, 13, 14	„
	13.	m. Łódź Komisarjaty: 8, 9, 10, 11	„
	14.	m. Łódź Komisarjaty: 4, 6, 7, 12	„
	15.	Pow. łaski, łęczycki, łódzki, sieradzki	„
	16.	Pow. piotrkowski, radomskowski, brzeziński	Piotrków Legjonów 6 tel. 73
	17.	Pow. kaliski, kolski, koniński, słupecki, turecki, wieluński	Kalisz Kolegjalna 1 tel. 2-13
IV.		*Woj. kieleckie*	Kielce Ogrodowa 4 tel. 4
	18.	Pow. jędrzejowski, kielecki, stopnicki, pińczowski	„
	19.	Pow. koński, kozienicki, opoczyński, radomski	Radom Marjacka 7 tel. 70
	20.	Pow. iłżecki, opatowski, sandomierski	„
	21.	Pow. miechowski, olkuski	Olkusz Mickiewicza 180 tel. 56
	22.	Pow. częstochowski, włoszczowski	Częstochowa Aleja II 35 tel. 48
	23.	m. Dąbrowa Górnicza i z pow. będzińskiego gminy: Bobrowniki, Grodziec (z wyjątkiem kopalni „Jowisz"), Łagisza, Łosień, Wojkowice Kościelne, Strzemieszyce i Zagórze	Dąbrowa-Górnicza Krótka 2 tel. 18
	24.	Pow. zawierciański	Sosnowiec 3 Maja 20 tel. 85
	25.	m. Sosnowiec i z pow. będzińskiego gminy: Będzin, Czeladź, Konstantynów, Milowice, Modrzejów, Niwka, Pogoń i kopalnia „Jowisz"	„

Stanowisko	Imię i nazwisko
Inspektor okręgowy	Inż. Włodzimierz Wojtkiewicz
P. o. podinspektora	Inż. Edmund Szulc
P. o. inspektora obwodowego	Inż. Tadeusz Kakowski
Inspektor obwodowy	Inż. Stanisław Sułkowski
P. o. podinspektora	Dr. Marja Przedborska
Inspektor obwodowy	Inż. Juljan Rutkiewicz
Podinspektor	Emilja Michalska
Inspektor obwodowy	Stanisław Opolski
P. o. podinspektora	Zygmunt Melechowicz
Inspektor obwodowy	Inż. Zygmunt Humięcki
P. o. inspektora obwodowego	Bronisław Drecki
Inspektor okręgowy	Inż. Wacław Wyrzykowski
P. o. podinspektora	Henryk Choroszewski
Inspektor obwodowy	Inż. Wiesław Kuliczkowski
Inspektor obwodowy	Inż. Jan Maciejewski
Inspektor obwodowy	Inż. Józef Helbrecht
Inspektor obwodowy	w/z inż. Wiesław Kuliczkowski
Inspektor obwodowy	Inż. Witold Wasilewski
Podinspektor	Aleksander Radłowski
Podinspektor	Pelagja Pawelska
Inspektor obwodowy	Inż. Stanisław Napierkowski
Inspektor obwodowy	w/z inż. Aleksander Federowicz
Inspektor obwodowy	Inż. Aleksander Federowicz
Podinspektor	Karol Rychłowski
P. o. podinspektora	Inż. Izaak Feferman

Nr. okręgu	Nr. obwodu	Terytorjum okręgu lub obwodu	Siedziba urzędu
V.		*Woj. lubelskie i wołyńskie*	Lublin Kołłątaja 4 tel. 68
	26.	m. Lublin, pow. garwoliński, lubartowski, lubelski, puławski, radzyński	„ tel. 13 68
	27.	Pow. biłgorajski, hrubieszowski, tomaszowski, zamojski	Zamość Franciszkańska 3 tel. 118
	28.	Pow. chełmski, janowski, krasnystawski, włodawski	Chełm pl. Kościuszki 13 tel. 40
	29.	Pow. bialski, konstantynowski, łukowski, siedlecki, sokołowski, węgrowski	Siedlce Kościuszki 3 tel 35
	30.	Pow. horochowski, kowelski, lubomelski, włodzimierski, wołyński	Kowel Strzelecka 10
	31.	Pow. dubieński, kostopolski, krzemieniecki, łucki, równeński zdołbunowski	Łuck Al. Bolesława Chrobrego 54 tel. 234
VI.		*Woj. białostockie i poleskie*	Białystok Orzeszkowej 5 tel. 387
	32.	Pow. białostocki, bielski, wysoko-mazowiecki	„ tel. 78
	33.	Pow. grodzieński, sokólski, wołkowyski	Grodno Starostwo tel. 294
	34.	Pow. kolneński, łomżyński, ostrołęcki, ostrowski	Łomża Dworna 31 tel. 83
	35.	Pow. augustowski, suwalski, szczuczyński	Suwałki Kościuszki 80
	36.	Pow. brzeski n/B, kamieńkoszyrski, kobryński, kossowski, prużański	Brześć Długa 12 tel. 73
	37.	Pow. drohiczyński, łuniniecki, piński, sarneński, stoliński	Pińsk Listowskiego 5 tel. 89
VII.		*Woj. krakowskie*	Kraków Lubelska 27 tel. 124-25
	38.	m. Kraków, pow. bocheński, chrzanowski, krakowski, wieliczkowski	„
	39.	Pow bialski, makowski (małopolski), myślenicki, oświęcimski, wadowicki, żywiecki	Biała Hotel „Pod Czarnym Orłem“

Stanowisko	Imię i nazwisko
Inspektor okręgowy	Stefan Czarniecki
P. o. podinspektora	Janina Krzeska
Inspektor obwodowy	Franciszek Szawłowski
Podinspektor	Romuald Szablicki
Inspektor obwodowy	Antoni Białobrzeski
P. o. inspektora obwodowego	Józef Kalicki
Inspektor obwodowy	Bohdan Guranowski
P. o. inspektora obwodowego	Jarosław Komarnicki
Inspektor obwodowy	Jan Makowski
Podinspektor	Zofja Kunertówna
Inspektor okręgowy	Inż. Ludomir Butwiłowicz
Podinspektor	Jan Szałagan
P. o. inspektora obwodowego	Mirosław Jakóbkowicz
Inspektor obwodowy	Stanisław Fedecki
Inspektor obwodowy	Michał Janowicz
Inspektor obwodowy	Inż. Aleksander Kimmel
Inspektor obwodowy	Czesław Zakrzewski
Inspektor obwodowy	Walerjan Nawracki
P. o. inspektora obwodowego	Lucjan Wróblewski
Inspektor okręgowy	Inż. Ludwik Smyczyński
P. o. podinspektora	Inż. Antoni Pawłowski
Inspektor obwodowy	Inż. Kazimierz Lipczyński
Podinspektor	Kazimierz Korkiewicz
Inspektor obwodowy	Inż. Stanisław Bortkiewicz
P. o. podinspektora	Irena Zimmerspitzówna

Nr. okręgu	Nr. obwodu	Terytorjum okręgu lub obwodu	Siedziba urzędu
	40.	Pow. brzeski dąbrowski, mielecki, pilzneński, ropczycki, tarnowski	Tarnów Krakowska 23 tel. 3-20
	41.	Pow. gorlicki, grybowski, jasielski, limanowski, nowosądecki, nowotarski	»
VIII.		*Woj. lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie*	Lwów Kopernika 42-a tel. 827
	42.	m. Lwów, pow. bobrecki, gródecki, jaworowski, lwowski, mościcki, rawski, sokalski, żółkiewski	»
	43.	Pow. drohobycki, liskowski, rudzki, samborski, starosamborski, sanocki	»
	44.	Pow. brzozowski, dobromilski, jarosławski, kolbuszowski, krośnieński, lubaczowski, łańcucki, niskowski, przemyski, przeworski, rzeszowski, strzyżowski tarnobrzeski	Przemyśl Kościuszki 2 Starostwo tel. 402
	45.	Pow. bohorodczański, horodeński, kołomyjski, kosowski, nadworniański, peczeniżyński, stanisławowski, śniatyński, tłumacki	Stanisławów Szajnochy 4 tel. 2-36
	46.	Pow. doliniański, kałuszyński, rohatyński, skolski, stryjski, turczański, żydaczowski	»
	47.	Pow. borszczowski, buczacki, brzeżański, brodzki, czortkowski, husiatyński, kamionkowsko-strumiłowski, przemyślański, podhajecki, radziechowski, skałacki, tarnopolski, trembowelski, zbaraski, zaleszczycki, złoczowski, zborowski	Tarnopol Mickiewicza 45 tel. 310
IX.		*Woj. śląskie*	Katowice Gmach Województwa Śląskiego wewn. tel. 209
	48.	m. Katowice, pow. katowicki	»
	49.	m. Huta Królewska, pow. świętochłowicki	Królewska Huta ul. Wolności
	50.	Pow. lubliniecki, tarnogórski	»
	51.	Pow. pszczyński, rybnicki	Rybnik Wysoka 2 tel. 167
	52.	m. Bielsko, pow. bielski, m. Cieszyn, pow. cieszyński	Bielsko Piłsudskiego 6 tel. 13-95
X.		*Woj. poznańskie*	Poznań Składowa 3 tel. 39-95
	53.	m. Poznań, pow. czarnkowski, grodziski, międzychódzki, nowotomyski, obornicki, poznański, szamotulski, śremski, średzki, wrzesiński	»

Stanowisko	Imię i nazwisko
Inspektor obwodowy	Inż. Emiljan Witoszyński
Inspektor obwodowy	Inż. Augustyn Wiśniewski
Inspektor okręgowy	Inż. Karol Adam
Podinspektor	Inż. Grzegorz Wasyłyszyn
Inspektor obwodowy	Inż. Stanisław Zwoliński
Inspektor obwodowy	Inż. Mieczysław Zarzycki
Inspektor obwodowy	Inż. Adam Mianowski
Inspektor obwodowy	Inż. Karol Tutakiewicz
Inspektor obwodowy	Inż. Stanisław Pławski
Inspektor obwodowy	Michał Jabłoński
Inspektor okręgowy	Inż. Józef Gallot
P. o. podinspektora	Adam Repetowski
P. o. podinspektora	Inż. Leopold Matejak
Inspektor obwodowy	Inż. Artur Maske
Inspektor obwodowy	Inż. Maksymiljan Franke
Podinspektor	Franciszek Papierz
Inspektor obwodowy	w/z inż. Maksymiljan Franke
P. o. podinspektora	Antoni Burasiewicz
Inspektor obwodowy	Władysław Seroka
Inspektor obwodowy	Dr. Hugo Bartonec
Podinspektor	Paweł Cienciała
Inspektor okręgowy	Dr. Stanisław Mroczkowski
Inspektor obwodowy	Juljan Kowalik
Podinspektor	Antoni Swinarski

Nr. okręgu	Nr. obwodu	Terytorjum okręgu lub obwodu	Siedziba urzędu
	54.	m. Bydgoszcz, pow. bydgoski, chodzieski szubiński, wągrowiecki, wyrzyski	Bydgoszcz Jagiellońska 21 tel. 381
	55.	Pow. gnieźnieński, inowrocławski, mogileński, strzelnieński, żniński	Inowrocław Gmach Sądu, Pakowska 8 tel. 125
	56.	Pow. gostyński, kościański, leszczyński, rawicki, śmigielski, wolsztyński	Leszno Rydzyńska tel. 17
	57	Pow. jarociński, kępiński, koźmiński, krotoszyński, odolanowski, ostrowski, ostrzeszowski, pleszewski	Ostrów Sienkiewicza 1-a tel. 196
XI.		*Woj. pomorskie*	Toruń Kochanowskiego 1 tel. 257
	58.	m. Toruń, pow. brodnicki, działdowski, toruński, wąbrzeski	„
	59	m. Grudziądz, pow. chełmiński, grudziądzki, lubawski, świecki, tucholski	Grudziądz Tuszewska Grobla 2 tel. 49
	60.	m. Gdynia, pow. kartuski, morski	Gdynia Portowa
	61.	Pow. chojnicki, gniewski, kościerski, sępoliński, starogardzki, tczewski	Tczew Krótka 10 tel. 84
XII.		*Woj. nowogródzkie i wileńskie*	Wilno Ostrobramska 19 tel. 51
	62.	m. Wilno	„ tel. 81
	63.	Pow. mołodeczański, oszmiański, wileńsko-trocki, wołożyński	„
	64.	Pow. brasławski, dziśnieński, święciański, postawski, wilejski	„
	65.	Pow. baranowicki, lidzki, nieświeski, nowogródzki, słonimski, stołpecki	Lida Suwalska 11 tel. 69

BIBLJOTEKA

Stanowisko	Imię i nazwisko
Inspektor obwodowy	Inż. Henryk Oszczakiewicz
Podinspektor	Zygmunt Bojankowski
Inspektor obwodowy	Inż. Eugenjusz Łunkiewicz
Inspektor obwodowy	Władysław Krzyształowicz
Podinspektor	Antoni Mrowicki
Inspektor obwodowy	Antoni Sukiennicki
Podinspektor	Walenty Szczodrowski
Inspektor okręgowy	Inż. Bogusław Swieżawski
P. o. podinspektora	Franciszek Rybicki
P. o. inspektora obwodowego	Inż Kazimierz Ossowski
Inspektor obwodowy	Władysław Dąbrowski
P. o. podinspektora	Adela Rusinowa
Inspektor obwodowy	Franciszek Szulz
Inspektor obwodowy	Klemens Suchożebrski
Inspektor okręgowy	Inż. Bolesław Leszczyński
Podinspektor	Cezary Wielhorski
Inspektor obwodowy	Inż. Paweł Wrześniowski
P. o. podinspektora	Franciszek Umiastowski
Inspektor obwodowy	Kazimierz Rusiecki
P. o. inspektora obwodowego	Bonifacy Jacewicz
Inspektor obwodowy	Inż. Aleksander Lewicki

SPIS RZECZY.

I. SPRAWOZDANIE GŁÓWNEGO INSPEKTORA PRACY.

Str.

Ustawodawstwo ochronne:
- Ustawy i rozporządzenia 7
- Wykładnia przepisów prawnych, zarządzona przez Głównego Inspektora Pracy 9

Sprawy administracyjne:
- Zmiany terytorjalne obwodów inspekcji pracy 10
- Ważniejsze zarządzenia Głównego Inspektora Pracy 10
- Sprawy personalne 11
- Sprawy budżetowo-rachunkowe 12
- Rejestracja związków zawodowych 13
- Zjazdy inspektorów pracy 13

Ochrona pracy kobiet i młodocianych 16
Ochrona pracy robotników rolnych 21
Higjena pracy:
- Sprawy organizacyjne 23
- Działalność inspekcyjna 26
- Czynności doradcze z zakresu higjeny pracy 33
- Działalność naukowa i publicystyczna 34

Stan zatrudnienia 35
Zarobki robotnicze 37
Zatargi zbiorowe między pracownikami i pracodawcami i działalność rozjemcza inspektorów pracy:
- Przebieg ważniejszych zatargów zbiorowych 38
- Działalność rozjemcza inspektorów pracy 39
- Krótka charakterystyka strajków 40

Sprawozdanie z przeprowadzonych badań nad warunkami pracy przy przetapianiu i formowaniu szkła w hutach szklanych 41
Cyfrowe zestawienie czynności inspektorów pracy 59

II. SPRAWOZDANIA OKRĘGOWYCH INSPEKTORÓW PRACY.

Sprawozdanie z czynności Okręgu I (m. st. Warszawa):
- opisowe 75
- cyfrowe 80

Sprawozdanie z czynności Okręgu II (woj. warszawskie):
- opisowe 88
- cyfrowe 98

Sprawozdanie z czynności Okręgu III (woj łódzkie):
- opisowe 106
- cyfrowe 109

Sprawozdanie z czynności Okręgu IV (woj. kieleckie):
- opisowe 118
- cyfrowe 123

Sprawozdanie z czynności Okręgu V (woj. lubelskie i wołyńskie):
- opisowe 132
- cyfrowe 138

Str.
Sprawozdanie z czynności Okręgu VI (woj. białostockie i poleskie):
opisowe 146
cyfrowe 151
Sprawozdanie z czynności Okręgu VII (woj. krakowskie):
opisowe 160
cyfrowe 165
Sprawozdanie z czynności Okręgu VIII (woj. lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie):
opisowe 174
cyfrowe 179
Sprawozdanie z czynności Okręgu IX (woj. śląskie):
opisowe 188
cyfrowe 192
Sprawozdanie z czynności Okręgu X (woj. poznańskie):
opisowe 200
cyfrowe 204
Sprawozdanie z czynności Okręgu XI (woj. pomorskie):
opisowe 212
cyfrowe 220
Sprawozdanie z czynności Okręgu XII (woj. wileńskie i nowogródzkie):
opisowe 228
cyfrowe 234
Skład personelu inspekcyjnego i wykaz urzędów inspekcji pracy . . . 242

BIBLJOTEKA W. S. H. W POZNANIU

S.86

Introligatornia
Uniwersytetu
Poznańskiego
w coll. minus

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
BIBLIOTEKA GŁÓWNA
7553/1930
AE00340991